საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია

ვაჟა გვახარია. ილია ტაბაღუა

ბასკური ხალხური სიმღერები

გამომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი
1983

78
85 2
398:78(= 91.69)
ბ 452

ნაშრომი ეხება ბასკური მუსიკის ისტორიას, ბასკურსა და ქართულში არსებული მრავალხმიანობის მიმართების პრობლემას, ჰიპოთეზას ქართულთან ენობრივი და კულტურული მიმართებისა.

ნაშრომში, პირველად საბჭოთა მუსიკათმცოდნეობაში, მეცნიერულადაა შესწავლილი, ერთი მხრივ, საკუთრივ ხალხური და პროფესიული მუსიკის წარმოშობისა და განვითარების საკითხები, ხოლო, მეორე მხრივ, მოძიებულია და დაფიქსირდა ბასკური და ქართული ცალფა და მრავალხმიანი სიმღერების პარალელები.

წიგნი განკუთვნილია ჰუმანიტარული დარგის სპეციალისტებისათვის.

რედაქტორები: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
აკადემიკოსი მოთა ძიძიგური
საქართველოს სსრ ხელოვნების დამსახურებული
მოღვაწე პროფ. პავლე ხუჭუა

ბ 10602
М 607(06)-83 189-83 გამომცემლობა "მეცნიერება" 1983

ბასკებისა და ქართველების მიმართების საკითხი უკავშირდება იბერიულ-კავკასიური ენების წარმოშობის პრობლემას. მ. კოჰენი და ანტუან მეიე "მსოფლიოს ენების" I ტომში[1] ცალკე გამოჰყოფენ ძველი აფრიკის და ხმელთაშუა ზღვის იბერიულ მობინადრე ხალხთა ენებს და კავკასიურის შემდეგ ასახელებენ ბასკურს, ხოლო პირენეის ნახევარკუნძულზე: ჩრდილოეთით - ასტურიული, ლეონეური, არაგონული; ცენტრში - კასტილიური; სამხრეთით - ანდალუზიურს; ძველ ესპანეთში ემიღიანე და სილენსე ცალკე გამოყოფენ კატალონიურს და პორტუგალიურს. ე.ა. ბოგორიდიცკი[2] ესპანური ენის შესახებ წერს, რომ ამ ენაზე მეტყველებს პირენეის ნახევარკუნძულზე მცხოვრებთაგან, გარდა ბასკებისა, ცალისიტები - ცალისიის პროვინციაში და კატალონიელები. ესპანურის მთავარი დიალექტებია: ასტურიული, არაგონულ-ნავარული, კასტილიური, ანდალუზიური. ესპანეთის გარდა, ესპანური ენა გავრცელებულია ცენტრალურ და სამხრეთ ამერიკაში (გარდა ბრაზილიისა): მექსიკაში, არგენტინაში, პერუში, ჩილეში, პარაგვაიში, ურუგვაიში... ანტილიის კუნძულებზე. ესპანური ლიტერატურული ენა ემყარება კასტილიურ დიალექტს. კატალონიის დიალექტზე მეტყველებენ კატალონიასა და ვალენსიაში, აგრეთვე ბალეარის კუნძულებზე[3].

ბასკების ენეგრისს უკავშირებენ პირენეის უძველეს მოსახლეობას - იბერებს. ამ თეორიის ფარგლებში წარმოადგენილია ჰუბერტი, რომლის თანახმად ენა განვითარებულა ახალ იბერიულ ენათა ჯგუფს; არსებობდა ჰ. შუხარდტის სანინააღმდეგო თეორია, რომლის მიხედვითაც იბერიელთა გადმოსახლებამ ბასკების ბეგავლენით. ბოლო წლებში ჩატარებულმა ძიებებმა ახლებურად გააშუქეს ბასკთა და იბერთა მიმართების საკი-

---

I Les langues du mondes, Paris, 1925.

2 Введение в изучение современных романских и германских языков, Москва, 1953, стр. 12-13.

3 ენციკლოპედია, ბასკური ენა, ინგლისურიდან თარგმნა ნ. სტურუამ, არნ. ჩიქობავას მინასწავლებლობით და რედაქციით, თბილისი, 1960.

ფხეში. ნაპოვნ ეპიგრაფიკულ ძეგლებში - ეფარ,-დარ,-ფარ- სუფიქსზე დაბოლოებული იბერიული სიტყვები, რომლებიც ყარბადაა ფიქსირებული აღმოსავლეთიდან მომდინარე ფულებზე, თავისი ფუნქციით ემთხვევა ბასკური ეთნიკურობის აღმნიშვნელი სუფიქსს, გვხვდება სახელებში, რომლებიც ამ სუფიქსით მთავრდებიან: საიფაბიფარ, ისუნდარ, ბასერიფარ.

პირენეის იბერების საკითხი მასალის სიმცირის გამო დღემდე შეუსწავლელია. არსებობს ჰიპოთეზები, რომლებიც მეექვსე ათასწლეულს მიაწერენ ამ ხალხის წარმოშობას[1], მაგრამ ჯერჯერობით ეს ჰიპოთეზა დაუჯერებელ ფაქტად რჩება. ჰანს იენსენი[2] იბერიულ ანბანს ფინიკიურიდან წარმოშობილად მიიჩნევს.

იბერიულია ენის შესახებ აღსანიშნავია ე. ჰუბნერის გამოკვლევა[3].

იბერიულ ანბანს განსხვავებული მოხაზულობა აქვს. ჩრდილოურის მოხაზულობები მარჯვნისაკენ მიემართება, ხოლო სამხრეთულის - მარცხნისაკენ. შემდეგ ხანებში ამ ანბანზე ბერძნულმა მოახდინა გავლენა. ყველაზე უძველესი წარწერაა "ალიკი" (ალიკანტეს პროფინციიდან) ძვ. წ. IV-III ს.[4]

ფინიკიური წარმოშობის თეორია მოდინარეობს პ. ლენორმანიდან (1840 წ.), ხოლო ბერძნულიდან წარმოშობის, უფრო ზუსტად უძველესი

---

1 Károly Földes-Papp,Von Felsbild zum Alphabet,Dresden,S.IOI.

2 H.Jensen,Die Schrift in Vergangenheit und Gegenwart,Berlin,I958,SS.27I-27

3 Monumenta Linguae Ibericae, 1893. 1925 წელს ეს წიგნი ანაცვლა Gomez Moreno -მ, Las inscripiones Ibericas.Homenaje a Menendez Pidel.

4 H.Schuchardt,Die Inschrift von Alcoy,Sitzungsber,d.Berlin,Ak.,I922.

ჩრდილო ბერძნულიდან, - დელაპოსა (1853 წ.) და ფილიპსიდან (1971 წ.); ამ თეორიას იზიარებენ აგრეთვე: ა. სეისი, ე. ტეილორი, ჯ. ჰუბნერი და სხვ... მაგრამ განსხვავებით ევანსი იბერიულ ანბანს კოლტის უკავშირდება.

ვიკე[1] და ტეიალორი[2] ალვაიოს (პორტუგალიის) დოლმენების და ამოკაწრული ქვების ნიმუშებს (ახ.წ. 4000 წ.) ადარებენ. აი, რამდენიმე ნიმუში, რომელიც ჰ. იენსენს აქვს (გვ. 272):

	i-l-di-r-da(-r)	Ἰλέρδα	(Ptolem.)
	ba-i-to-l-o	Βαιτουλών	(Ptolem.)
	ce-e-s-s-e	Κίσσα	(Polib.) Cissa (Liv.)
	i-s-ca	Ἰσκα	(Ptolem.)

ბასკური და იბერიული უკავშირება ხმელთაშუაგლ-ვის აუზის მობინადრე ხალხთა უძველეს ენებს: ამ ლებულებას იზიარებდა, ოღონდ ქართულთან კავშირში, მუსიკამეცნიერ ბიგფრიდ ნადელი ("ქართულ სიმღერებზე" დაწერილ გამოკვლევაში). პოკორნი და ე. ბილარგი პარალელებს ეძებენ ქამიტურ სამყაროსა და ძველი აფრიკის ტომებში, ჯ. კარსტი და პ. ფუშე - ურალურ-ალტაურ და პალეოციმბრის ენებში. როდესაც ასეთ ენობრივ შედარებებს ეკიდებთ, აუცილებელია ენობრივი ფაქტორის გარდა ისტორიული და ეთნოგრაფიული გარემოც გავითვალისწინოთ; ძნელია ლაპარაკი მაღალკულტურული იბერიელების მიმართებაზე აფრიკის უძველეს ტომებთან, ან სულ სხვა სისტემის ქამიტურ ენებთან; არაა საკმარისი ალბ ის, რომ მარტო აგლუტინაციური ტიპის საფუძველზე ურალს მიადგე და "გააციმბიოთ" პირენეელები. რატომ არ არის ამ თეორიის გენეტიკური ორიენტაციისადმი გადალისწინებული ძველი ბერძენი და რომაელი ისტორიკოსე-

---

1 Südwesteuropäische Megalithkultur, 1912.

2 Boletin de l'Associacio Catalana d'Anthropologia, 1926.

ბის ცნობები, რომლებიც პირენეის იბერებს შავი და კასპიის ზღვას შორის მოსახლე იბერებს უკავშირებენ. იქნებ ეს დამთხვევა არ იყოს შემთხვევითი; ქრონოლოგიურად ეს მწერლები ახლოს დგანან იბერიელთა და ბასკების ჩვენამდე ცნობილ უძველეს ქრონოლოგიასთან. დავიწყოთ ბერძენი ისტორიკოსის ცნობით:

Προστιθέασι δὲ [τοῖς ἐκ τῶν θειρῶν μεταβολαῖς] καὶ τὰς ἐκ τῶν μεταστάσεων μεταβολάς... οἷον Ἰβήρων μὲν τῶν ἐπ' ἐρίων εἰς τοὺς ὑπὲρ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Κολχίδος τόπους μετωκισμένων, οὓς ὁ Ἀράξης, ὥς φησιν Ἀπολλόδωρος, ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας ὁρίζει, Κύρος δὲ μᾶλλον καὶ τὰ ὄρη τὰ Μοσχικά, Αἰγυπτίων δ' εἴς τε Αἰθίοπας καὶ Κόλχους

ულოდებიან (ცვლილებებს მიწისძვრის შედეგად) და ცვლილებებს ადგილსახლების შედეგად ასე; დასავლეთის იბერები გადასახლდნენ პონტოს ზევით მდებარე ადგილებში და აგრეთვე კოლხეთის ზემოთ. აპოლოდორის სიტყვებით, არაქსი ჰყოფს მათ სომხეთიდან, სინამდვილეში მტკვარით და მოსხების მთებით იყოფიან. ეგვიპტელები გადასახლდნენ ეთიოპელებთან და კოლხებთან"[1].

ეს ციტატა, მართალია, არ მიგვაჩნია ეჭვმიუტანელ ფაქტად, მაგრამ ანგარიშგასაწევია. სტრაბონის გეოგრაფია მეცნიერებისადმი აღიარებული წყაროა და მას როგორც უცხოეთში, ასევე საქართველოში, ისტორიკოსები საკმაოდ ხშირად მიმართავენ. ვნახოთ სხვა ავტორთა ცნობებიც:

"Ἰβηρας δὲ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ οἱ μὲν προγόνους οἱ δ' ἀποίκους ἡγοῦνται τῶν Εὐρωπαίων Ἰβήρων"[2]

"აზიის იბერებს ზოგი ევროპის წინაპრებად, სხვები კი, ევროპის იბერების კოლონისტებად"[2]. ანალოგიური ცნობები, როგორც ჩანს, ფარ-

---

1 Στραβων, Γεωγραφικα, Lib.I cap.3.

2 Appiani, Historia Romana, Ed.Lud.Mendelsohn, 2 vols.Lipsiae, 1879, § 8I, 101.

ბად იყო ძველ საბერძნეთში გავრცელებული, ამასვე იმეორებენ რომაული წყაროები: I Rufi Festi Avieni,carmina,rec.A.Holder,1887.

"Euxinnique subest tergum solis:asper Hiberus Hic agit:

hic olim Pyrenide pulsus ab ora Caespitis eoi tenuit sola,

ceu vaga saepe Fors rapit exactos patria":

"აქ ბინადრობენ პირქუში ჰიბერები. ისინი ძველთაგანვე გამოძევებული არიან პირენიდეან - სანაპიროდან, დაიკავეს ქვეყნის აღმოსავლეთის მხარე. ან რაიმე შემთხვევამ მოიყვანა ისინი, სამშობლოდან გამოძევებული".

Il Pricianus,grammatici (Caesariensis Institutionum grammaticarum libri XVII ex rec.M.Hertzi,2 B.),Lipsiae,1855-1859.

Lib.VI,Cap.VIII,44,"proprie Hiberes sunt gens ab Hiberis profecta, qui ultra Armeniam habitant,quorum singularis nominativus hic hiber huius Hiberis facit,et apud Graecos nom alterum dicunt".

Lib.VII,Cap.III,12 - dicitur tamen et "Hiber Hiberis" pro "Hispanus" et "Hiber Hiberis",quando de illa gente loquimur,quae est iuxta Armenios, et "Hiberus" Hiberi fluvius...

"... კერძოდ "ჰიბერად" იწოდება ტომი, რომელიც გადმოსახლდა იბერებიდან, ცხოვრობენ არმენიის იქით. მათი სახელწოდების სახელობითი ბრუნვის მხოლობითი რიცხვია ჰიბერ (ნათეს. ბრ. - ჰიბერის), ბერძენ. ჰიბერ, ნათეს. ბრ. - ჰიბერის-დან (სხვები მათ უწოდებენ ჰიბეროს)

ამბობენ აგრეთვე ჰიბერ-ს, "ესპანელის" მნიშვნელობით. "ჰიბერის" ის ტომია, რომელიც სომხების მახლობლად ცხოვრობს. ნათეს. ბრ. - "ჰიბერი".

ესპანელი იბერები რომ მოვაოსნობასა, მეკობრეობასა და კოლონიზაციორობაში გაწაფული იყვნენ, ეს ჩანს გაუჩუს სარვიუს ჰონორატუსის(ახ.წ. IV ს.) ცნობებიდან, რომელიც დართული აქვს ვირგილიუსის კომენტარებს (გვ. 408)... "Hiberi gens in Ponto;sed magis de Hispanis intellegendum,quorum in latroconiis fama praeponderat" – "იბერები – ხალხია პონტოში, მაგრამ ამჯერად უფრო იგულისხმება ესპანელები, რომელთა მძარცველობის სახელიც განოქმულია"[1]. ცხადია, უძველეს ეპოქაშიც არსებობდა ქართველ იბერთა შთამომავლობაზე განსხვავებული აზრი. პლუტარქე აღნიშნავს, რომ ზოგიერთები ისინი სახელწოდების მიხედვით მიიჩნდათ პირენეის იბერების იდენტურ ხალხად, ზოგი ამ თანმხვევას შემთხვევითად მიიჩნევდა, თანამედროვე ესპანელი და ქართველი – იბერები ერთმანეთს არ გავდნენ". მაგრამ რით უნდა აეხსნათ ის ფაქტი, რომ, სხვა ადგილობრივ მკვიდრ ქართველ ტომებთან ერთად, ისტორიის მამა ჰეროდოტე თავის "ისტორიაში" არსად იბერებს არ იხსენიებს. აქაა ჩამოთვლილი: მარები, მოსინიკები, მაკრონები, კოლხები, ტიბარენები, მოსხები, პონტოს სამეფო, ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხები, მიდიელები, მასაგეტები, სასპერები, კასიის ქვეყანა, მაციენები, არმენია, კაპადოკია (სირიად წოდებული), ფრიგია (ბრიგები), კილიკია და ა.შ.[2]

---

1 Institutionum Grammaticarum.Lib.VII,Cap.II,12;Lib.VI,Cap.VIII,44; В.В.Латышев,"Известия...",т.2-й,вып.2-й,с.435.

2 იხ. ფ. ყაუხჩიშვილი, ჰეროდოტეს ცნობები საქართველოს შესახებ. თბილისი, 1960, გვ. 57-119.

აკად. ნ. მარი ფავის ცნობილ გამოკვლევას "Из Пиренейской Гурии" ასე იწყებს: "Я никак не верил, что в наши дни могут происходить чудеса. А оно произошло одно такое чудо..." "Выехали з Парижа на юг Франции к Пиренеям и достигнув утром после полдня села Тардец, мы оказались перед чудом... мы оказались на Кавказе в Гурии, а, следовательно, у себя, на родине"[1].

ენობრივ ურთიერთობათა გარდა, დიდი მეცნიერი ბევრ საერთოს პოულობს ეთნოგრაფიულ ყოფაში, პოეტურ ხასიათში; ამ მხრივ მას მოჰყავს ნაწყვეტი ბასკი პოეტის აზნიას ლექსიდან და ეკარგება 1905 წლის მიჯნაზე შექმნილ ქართულ ლექსს "საქართველო ჩვენია, ჩვენია!"[2]:

Estis eztitzeko
Ezkoz argitzeko
Eskuara gurea
Eskuara maitea.

"ფაფრად უყვარეს,
ფაფრის სანთლად უნ-
ნდინვარეს,
ჩვენო ენაკურო,
საყვარელო ენაკურო

აკად. ნ. მარი ეტიმოლოგიურად უკავშირებს ბასკურსა და ქართულ კავკასიურ სამყაროს: "Основные названия плодов и злаков, в том числе "зерно", равно "орех" да социальные термины: "женщина", "дедушка", "жена", "мужчина" оказались общими у баскского с грузинским, да с родным с ним языками Кавказа, это вне всякого спора..."[3]

---

1 Н.Я.Марр, Избранные работы, т.1У, 1937 г., Из пиренейской Гурии, с.2-3.

2 იქვე, გვ. 7.

3 Н.Я.Марр,... Из Пиренейской Гурии, с.2-3.

ასევე ცალკეული სიტყვიერ ანმოხვევაზე აგებს ფაეის თეორიას ურთიერთობათა შესახებ კარი ბოდა[I] მოვიყვან რამდენიმე ნიმუშს: 1. Bask. i-tsa-so-sgva; oqa-li, Mingr.oqa-ri,Laz.oka-ri,ca-ri, "Wasser". Das augmentative suffix bask. - so ist offenbar notwendig,un von der südkaukas.Bedeutung zug baskischen zu gelangen.Die Lautentsprechung scheint gesetzmässig zu sein,sie findet ebenso statt in BK,N°I3I,bask. (h)asi "anfangen": georg. oq-usw. Die lasische Form cari zeigt sehr schön,dass die Vereinfachung der Konsonantengruppe schön im Südkauk. eingetreten.

შემდეგნაირად აქვს მას განხილული ბასკური სიტყვები: athe-rii athe-rri - "ნათელი", mac-i - - "მშიერი", e-rh-i - "თი-თი", bul(h)-ar,bur-ar - "მკერდი", bage// gabe - "ყური", sabe-l - "მუცელი" და სხვ.

აკად. ნ. მარის ეტიმოლოგიური ძიებანი ემყარება მის მიერ მოგვიანო პერიოდში შემუშავებულ ოთხელემენტოვან სისტემას, რომელიც ამჟამად არ არის გაგიარებული გოგად ენათმეცნიერებაში, ხოლო კარი ბოდას ეტიმოლოგიები ბგერათა კანონზომიერ შესაყვისობათა გარეშეა წარმოდგენილი. მიუხედავად აკად. ნ. მარის უაღრესად საინტერესო დაკვირვებისა, განსაკუთრებით ფონოლოგიის სფეროში, როდესაც ის ეძიებს ქართულ სამეულებს - ტ ფ თ , კ გ ქ, პ ბ ფ-ს ბასკურს და არჩევს ბასკური ანბანის გრაფიკული გადმოცემის სპეციფიკას (გვ. 10), ან კიდევ, როდესაც ეხება რიცხვთა "ოცობით სისტემას" და პარალელს ავლებს ქართულ და კავკასიურ ენებთან (გვ. 37-38), მისი

---

1 Baskisch-Kaukasische Etymologien,Heidelberg,1949,SS.I-56.

ეტიმოლოგიური ძიებანი მიკვალინია თანამედროვე ლინგვისტიკისათვის განვლილ საფეხურად; აკად. ნ. მარის ცნობილმა კამოკვლევამ პიტენეის ტურიაგე დიდი გავლენა მოახდინა თავის დროზე ლინგვისტებზე და ამ საკითხით მრავალი თვალსაჩინო სპეციალისტი დაინტერესდა. ნ. მარის კამოკვლევის შემდეგ დაიწერა ჰ. შუხარდტის, ჯენბეკის, ბ. დიუმეზილის, კ. ბოუდას, რ. ლაფონის საყურადღებო კამოკვლევები ქართულთან ბასკურის შედარების შესახებ.

ენის კვლევის დროს ჩვენთვის არსებითია ენობრივი სტრუქტურის თანმიხვევა და ბგერათშესაფერისობათა დადგენა, მხოლოდ ამის შემდეგ შეიძლება ეტიმოლოგიურ ძიებათა დაწყება. კარლ ბოუდა თავის ზემოთ დასახელებულ კამოკვლევაში ეტიმოლოგიურ თანმიხვევებს ხედავს: 1. ადამიანისა და 2. სხეულის ნაწილების დასახელებაში, 3. ცხოველთა სახელწოდებაში, 4. ფრინველების, 5. მწერების, 6. მცენარეების, 7. ნაოკავების, 8. პროდუქტების, 9. სახლისა და საოჯახო ნივთების, 10. სახალხო მეურნეობის, 11. მეცხოველეობის, 12. ატმოსფეროს, 13. მიწათმოქმედების, 14. ოიცხვის აღმნიშვნელ სიტყვებში, 15. მეტყველების, 16. დროის, 17. მოძრაობის, 18. კონკრეტული კარგმოს, 19. აბსტრაქტული კარგმოს, 20. ნაკვალსახელთა ამსახველ სიტყვაში.

ბასკური ენა, ისევე როგორც ქართული, აგლუტინაციურია. თვით ბასკური ზმნა პასიური კონსტრუქციისაა. ერგატიული კონსტრუქცია აქვს ბასკურს ისევე, როგორც ქართულ-მეგრულ-ჭანურ-სვანურს, აფხაზურს, ადიღეურს, ბაცბურს, ქისტურს, ავარიულს, დარგულს, ლეზგიურს[1],

---

1 Языки народов СССР, т.IУ, Иберийско-кавказские языки, М., 1967; Ст., Эргативная конструкция предложения, М., 1950; -ალბ. ჩიქობავა, ერგატიული კონსტრუქციის პრობლემა იბერიულ-კავკასიურ ენებში, თბილისი, 1948;
Schuchardt H., Über den passiven Charakter des Transitivs in den Kaukasischen Sprachen, Wien, 1895; Эргативная конструкция в языках различных типов, Ленинград, 1967

ურარტული[1], ხურიტული[2], შუმერული[3]. ერგატივის ბრუნვა გარდამავალ გმნებთან ქვემდებარის ბრუნვაა; გარდამავალ გმნასთან დაკავშირებულია სუბიექტი და ობიექტი. აქედან რეალური, პირდაპირი ობიექტი დგება სახელობით ბრუნვაში, ხოლო ქვემდებარე ერგატივში ან აქტიურ ბრუნვაში. ერგატიულ კონსტრუქციაში აკუზატივი გამორიცხულია. ჰუტო შუხარდეს მიხედვით, თუ რეალური სუბიექტი წინ უძღვის გმნას, მაშინ გმნა აქტიურია, თუ თან მოსდევს, მაშინ - პასიური. ტუფულურში, არჩიბულში, ჩაჩნურსა და ავარიულში მოქმედი სუბიექტი ერგატივშია, ობიექტი - სახელობითში. გმნაში ობიექტი აღნიშნულია კლასის ნიშნის მაჩვენებლით. "ლეზგინა" გმნის საშუალებით, კლასის მაჩვენებელი მოქმედების სანყისთან გადაინაცვლებს. ფაბასარანულში, როდესაც ქვემდებარე დგას ერგატივში, მისი სახელობითში დასმული I და II პირის ნაცვალსახელები ემთხვევა ერგატივს.

ურარტში ერგატივი იწარმოება გენსარდავებით და გმნიზედებით. ჩაჩნურ ენებში აქტიური ბრუნვის ნაცვლად არსებობს აქტიური ინსტრუქტივი, ანუ მოქმედებითი; ბაცბურში აქტიურ ბრუნვას ენაცვლება სახელობითი, ხოლო მოქმედებითი ბრუნვა გამოყენება გარდაუვალი გმნის წინადადებაში. ლიდიურში ზოგიერთი გმნა მაგ., "დაიძინებს" გამოიხატება ორი ფაკულტატური ფორმით: სახელობითი და აქტიური ბრუნვით. აქტიური ბრუნვა

---

1 И.И.Мещанинов,Грамматический строй урартского языка,М.-Л.,1958; И.М.Дьяконов,Языки древней передней Азии,М.,1967;И.И.Мещанинов, Язык Ванской клинописи:Структура речи,Л.,1935; Г.В.Церетели,Урартские памятники Музея Грузии,Тб.,1939;Г.А.Меликишвили,Урартские клинообразные надписи,М.,1960.

2 И.М.Дьяконов,Сравнительно-грамматический обзор хуритского и урартского языков, Предназ.Сб.,М.,1961; J.Fridrich,Kleine Beiträge zur Churritischen Grammatik,Derlin,1939;E.A. Speiser,Introduction to Hurrian, 1941.

3 R.Jestin,La verbe Sumérian,Paris,1943,vol.I;1964,vol.II:Etudes Orientales,VII,IX;A.Falkenstein,Grammatik der Gudeas,von Lagasch,Roma,1950.

გაიშვება გარდაუვალ გმნებთანაც: თუ ბასკურში მრავლობითის მაჩვენებელი რეალური სუბიექტის მოქმედება გარჩეულია გმნადა გარდამავლობა-გარდაუვალობის მიხედვით, ლაკურში ისინი ერთმანეთს ემთხვევიან. ბასკური გმნის პასიურ კონსტრუქციაზე ყურადღება გაამახვილა ფრიდრიხ მიულერმა და ჰუგო შუხარდტმა. რადგან ჩვენს მიზანს არ შეადგენს ბასკური ენის სტრუქტურული ანალიზის კვლევა, ამიტომ ვემყარებით ჰერბერტ პიერპონ ჰოუგტონის[1] და განსაკუთრებით ანტონიო ტოვარის[2] გამოკვლევებს.

ბასკურში გარდამავალი, გარდაუვალი, რთული, მარტივი და შედგენილი გმნები შეიძლება იყოს ოთხმოცამდე განსხვავებული ჯგუფით წარმოდგენილი, რის საშუალებასაც იძლევა სუფიქსთა სიჭარბე. აქტიურ ბრუნვაში დასმული სუბიექტს მხოლოობითში აქვს არტიკლი წარმოდგენილი-ა სუფიქსით, ხოლო მრავლობითში - აკ-ით. განუსაზღვრელი ფორმა იქნება გიზ-ონ (ერთი, ვიღაც კაცი"). აქტიური ბრუნვა-აკ დაბოლოებას ღებულობს მხოლოობით რიცხვში, ხოლო ეკ-ს მრავლობითში. ეს ფორმები იხმარება გარდამავალი გმნის სუბიექტად. ისევე როგორც ქართულში, ამ შემთხვევაში, გარდაუვალ გმნასთან სახელობით ბრუნვას ვხვდებით გარკვეულ დროსთან. გარდაუვალ გმნასთან - ბასკური ენა ინდენტერმინატივებზე უფრო ხშირად ხმარობს დეტერმინატივებს. ერგატიული ბრუნვა მკაცრად არის დაკავშირებული გმნის პასიურ კონსტრუქციასთან, ნომინალურთან. წინადადებაში: "ლიბურუ ბატ იგორი დუტ, ბერაკ ეგინა" - "მან გამომიგზავნა მე წიგნი", ჩვენ ნათლად გამოვყოფთ ფორმის პოსესიურ ღირებულებას, რომელიც არის დამახასიათებელი გმნურ-ი ნომინალური (ეგინა) კონსტრუქციისათვის. გარდამავალ გმნებთან დაკავშირებულ სახელებში, როგორც ხ. ულებნეკი[3] აღნიშნავს, გამოირჩევა კაგუს ენერგეტიკუს და კაგუს ინერცია. ყოველი მათგანი

---

1 Herbert P.Houghton,An Introduction to the Basque Language,Leiden,Brill, 1961 (Cap.VIII).

2 Ant.Tovar,Rhe Basque Language,Philadelphia,1957.

3 An Introduction to the Basque Language,Leiden,Brill,1961,p.10.

იძლევა ორ სახესხვაობას, რომელიც მმნის პასიურობაზეა დამოკიდებული. ენერგეტიკული ბრუნვა გვხვდება გარდამავალ მმნასთან და აღინიშნება გარდამავალ ბრუნვად, ეს მაშინ, თუ ის დავის მხრივ უპირისპირდება გარდაუვალობის ბრუნვას[1].

ბასკურში გარდამავლობა შეიცნობა სახელებსა და ნაცვალსახელებზე -(ე)ჯ-ის დართვით პოსტპოზიციურ ა-არტიკლზე. გარდაუვალობას გარეგნული ნიშნები არ გააჩნია. ბასკურის გარდამავლობის (ტრანზიტივის) ბრუნვა შეესაბამება ქართული მოთხრობითს, ხოლო ინტრანზიტივის - სახელობითს[2]. ამჟამად ჩვენ მხოლოდ ორ არსებით ფაქტორზე მივუთითებთ, ისიც ძალზე ზოგადად, ესაა: ბასკურის აგლუტინაციურობა და ერგატიული კონსტრუქცია, რითაც იგი მსგავსებას იჩენს ქართველურ ენებთან კერძოდ, ქართული ენასთან, რომლის ლიტერატურული ენის საფუძველია ქართული (აღმოსავლეთ საქართველოს) დიალექტი. საინტერესოა აგრეთვე რიცხვით სახელთა კონსტრუქცია, რომელიც ემთხვევა, ისევე, როგორც ქართულში, ოცობით სისტემას:

1-ბატ, 2-ბი, 3-პირუ, 4-ლაუ, 5-ბორტ, 6-შეი, 7-სასპი, 8-სორეი, 9-ბედერაცი, 10-ჰამარ, 11-ჰამეკა (ეკა-1), 12-ჰამაბი...

20 - ჰოგეი, 21 - ჰოგეი ეტა ბატ, 22 - ჰოგეიტაბი,

40 - ბერჰოგეი (ორი-ოცი)

60 - ჰირუეტჰოგეი (სამი და ოცი)

80 - ლაუეტჰოგეი (ოთხი და ოცი) და ა.შ.[3]

---

1 Сб.,"Эргативная конструкция предложения",М.,1950,с.94.

2 ი ქ ვ ე, გვ. 97-98.

3 იხ. H.P.Houghton , დასახ.ნაშრ.,გვ.13-14. 1976 წლის თსუ-ს გამომცემლობამ გამოსცა ა.ჩიქობავას წინასიტყვაობით და რედაქციით რენე ლაფონის შრომის "ბასკური ენის" ქართული თარგმანი; გამოიცა შ. ძიძიგურის "ბასკები და ქართველები" თბ., 1978 წ. გვ. 1-206; "საქართველო და ესპანეთის იბერია" ("მნათობი", №3); "საენათმეცნიერო საუბრები" (1960 წ.); Грузинский язык /Крит.очерк 1968); "ქართული ენის თავდადასავალი" 1969; Баски и Грузины."Лит.Грузии,1977. "ბასკეთში მოგზაურობა" (1977 წ.) სადაც უფრო ვრცელურადაა განხილული ენის და ისტორიის საკითხები. თს უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრაზე ტარდება სემინარები ბასკურში.

ბასკური ენის ყველაზე უფრო ძველი ნიმუშები შემონახულია აკვიტანიურ წარწერებში, რომლებშიც შემორჩენილია ღვთაებანი, მამაკაცთა და ქალთა სახელები. შუა საუკუნეების ძეგლებში საკუთარ სახელთა გარდა გვხვდება სხვადასხვა საგანის აღმნიშვნელი ბასკური სიტყვებიც. 1140 წელს ემერიკ პიკარდმა, რომელიც "კოდექს კალიქსტინუსის (გამოცემულია სანტ-იაგოში) ავტორად იცნობა, იმოგზაურა ბასკების ქვეყანაში. ემერიკ პიკარდი საკმაოდ მოკლედ და საინტერესოდ აღწერს ბასკონიას, ამავე დროს საინტერესო ნიმუშებს იძლევა ლექსიკიდან. XVII საუკუნის ძეგლებიდან რამდენიმე საყურადღებო ციტატაა შემორჩენილი ლუციო მარინეო სიკულოს (1533), კასპარ გომესის (1536), რაბელეს (1543) და ბენვენუტო ვალკანიუსის ნაწერებში (1597). XVII-XVIII ს-ში აღსანიშნავია სან-მიგელ ბერნარდო დეშაპორეს "პრიმიტიული ბასკური ენა", რომელიც დაიწერა 1545 წელს ბორდოში. ამავე საუკუნეებს განეკუთვნება სახარების ხუან დე ლისარაგესეული თარგმანი, დაბეჭდილი 1571 წელს, რომელსაც დართული ჰქონია საეკლესიო კალენდარი და ლექციური ლოცვები. მთარგმნელობით მუშაობას ეწოდა "ყველაზე უფრო განსწავლული ბასკი" ლისარაგა. ბასკური ლიტერატურის ფასეულობა ნიმუშს წარმოადგენს 1596 წელს პამპლონაში გამოცემული " Sentencias comunes en Bascuence". ეს ტექსტი მოწნეულია ერთადერთი ვარიანტით და ხელმეორეთაა გამოცემული ურგინოში.

XVII საუკუნეში მოღვაწეობდა იოანეს და-ეჩებერი, რომლის ნაწერებიდანაც აღსანიშნავია საახალწლო ჰიმნები და საკულტო საგალობლები (1630 წ.).

1643 წელს ბორდოში გამოვიდა პეტრო დე აშულას ხიზგულება, თისი ნაწერები იცვლება ბასკური ლიტერატურის შესანიშნავ ნიმუშად. 1657 წელს პარიზში დაიბეჭდა ოიენარტის ანდაზები და პოემები.

1664 წელს პარიზში გამოვიდა სილვინ პუვრის მიერ თარგმნილი "ფილოტეა". ამ ეპოქის ძეგლებიდან საყურადღებოა მარტინ ჰოიარის (ბაიონი, 1677), თომას კემპის და არამბოლაგას (ბაიონი, 1684) ნაწერები.

ახალი ეპოქა შექმნა ბასკურ ლიტერატურაში იეზუიტმა მანუელ დე ლარა-ბერიმ (1690-1766 წწ.). მისი ნაშრომები " De la antiguedad y universatidad del Basquenze en Espana -ს სახელწოდებით გამოიცა 1728 წელს, რომელსაც მოჰყვა მეორე წიგნი " Demonstracion previa ol Arte que se dara a luz desta lengua" (სალამანკა, 1729 წ.). ეს იყო ბასკური ენის პირველი საფუძვლიანი გრამატიკული გამოკვლევა, რომელსაც დღესაც დიდი ღირებულება გააჩნია. აქ უაღრესად საყურადღებოა ბასკური დიალექტის საკანგებო გაანალიზება. ავტორმა გამოკვლევას დაურთო სამენოვანი: ბასკურ-ესპანურ-ლათინური ლექსიკონი, რომელიც 1745 წელს გამოსცა სან-სებასტიანში.

1731 წელს დონ ხუან დე პეროშეგიმ გამოაქვეყნა საკმაოდ გრძელი სახელწოდების ("ძველ გერმანულ სტილში II") შრომა " Origin y antiguedad de la lengua bascongada y de la nobleza de Cantabria . . . .", რომელშიც ავტორი საკანგებოდ იკვლევდა ბასკების წარმოშობის საკითხს. ხუან დე ჰარანელემ ლაბორეულ დიალექტზე ხელმეორედ დარგმნა ოთხთავი.. ბასკების გენეზისის საკითხი საკმაო აზრთა სხვადასხვაობებს და დისკუსიებს იწვევდა არა მარტო ესპანეთისა და პირინეის საზღვრებს გარეთ, არამედ თვით XVIII საუკუნის ბასკურ ლიტერატურაშიც. ეს ძველი ტრადიცია ახლაც ცოცხლობს: უამრავი ჰიპოთეზა, უამრავი თეორია, მაგრამ წინ გადადგმული საფუძვლიანი ნაბიჯი არ ჩანს. უძველეს პერიოდში გამოცემული, თუ დარგმნილი ძეგლებიდან ჩქეფს ხალხური მეფლვეობა, ყველაფერს, ემჩნევა დიდი და შორეული ტრადიციის მატარებელი ბეპირსიფლვიერების კვალი. ბასკური ფოლკლორი გმას იკაფავს იეზუიტთა ენათმეცნიერულ და ეთნოგრაფიკულ გამოკვლევებში რომლებშიც მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა დიალექტების შესწავლას. ძველთაგანვე თაობიდან თაობაზე გადადის ეთნოგრაფიული ყოფა, ადათი, სასიმღერო-პოეტური ტრადიციები, რომლებიც განიცდიან ესპანური ცივილიზაციის დიდ ზეგავლენას[1].

---

1 Schindler Kurt,Folk music and poetry of Spain and Portugal,New York,1942.

შეუძლებელია თანამედროვე ბასკური მუსიკა გამოთიშო პირენეის ნახევარკუნძულზე მცხოვრებ ხალხთა და თვით ბოგადესპანური მემკვიდრეობისაგან, ასევე ვერ განიხილავ ბასკურ სახალხო სანახაობებს, თეატრს ძველი ესპანური თეატრიდან მონყვეტილად.

ბასკურს უნდა განეცადა კორეოვას ხალიფატის ისეთივე ბედავლენა, როგორც პირენეის სხვა ხალხებმა განიცადეს. ეს საკითხები საკმაოდ მცირე, მაგრამ საფუძვლიანი გამოკვლევებით არის წარმოდგენილი საბჭოთა მეცნიერებაში[1].

პროფ. ი. ფაბაიუამ საფრანგეთის და ესპანეთის ბასკონიიდან ჩამოიტანა უაღრესად საინტერესო ხალხური სიმღერების ჩანაწერები და ბასკური სიმღერების კრებული. მუსიკათმცოდნე ე.ნ. ნერეთლის მეშვეობით ჩვენც მივიღეთ ბეღვიიდან რამდენიმე ბასკური ხალხური სიმღერის ნიმუში. წინამდებარე ნაშრომი ამ მონაპოვრებს ემყარება. ბასკური ტექსტები ესპანური თარგმანების დახმარებით ქართულ ენაზე გადმოთარგმნეს პროფ. ი. ფაბაიუამ და ისტორიის ინსტიტუტის მეცნ. თანამშრომელმა ბ. ციორგაძემ, ხოლო ბასკური ტექსტები გერმანული თარგმანების მიხედვით ვთარგმნეთ ჩვენ. ფოტომასალა დაამუშავა აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის მეცნ. თანამშრომელმა ო. გვილავამ.

ბასკური, ესპანური, კატალონური, ისევე როგორც ფრანგული, იტალიური და სლავი ხალხის ერთხმიანი თუ მრავალხმიანი, პროფესიონალური თუ არაპროფესიონალური მუსიკა ხმათა მოძრაობისა და ვერტიკალური განფენილობის დროს ეფუძნება ტერცია-სექსტურ თანაფარდობას, მაშინ როდესაც ქართულისა და ბიზანტიურისათვის ამოსავალია კვარტა-კვინტური საფუძველი; მეორე მხრივ, გათვალისწინებულია ისტორიული პროცესები, რომელთა გავლენასაც განიცდიდა ესპანური ცივილიზაცია და რომელსაც შეეძლო ასიმილირება მოჰყოლოდა წინარეპირენეული მოსახლეობის: ესაა - ძველი ფინიკური, ბერძნული, რომაული, ჩრ. საფრანგეთის არალიტურგიკული და ლი-

---

1 С.Мокульский,Хрестоматия по истории западноевропейского театра, т.1,М.,1953,с.257-379.

ტურგიკული საკულტო ჟანრების, ლათინური ფსალმოდიის და საგოგადოდ ლიტურგიკის, ბოგადრაინდული, ტრუბადურული და ტრუვერული ცივილიზაციის, მაღალ ჟანრების, შესრულების ტრადიციების გადმონერგვა, აღმოსავლეთის - რომის, ბიზანტიის ბეგავლენა, არაბეთის - კორდოვის ხალიფატის მაღალი კულტურა, რომელიც მრავალი საუკუნის მანძილზე ბატონობდა აღმოსავლურ სამყაროსა და სამხრეთ ევროპის ტერიტორიებზე: (სიცილია, პირენეის ნახევარკუნძული, კრეტე...); ამ გავლენებს იგზიტების "განიქმული" ქვეყანაში არ შეეძლო უკვალოდ ჩავლილ და თავისი შედეგი არ მოჰყოლოდა.

მეორე მხრივ ფაქტია, რომ თვით ესპანეთის სხვადასხვა პროვინციაში შემორჩენილია მრავალხმიანი ხალხური სიმღერების ნიმუშები და აგრეთვე სანტიაგო დე-კომპოსტელა ევროპაში ითვლება პროფესიონალური მრავალხმიანობის ერთ-ერთ უძველეს და მთავარ ცენტრად.

ისმის კითხვა, რის ნიადაგზე აღმოცენდა პროფესიონალური მრავალხმიანობა: თვით ადგილობრივზე, თუ სხვა ქვეყნებში შემუშავებული მრავალხმიანობის ჟანრების და ფორმების ბეგავლენა-შემოტანის მეთხებით. ეფიქრობთ, რომ აქ არსებითია ადგილობრივი მრავალხმიანი ბაგისი, ხოლო ათვისებული მრავალხმიანი ფორმები ბეერნაშენია, რომლებიც განვითარდნენ ადგილობრივ ნიადაგზე.

ჩვენ ხელთ გვაქვს მუსიკათმცოდნე ე. წერეთლის მიერ გამოგზავნილი და ჩვენ მიერ გამოუკიდებლად შეკრებილი X-XIII საუკუნის მუსიკალური ნიმუშების სანოტო და ფონო ჩანაწერები, აგრეთვე ადამ დე ჰალის ფირფიტები "Dieu comment porroie","Si dous regars de ma dame","O Dieu comment amouretes", კონდუქტუსი "Veris ad Imperia", XIII საუკუნის კონდუქტუსი - "O Maria Virgo pia","A la Charté","Son me regarde", "In saeculum viellatoris", ლეონინის "Deum Time..., დაახლოებით 70-მდე ნიმუში, რომლის ძვ. ქართულ მუსიკასთან შედარებას გამოცემას ვფიქრობთ; ვუდარებთ მაგ ესპანურ უძველეს ნიმუშებს და წყობის მიხედვით ვერ ვხედავთ საერთოს[1].

---

1 მუსიკალური ფორმების შესახებ იხილეთ: Fr.Gennrich,Grundri: einer Formenlehre des mittelalterlichen Liedes,Halle,1932.

ცნობილია, რომ ბრიტანეთის კუნძულების არქაული მოსახლეობას უკავშირებენ ძველ ესპანელ იბერიელებს, განსაკუთრებით ჩრდილოეთით მცხოვრებ წინარეშოტლანდიურ ფენას. ევროპაში უძველესი დროიდანვე არსებობს ცნობები მრავალხმიანი სიმღერების შესახებ. ასეთი სიმღერები გავრცელებულია მეტწილად პიქტებთან. ამ ფაქტზე ჩვენ ყურადღება გაგვამახვილებინა გლაზგოს უნივერსიტეტის პროფესორმა ფრედერიკ რიმერმა (1974 წლის გლაზგოში ყოფნის დროს), მანვე გამოგვიგზავნა თავისი საინტერესო მონოგრაფია "შოტლანდიური მუსიკის ისტორია"[1]. შოტლანდიური მუსიკის შესახებ არსებობს საყურადღებო მონოგრაფიები[2], რომლის გარკვეული ნაწილიც დაცულია მოსკოვში, ლენინის სახ. ბიბლიოთეკაში. ფრ. რიმერის მონოგრაფიის მე-14, 16, 17, 18, 23-ე, 31, 37, 49, 50-ე გვერდებზე წარმოდგენილ პოლიფონიურ ნიმუშებში ვხვდებით ოქტავურ და სექსტურ პარალელიზმებს, მარტივ იმიტაციურ ფორმებს. უფრო მოგვიანო ხანებში კი, ბევრად უფრო განვითარებული მრავალხმიანობას იგივე საფუძველი აქვს, რაც ესპანურს, მაგრამ აღსანიშნავია, რომ ბრიტანეთის ხალხების შინაგან ურთიერთობაში უფრო მეტი ურთიერთგანვლენები უნდა ვეძებოთ, ვიდრე მის გარეთ. ამ ხალხებს გააჩნიათ მაღალტრადიციული თვითმყოფადობა, კონსერვატიულობა; შემოქმედი კულტურა განიცდის მძლავრ აღგილობრივ ასიმილირებას და იღებს დამოუკიდებელ სახეს.

ჩვენს თავზე ვიღებთ ძველი ესპანური, იბერიული და ბრიტანული მუსიკალური ნიმუშების გაანალიზებას და მათი ისტორიის კვლევას, მაგრამ არ შეიძლება ბოლამდე მაინც არ მივუთითოთ ზემოთ მოყვანილი მიმართებათა შესახებ გავრცელებული ჰიპოთეზაზე.

ის ვინც ქართული მუსიკას იკვლევს, გვერდს ვერ აუვლის სამი ძირითადი საკითხის განხილვას: 1. ქართული მუსიკის მიმართებას იბერიულ-კავკასიურ სამყაროსთან, 2. გენეტიკური მიმართების პრობლემათა გან-

---

I Kenneth Elliot and Frederick Rimmer, A History of Scottish Music, London, 1973.

2 H.G.Farmer, A History of Music in Scotland, London, 1947; H.N.Shire, Song, Dance and Poetry of the Court of Scotland under King James VI, Cambridge, 1969; D.Johnson, Music and Society in Lowland Scotland in the Eighteenth Century, London, 1972.

ხილვას ძველი აღმოსავლეთის უძველეს ცივილიზებულ ქვეყნებთან(შუმერები, პროტოხეთები, ხურიტები, ურარტელები...) 3. ქართველ-ბასკური მიმართების ჰიპოთეზას. ამ სამი პრობლემიდან მეორე და მესამე საკითხი შესწავლილი გვაქვს. თუ კი ჩვენ ვეხებით ბასკებთან და უფრო ზუსტად პირენეის იბერიასთან საქართველოს იბერიის მიმართების პრობლემას, გამოვლენილი მხოლოდ და მხოლოდ ქართული მუსიკის შესწავლილან. ჩვენი გამოკვლევა რამდენიმე ათეული წლების მანძილზე გრძელდება და ვფიქრობთ, მივაღწიეთ გარკვეულ საყურადღებო შედეგებს. ყველაფერი, რაც მიღწეულია შემოხვევითობით არ აიხსნება, ეს პრობლემა რთულია და რაც უფრო ღრმად იყრებით მასში, მით უფრო რთული და მიმზიდველია იგი, რადგან მრავალ ჰიპოთეზას უჩნდება თავისი ახსნა.

ბასკეთი და ბასკები

"შენი ხმა მესმის ჩაბნეული შენივ კვნესაში,
ხმა - ადამის დანიდ დასერილი,
ხმა წამებისავი..."

ფრიდრიხ ხალვაში

საკმარისია იფქვას "ბასკები" და უკვე ისმება კითხვა: ვინ არიან ისინი; საიდან მოვიდნენ იმ ტერიტორიაზე, სადაც ამჟამად ცხოვრობენ? რომელ ენაზა ოჯახს ეკუთვნის ბასკური ენა; აქვთ თუ არა ბასკებსა და ბასკურ ენას კავშირი ქართველურ ტომებსა და ქართველურ ენებთან? და მრავალი სხვა.

ბასკების საიდუმლოების საკითხი ყოველთვის დიდ ინტერესს იწვევდა სწავლულთა შორის. ამის მიზეზი, ჯერ ერთი, ის იყო, რომ ბასკეთი, ბასკური ენა ყოველთვის წარმოადგენდა პატარა კუნძულს ევროპაში დიდ ქვეყნებსა და ენებს შორის და განსხვავებული მაგალითია. მეორე, ბასკებს განიხილავენ, როგორც პირენეის (იბერიის) ნახევარკუნძულზე მცხოვრებ იბერთა მონათესავე ტომს. ისტორიაში ცნობილია ორი იბერია: იბერია აღმოსავლეთში, კავკასიაში, დღევანდელი საქართველოს ტერიტორიაზე და იბერია დასავლეთში, იბერიის (დღეს პირენეის) ნახევარკუნძულზე, დღევანდელი ესპანეთის ტერიტორიაზე.

დიდ ინტერესს იწვევს ის ფაქტიც, რომ ბასკებმა, ამ პატარა ერმა, ტმირული ბრძოლის შედეგად საუკუნეების განმავლობაში შეინარჩუნეს საკუთარი ენა, ზნე-ჩვეულებები, კულტურა. ისინი ყოველთვის მამაცურად იბრძოდნენ დამოუკიდებლობისათვის.

ბასკები თავის ენას "ეუსკარას" ("ეუსკერას") უწოდებენ, თავის თავს - "ეუსკალდუნს", თავის ქვეყანას კი "ეუსკალ ჰერიას". ბასკურად "ჰერი" (ერი) ქვეყანას, ხალხს, ნიშნავს.

მსოფლიოში ორი იბერიის არსებობა და ისიც ერთმანეთისაგან ასე დაშორებულად, ყოველთვის დიდ ინტერესს იწვევდა. ძალიან ადრეული რჩებოდა საკითხი: სად იყო იბერიელ ტომთა პირველი საცხოვრებელი ადგილი? დასავლეთში, თუ აღმოსავლეთში?

მარკუს ვარონი (ძვ.წ. 68 წ.)-პომპეუსის ელჩი ესპანეთში, აპიანე, ფლ. დიურკო, დე-მორგანი, ა. დორინგი და სხვ. იბერიელ ტომთა თავდაპირველ სამშობლოდ მცირე აზიას, კავკასიას მიიჩნევენენ. მათი აზრით, იბერიელ ტომთა ერთი ნაწილი კავკასიიდან, მცირე აზიიდან ბოლოთ წავიდა, მიაღწია დღევანდელ პირენეის ნახევარკუნძულის ტერიტორიას, იქ დამკვიდრდა და ამ ადგილს უწოდა იმ ქვეყნის სახელი, საიდანაც წამოვიდა ე.ი. "იბერია". "ესპანეთის იბერები წარმოშობით აზიის იბერიიდან არიან"[1] - წერდა პლინიუს უმცროსი (ახ.ს. 62-114 წწ.).

სტრაბონი, დიონისიოსი, სოკრატე სქოლასტიკოსი და სხვანი პირიქით ფიქრობდნენ, რომ იბერები კავკასიაში დასავლეთიდან მოვიდნენ. ჯერჯერობით ამ საკითხზე ერთიანი აზრი არ არსებობს. ბასკოლოგი ფილიპ ვეირინი 1957 წელს წერდა: "ლინგვისტები პოულობენ ბასკურსა და კავკასიის დღევანდელ ცოცხალ ენებს შორის საერთოს, კერძოდ ფონეტიკაში, სიტყვების ძირებსა და გრამატიკულ სუფიქსებში. ისეთი ცნობილი სპეციალისტებისათვის, როგორიც არიან პროფესორი რენე ლაფონი და კარლ ბუდა, არსებობს საერთო ეუსკარო-კავკასიურს შორის, რომლის ერთ-ერთი შტო არის ბასკური. მათი აზრით ბასკები მოვიდნენ აზიიდან პირენეის ნახევარკუნძულზე ნეოლითის პერიოდში. აღვნიშნავთ, რომ ეს აზრი ამჟამად მეტად გავრცელებულია, თუმცა ჯერ არაა საყოველთაოდ აღიარებული[2].

დასავლეთის იბერიის შესახებ ქართულ წყაროებში ცნობები VIII-IX საუკუნეებში მოიპოვება[3]. X საუკუნეში ცნობილმა ქართველმა მწიგნობა-

---

I "Iberi populi Hispaniae ab Iberis Asiae orti sunt".

2 Philippe Veyrin, Les Basques, Arthaud, 1975, p.89.

3 იხ. რ.სირაძე, "ესპანეთის ქართველობა" უძველესი მოხსენიება ქართულ მწერლობაში, ჟურნ."მნათობი", 1971, №3, გვ.175; შ.ძიძიგური, ბასკები და ქართველები, თბ., 1978, გვ. 77-79.

რმა იოანე მოაწმინდელმა ქადაწყვიტა გამგზავრებულიყო ესპანეთში, რა-
თა ეხილა "ქარიზველნი არა მცირენი ნაოესავნი მუნ"[4].

ცნობილმა ფრანგმა მოგზაურმა ჟან შარენმა 1673 წლის ოებერვალში, ქარიზლის მეფე ვახტანგ V-თან[5] სტუმრად ყოფნის დროს, პირველად შეიტყო აღმოსავლელ და დასავლელ იბერიელთა ნათესაობის შესახებ. ჟან შარენი წერს: "გამომშვიდობებისას, მან (ვახტანგ V-მ. - ი.ფ.) მკითხა, როგორ ბრძანდებაო ჩემი ნათესავი, ესპანეთის მეფე და ძვირფასი ქვეყნის მორწმუნე თასით შესვა მისი სადღეგრძელო". შემდეგ ჟ. - შარენი წერს: "... დიდხანს ვიფიქრე იმის შესახებ, თუ რანაირად უნდა ყოფილიყო მთავარი (მეფე ვახტანგი - ი.ფ.) ესპანეთის მეფის ნათესავი და მივხვდი, რომ ეს მრავალი ალეორის აგრს ეთანხმებოდა"[6].

ჟან შარენი მიუთითებს იმაზე, რომ 'რომის პაპი[7] დასავლეთის იბერიისაგან განსხვავებით, ქარიზლის მეფეს მიმართავდა, როგორც "აგრის იბერიის მეფეს" ან "იბერიის მეფეს".

პირენეის იბერებს ძვ.წ. VIII-V სს. მაღალი კულტურა შეუქმნიათ. ამ დროს მათი კულტურა მოიცავდა არა მარტო იბერიის ნახევარკუნძულს, არამედ ხმელთაშუა ზღვის აღმოსავლეთ რაიონებს (სარდინია, იტალიის ზოგიერთი რაიონი), ჩრდილოეთ აფრიკას, ხოლო დასავლეთით - კანარიის კუნძულებს და ბრიტანეთის კუნძულების ზოგიერთ რაიონს.

---

4 იხ. შ. ძიძიგური, დასახ. ნაშრ., გვ. 80; ი. ფაბიუა, ბასკები: ლეგენდები და ფაქტები, თბ., 1979, გვ. 47-48.

5 ჟ. შარენი მიიღო ქარიზლის მეფემ ვახტანგ V-მ (1658-1675) და არა თეიმურაზ I-მა, რომელიც ამ დროს უკვე ათი წლის გარდაცვლილი იყო (იგი შაჰ აბას II-ის მიერ ასტრაბადის ციხეში გამომწყვდეული 1663 წ. გარდაიცვალა).

6 იხ. ჟან შარენი, მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში (ცნობები საქართველოს შესახებ), ფრანგულიდან თარგმნა გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო მგზავ მგალობლიშვილმა, თბ.,1975,გვ.349.

7 აქ იგულისხმება პაპი ურბან VIII და არა კლიმენტი VIII, ჩვენ გვაქვს ევროპის არქივებიდან ჩამოტანილი სხვა დოკუმენტებიც, სადაც ქარიზლის მეფე "იბერიის მეფედაა" მოხსენიებული.

დღევანდელი ბასკები დასავლეთის, პირინეის ნახევარკუნძულზე მცხოვრებ იბერიელთა შთამომავლები არიან. ბასკური ენა იმ ენასთანაა დაკავშირებული, რომელ ენაზეც პირინეის იბერიელები ლაპარაკობდნენ. ცნობილი ფრანგი ბასკოლოგ-კავკასიოლოგი, ბბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი პროფ. რ. ლაფონი წერდა: "ბასკური ენა ერთადერთი ცოცხალი ენაა დასავლეთ ევროპაში, რომელიც ინდოევროპულ ენათა ოჯახს არ განეკუთვნება, და ერთადერთი გადარჩენილი ენაა იმ ენათაგან, რომლებზეაც სამხრეთ გალიასა და იბერიის ნახევარკუნძულზე ინდოევროპულ ტომთა შემოსვლამდე ლაპარაკობდნენ".

"ბასკური ენა, - წერს ნორვეგიელი ქართველოლოგი, ბბილისის უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი, პროფ. ჰანს ფოგტი,—იბერიულ-ბასკური საიმუმლოების ერთადერთი გასაღებია. ბასკური ენა თუ გაქრა, მომავალი თაობები დაკარგავენ საუნჯეს, რომელიც უძველესი დროის მრავალი საიდუმლოს გასაღებს ინახავს".

ბასკურ ენას ფლობენ იმ 14 ენათაგან ერთ-ერთად, რომელიც ლათინურმა ენამ ვერ მოშალა. "ბასკურის მსგავსებამ" ძველ და ახალ ლათინურ ენებთან (არანაკლებ ორი ათასი წლის განმავლობაში) ვერ დაუნათესავა ბასკური ენა ესპანურსა და ფრანგულს" - წერს აკადემიკოსი არნ. ჩიქობავა.

კავკასიურ ენებთან ბასკურის ნათესაობის შესაძლებლობის შესახებ აგრი პირველად ჯერ კიდევ XVI საუკუნეში გამოთქვა. აქედან მოყოლებული ბევრი უცხოელი მეცნიერი (ვ.ჰუმბოლდტი, ჰ. შუხარდტი, ა. ტრომბეტი, ი. კარსტი, კ. ჯეფბეკი, ე. დიუმეზილი, კ. ბოუდა, რ. ლაფონი, ე.ალიერი, კ. მიჩელენა, შ. კინტანა, ი. ბრაუნი და სხვ.) ბასკური ენის კავშირს კავკასიურთან ქართველური ენების გვით ეძიებს.

იბერიულ-კავკასიურ ენებთან ბასკური ენის ნათესაობის სასარგებლოდ ბნიშვნელოვანი მოსაგრება გამოთქვეს საბჭოთა მეცნიერებმა - ნ. მარმა, ვ. შიბმარიოვმა, არნ. ჩიქობავამ, შ. ძიძიგურმა, ი. გიცარმა და სხვ.

ესპანელი მეცნიერი პროფ. ანტონიო ტოვანი (Antonio Tovar) წერს:

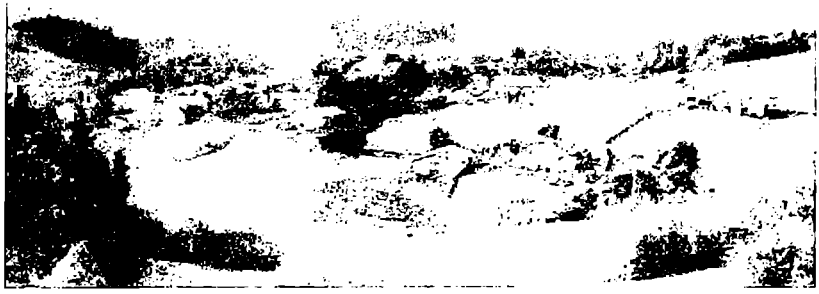

ბასკური ოჯახი

"დღეს უკვე შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ საყოველთაოდ მისაღებ ყოფმარიტებას წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ არსებითი და ტიპობრივი მახასიათებლების და ლექსიკის ბევრი ელემენტის მიხედვით ბასკური მსგავსია რთული შემადგენლობის კავკასიური ჯგუფისა, რაც გვავარაუდებინებს ძალზე შორეულ ნათესაობას, რომელიც, აღბათ, რამდენიმე ათასწლეულის წინანადელი წარსულიდან მომდინარეობს"[8].

ბასკურ ენას უპირებენ არა მარტო იბერიულ-კავკასიურ ენებს, არამედ, ზოგი ავტორი ბასკურის ნათესაობას ეძებს ურალურ-ალთაურ და ჩრდილოეთ ციმბირის ძველ ენებთან (მაგალითად, ჩუქჩების ენასთან), აფრიკის ქამიტურ ენებთან.

ამასთან დაკავშირებით აკად. არნ. ჩიქობავა სრულიად სამართლიანად სვამს საკითხს: "შეიძლება ბასკური ყველა ამ ენის მონათესავე იყოს? შეიძლება, თუ კი ყველა ამ ენას ერთმანეთის მონათესავედ მივიჩნევდით, მაგრამ ასეთ რასმე საფანარო ავტორთაგან არავინ ამტკიცებს"[9]. და იქვე დასძენს: „ბასკურის ჩათვლის საკითხი რომ ტაირკვეს, საჭიროა ენათა ნ ა თ ე ს ა ო ბ ი ს საკითხი ე რ თ ნ ა ი რ ა დ ესმოდეს მკვლევრებს... საჭიროა იფიქრას ისიც, თუ რას ნიშნავს მონათესავე ენა და რაა საჭირო, რომ ვირწმუნოთ ენათა ნათესაობა."

აკად. არნ. ჩიქობავა მიუთითებს იმ პრობლემებზე, რომლებსაც უნდა მიაქციონ მთავარი ყურადღება იმათ, ვინც სხვა ენებთან ბასკურის ურთიერთობას სწავლობენ. ც ა ლ კ ე უ ლ ი ნიშნები ერთ ენას შეიძლება სულ სხვადასხვა ენასთან საერთო ჰქონდეს და ეს არაა განსაკუთრებული რამ, მაგრამ სტრუქტურული ნიშანთა კ ო მ პ ლ ე ქ ს ი ისტორიულ-ტენეტიკური ურთიერთობის საკითხს აღძრავს. "და ამ მხრივ ბასკურთან სიახლოვეს ყვე-

---

8 იხ. ანტონიო ტოვარი, ბასკური ენა, ავტორიზებული ინგლისური თარგმანიდან თარგმნა ნათელა სტურუამ. არნ. ჩიქობავას წინასიტყვაობითა და რედაქციით, თბილისი, 1960, გვ. 33.

9 იქვე, გვ. 9.

ლაგე მეტად იბერიულ-კავკასიური ენები ამჟღავნებენ.

რიგი საერთო სტრუქტურული მოვლენა იქცევს ამთავითვე ყურადღებას; ასეთია, მაგალითად:

1. პოსტპოზიციური მსაგებელი (არტიკული) და მისი მიმართება ბრუნვის ფორმასთან და ბ რ უ ნ ე ბ ი ს პ რ ო ც ე ს თ ა ნ. აქ ქართულისა და აღიღური ენების ჩვენება იქცევს ყურადღებას, პირველ ყოვლისა...

2. ერგატიული ბრუნვის წარმოება და ერგატივის ადგილი ბრუნვის სისტემაში – სხვადასხვა კატეგორიის სახელებში (ეს ყველა იბერიულ-კავკასიურ ენას ეხება, სადაც კი ბრუნება გვაქვს).

3. გმნის უღვლილების პრინციპები – კლასოვანი, კლასოვან-პიროვანი და პიროვანი უღვლილება (სხვადასხვა იბერიულ-კავკასიურ ენაში).

4. ობიექტისა და სუბიექტის აღნიშვნა გარდამავალ გმნაში (უღვლილების ტიპებთან დაკავშირებით).

5. ორგანული და აღწერითი (პერიფრასტიკული) წარმოების ხვედრითი წონა გმნის უღვლილებაში (ლაკურში, ჩანურში, ქართულში, აფხაზურში, აღიღურ ენებში).

6. გმნის ფუძის სახელური ბუნება და ამისი გამოვლენა სხვადასხვა ჯგუფის იბერიულ-კავკასიურ ენებში.

7. გვარის კატეგორიის საკითხი სხვადასხვა ჯგუფის იბერიულ-კავკასიურ ენათა გმნაში.

8. ერგატიული კონსტრუქცია და მისი გამოყენების არეალი.

9. სახელთა გრამატიკული კლასის კატეგორია და სემანტიკური კატეგორია (ვინ? რა?); მორფოლოგიური და სემანტიკური კატეგორიის ურთიერთობა; თანამედროვე ვითარება და ისტორიული წარმოქმნა-განვითარება.

10. სახელთა გრამატიკული კლასის კატეგორიის ქონა-არქონა და მისი მიმართება საქმეთა თუ ცოცხალ-არაცოცხალის კატეგორიათა გარჩევასთან.

ყველა ამ საკითხში ბასკური ენის სისტემა ეხმაურება იბერიულ-კავ-

კასიურ ენათა სისტემას" - დაასკვნის აკად. არნ ჩიქობავა[10].

ამასთანავე, აკად. არნ. ჩიქობავა აუცილებლად თვლის ბასკური ენათმეცნიერების სპეციალისტთა და იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების სპეციალისტთა თანამშრომლობას და ბასკურ-კავკასიური ენობრივი ურთიერთობის მეცნიერული კვლევას.

და ბოლოს, აკად. არნ. ჩიქობავა წერს: "კ ა ვ კ ა ს ი ო ლ ო გ ე ბ მ ა უნდა ი ს წ ა ვ ლ ო ნ ბ ა ს კ უ რ ი, რომ ბასკური ენის მინაკანი წყობა, მისი მინაფორმა და ფსიქოლოგია გაიგონ და შეიგრძნონ.

ბასკოლოგებმა კიდევ ჩაიხედონ ი ბ ე რ ი უ ლ-კ ა ვ კ ა ს ი უ რ ე ნ ა თ ა ი ს ტ ო რ ი ა შ ი.

მხოლოდ ამ გზით შეიძლება მივაღწიოთ მტკიცე წარმატებებს ბასკურ-კავკასიური ჰიპოთეზის მეტად რ თ უ ლ და მეცნიერულად დ ი დ ა დ მ ნ ი შ ვ ნ ე ლ ო ვ ა ნ პ რ ო ბ ლ ე მ ა თ ა კ ვ ლ ე ვ ი - ს ა ს"[11].

თანამედროვე ბასკეთი შედგება შვიდი პროვინციისაგან, რომელთაგან ოთხი ჩრდილოეთ ესპანეთშია, ხოლო სამი - სამხრეთ საფრანგეთში.

ჩრდილოეთ ესპანეთში ბასკების ქვეყანა მოიცავს ოთხ პროვინციას. ესენია: ბისკაი - დედაქალაქი ბილბაო (ბასკურად ბილბო); ალავა (არაბა) - დედაქალაქი ვიქტორია (ბასკური სახელწოდება, გასტეისი); გიპუსკოა - დედაქალაქი სან-სებასტიანი (ბასკური სახელწოდება: დონოსტია); ნავარა (ნაპარა, ნაპარია) - დედაქალაქი პამპლონა (ბასკური სახელწოდება: ირუნია).

სამხრეთ საფრანგეთში ბასკებს უკავიათ სამი პროვინცია: ლაბურდი (ლაპურდი) - დედაქალაქი უსტარიცი (უსტაიცე); ქვემო ნავარა (ბანაპარია) - დედაქალაქი სენ-ჟან-პიე-დე პორი (დონიბანე გარასი); სული (სიბერო, შუბეროო) - დედაქალაქი მაულეონ-ლიბაროე (მაულე, ლაიმტარე).

---

10 იქვე, გვ. 13-14.

11 იქვე, გვ. 15.

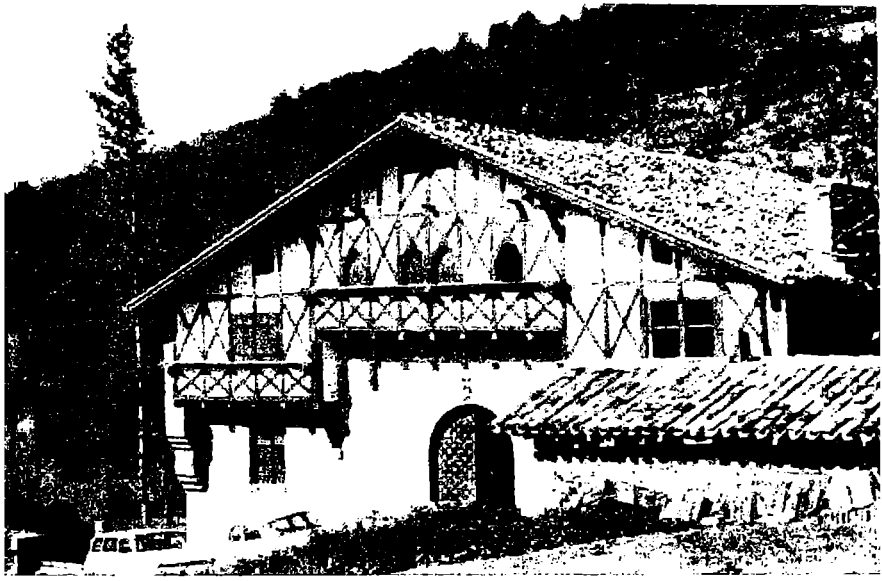

ბასკური სახლი

საფუძვლიე ბასკურ ოჯახში

ორივე ბასკეთის ტერიტორია 20685 კვ. კმ შეადგენს, ხოლო მოსახლეობა – დაახლოებით 2510 ათასს. მაგრამ არ არსებობს ბუსტი ცნობა იმისა, თუ რამდენია აქედან ბასკი. ორივე ბასკეთში ბასკურად ლაპარაკობს მხოლოდ 600 ათასი კაცი, ხოლო ასი ათასამდე ბავშვი კერძო დაწყებით სკოლებში ეუფლება დედაენას. გარდა ამისა, ათეული ათასობით ბასკი, რომლებმაც სხვადასხვა მიზეზების გამო არ იციან მშობლიური ენა, ამჟამად ძალმოდებულნი ეუფლებიან მას. ბევრმა ბასკმა იცის ბასკური ენა, მაგრამ წერა-კითხვა არ იცის. ახლა ეს ნაწილიც ეუფლება წერა-კითხვას.

ამრიგად, უკანასკნელ პერიოდში ბასკებს შორის მშობლიური ენისა და წერა-კითხვის დაუფლებისადმი დიდმა ინტერესმა იჩინა თავი. "როგორ ბატონო, – მიმართა ბილბაოში ერთ-ერთმა ბასკმა იურისტმა ხოაკინ ლოპეს ლუუუდამ, – ამბობთ, რომ თქვენთან საქართველოში სწავლობენ ბასკურ ენას და სირცხვილი არ იქნება, რომ ჩვენ დედაენა არ ვიცოდეთ?"

წიგნები გამოდის ბასკურ ლიტერატურულ ენაზე. ჯერჯერობით იბეჭდება ორენოვანი (ესპანური და ბასკური) გაზეთები და ჟურნალები, მაგრამ არის ჟურნალ-გაზეთები მარტო ბასკურადაც.

საერთო გამომცემლობის საქმე კარგადაა დაყენებული ესპანეთის ბასკეთში. გამოდის დიდი ბასკური ენციკლოპედია, გამოსულია უკვე 10 ტომი:

"ბასკური მითოლოგიური ილუსტრირებული ლექსიკონი", "ბასკურ-ესპანურ-ფრანგული ლექსიკონი" (6 ტომი), "ბასკური ხალხური სიმღერები", "ბასკური ანთროპოლოგია", "ბასკეთის ისტორიულ-გეოგრაფიული სიტყვარი", "ბისკაის სამფლობელოს საერთო ისტორია", "ნავარას სამეფოს ანალები", "გიპუსკოას ისტორია", "ქალაქ ბილბაოს ისტორია" (4 ტომი), "ბასკური საუკეთესო ნოველები", "ბასკ ცნობილ პირთა ბიოგრაფიები" და სხვ.

ბასკურ ენას ჩვა დიალექტი ანალიზა, ამიტომ ბასკური სალიტერატურო ენიანი ენის ნორმების შემუშავებაზე მუშაობს ბასკური ენის სამეფო აკადემია ("ეუსკალიკაინდია"), რომელიც 1918 წელს შეიქმნა.

ბასკები თავისი სამშობლოს ორად გაყოფას (ესპანეთის ბასკეთად და

საფრანგეთის ბასკეთად) ბედის უკუმარჯობას მიაწერენ და თავიანთ ქვეყანას ერთიანად, განუყოფლად ფლიან. შვიდი პროვინციის ერთიანობაგე (ბასკურად "სასრიაკ ბათ" - ერთიანი შვიდეული) ისმის საუბარში, ლექსებში, სიმღერებში.

ქართველების მსგავსად ("ქართლ-კახეთი, იმერეთი, გურია და სამეგრელო, ყველა ჩემი სამშობლოა, საყვარელი საქართველო"), ბასკებიც თავისი სამშობლოს ერთიანობას უმღერიან. ასეთი ერთ-ერთი ლექსის ავტორია ბასკი პოეტი სალდუბი (Saldubi):

Hartz eder bat bada gure mendietan
zaspi adares dena zabaltzen airetan,
Frantzian,Espanian,bi alderdietan;
Lehen hiru ta han lau,bat da zaspietan.

ქართული თარგმანი ბნკარეიდან შესრულებულია ბ. გემაგაშვილის მიერ:

"ჩვენს მთებში ერთი მძლე მუხა დგას ტოტებაფრიალი,
სამი ტოტი აქვს საფრანგეთის ცაში გაშლილი,
ოთხი მძლე ტოტი უკავია მისი ესპანეთს
და ერთი ძირი აკავშირებს შვიდთავ ერთმანეთს".

სამშობლოსა და ეროვნისადმი უსაზღვრო სიყვარულია გამოხატული ორ ბასკურ ლექსში, პირველი ეკუთვნის პოეტ აჩობიას (Atchobia), მეორე - პოეტ ლისარდის (Lisardi):

Eztiz estitzeko,
Eskoz argitzeko,
Ezkuara gurea,
Ezkuara maitea.

ქართულად: "თაფლის სანთლებე უბრწყინვალესო,
და თვითონ თაფლზე უფრო უტკბესო,
უსაყვარლესო ჩვენო ენისკენო,
უსაყვარლესო ენავ ბასკურო".

და ბასკი. ბოეტის შაბიერ ლისარდის (გარდაიცვალა 1936 წელს) ლექსში "ყოველია ენა, რომლის ქარიული ბარგმანი ეკუთვნის გრეტა ჩანტლაძეს.

"ახლა მე, ო ძლიერის ენავ,
მინდიხარ ყოველ სულგმულია ენად,
შენ ცოდნის ფრთებით ასული ზეცას,
სხეულით ძველო, სულით ახალო,
კანით ყვითელო, ტვინით ცოცხალო!"

ამ სტრიქონებს ტვინდა შევუდარეთ ჩვენი სახელოვანი პოეტის, სოციალისტური შრომის გმირის პოეტ-აკადემიკოს ირაკლი აბაშიძის ლექსი "ხმა კატამონიან":

" - ო, ენავ ჩემო,
დედაო ენავ,
შენ, ჩემო ნიყო
სრბოლავ და ფრენავ,
შენ, ჩვენი სუნთქვის დიდო ალამო,
შენ, ყირთა ჩვენთა ტკბილო მალამო,
შენ, კირო ჩვენთა ქვაოა და კირთა"...

1937 წელს, ესპანეთში რესპუბლიკური მმართველობის დროს, ესპანეთის ბასკებმა მიიღეს ავტონომია. მაგრამ როგორც კი ესპანეთში ფრანკოს დიქტატურა დამყარდა, ბასკების ავტონომია გააუქმეს. ფრანკისტებმა ბასკურ ენაზე ლაპარაკი აკრძალეს, ბასკურ ენაზე სწავლების შესახებ ხომ ლაპარაკიც ზედმეტი იყო. მიუხედავად ამისა, ფრანკოს ფაშისტურმა რეჟიმმა ვერ გასტეხა ბასკების პატრიოტული, გმირული სული.

1979 წელს ესპანეთის ბასკეთში მოეწყო რეფერენდუმი თვითმმართველობის მიღების შესახებ. თვითმმართველობის სტატუსს ხმა მისცა 91,6 პროცენტმა. ამრიგად, 1980 წელს ბასკებმა ავტონომიური თვითმმართველობა ("აუტონომი ესტატუტოა", "Autonomi Estatutoa") მიიღეს.

ბასკური პრობლემა - ბასკურ-ქარიული ურთიერთობის საკითხები - სულ უფრო აქტუალური ხდება როგორც საქართველოში, ისე ესპანეთისა, საფრან-

გეოსა და ევიდ ბასკეთში. ფარდოვდება კონტაქტები ბასკ, ფრანგ, ესპანელ და ქართველ სპეციალისტებს შორის. საფუძველი ეყრება მეცნიერთა ურთიერთგაცვლას.

ბასკურ-კავკასიური, ბასკურ-ქართული ურთიერთობის პრობლემებზე ორივე ბასკეთში მუშაობენ მეცნიერები: კ. მიჩელენა, შ. კინტანა, ა. ფოვარი, ხ. ლიცუნია, ჩილარეგი და სხვ. (ესპანეთში); ჟ. აღიჩელარი, ჟ. აღიერი და სხვ. (საფრანგეთში).

1976 წლის ივლისში საქართველოში ჩამოვიდა პროფესორი ლუი არამბურუ-აღტუნა (Luis Haramburu - Altuna) მეუღლიანერ (ქ.სან-სებასტიანიდან). მან დააფვალიერეს ფბილისის ღირსშესანიშნაობანი, იყვნენ მცხეთაში, ბორში, ფასანაურში, ფალავში. პროფ. ლ. არამბურუ-აღტუნა აღფრთოვანებული დარჩა ნანახით და გადაცემული იმ მრავალი მსგავსებით, რომელიც, როგორც ფვითონ ამბობდა, არსებობდა საქართველოსა და ბასკეთს, ქართველებსა და ბასკებს შორის. მან ერთი კვირა გაატარეს საქართველოში: სწავლობენენ ქართულ სიმღერებს, ლექსებს, იწერდნენ ქართული სიტყვებს. სხვანაშორის, ისინი სწორედ წერდნენ და ადვილად გამოიქვამდნენ ქართულ სიტყვებს. უფროდ საქართველოსა და ქართველებისადმი დიდმა სიყვარულმა დააწერინა პროფ. ლ. არამბურუ-აღტუნას ლექსი, რომელშიც ავტორი მთელ გულითადობით და შინაგანი რწმენით მიმართავს მთელს საქართველოს.

Ilia M.TABAGUA lagunari

Hemen gara Tibilitzen
Georgia ezagutzen
anaien bila rusi-aldean
hemen gebiltzen.

Bi herrian arteko
lokarriak ugaritzen
benetan gu ez gaitu
ian honek nekatzen.

Isena du Ilia

Tabagua txit maitia

laguna dugu bihotzetikan

sotzen dugu guria.

Gausa berak lotzen gaitu

maite gudu aberria

sekulan ez da gure artean

sortuko asia.

Georgia eta Euskadik

badute aspaldidanik

lokarri sendo, garreman franko

antzinan galdurik.

Hori uste dugu

bainan ez da frogaturik

elkar lanean jakinen dugu

serbait argigorik.

Entzun zaidazu laguna

esan behar dizudana

bi herriak ezkontzeko

ba hator eguna.

gurtzen zaitut gaurkoan

eta badut itxaropena

urruti gabe Euskal-Herria

joango zerana.

Tibilitzen, 1976 ko ustailak 17.

Luis Haramburu-Altuna.

ქარდველ ძმას

მისმინე, ლაგუნა[1] ილია,
მისმინე, ძმაო.
რასაც აქ ვამბობ, ჩემს სისხლშია
ადასი წლობით:
არც სტუმარი ვარ აქ მე ახლა,
არც მეგობარი,
გადარეული ამ მდებით და
ამ მასპინძლობით.
არამედ ძმა ვარ,
განშორებული ვინ იცის როდის,
რომელ დელგამში ფირთა და მეხთა,
ის ძმა ვარ,
ახლა კვლავ ძმას რომ შეხვდა.
ვუცქერ შენ მხარეს, როგორც საკუთარს,
მე მთაწმინდაზე ამაღლებული,
ფიფქოს ის ჩემი – იბერიის მთა
შენს იბერიის მთას ერწყმის გული.
მე აქ მოვედი, რომ გამეგონა
მრავალხმიანი ფქვენი ჰანგები.
ეს ის ხმებია, დედის ბაგეთგან
რომ წამომყვა და არ ვიკარგები.
რა საიუბილო ჩაგიმალავს,
ფქვი, საქართველო, საამური.
ერთგვარ სახელებს, ერთგვარ სისხლისღვრას
გადურჩენიხარ, ეუსკადია – საქართველოვ, –

---

1 ლაგუნა (ბასკ.) – მეგობარი, ამხანაგი.

ტარდეციო პეროტის საფამაშო მოედანი

ჩემო მამული!

ტყვიით და სისხლით

მოხნულ-მორწყული,

ვერ წარიტაცა შენი და ჩემი

მინა ვერავინ.

აღბათ, ამიტომ ჰგვანან ერთმანეთს

ჩვენი თავთავი, ჩვენი მტევანი.

მისმინე, ლაგუნა ილია,

მისმინე ძმაო.

მოვსულვარ შენთან,

გაწმორებული ვინ იცის რიგის,

რომელ დელგმაში

ყირია და მეხთა,

მე ძმა ვარ,

ახლა კვლავ ძმას რომ შეხვდა.

თარგმნა ფრიდონ ხალვაშმა[1]

ლუის არამბურუ-ალტუნას ამ ლექსის რუსული ვარიანტი მწერალმა ალ. კიკნაძემ გამოაქვეყნა მოსკოვში:

Луис Арамбуру

БРАТУ

Это стихотворение написал в дни пребывания в Грузии баскский поэт и публицист Луис Арамбуру. Оно посвящено советскому профессору Илье Табагуа, автору работ о проблеме баскско-кавказского родства.

Послушай, лагуна[2] Илья, послушай,

---

1 იხ. ფრიდონ ხალვაში, ხმა ნაფესავი, გაზ. "კომუნისტი", 1978 წ. 22 იანვარი;
ფრიდონ ხალვაში, ასი მზე ედების გულისა, ბათუმი, 1979, გვ.98-99;

2 Лагуна /баск./ - приятель, друг.

Что хочу сказать я тебе
Не как гость ослепленный грузинским вниманием,
Не как друг, а как брат,
Брата нашедший после долгой разлуки
И сердцем приникший к нему.

Я приехал к тебе, в этот край многозвонный,
Чтобы услышать напевы,
Знакомые с детства,
И слова, что шептали когда-то
Уста материнские мне.

Я приехал к тебе, в этот край доброликий,
Чтобы с вершины Мтацминда[1]
Увидеть в лиловой дали,
Где смыкается небо с землею,
Истоки дороги
К моим горам Иберийским
О гор Иберийских твоих.

Что за тайна в тебе, Сакартвело,
Древнее Сакартвело?

Многих друзей имела,
С врагами сражалась одна,
Эускадиа-Сакартвело[2],
Отчая сторона.
Длинных бед вереница,
Удары мечей.
И кровь одна на полях - твоих и моих.

---

1 Мтацминда - гора над Тбилиси.

2 Эускадиа - Земля басков; Сакартвело - Грузия.

Не потому ль,
Не потому ль так похожа пшеница,
Колосящаяся на них?
Сердцем откройся, лагуна Илья,
Этим стихам, сердцем откройся!

Перевод А.Кикнадзе[1]

1977 წლის 3 ოქტომბერს თბილისში ჩამოვიდა ბასკების მეგობარია საგზაურების თავმჯდომარე, ესპანეთის კორტესის (პარლამენტი) სოფილი დეპუტატი დოქტორ მანუელ დე არანეგი (Dr.Manuel de Aranegui). *მას ახლდა მეუღლე მირენა დე არანეგი* (Maren S.de Aranegui), *ჟურნალისტი, პარლამენტთაშორისო კავშირის ესპანეთის ჯგუფის აღმასრულებელი მდივანი. ერთვნებით ორივე ბასკი.*

დოქტ. მ.დე არანეგი უკვე სამჯერ იყო საბჭოთა კავშირში, საქართველოში კი ცოლ-ქმარი პირველად იყვნენ. ისინი ორი კვირით სოფიაში ყოფილან და სპეციალურად, საკუთარი ხარჯებით, საქართველოში ჩამოვიდნენ, რათა თვალის ერთი გადაკვლევით მაინც ენახათ ეს ქვეყანა. თბილისიდან ისინი კვლავ სოფიაში დაბრუნდნენ.

დოქტ. მ.დე არანეგიმ მადრიდსა და ვიტორიაში (აღმავას პროვინციის დედაქალაქი) მოანყო საღამო თემაზე: "ბასკები და ქართველები"; მადრიდში-კონფერენცია თემაზე: "იბერები და ბასკები". ამ კონფერენციის მუშაობაში ბევრი ესპანელი და ბასკი სპეციალისტი მონაწილეობდა. ამასთანავე, მ.დე არანეგი სისტემატურად ბეჭდავდა სტატიებს საქართველოზე, ქართულ კულტურაზე, ქართულ დამწერლობაზე. მას მჭიდრო კონტაქტი ჰქონდა მწერალ ალ. კიკნაძესთან და მისგან საჭირო მასალებს ღებულობდა.

მართალია, სტუმრები თბილისში მხოლოდ ორიდღეს იყვნენ, მაგრამ დროის მაქსიმალურად გამოყენებით დაათვალიერეს ქალაქი, საქართველოს

---

1 См."Наука и жизнь",1980,№3,с.77.

პროფ. რ. ლაფონი და მისი მეუღლე ქარდველი
სნაველუნდა მორის

ხელოვნების მუზეუმში, სახელმწიფო უნივერსიტეტი (შეხვდნენ რექტორ პროფ. ე. ჩხიკვიშვილს), კინოსტუდიაში ნახეს დოკუმენტური ფილმები საქართველოზე, იყვნენ მცხეთაში.

ბასკურ-ქართული ურთიერთობის შესწავლის დარგში აქტიური მუშაობა მიმდინარეობს საქართველოში: გამოქვეყნებულია შრომები[10], მუშაობენ ბასკურ პრობლემებზე; ბასკურ-ქართული ურთიერთობაზე სისტემატურად კითხულობენ ლექციებს - შ. ძიძიგური, გ. ჩანგლაძე, ი. ფაბაღუა.

1977 წლის ივლისში ბასკური ენის საშეფო აკადემიის (ბილბაო) მიწვეით ესპანეთში, კერძოდ, ესპანეთის ბასკეთში იმყოფებოდა საბჭოთა სამეცნიერო დელეგაცია (აკადემიკოსი შ. ძიძიგური, პროფ. ი. ფაბაღუა, ვ. ბონდარენკო). ეს იყო საბჭოთა მეცნიერების პირველი დელეგაცია, რომლის მიზანს შეადგენდა არა მარტო ბასკ და ესპანელ მეცნიერებთან კონტაქტის დამყარება, არამედ ესპანელი და ბასკი მეცნიერების უშუალოდ გაცნობა, მათთვის იმის გაგიარება, თუ რა კეთდება საქართველოში ბასკოლოგიის დარგში.

ჩვენი იქ სტუმრობის პერიოდში ბასკური ენის სამეფო აკადემია არ წარმოადგენდა სახელმწიფოს ხარჯზე მყოფ ორგანიზაციას. ამიტომ ჩვენი დელეგაციის მიწვევისა და ესპანეთ-ბასკეთში მისი ყოფნის ხარჯები თავის თავზე აიღო ესპანეთის ფირმამ "სიეკს. ს.ს." C.I.E.X.S.A." - "შერეული საგარეო გენერალური კომპანია. ანონიმური საზოგადოება". გენერალური დირექტორი ბასკი პედრო დე უსია - Pedro de Ussia.

---

10 იხ. ბასკური ენა და ბასკურ-კავკასიური ჰიპოთეზა. აკად. არნ. ჩიქობავას წინასიტყვაობითა და რედაქციით, თბილისი, 1976. მასში მოთავსებულია: რენე ლაფონი, ბასკური ენა; მისივე, ბასკური ენა და კავკასიური ენათმეცნიერება; არნ.ჩიქობავა, ბასკოლოგ-კავკასიოლოგი რენე ლაფონი და იბერიული-კავკასიური ენათმეცნიერების მორიგი ამოცანები. იხ. ასევე: შ.ძიძიგური, მოგზაურობა ბასკეთში, თბ., 1977; მისივე, ბასკები და ქართველები, თბ., 1978 (დარგმნილია ესპანურ ენაზე); ი.ფაბაღუა,ბასკები: ლეგენდები და ფაქტები,თბ., 1979; შ.ძიძიგური, ბასკურ-კავკასიური პრობლემები, თბ., 1981 და სხვ.

დელეგაციის წევრებმა მადრიდის აეროპორტზევე ეიგრძენიო მასპინ-ძლების ყურადღება. აქ დაგხვდნენ საბჭოთა საელჩოს წარმომადგენლები (მაო შორის ჩვენი თანამემამულე ვ. ლონდაძე) და ბემოხსენებული ფირმის წარმომადგენლები. სასტუმროში მონყობის შემდეგ, იმავე საღამოს, ფირმის პრეზიდენტმა პედრო დე ურსიამ საბჭოთა დელეგაციას სპეციალუ-რი მიღება მოუწყო. მიღებას ესწრებოდნენ ესპანელი და ბასკი ოფიციალური პირები, პრესის წარმომადგენლები, ესპანეთში სსრ კავშირის საელჩოს თანამშრომლები (ი. სმირნოვი, ი. ივანოვი, ვ. ლონდაძე. იმ პერიოდში იქ მყოფი საბჭოთა მწერალი ი. სემიონოვი) და სხვ. პრესის წარმომადგენლებმა არ დაასვენეს და საბჭოთა დელეგაციისაგან აიღეს ინტერვიუ ესპანეთში მეცნიერების დელეგაციის ჩასვლის მიზნების შესახებ.

ესპანეთ-ბასკეთში ყოფნის პერიოდში საბჭოთა დელეგაციას მუდამ ახლდნენ ბემოხსენებული ფირმის წარმომადგენლები: ხუან გარიგესი (Juan Gariguez), ხოსე ანტონიო მარტინი აღონსო-მარტინესი, როსენდო ე. ჩავარია, აღფონსო დე ურსია (Alfonso de Ussia), ფირმის პრეზიდენ-ტის უმცროსი ძმა), ანტონიო გონსალესი (Antonio Gonsalez), ხუანა პივის კარპალო (Juana Pivis Carpallo), ხოსე გარსია, ხოსე მ. დე ინჩაურაგა (José M.de Inchaurraga) და სხვ.

მადრიდში საბჭოთა დელეგაცია შეხვდა ესპანეთის სამეფო აკადემიის წევრებს, ენათმეცნიერ აკადემიკოს ხოაკიმ კალვო-სოტელოს (José Calvo-Sotello) ბეთაურობით. მასპინძლებმა ჯერ გაგვაცნეს ესპანეთის სამეფო აკადემიის სტრუქტურა, რომ აკადემიის საბჭოში 36 წევრია, რო-ცა ადგილი დავისუფლდება, ახალს ირჩევენ. საბჭოს შემადგენლობაში შედის ბოგიერთი წევრ-კორესპონდენტიც. მსოფლიოში არის ესპანურ ენაზე მოლაპარაკე 20 აკადემია (იგულისხმება ლათინური ამერიკის იმ ქვეყნე-ბის აკადემიებიც, სადაც სახელმწიფო ენა ესპანურია). ფიქმის ყველ-გან არსებობს ესპანური ენის საბოგადოება, მაგრამ მათი ცენტრია მად-რიდის აკადემიასთან არსებული ესპანური ენის საბოგადოება. ტარდება

ესპანური ენის პრობლემებთან დაკავშირებით კონგრესები. უკანასკნელი კონგრესი ჩატარდა სანტიაგოში (ჩილე). მადრიდის სამეფო აკადემიის ესპანური ენის განყოფილება აქვეყნებს სიტყვარებს. არსებობს ესპანური ენის ლინგვისტური სიტყვარი; ასევე სიტყვარში განიხილავენ ესპანურ ენაში შესული ახალი სიტყვებს (და ასეთი სიტყვა გაჩნდა ესპანური ენის სამყაროში). გამოცემულია ლინგვისტური სიტყვარის 200 ტომი. ეს მხოლოდ დასაწყისია.

მასპინძლები დაინტერესდნენ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მუშაობით, მისი სტრუქტურით, ცალკეული განყოფილებისა და კვლევითი ინსტიტუტების მუშაობით, ბიუჯეტით, ენით და სხვ. მათ აინტერესებდათ ქართველი ენათმეცნიერების, ფილოლოგების, ისტორიკოსების, არქეოლოგების, ეთნოგრაფების მუშაობა; კულტურისა და მეცნიერების განვითარება საბჭოთა საქართველოში და სხვ. ბოლოს საუბარი შეეხო ესპანეთში საბჭოთა დელეგაციის ჩამოსვლის მიზნებს და ბასკურ-ქართული ურთიერთობის საკითხებს. ესპანელმა კოლეგებმა სურვილი გამოთქვეს სამეცნიერო ლიტერატურის გაცვლის შესახებ ესპანეთისა და საქართველოს აკადემიებს შორის, რაც ხელს შეუწყობდა ორივე მხარის ურთიერთგაცნობას.

ხოსე ანტონიო მარტინი ალონსო-მარტინესმა (Charo José A.Martin Y Alonso-Martinez), აკადემიაში მიღების შემდეგ, ქალაქის დათვალიერება შემოგვთავაზა. მადრიდი ერთ-ერთი ულამაზესი ქალაქია ევროპაში და ღირსშესანიშნაობებითაც მდიდარია. მადრიდი (ესპანეთის დედაქალაქი 1561 წლიდან) განთქმულია ისტორიული ძეგლებით, აბჯლებით და ნაგებობებით. აი ზოგიერთი მათგანი: მზის თავშესაფარის მოედანი (XVI ს.), იქვე ესპანეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს შენობა (XVII ს. პირველი ნახევარი), სეგოვიას ხიდი (აგებული 1582-4 წწ.), მთავარი მოედანი (აგებული 1619 წ.), მუდამ ხალხით სავსე რასტორის უბანი, ტოლედოს ხიდი (1732 წ.), ტოლედოს კარიბჭე (1827 წ.), სამეფო აკადემიის სახვითი ხელოვნების მუზეუმი (გაიხსნა 1752 წ.), სა-

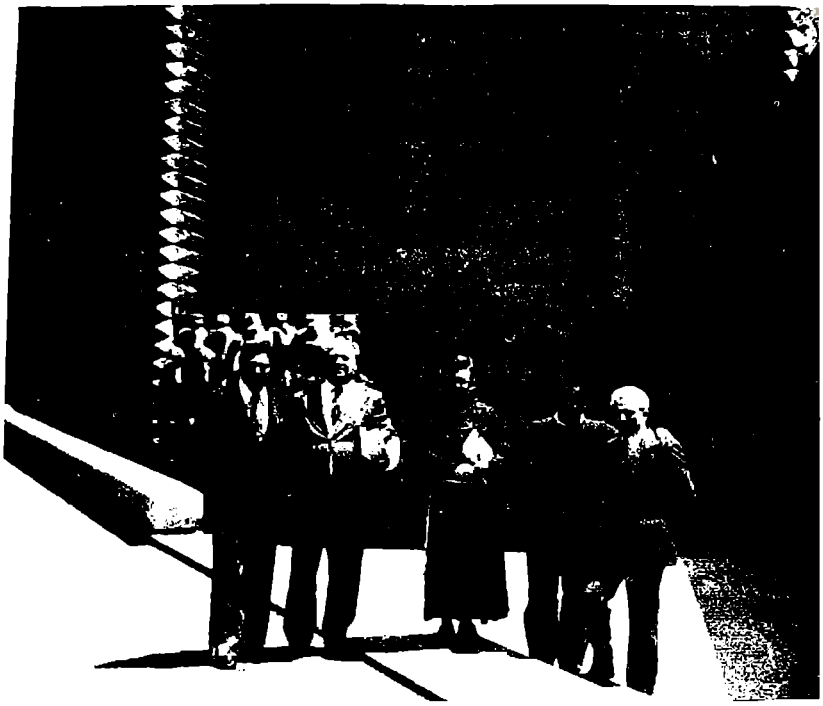

სანტუარიო დე არანცაცუ ონიატე.გიპუსკოას პროვინცია.
მარცხნიდან:ვ.ბონდარენკო,შ.ძიძიგური,ღუის ვიღიასანტე,
შ.კინტანა,ი.ტაბალა /1977 წლის ივლისი/.

მეფე აკადემიის ისტორიული მუზეუმი, სიბელეს მოედანი XIX საუკუნის შენობებით, რომანტიკული მუზეუმი, მუნიციპალური ბიბლიოთეკა (300 ათას ტომს შეიცავს) არქიტექტორ პედრო რიბერას გეგმით აგებული პარკით, ხოსე ანტონიოს პროსპექტი, სერვანტესის ძეგლი ესპანეთის მოედანზე, კამარჯვების თაღი მონკლოას მოედანზე, მორის მინდვრების პარკი, მეფის მოედანი და სასახლე (სასახლე ღიეს მუზეუმს უკავია) აღმოსავლეთის მოედანი ცხენზე ამხედრებული ფილიპე IV-ის ძეგლით, აღკალას კარიბჭე (1778 წ.) და სხვ.

დიდი ინტერესით დავათვალიერეთ მსოფლიოში ცნობილი მადრიდის სურათების გალერეა მუზეუმში "პრადო"; ვარდისფერი და ნაცრისფერი აგურითა და ქვით ნაშენი "პრადოს" მუზეუმის შენობა (200 მეტრის სიგრძისა და 40 მეტრის სიგანის) მოიცავს სამ სართულს და ასზე მეტ დარბაზს. აქ წარმოდგენილია მსოფლიოში ცნობილი მხატვრებისა და სკულპტორების - ჯერომის, ბოსხის, ველასკეზის, მურილიოს, ელ გრეკოს, გოიას, ტიციანის, რუბენსის, ვან დეიკისა და სხვ., 3 ათასზე მეტი სურათი და 400 ქანდაკება.

კალვო სოტელოს ქუჩაზე მდებარე ეროვნული ბიბლიოთეკა შეიცავს 2,5 მლნ. წიგნს (მათ შორის 2500 ბიბლიოგრაფიული იშვიათობას წარმოადგენს).

მიგვიყო ესპანეთში ავტორთა უფლების საზოგადოების პრეზიდენტმა, ბასკმა ფრედერიკო მორენომ.

მადრიდის სხვა ღირსშესანიშნაობათა დათვალიერების შემდეგ, საღამოს, დელეგაცია მიიყო ცნობილმა ესპანელმა სკულპტორმა ლუის ანტონიო სანგვინომ (Luis Antonio Sanguino) დავათვალიერეთ მისი სახელოსნო - ნამუშევრები. ამის შემდეგ, მადრიდსა თუ მის გარეთ, ლუის ანტონიო სანგვინო არაერთხელ იყო ჩვენთან. იგი ყოფილი სპორტსმენია. მისი თანხლებით ენახეთ კორიდა - ხართან ბრძოლა, რაც დიდი გასართობია მადრიელებისათვის. მარტიდან-ოქტომბრამდე ყოველი კვირადღის ნაშუად-

ოვეს ადასტურებდა მადრიდელი ტკბება ამ სანახაობით. კორიდასადვის მადრიდში ორი შესანიშნავი არენაა აგებული. არანაკლები პოპულარობით სარგებლობს ფეხბურთი. ესპანეთს ორი ძლიერი გუნდი ჰყავს: "რეალ მადრიდი" ("სამეფო მადრიდი") და "მადრიდის ატლეტიკო". პოპულარობით სარგებლობს მადრიდის იპოდრომიც. მადრიდში საცხენოსნო სპორტს მაშინ საფავეში ედგა ირაკლი ბაგრატიონი.

4 ივლისს, დიდი ჩვენი დელეგაცია მიიღო სსრ კავშირის საგანგებო და სრულუფლებიანმა ელჩმა ესპანეთში ა.ს. ბოგომოლოვმა. საუბარში მან გაინტერესება გამოიჩინა ბასკურ-ქართული პრობლემებისადმი და ყოველმხრივ ხელს უწყობდა დელეგაციის ნაყოფიერ მუშაობას. საუბარს ესწრებოდა საელჩოს პირველი მდივანი იგორ ივანოვი (ედით ქართველი, წარმოშობით ახმეტელიან).

საბჭოთა დელეგაცია დაჭრაპირველად მიწვეული იყო ადი დღით. მაგრამ მადრიდში ჩასვლის შემდეგ მასპინძლებმა დელეგაციას წარუდგინეს 16-დღიანი პროგრამა და ითხოვეს ჩვენი თანხმობა. დელეგაცია დაეთანხმა მასპინძლების წინადადებას, მით უმეტეს, რომ პროგრამის მეორე ნახევარი მოიცავდა ბასკეთის დათვალიერებას და ბილბაოში ბასკ სპეციალისტებთან შეხვედრას.

მადრიდიან დელეგაცია ქ. ტოლედოში გაემგზავრა. ტოლედო მდებარეობს მადრიდის სამხრეთით. ტოლედოს რომ უახლოვდები, ქალაქის ციხესიმაგრეები და კედლები სამხედრო ქალაქის შთაბეჭდილებას ქმნის. მდ. ტახოს მაღლობ ნაპირებზე განლაგებული ტოლედო არწივის ბუდეს მოგვაგონებს. იმ ადგილას, სადაც ახლა ტოლედო მდებარეობს, უძველეს დროში ცხოვრობდა იბერიული ტომი კარპეტანი; ამ ადგილს ეწოდებოდა ტოლეტუმი. აქედან წარმოიშვა ტოლედო. (ბასკურად ტოლე – დუმილი; ტოლედა – საქონლის საძოვარი ადგილია). ძვ.წ. 192 წელს ტოლედო რომაელებმა დაიპყრეს. ერთხანს იგი ვესტგოთების სამეფო დედაქალაქი იყო, შემდეგ მაურებმა დაიკავეს, 1085 წელს – ესპანელებმა. 1561 წლამდე ტოლედო ესპანეთის დედაქალაქი იყო.

ქალაქში აღსანიშნავია ტოლური სტილით აგებული ტაძარი (XIII ს.). შიგნით იგი მორთულია მიგული ანელის, ოფანელის, ტიციანის, ბურბარანის, ველასკესის, ტოიას და სხვათა სურათებით. ტაძარი ოამით განადგურებულია 750 ნაკურით. ესპანელი მწერალი ბენიტო პრესეს ტალეოსი ამბობდა: "ტოლედო ესპანეთის მეხელი ისტორიაა".

დავამთავრეთ ქალაქის დათვალიერება და ჩვენმა გამყოლმა ანტონიო გონსალესმა (Antonio Gonsalez) გვითხრა: "შეუძლებელია ტოლედოში ჩამოსულმა კაცმა დატოვოს ქალაქი მისი სამგარეულოს გემოს გასინჯვის გარეშე". უკვე საღამოს დროა იყო. ჩვენ სიამოვნებით მივიღეთ სტუმართმოყვარე მასპინძლის წინადადება. საღამოს მადრიდში დავბრუნდით.

ერთ მშვენიერ დღეს, დილით, ექსკურსია პორტუგალიის საზღვრების მიმართულებით გაემგზავრა. მადრიდ-სალამანკას გზაზე, მარცხნივ გადავუხვიეთ და მივედით ეს ესკორიალში, სადაც მდებარეობს ცნობილი ეს ესკორიალის მონასტერი (1563-1584 წწ. აგებული). ამ მონასტერს "მსოფლიოს მერვე საოცრების" უწოდებენ.

ამ მოგზაურობაში ჩვენ გვახლდა ფირმის წარმომადგენელი ხოსე გარსია (José Garsia). ხოსე გარსია იმ ესპანელ ბავშვთა ჯგუფში იყო, რომელიც ესპანეთში ფრანკოს ფაშისტური დიქტატურის დამყარების შემდეგ (1939 წ.) საბჭოთა კავშირში ჩამოვიდა. მან განადგილება მოსკოვში მიიღო. გახდა ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი. კითხულობდა ლექციებს მოსკოვის უმაღლეს სასწავლებლებში. მან არაერთი წიგნი გამოაქვეყნა საბჭოთა კავშირში - ესპანეთის ისტორიის დარგში. ხოსე გარსია უკანასკნელ წლებში დაბრუნდა თავის სამშობლოში. იგი ამჟამად გემოხსენებული ფირმას ემსახურება. შესანიშნავად იცნობს თავისი სამშობლოს კულტურასა და ხელოვნებას. დიდი აღფრთოვანებითა და სიყვარულით გვიყვებოდა თავისი ქვეყნის ისტორიას.

ესპანეთის მეფე ფილიპე II (1556-1598) დიდი ხანი ცხოვრობდა ეს ესკორიალში და იქ გარდაიცვალა. ეს არის შესანიშნავი დასასვენებელი

ზემოთ: პროფ. შ. კინტანას შეხვედრა აკად. აინ. ჩიქობავასთან.

ქვემოთ: პროფ. შაბიერ კინტანა.

ადგილი. ჩრდილოეთით და დასავლეთით მას მთები აკრავს, აღმოსავლეთით და სამხრეთით – დაბლობები. მეფე ფილიპეს ეკუთვნის ელ ესკორიალის მონასტრის აგების იდეა, ეს ადგილი სამეფო პანთეონიცაა. ეს ულამაზესი ანსამბლი (207 მ X 161 მ), კუთხეებში 55 მ სიმაღლის ცალი ციხეკოშკით, ცენტრში ბაგილიკით, წარმოადგენს მუზეუმს. აქ არის შესანიშნავი დარბაზები, მდიდარი სურათებით და ქანდაკებებით; მონასტრის კედლებზე და ჭერზე ლუკა კამბიასოს მიერ შესრულებული მხატვრობით; კარლოს V-ის საწოლოდაგი, მომღერალი გუნდის მთავარი დარბაზი ორღანითა და სხვა ინსტრუმენტებით, ფილიპე II-ის სარკოფაგი, ინფანტას საფლავი, მეფეთა პანთეონი, "თაყვანისცემა", "ქრისტეს ცხოვრება", სასადილო დარბაზი, ელჩების მისაღები დარბაზი, ელჩთა სალონი, XVIII ს. სასახლე, ტოლედოს, ელ გრეკოს და სხვა მხატვრების სურათების გალერეა, ხალიჩები, ისტორიული ბრძოლების გამომხატველი სურათები კედლებზე, დიდების დარბაზი და სხვ.

ამავე შენობაშია ბიბლიოთეკა, რომელშიც ინახება ხელნაწერები. ვიცოდი, რომ აქ ინახებოდა ესპანელი მისიონერების (XVI–XVII სს.) ჩანაწერები. ეს მისიონერები მოღვაწეობდნენ აღმოსავლეთში და, ცხადია, ბევრი ახალი და საინტერესო მასალა იქნებოდა საქართველოზე, მაგრამ ისიც ვიცოდი, რომ ასე იოლად, ერთი მისვლით, ამ ხელნაწერებს არავინ გვაჩვენებდა. მაინც ხელნაწერების კანონიერება ჩვენი იქ ყოფნისას დაკმაყოფილი აღმოჩნდა.

ელ ესკორიალის მონასტერ-მუზეუმისა და ქალაქის დათვალიერების შემდეგ კვლავ ავედით მთავარ გზაზე – მადრიდ-სალამანკა. გზაზე ერთ ხანს ამ გზით ვიარეთ, შემდეგ მარცხნივ გადავუხვიეთ [illegible] ავედით მთავარ გზიდან 5 კმ-ზე მდებარე "ვალე დე ლოს კაიდოსში" ("დაცუპული ადამიანების ველი"). აქ, ლეონეს მთაზე, კლდეში გამოჭრილია ეკლესია. ეკლესიაში შესასვლელის წინ დასაფლავებული არიან ისინი, ვინც იბრძოლეს ესპანეთში სამოქალაქო ომის (1936–1939 წწ.) წლებში [illegible] ადამიანები

მაგრამ ესპანეთის სხვადასხვა [illegible]ებიან, მიუხედავად მათი პოლიტიკური მრწამსისა. ეს იმას ნიშნავს, რომ აქ დასაფლავებული არიან კომუნისტებიც, რესპუბლიკელებიც და ფრანკისტებიც (რაზეც თავის დროზე კომუნისტებმა და რესპუბლიკელებმა პროტესტი განაცხადეს).

მთაში შესასვლელის წინ პატარა მოედანია, აქედანაა შესასვლელი მთაში, რელიგიური მოტივებით მოხატული მაღალეფრიანი "გვირაბის" გასელის შემდეგ მნახველის წინ იშლება მაღალეფრიანი ეკლესია მოხატული ფერადი კედლებით. მთავარი დარბაზის ცენტრში, სამსხვერპლოს წინ დასაფლავებულია ესპანეთის ფაშისტური პარტიის ფალანგის შემქმნელი (1933 წ.) ხოსე ანტონიო პრიმო დე რივერა (იგი 1937 წელს მოკლეს რესპუბლიკელებმა), ხოლო სამსხვერპლოს უკან ფრანკოს საფლავია. საფლავი იატაკის დონეზეა, იგი მხოლოდ შემოხაზულია და აწერია: "კაუდილიო ფრანჩესკო ფრანკო".

ამ ეკლესიის ტაძრა-აგება ფრანკოს განკარგულებით 1940 წელს დაწყებულა და 1959 წელს დაუმთავრებიათ. იქ მუშაობდა ფრანკოს რეჟიმის დროს დაპატიმრებული 20 ათასი კაცი. 1960 წელს ეკლესია გაუხსნიათ. მის გახსნას რომის პაპი იოანე XXIII დასწრებია. ამჟამად ეკლესია მოქმედებს და წარმოადგენს მოცულობა თავმოყრის ერთ-ერთ ადგილს, ისევე როგორც ვატიკანის წმ. პეტრეს ეკლესია ან ლურდი (სამხრეთ საფრანგეთში). მთაზე უგარმაგარი ჯვარია აღმართული.

აქედან ისევ მთავარ გზაზე გავედით და ვიდა-სალამანკას მიმართულებით გავეგზავრეთ: ავილაში (მადრიდიდან 112 კმ-ზე) საინტერესოა XII ს. ეკლესია და იმავე საუკუნის ციხესიმაგრეები, რომელთა კედლები დღემდე შემონახულა. სალამანკა განთქმულია თავისი უნივერსიტეტითა და შუა საუკუნეების ძეგლებით. იგი შემოგვმით კარგი დასასვენებელი ადგილიცაა.

მივედით მადრიდ-სალამანკას მთავარი გზის ჩრდილოეთით მდებარე ქალაქ სეგოვიაში (მადრიდიდან 88 კმ-ზე). ქალაქი განლაგებულია მაღ-

ლობზე და მის გარშემო შესანიშნავი პეიზაჟი იშლება.

უძველეს ბრონში, კელტების მოსვლის წინ, აქ ცხოვრობდა ვაკსეოს ტომი (ვასკოს? ბასკოს?). კელტების შემდეგ აქ რომაელები გაბატონდნენ. სახელწოდება "სეგოვია" ისტორიაში გვხვდება ძვ.წ. 140 წლიდან. (ბასკურად: "სეგა" - ცელი; ესპანურად: "სეგადორ" - მთიბველი, მცელავი; ლათინურად: "სეგეს" - ფესვა, დადესილი ველი). სეგოვიას მიდამოები განჭმული იყო საძოვრებად და აქ მწყემსები ცხოვრობდნენ. დღევანდელ სეგოვიაში ყველაზე საინტერესოა რომაელთა ბატონობის ეპოქიდან შემორჩენილი ორსართულიანი აკვედუკი.

სეგოვია იყო სამხედრო-სტრატეგიული ადგილი. აქ იყვნენ ვესტგოთებიც და არაბებიც. ჯერ კიდევ XII საუკუნეში არაბი გეოგრაფი ალ-ედრისი წერდა, რომ სეგოვია ქალაქი არ იყო, არამედ ადგილი, სადაც ლაშქარი იდგა, ხოლო მის გარშემო რამდენიმე სოფელი მდებარეობდა. ქალაქის სახე მან შემდგომში მიიღო. ამჟამად სეგოვიაში ჩასვლისადვის საინტერესოა: საკადედრალო საყდარი, ალბიგუეხოს მოედანი (მოხსენიებული აქვს სერვანტესს), არიას ალვილას კოშკი და სხვ. სეგოვიას ახლოსაა ისტორიული ადგილები: ლაგრანხანი ("ესპანეთის ვერსალს" უწოდებენ), აქაა მეფის სასახლე (ლეს ერმა-ერმი მდიდარი მუზეუმი ესპანეთში), ციხეკოშკებად მორთული ალკაზარის სასახლე და სხვ. მავრიტანულ სტილზე აგებული ალკაზარის სახელწოდებად ცნობილი მეფის სასახლეები სხვადასხვა ადგილას იყო ესპანეთში: ტოლედოში (დაინგრა 1936 წელს), სეგოვიასა და სევილიაში (ლუმდე შემორჩა).

ამდენი შთაბეჭდილებებად დაღლილები სეგოვიაში განჭმული რესტორანის "მეგონ დე კანდილო"-ს წინ აღმოვჩნდით. უამრავი ხალხი ირეოდა განსაკუთრებით ტურისტები. ჩვენს მასპინძელს ხოსე გარსიას წინდაწინ რომ არ შეეკვეთა მაღრიდიდან ადგილები, სეგოვიას ამ საუკეთესო რესტორანში ვერ მოხვდებოდით, აქაური მენიუ ბასკეთიდან და ლოკოკინიდან დაწყებული - შემწვარი ტყლიდ დამთავრებული - ყველაფერს გთავაზობდა.

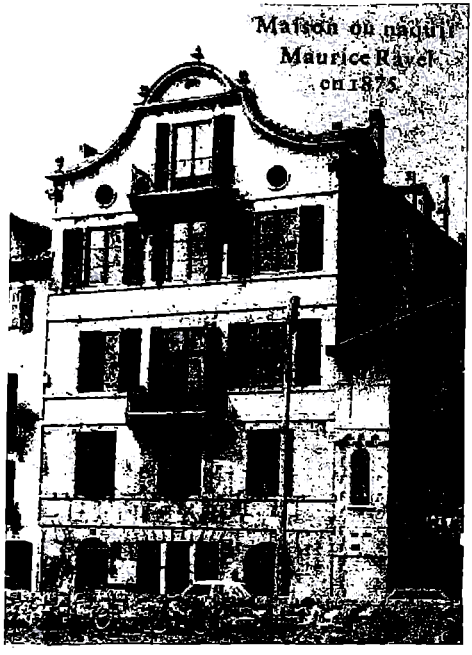

სიბურე /საფრანგეთის ბასკეთი/, სახლი, სადაც 1875 წელს
დაიბადა მორის რაველი.

სეფოვიიდან მადრიდში დავბრუნდით. საღამოს კვლავ სკულპტორ ლუის ანტონიო სანგინოს ვეწვიეთ, აქ ქალაქის ინტელიგენციის წარმომადგენლებიც იმყოფებოდნენ, მათ შორის დეპუტატი სოციალისტი კარლოს საიასი. მან ყველა იქ მყოფი დაპატიჟა კონცერტზე, რომელზეც მისი მეუღლე მოეწყო. ქ-ნი საიასი გასტროლებზე იმყოფებოდა საბჭოთა კავშირში და მეტად კმაყოფილი დარჩენილა საბჭოთა მაყურებლის მიღებით.

კონცერტის შემდეგ ფირმამ საბჭოთა დელეგაციას ვახშამი მოუწყო კუჩილეროს ქუჩაზე, კაფე-რესტორან "ჩინიტაში" (დაარსებულია 1725 წელს). აქ დელეგაციის საპატივცემლოდ მონველული იყო ანდალუზიის ცეკვისა და სიმღერის ანსამბლი.

მადრიდიდან ბასკეთში გავემგზავრეთ.

მივდივართ მადრიდიდან პირდაპირ ჩრდილოეთით - მადრიდ-არანდა-ბურგოსის გზით. ბურგოსიდან პირველი ბასკური პროვინციის - ალავას დედაქალაქ ვიტორიასკენ (გასტეისი) ავიღეთ გზა. აქ უკვე იწყება ბასკური ქალაქები და სოფლები ბასკური სახელწოდებებით: ეტურა, დალო, არიეტა, ტორი, მესკია, ვიტუნია, არაია, სორია, აკუტია, ურბაში; მდ. არაქელი, აგერ რესტორანი "ტურია" და ა.შ. ვიტორიაში არ გავჩერებულვართ, იგი გავიარეთ და გზა გავაგრძელეთ პირდაპირ ქ. პამპლონას მიმართულებით.

პირველი ბასკური ქალაქი, სადაც დელეგაცია შეჩერდა, იყო ნავარის[12] პროვინციის დედაქალაქი პამპლონა[13]. აქ სასტუმრო "სამ გვირგვინში" მიგვიღეს. ამ მოგზაურობაში დელეგაციას ახლდა ზემოხსენებული ესპანელი სკულპტორი ლუის ანტონიო სანგინო მეუღლითურთ.

ივლისის თვე განსაკურებით მნიშვნელოვანი პერიოდია პამპლონაში. 7-14 ივლისს აქ ტარდება ბასკების ეროვნული დღესასწაული "სან ფერმინი" ("წმ. ფერმინი"). შვიდი დღის განმავლობაში შეიძლება გაეცნოთ

---

12 ნავარა (ბასკ.) — "ნავ ერი" ("სავსე ქვეყანა, მხარე").

13 ქალაქის სახელი "პამპლონა" დაკავშირებულია პომპეუსის სახელთან. იხ. ი.ტაბაღუა, დასახ. ნაშრ., გვ. 77.

ბასკების ბნე-ჩვეულებებს, ადათ-წესებს, ყოფა-ცხოვრებას. "სან ფერმინი" კარნიოზული იმპროვიზებული: უძველესი დღესასწაულია ბასკეთში.

შვიდი დღე-ღამის განმავლობაში გარდა ავადმყოფებისა და პატარა ბავშვებისა (მათი მომვლელებით) სახლში არავინ არ რჩება. ხალხი სეირნობს ქუჩებში ბილიდან კვიან ღამემდე, ფიფქის მფელი ღამე. ბევრი ღამესაც ქუჩაში ატარებს, იქ ძინავს; ყველას აცვია ეროვნული ტანსაცმელი, მორთული ნიფელი ნაჭრის ტანიერი ქამრით, ნიფელი ყელსახვევით. ისინი მღერიან ბასკურ სიმღერებს, ცეკვავენ. თან მიაქვთ ღვინო ღოქებით, ბოთლებით, ტიკებით, ფვითონ სვამენ და სხვებსაც თავაზობენ. უარის თქმა უხერხული. კაფე-რესტორნებში დასაჯდომი ადგილი არაა. მფვრალს აქ ვერ ნახავთ (ვერც რესტორანში და ვერც ქუჩაში). ყველა მხიარულობს და ბეიმობს. აცვიათ საღღესასწაულო ტანისამოსი. მრავალი მათ შორის ტრიმფოა მორთული და ასახიერებენ სხვადასხვა პერსონაჟებს. ზოგი ნიღაბშია და ასახიერებს ცხოველებს; ქუჩებსა და მოედნებზე მართავენ სცენებს, ზოგი მაფგანი ჩვენს ყოფნობას მოგვაგონებს.

ყოველი ბასკი მღერის და ცეკვავს. მეტად გავრცელებულია ორი ბასკური ცეკვა: "ბასკური ნაბიჯი" და "ბასკური ხტომა". საბალეტო ცეკვებიდან ყველაზე უფრო დამახასიათებელია: "ჰაერში ტრიალი" და "ხტომა".

პამპლონა საუნივერსიტეტო ქალაქია, ამიტომ ჩასვლისთანავე უნივერსიტეტში მივედით. პირველი შეხვედრები და საუბრები გადავლისნინებული ყო უნივერსიტეტში, მაგრამ "სან ფერმინის" ღღესასწაულმა ხელი შეგვიშალა.

პამპლონა კორიდას[14] ქალაქია. "სან ფერმინის" ღღეებში კი კორიდას განსაკუთრებით ბევრი მაყურებელი ჰყავს. ამ ღღეებში პამპლონაში ჩამოდიან არა მარტო ესპანეთის ყველა კუთხიდან, არამედ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნიდან. "სან ფერმინის" ღღეებში პამპლონას სას-

---

14 კორიდა (ესპ.) – სირბილი, სწრაფი მოძრაობა; "კორიდა და ტორეს"- ხარების ბრძოლა, ხარების სირბილი. ბასკურად: "კორრიდა", "კურრიდა" – ტრიალი.

ტუმროლებში აღგილის შოვნა თითქმის შეუძლებელია. ამ დღესასწაულზე ჩამოსვლელები 6-7 თვით აღრე უკვეთავენ სასტუმროს ნომრებს. ბევრი (მაგ შორის ამერიკის შეერთებული შტატებიდან) საკუთარი მანქანითა და მასზე მიბმული საცხოვრებელი ფურგონით ჩამოდის.

კორიდა ანუ ხართან ბრძოლა საინტერესო სანახაობაა. ხარის კულტი ბასკეთში უძველესი დროიდან იყო გავრცელებული. ბასკების ისტორიაში ცნობილია "ხალხური კორიდა", "ხარების ფრიალი" ანუ "შოკამუტურა" (მაგალითად, სან-სებასტიანში)[15].

ჩვენი მეცნიერის ჭროწნის აზრით, ხართან ბრძოლა პირენეის ნახევარკუნძულზე კავკასიიდან შევიდა[16]. თუ ამ აზრს გავიზიარებთ, მაშინ კიდევ ერთი საბუთი გვექნება დამტკიცებული იმისა, რომ პირენეის იბერები კავკასიიდან წავიდნენ. ჩვენი მეცნიერი კი სწორედ ამ აზრს იცავს.

აკად. შ. ძიძიგური, ეყრდნობა რა ვ. ბარდაველიძის, ი. მეგრელიძის, და ვ. შამილაძის გამოკვლევებს, მიუთითებს, რომ ხართან ბრძოლის ნიშნები ძველ საქართველოშიც გვაქვსო. იგი შენიშნავს, რომ "ხარებთან თამაშის ცერემონიალი აგრარულ-რელიგიური კულტების წლიური ციკლიდან გაბაფხულის შეხვედრისადმი მიძღვნილ დღესასწაულში იყო ნარმოდგენილი".[17]

კორიდა იბერიის ნახევარკუნძულიდან გავრცელდა სხვა ქვეყნებში (საფრანგეთი, ლათინური ამერიკის ქვეყნები და სხვ.). კორიდა ენყობა, საერთოდ, დღის მეორე ნახევარში, მაგრამ პამპლონაში, "სან ფერმინის" დღესასწაულის დღეებში, მისი ცერემონიალი იწყება დილის 7 საათზე. დილით აღრე ხარებს ქალაქის გარეუბნებიდან (სადაც მათ ინახავენ და ბრძოლისათვის ამზადებენ) კორიდის მოედნისაკენ მიერეკებიან.

---

15 ბასკურად: "შოკამუტურა" - თავშეკავნილი თოკი.

16 იხ. შ.ძიძიგური, მოგზაურობა ბასკეთში, გვ. 22.

17 იქვე, გვ. 23. ჩვენი ნიგნის ერთ-ერთმა მკითხველმა გვაცნობა, რომ კორიდას მსგავსი თამაში უძველეს დროში ქართულშიც იყო გავრცელებული. მაგალითად, ბორის რაიონის სოფლებში მოხუცები ჰყვებიან, რომ თითქოს უძველეს დროში ყიდაობის მაყურებლების მხრიდან (როცა გამწვავდებოდა მოყიდავლებს შორის შეჯობრება) გაისმოდა შეძახილები: "ული, ული, ბუღა შეურჭვეთ".

ბასკური ცეკვები. ზემოთ: ცეკვა ვაშლებით.

ქვემოთ: ცეკვა "ფანდანგო".

ყივი-ხივიერით დაფეთებული ხარები მირბიან ქუჩაში. მათ წინ ხმაურით გარბიან მოხალისეები, უმთავრესად ახალგაზრდები, საღუსასნაულოდ გამოწყობილნი, ნითელი ბაფთებითა და გაგეთებით ხელში, რაც განსაკუთრებით აღიგიზნებს ხარებს. ხარებს უკან მისდევს ასობით ადამიანი, ასევე ყივილ-ხივილით. ამ დროს გზაჯვარედინები ჯებირითაა გადაკეტილი. იმ ქუჩებში, რომლებსაც ხარები გაივლიან, პირველი სართულზე ყველაფერი დაკეტილია და ფიცრებითაა აყვანილი, ხოლო აივნები-მეორე სართულიდან. გაყვანილია ხალხით, რათა იხილონ სანახაობა. გზაჯვარედინებზე და მოედნებზე, სადაც ეს პროცესია გადის, აგებულია ტრიბუნები მაყურებელთათვის (ისინი კი მეტია, ვიდრე ადგილები) და იყიდება ბილეთები. კერძო პირები, რომლებიც ეკუთვნით აივნები, მაყურებლებს ფულს ახალევინებენ.

ხარების გზა პირდაპირ კორიდას მოედნისაკენ მიდის. იქ კარიბჭეები ღიაა, ხალხი და ხარები ერთად შედიან მოედანზე, მაგრამ წინამძღოლნი მოედნის მოპირდაპირე მხარეს გაღებულ კარებთან იშლებიან და ხარებს უთმობენ გზას. ამრიგად ხარები უკვე შედიან მოედნის უკან მდებარე საკავში. ისინი აქ რჩებიან დღის 3 საათამდე (კორიდას დანყებამდე). ამ დროის განმავლობაში მათ აძლევენ მარილს, ასმევენ წყალს, რათა უფრო დამძიმდნენ.

ხალხი, რომელიც ამ ხარებს მოჰყვა, რჩება მოედანზე, ამ მოედანზე შემოუშვებენ სამ ხარს, მათ შორის ერთი ნამდვილი ტორეადორისათვის საბრძოლველად განკუთვნილი ხარია (ისინი ჩვეულებრივ შავები არიან), ხოლო ორი - თეთრი ან ყვითელი - დაკოდილი ხარია. ეს უკანასკნელნი არ არიან საშიში და ამიტომ, მოედანზე მყოფი ახალგაზრდები მათ უფრო თავისუფლად ეთამაშებიან (მე ვიცყოდი, ანვალებენ). მაგრამ შავი ხარი ("ტორო") ანცრევს იქაურობას, თუმცა რქები შეხვეული აქვს. სხვანაირად ის საშიში იქნებოდა იქ მყოფი ხალხისათვის. მას ყოველი მხრიდან უტევენ, ის კი ხან ერთს ეცემა, ხან მეორეს და

ასე გრძელდება მთელი საათი. თუ ხარმა მონინააღმდეგე წააქცია, მთავარია წაცეკვლმა დაიცვას თავი და სახე, რადგან ამასობაში სხვა მივარდება ხართან, იგი მას მიუბრუნდება და წაქცეული თავისუფლდება. ამ დროს სტადიონი გაჭედილია. ამ სანახაობისადვისაც ბილეთები იყიდება, რომელთა შეძენა ასევე ძნელია.

ჩვენი თანამგზავრის ლუის ანტონიო სანგინოს საშუალებით (მას აქაც ბევრი ნაცნობ-მეგობარი ჰყავს) ერთხელ ჩვენ დილის 7 საათზე ქუჩებში ხარების გარეკვას და მოედანზე მათ შემორეკ[illegible]ას (სტრაკეტის ქუჩაზე ზღვებარე რესტორნის შენობის მეორე სართულის აივნიდან) ვუყურეთ. შემდეგ, ზემოხსენებული სამ ხართან მოხალისეთა ბრძოლას დავესწარით.

ამ სანახაობის შემდეგ სასტუმროში ვბრუნდებით. 3 საათზე ისევ სტადიონზე ვართ და ხარებთან მატადორის[18] ნამდვილ ბრძოლას ვესწრებით. სტადიონზე, როგორც გვითხრეს, 90 ათასი ადგილია, მაგრამ დღეს აქ დაახლოებით ადგილებიც არაა. დღეს (7 ივლისი) "სან-ფერმინის" დღესასწაულის პირველი დღეა და ამიტომ საპატიო სტუმრებიც ბევრია. თავად ლოგანში ბის ესპანეთის პრემიერ-მინისტრი ადოლფო სუარესი (ამბობენ კორიდას დიდი მოყვარულიაო).

მატადორი თავიდანვე არ გამოდის მოედანზე. მოედანზე მატადორთან ერთად ერთ-ერთ ბოლოს გამოშვებული ხარს ("ტორო") ჯერ მატადორის "თანამემწეები" ებრძვიან; საკმაოდ დაღლიან მას და შემდეგ მოედანზე შემოდის მატადორი. ის გაიღებ კარები და მოედანზე გაცოფებული ხარი შემოვარდა. სტადიონზე დიდი ხმაურის გამო, ერთხანს გაოგნებული იდგა, მოედანზე ადამიანს ეძებდა და როგორც კი არენის მოპირდაპირე მხარეზე კაცი (მატადორის ერთ-ერთი თანამემწე) შენიშნა, მისკენ გაქანდა. ადამიანი არენის კედელს ამოეფარა, ხოლო ხარი მთელი ძალით ამ კედელს ეძგერა.

18 მატადორი (ესპ. "მატარ" – "მოკვლა") –ის, ვინც ხარს ბრძოლის დროს ჰკლავს. ტორეადორი (ესპ. "ტორერო")– ფრანგებმა უნიდეს იმას, ვინც არენაზე ხარს ებრძვის. ესპანურად: ხარი – "ტორო", ბასკურად: ხარი – "სესენ", ხართან ბრძოლა – "სესენ-გუდუ".

ახლა მოედნის მეორე მხარეს გამოჩნდა მატადორის სხვა თანაშემწე, ხარი იქითკენ გაიქცა. ერთხანს ასე გაგრძელდა.

შემდეგ მატადორის რამდენიმე თანაშემწე მოედანზე ერთად გამოდის. ისინი მაოკენ გამოქცეული ხარს საოცთოდ ბურგზე რკინის ისრებს არჭობენ და განზე გადახტომით თავს შველიან. ეს რკინის ისრები ანკესივით ეჭიდებიან კანში ხარს და ბედვე რჩებიან, რაც მოძრაობისას ძლიერ ამწარებენ მას. ამ დროს, არენაზე შემოდის ორი მხედარი. ისინი არენის სხვადასხვა მხარეს დგებიან. გამწარებული ხარი ხან ერთისაკენ, ხან მეორისაკენ გარბის და ეჯახება ცხენს, მაგრამ იმ მხარეს, რომელზეაც ხარი რქებით ეჯახება, ცხენი მაფრაცის მსგავსი სქელი ნაჭერითაა დაცული და ხარის რქები მას ვერაფერს აკლებს. ამასობაში მხედარი ბასრი შუბით ბურგზე ჩხვლეტს ხარს და კიდევ უფრო აღიგზიანებს მას (სხვათა შორის, ცხენებს იმ მხარეზე, საიდანაც ხარი ეჯახებათ, თვალი ახვეული აქვთ, რათა ხარი არ დაინახონ და არ შეშინდნენ) ასე რომ, ცხენი მარტო დაჯახებას გრძნობს. ამ დროს მოედანზე მატადორის ექვსი თანაშემწე იმყოფება და ხარი იმათკენაც გარბის. ისინი კი კვლავ ბურგში ისრების ჩარჭობით უმასპინძლებიან მას.

ამის შემდეგ მხედრები და მატადორის თანაშემწეები არენიდან გადიან. გახელებული ხარი მარტო რჩება. იგი მსხვერპლს ეძებს. აი ამ დროს, ბრჭყვიალა ტანისამოსში საგანგებოდ გამოწყობილი მატადორი უეცრად შემოიჭრება მოედანზე. იგი ქუდს მოიხდის, ხალხს მიესალმება, ქუდს გადაკიდებს. მათი რწმენით: თუ ქუდი მინაზე სწორად დაეცა, მატადორი ბედნიერია და გაიმარჯვებს, ხოლო თუ ქუდი გადაბრუნდა – მას ბედი არ წყალობს. ჩვენს მატადორს იმჯერად გაუმართლა. მან კიდევ ერთხელ თვალი შეავლო ლოჟას, ხოლო ორმა თანაშემწემ ხმალი და წითელი წამოსასხამი მიართვეს. მატადორი ხარისაკენ მიტრიალდა, გასისხლიანებული ხარი მისკენ გამოიქცა. მატადორმა მას წითელი წამოსასხამი დაუხვევრა (ამ ხარებს განსაკუთრებით წითელი ფერი აღიგზიანებთ). ასე დაიწყო მატადორის

ბასკური ცეკვები. ზემოთ: ცეკვა "ოდდარა".

ქვემოთ: ცეკვა ღვინოს ტიკით.

და ხარის ბრძოლა. რამდენადაც მატადორი გაშლილ წითელ ნამოსასხამს თავისთან ახლო დაიჭერდა, იმდენად ხარი უფრო უახლოვდებოდა და მის ფანისამოსს სისხლით სვრიდა, მით უფრო მატადორის მისამართით სტადიონზე შეძახილები ძლიერდებოდა.

ბასკები, რომლებიც სტადიონზე უმრავლესობას შეადგენენენ, ბასკურ საბრძოლო სიმღერებს მღეროდნენ, მატადორს ამხნევებდნენ და მუნწოდებდნენ: "ოლე, ოლე!"[19] კმაყოფილი მატადორი ფრანცისკო რუის მიგელ ტორერო (Francisoo Ruis Miguel Torero), როგორც დახელოვნებული და განჯმული მატადორს შეეშვენოდა, ისე აგრძელებდა ხართან ბრძოლას. აი ერთი მომენტი: მატადორი კახელებულ ხართან პირისპირ დადგა. ერთი წამი ხარი გაჩერდა, ხოლო მატადორმა დაიჩოქა მის წინ. მთელი სტადიონი ფეხზე აიგა ტაშის გრიალითა და შეძახილებით: "ოლე, ოლე! მატადორი წამოხტა, ხარი გონს მოვიდა, ბრძოლა გაგრძელდა. ფინალი ახლოვდებოდა. მატადორს ხარი ისე უნდა დაეღალა, რომ ის განმომცველულად ოთხივე ფეხით სწორად დამდგარიყო. ხმალს, რომელსაც მატადორი მას ჩაასობდა, გულამდე სწორად უნდა მიეღწია, ძვლებს ხმლისთვის ხელი არ უნდა შეეშალა. თუ ხმალი ძვალს მოხვდება, გულამდე ვერ მიაღწევს, ხარი არ მოკვდება, ხოლო მატადორს არენიდან სტვენით გააძევებენ.

დაღლილობისაგან ენა გადმოგდებული ხარი მატადორის წინაშე დადგა. მთელი სტადიონი ყვიროდა: "ოლე", ოლე!..." მატადორი მივარდა; ხარს ბურგიდან ხმალი ჩაასო გულის არეში და სწრაფად უკანვე ამოიღო. ამით გზა მისცა გულიდან ამოხეთქილ სისხლს, რომ ხარი მაღე მომკვდარიყო. მაგრამ რამდენიმე ხანი ხარი მაინც იდგა გაოგნებული. გრძელდებოდა შეძახილები: "ოლე, ოლე!..." მატადორმა იშიშვლა ქამარში ჩადებული პატარა ხანჯალი და ხარს თავში, შერჩეულ ნერტილში ჩაარტყა. ხარი დაეცა. ბრძოლა დამთავრდა. გაბარჯვებულმა მატადორმა ტაშისა და

---

19 ესპარნულად: "ოლე" - "ყოჩაღ"; ბასკურად - "სურვილი", "გემოვნება", "სიამოვნება".

კომპლიმენტებისაგვის მადლობა გადაუხადა მასპინძლებს, აიღო თავისი ქუდი და იგი ტაშის გრიალში მოეგნიდან გააცილეს.

ამის შემდეგ სწრაფად შეგროდიან არენაზე, მოკლე ხარს თოკით ცხენზე მიაბამენ და გააქვთ. მოედანს გაასწორებენ. მატადორი ისვენებს. არენაზე ახალ ხარს შემოუშვებენ. თავიდან იწყება ყველაფერი. ბოლოს მატადორი კლავს ამ ხარსაც. ასე რომ, ერთი თამაშის დროს სამი ხარი გამოასალმეს სიცოცხლეს, თითოეული 700-800 კგ წონის. მოკლული ხარები რესტორნებში მიაქვთ.

ჩვენმა მასპინძელმა ლუის ანტონიო საწვინომ სტადიონიდან სასტუმრო "ოლიმპიკენ" გაგვაქროლა, რომ ბრძოლაში გამარჯვებული მატადორს, რომელიც ამ სასტუმროში ცხოვრობდა, შევხვედროდით.

სასტუმროს წინ თავი მოეყარათ პრესის, რადიოს, ტელევიზიის წარმომადგენლებს, ხალხს... ისინიც მატადორს ელოდებოდნენ. სასტუმროს კარებთან სასტუმრო-რესტორნის პატრონი მარკოს დასპა (Marcos Daspa) შეხვედა. იგი მოგვესალმა და წინ წაგვიძღვა. ჩვენ უკვე სასტუმროს ვესტიბიულში ვართ, გაისმა შეძახილები, მატადორი მოვიდა. ჩაგვიარა, მეორე სართულზე ავიდა. ჩვენ უკან გავყევით. იგი ოთახში შევიდა, კარები დაკეტა. დიდი სარკის წინ სანდლები ენთო ... სანდლებთან მივიდა, [illegible]ცა, ყველა სანთელი ჩააქრო, ჩვენსკენ მობრუნდა, ხელი ჩამოგვარდა (სი ფანისამოსი სისხლში იყო გასვრილი). ჩვენ მადლობა გადავუხადეთ. მსახურმა ფანისამოსის გახდა დაუწყო. ჩვენ წამოვედით.

რესტორან-სასტუმრო "ოლიმპი" ცნობილია პამპლონაში. ჰემინგუეი მისი ხშირი სტუმარი და მარკოს დასპას მეგობარი ყოფილა. ფეხსაცმლის მწმენდავი ხელში ჰემინგუეისთან გადაღებული სურათის ასლებს, ყველას უჩვენებს და ამყობს. სასტუმროს ეზოში ჩვენი მასპინძლის ლუის ანტონიო სანგინოს მიერ შესრულებული ჰემინგუეის ბიუსტი დგას.

პამპლონაში ბევრი ისტორიული ძეგლია: ციხესიმაგრის მოედანი, საკათედრალო სადარი (1127 წ.) კარლოს III-ის სარკოფაგი, წმ. ნიკოლო-

ბის ეკლესია (XII-XIII სს.), რომანული ეკლესია (XII ს.), ნავარას მუზეუმი და არქივი; ნავარას პროვინციის ტერიტორიაზე მიედინება მდ. ებრო, რომელსაც აქვე ერთვიან მდინარეები არგა და ეგა. ქ. პამპლონა მდებარეობს მდ. ირათიზე, რომელიც მდ. არაგონს ერთვის.

ნავარას პროვინციაში, გარდა ქ. პამპლონისა, თავიანთი ისტორიული ძეგლებით აღსანიშნავია ქალაქები: ტუდელა, თაფალა, ოლიტე, ლეირე, იხუე, ესტელა, ელისონდო.

პამპლონაში დავთვალიერეთ ბასკი მხატვრის მიგელ ანგელ ეჩაურის (Miguel Angel Echauri) სახელოსნო. ბასკი მხატვრის გვარმა ჩვენი დიდი ხელოვანი ირაკლი ოჩიაური მოგვაგონა. ბასკური გვარი "ეჩაური" მიღებულია ორი სიტყვიდან: "ეჩე" - ბასკურად "სახლი", "ური" - ქალაქი (ან კიდევ: "ურ" - წყალი). "ეჩ"-დან მიღებული სხვა გვარებიც არის ბასკეთში: ეჩევარია, ეჩებარია...

ბასკურში გვარები ისევე იწარმოება როგორც სხვა ენებში. მაგალითად, ბასკ. ჰარისდი-ა, ან ჰარისტეგი-ა მუხადან მიღებული გვარია; ისევე როგორც მეგრ. ყდონი-ა, ქარდ მუხა-ძე, რუს. დუბ-ინინ.

პამპლონაში სტუმრად მიგვიწვია საავტორო საბოჭადოების პრეზიდენტმა ფედერიკო მორენო-ტორობამ (Federico Moreno-Torroba).

პამპლონადან ჩვენ ჩრდილოეთისაკენ გავემგზავრეთ. გავიარეთ ბასკური სოფლები და პატარა ქალაქები: სოკო, სოკოა, ოლაგუე, ლესა, ელიჩონდო, ეჩალარი, ლესაკა, მეჰომია, ამარა...

ბასკეთში ისეთი შთაბეჭდილება გექმნება თითქოს ყველა მღერის და ცეკვავს. ჩვენმა მასპინძელმა ლუისმა სიმღერა "პოდა ნავარა" წამოიწყო ("გაოცნი ნავარა"), და დაამთავრა სიმღერა "ჰარალიი"-თ ("ჰარალო" საერთოდ, წინ წანევაზე, წინ წასვლაზე მიუთითებს). ეს სიმღერები, რომელთაც აქ მთიელთა სიმღერებს უწოდებენ, ძალიან გავს ჩვენს კახურ სიმღერებს. ეს და მრავალი სხვა ფაქტი იმაზე მიუთითებს, რომ ბასკეთის შედარება საქართველოს მხოლოდ ერთ რომელიმე კუთხესთან (სამეგ-

ბასკი ბავშვები ეროვნულ ტანისამოსში.

ახალგაზრდა ბასკი.

რეო, გურია,...), როგორც ეს ბოგიერი მკვლევარს ჰგონია, სწორი არ იქნებოდა.

ბასკურ-ქართული შესადარებლად მაგალითები მოეძებნება, მაგალითად: "ბილიკი", "ბორბალი", "ბორცვი", "ერუბული", "ბარი", "ბაგვი",... (ქართულში); "ზხური", "ნგარა", "გირინი", "ონდო", "ონდეთ", "გვერდი",... (მეგრულში); "ეგერ", "ეგარ", "იპარი", "პარი", "ლარე", "ლახვრა", "მალაგე",... (სვანურში); "ნაბურვა", "კილეგ", "კილეგ",... (გურულში); "დაბურკვა", "დაიბურკვა",... (ფშავში); "ბიგა", "ბიჯგი", (აჭარულში) და ა.შ.

ჩვენი ექსპედიცია საოამოს კიპუსკოას ექსპედიციაში[20] ჩავიდა და სასტუმრო "ლონდონს" ეწვია.

სან-სებასტიანი მშვენიერი, წყნარი ქალაქია. იგი მდებარეობს მდ. ურუმეას შესართავთან და გაშენებულია მდინარის ორივე მხარეზე. სასტუმრო "ლონდონი" კი ზღვის პირზე მდებარეობს. აქედან ნახევარწრედ იშლება ორი დიდი პლიაჟი-ზონცა (ბასკ.-"კაუჭი") და ონდარეტა (ბასკ. - "ქვიშა"). მაყურებლის წინ იშლება სან-სებასტიანის უბე (კანტაბრიის ზღვის ნაწილი), შუაში წმ. კლარას (ბერმეტსახელი: "კუ", ვინაიდან კუს ჰგავს) კუნძული, ხოლო მარჯვნივ და მარცხნივ ზღვაში შეჭრილია ორი მთა: ურგული და იგელდო. ორივენი ქალაქს დაჰყურებენ. ქალაქის გარეთ მშვენიერი სანახაობა ვენახებია და სიმინდის ყანებით დაფარული დაბლობი ორია და მთა აიცტორი.

სან-სებასტიანში დაგვემშვიდობა ლუის ანტონიო სანგინო და მისი მეუღლე, მაგრამ შემოგვიერთდა ხოსე ანტონიო მარტინი ალონსო-მარტინესი (José A.Martin Y Alonso - Martines) მეუღლითურთ.

აქვე შევხვდით ბასკური ენის სამეფო აკადემიის წევრს ამბროსიო დე ლატარაინ ეჩევესტეს (Ambrosio de Latarain Echeveste). მისი

---

20 სან-სებასტიანი - მისი ბასკური სახელწოდებაა დონოსტია (ბასკ. "დონ"-წმინდა; "ოსტია" - მსხვერპლი, "კივლი").

მეგზურობით დავამკვიდრეთ ბასკების ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი "სან-ფერმო". იგი მოთავსებულია XVI ს. აგებულ შენობაში. აქ, მრავალი ექსპონატი იპყრობს ყურადღებას ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით ქართულ-ბასკურის შედარებისათვის. განსაკუთრებული შესწავლის ღირსია ბასკური დოლმენები და საინტერესოა მათი შედარება კავკასიის, კერძოდ საქართველოში აღმოჩენილ დოლმენებთან[21].

სან-სებასტიანში გავეცანით"შემნახველი საიაროს" (პრეზიდენტი ხულიო აბად მატა (Julio Abad Mata) მუშაობას. იგი დაარსებულია 1906 წელს და აფინანსებს გიპუსკოას პროვინციის საგამომცემლო ორგანიზაციებს. ეს დაწესებულება, რომელიც ათას თანამშრომელს ითვლის. ავტონომიური უფლებით სარგებლობს და ემსახურება მხოლოდ გიპუსკოას პროვინციას.

სან-სებასტიანიდან საფრანგეთის ბასკეთისაკენ გავემგზავრეთ. გავიარეთ ულია, ლესო, ირუნი და მდ. ბიდასოამდე მივედით. ამ მდინარეზე გადის ესპანეთისა და საფრანგეთის ბასკების საზღვარი. ეს საზღვარი ახლა არაა დაკეტილი, თავისუფლად გადადიან (ფრანკოს რეჟიმის დროს საკონსულოების ნებართვა იყო საჭირო გადასვლისათვის). ესპანეთის მხარეზე მდებარეობს ქ. ირუნი, ხოლო საფრანგეთის მხარეზე - ქ. ანდაი. ირუნი დაბლობზეა-მდ. ბიდასოას გაღმა კი მთებია. ირუნსა და ანდაის შორის, ესპანეთის მხარეს, ფუენტერაბიაში სან-სებასტიანის აეროპორტია გაშენებული.

ირუნის გარეუბანის მაღლობზე მდებარე რესტორანიდან, რომელსაც ვეწვეთ კარგად მოჩანს მდ. ბიდასოას ორივე მხარე, მისი შესართავი (იგი ბისკაის ყურეს ერთვის) და შესართავთან მდებარე ხოხობის ან კონფერენციის კუნძულები, რომელზეც 1660 წელს ერთმანეთს შეხვდნენ საფრანგეთის მეფე ლუი XIV და ესპანეთის მეფე ფილიპე IV[22].

---

21 იხ. ვ. მაროვინის, ო. ჯაფარიძის, ბ. კუფტინის ნაშრომები.
22 იხ. ი. ფაბიუა, დასახ. ნაშრ., გვ. 83.

საიამოს სან-სებასტიანში დავბრუნდით; მეორე დილით ბილბაოსკენ გა-ვემგზავრეთ. ჩვენმა მასპინძელმა ხოსე ანტონიომ გვირჩია მოგზაურობა არა მარტო გზით (ავტოსტრადით), არამედ ზღვის სანაპიროზე მიმავალი ვი-წრო გზით, რომ ბასკურ სოფლებსა და პატარა ნავსადგურებში მეტი კონტაქ-ტი გვქონოდა ბასკებთან.

გავიარეთ ბერბერანა, ტუალენი, იგლიდო, მეთევზეთა სოფელი იორი, სადაც ნავების შეჯიბრება ენყობა. მშვენიერია პლიაჟი "ჩოკო შიკი". ქ. • სარაუსი განთქმულია დიდი პლიაჟით, სასახლეებით, ვილებით, პარკებითა და სასტუმროებით. აქ დასასვენებლად ჩადიოდა ესპანეთის დედოფალი იზაბელა II.

ჩავედით მეთევზეთა ქალაქ გეტარიაში. იგი ცნობილი მეგზაურის ხუან სებასტიან ელკანოს სამშობლოა (ფილიპინებზე მაგელანის მოკვლის შემდეგ დედამიწას რომ შემოუარა), აქ მისი ძეგლი დგას. მივაშურეთ რესტორანს. იგი ზღვის პირას მდებარეობს და ქვია "კაია". ამ ადგილსაც "კაია" ენო-ებება. რესტორნის მეპატრონის ოჯახმა როცა გაიგო, რომ ჩვენ "ქართველი ბასკები" ვართ და რამდენიმე სიტყვა ბასკურადაც ვუთხარით, არ იცოდნენ როგორი პატივი ეცათ ჩვენთვის. ათას დაგვტრიალებდნენ. მოგვართვეს ად-გილობრივი ნითელი ღვინო "ჩაკოლი ჩოპინეჩანი".

ბილბაოსაკენ გზა განვაგრძეთ. კვლავ მშვენიერი ადგილები: სუმაია, დევა, მოტრიკო. მივედით გერნიკაში. იგი მდ. ოკაზე მდებარეობს და ცნობილია ბასკების ისტორიაში. მეფე ფერდინანდმა და დედოფალმა იზაბელა კასტილელმა აქ დადეს ფიცი, რომ პატივი ეცათ ბასკების ადგილსა-თვის. 1937 წელს გერნიკა მიწასთან გაასწორა ფრანკოს მხარეზე მოქმედ-მა ჰიტლერელთა ავიაციამ. გერმანელი ფაშისტების ეს ბარბაროსობა ასა-ხულია პაბლო პიკასოს ცნობილ სურათში "გერნიკა". ეს სურათი 40 წელი ნიუ-იორკის მუზეუმში იყო და ახლახან დაბრუნდა ადგილ სამშობლოში.

გერნიკაში სანტა-კლარას ქუჩაზე არის ბასკების ხუნჯას სახლი. ამავე სახლში ინახება ბისკაიის სენიორიის მთავარი არქივი, აქვეა ბასკების ისტორიული მუზეუმი. ეკლესიის ეზოში დგას ცნობილი გერნიკას

ხე ("გერნიკაკო არბოლა"), გერნიკას მუხა ("გერნიკაკო არიც")[23].
ხოსე მარია იპარაგირეს ლექსი "გერნიკაკო არბოლა" ბასკების ჰიმნია.
აი ეს ლექსიც:

Gernikako arbola

da bedinkatua,

euskaldunen artean

gustiz maitatua.

Eman ta zabal zazu

munduan frutua

Adoratzen zaitugu

Arbola santua.

გერნიკას ხეო! წმინდაო წმინდავ,

ბასკებისაგვის დიდად საყვარელო.

შენი ნაყოფი მთელს მსოფლიოს

უნდა ვაცნო და ვაავრცელო.

ოჰ, წმინდა ხეო,

ყოველი ბასკი გეუბნება:

შენ დაგვანს ცცემო.

გერნიკას დადგენილების შემდეგ ბისკაის დედაქალაქ ბილბაოში[24] *ჩავედი. აქ დავტოვეს ხოსე ანტონიომ და მისმა მეუღლემ. იგი შეცვალა ხსენებული ფირმის ვიცე-პრეზიდენტმა როსენდო ე. ჩავარიამ* (Rosendo E.Chavaria). *რ.ე. ჩავარია კომერსანტია. იგი მაღალ შეფასებას აძლევს საბჭოთა კავშირ-ესპანეთის საგაჭრო ეკონომიკურ ურთიერთობას. რ.ე. ჩავარია ძალიან დაინტერესებულია ბასკურ-ქართული ურთიერთობათა პრობლემით. დაბადებულია ნიკარაგუას დედაქალაქ მანაგუაში, იქ მიუღია*

---

23 *იხ. ი. ფაბიუა, დასახ. ნაშრ., გვ. 84.*

24 *ბილბაოს (ბასკურად: ბილბო) სახელწოდებას შემდეგნაირად ხსნიან ხოლმე ბასკ. "ბელ ვაო" - "მშვენიერი ფონი".*

ტარიღება და ეიდ ხანს უმუშავია, მაგრამ მანამდეში ამ რამდენიმე წლის წინად მომხდარი ეიდი მინისძვრის ერის უსახლკაროდ დარჩენილა და ცოლ-შვილით საცხოვრებლად მარრიდში გადასულა.

ბილბაოში შევხვდით ბასკური ენის მასწავლებლებს ხესუს დე ოლეაგას, პენია აღბის შაბიერს (Jesus de Oleaga,Penia Albis Xabier); იურისტ ხოაკინ სოპეს ლულეტას (Joaqui Sopes Luluete). მალად საუბარში ვავეცანით ბასკეთის დაწყებით სკოლებში ბასკური ენის სწავლების საკითხებს.

ერთ დღეს, ბილბაოს სასტუმრო "ეილა დე ბილბაოში" ჩვენთან მოვიდა საშუალო ტანის ახალგაზრდა და მოგვმართა ქართულად უაქცენტოდ: "გამარჯობთ ბატონებო! როგორ ბრძანდებით? მე ვარ პროფესორი შაბიერ კინტანა". ეიახ, ეს იყო ბასკური ენის სამეფო აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, პროფესორი შაბიერ კინტანა (Xabier Kintana), რომელიც ამ დღიდან ბილბაოში ყოფნისას მეგობარ თან გვახლდა.

ბილბაო ინდუსტრიული ქალაქია. იგი თავისი გარეუბნებით (ეჩევარი, ბაშაური, ლერონა, პაგაშარი, ელირიო) კარგ შთაბეჭდილებას ტოვებს. ქალაქს გაჰყურებს მთა არჩანდა. ბილბაო ბასკეთის კულტურული ცენტრია. აქაურ ოპერის თეატრს "კამპოს ელისეოს" და არიანას თეატრს ბევრი მაყურებელი ჰყავს[25].

პროფესორ შაბიერ კინტანას საშუალებით ბილბაო კარგად გავაანალიზეთ. ვნახეთ ბილბაოს რამდენიმე გამომცემლობა. კერძოდ, ბასკური წიგნების გამომცემლობა, რომლის უფროსმა ხოსე მარტინ დე რეტანამ (José M.Martin de Retana) ბევრი წიგნი გვაჩუქა. საინტერესო წიგნები გამოგვიგზავნა, აგრეთვე, აღვოკატმა ხესუს დე ოლეაგამ (Jesus de Oleaga).

ბილბაოდან ექსკურსია გაეგზავნა სანტუარიო დე არანცაცუ ონია-

---

25 J.A.Arana Martija,Opera Vasca en Viscaya,Edita la C.A.V.,1977.

ტეში (79 კმ-ზე ბილბაოდან). აქ საბჭოთა დელეგაცია შეხვდა ბასკური ენის სამეფო აკადემიის წევრებს. კერძოდ, აკადემიის პრეზიდენტს ლუის ვილიასანტეს (Luis Villasante), აკადემიის პრეზიდიუმის მდივანს ხუან სან-მარტენს (Juan San-Martin), მუსიკათმცოდნე ხოსე ანტონიო არანა მარტინას (José Antonio Arana Martija) და სხვ. აქვე იყო პროფ. შაბიერ კინტანაც. საუბრის დროს განიხილეს ბასკ და ქართველ მეცნიერთა კონტაქტების გაფართოების, მეცნიერთა, ასპირანტთა და სტუდენტთა გაცვლის და სხვა საკითხები.

ბასკური ენის სამეფო აკადემიის წევრები დადებითად შეხვდნენ საბჭოთა დელეგაციის წინადადებას ქართველ და ბასკ მეცნიერებს შორის კონტაქტების დამყარებისა და მეცნიერ-სპეციალისტთა გაცვლის შესახებ. ეს საკითხი, როგორც პროფ. შაბიერ კინტანამ შემდგომში შეგვატყობინა, აკადემიის პრეზიდიუმის სხდომაზე სპეციალურად იქნა განხილული და მოწონებული.

ბასკური ენის აკადემიის ორგანო "ეუსკერა" ("Euskera ") სისტემატურად აქვეყნებს სტატიებს ბასკურ-ქართული ურთიერთობაზე.

მეტად საინტერესო იყო საუბარი ბასკ სპეციალისტებთან. კერძოდ ბასკურ-კავკასიურ ურთიერთობაზე მათი შეხედულებების გაცნობა, ბასკების ისტორიის ერთიანი, ყოვლისმომცველი წიგნის გამოქვეყნებისა და სხვ.

საინტერესო იყო ასევე ბასკუნთან შეხვედრა და საუბარი. ბასკი, ბასკური ენის გადეხვის მიზნით, გვთავაზობს ისეთ სიტყვებს, როგორიც ქართულშიც გვაქვს: "ბაყაყი წყალში ყიყინებს". ბასკი კი გვთავაზობს: "აკერრაკ, ადარრაკ, ოკერრაკ, დუტუ"[26] (სიტყვასიტყვით: "ხეებს, რქები გადაღუნული აქვთ").

ბასკები სტუმართმოყვარე ხალხია. ბასკურ-ქართულ ურთიერთობის ჰიპოთეზა ბასკეთში ყველგანაა ცნობილი. ამიტომ საქართველოდან ჩასული პიროვნებას განსაკუთრებული პატივისცემით ექცევიან. განსაკუთრებული

---

26 "Akkerrak,adarrak,okkerrak,dutu".

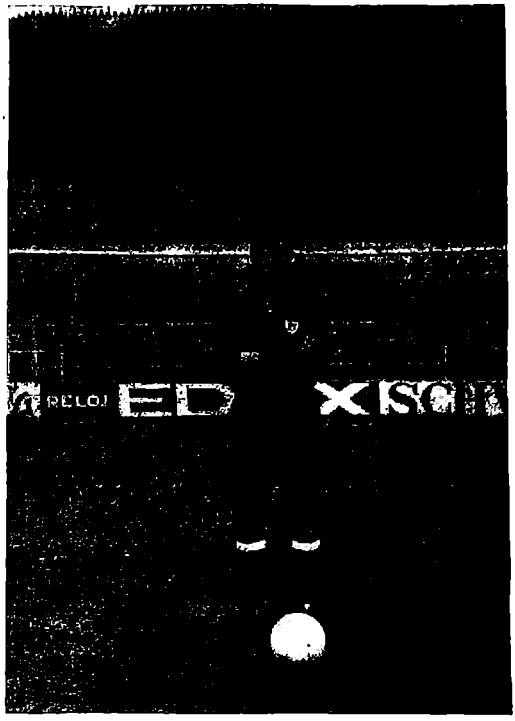

ცნობილი ბასკი ფეხბურთელი ირიბარი.

ავტოგრაფი: "ქარიფული მეგობრებს სულით და გულით.

ირიბარი".

ყურადღებასა და პატივისცემას გაიმსახურებდა თუ რამდენიმე სიტყვას ბასკურადაც ეტყვიდა. მაგ., გამარჯობა ბატონებო! – "აგურ ჯაუნაკ!" როგორ ბრძანდებიდა? – "ნოლა სარა?"; მე კარგად ვარ – "ონი ნაის"; თქვენ კარგად ხართ? – "ონდო საუდეტ?"; ჩვენ კარგად ვართ, ემერდის წყალობით – "არას ინდო გარა, ჯაინკოარი ეშკერ"; მამა და დედა, ორივე კარგად არიან – "აიტა ეტა ამა, ბიაკ ონდო დირა"; სად მიდიხარ? – "ნორა სოას?"; სახლში მივდივარ – "ეჩერა ნოა"; და თქვენ? – "ეტა სუ?"; მე სახლიდან მოვდივარ –"ნი, ეჩეტიკ ჰედე ნაის"; კარგად იყავით – "ისან ონცა"; ნახვამდის – "იკუშ არტე"; გამარჯობა პატარა ბიჭო! რა ქვია შენ? – "აგურ მუტიო! სერ დუკ ისენა?"; მე მქვია ილია – "ილია დუტ ისენა"; საიდან ხარ შენ? – "ნუნგოა ჰაის?"; სად ცხოვრობ თქვენ? – "ნუნ ბისი სარა?–; მე თბილისიდან ვარ – "ტბილისკოა ნაის; გაბრძანდიო! – "ჯარ საიტეს!"; მადლობთ, სიამოვნებით – "მილეშკერ, ტოგოტიკ"; რამდენი წლისა ხართ? – "სენბატ ურთე დიტუს?"; სამოცი წლისა ვარ – "ჰირუოგეი ურთე დიტუტ"; როგორი ამინდია? – "სერ არო და?" წვიმს, ცხელია, ცივა – "ეურია არი და, ბერო და, ჰოც და"; რომელი საათია? – "სერ ტენორე და?"; პირველი საათია – "ორეუ ბატა და"; თქვენ კარგად გეძინა? – "ონგი ლოტინ დუსუ?"; დიახ, ძალიან კარგად – "ბაი, ბისიკი ინგი"; რა არის ახალი? – "სერ და ბერრი?"; არაფერია ახალი – "საჰარრაკ ბერრი".

რადგან ქართველებში დიდ ინტერესს იწვევს ბასკური ენა, გავბედავ სამაგალითოდ მოვიტანო რამდენიმე ბასკური სიტყვა, "ფიფარეა" – საფიფურია. (საფიფური არის), "ტინი" – კედე; "ოფასალი" – პურის ქერქი; "სალაპარტა" – აგიტაცია; "აინფიცინდუ" – წინასწარმეტყველი; "აინფიცინაფე" – წინანდელი; "აიფიცინ" – ფასადი, წინა ნაწილი; "ოჩო" – მგელი; "აკარა" – გამორჩევა; "გუნე" – ადგილი, მხარე; "გუნეკა" – ნაწილ-ნაწილ; "გუნეს" – მსგავსება, ურთიერთგაგება.

"ტომენის" – მშია (სიტყვასიტყვით: "მშიერი ვარ მე"); "ეგარინის"

- მწყურია ("მწყურვალე ვარ მე"); "ჰოცია" - ცივა ("სიცივე არის ის"); "ბერობა" - ცხელა ("სიცხე არის ის"); "ონსარა" - კარგად არის ის; "ფანბა" - ყრუ, ჩუმად; "მაიტე უკან დიტ" - მე ის მიყვარდა ("სიყვარული მქონდა მე მისი"); "მაიტე დუტ" - მე ის მიყვარს ("სიყვარული მაქვს მისი მე"); "კანიბეტ შური ბატ ტაღიდუა" - მან ერთი ოთხი ცხვარი დაკარგა ("ოთხი ცხვარი ერთი დაკარგა მან").

"ტეღიტუ" - დარჩენა: "ნაკო" - მე ვრჩები, "ჰაკო" - შენ რჩები, "დაკო" - ის რჩება, "ტაკოს" - ჩვენ ვრჩებით, "საკოს" - თქვენ რჩებით, "დაკოს" - ისინი რჩებიან ("ნ,ნი" - მე; "ჰ, ჰი" - შენ; ტ, ტუ - ჩვენ; "ს,სუ" - თქვენ; "ის", "ისინი" - ბასკურში ცალკე არ გამოიყენება, მაგრამ სიტყვაში ასო "ი" ამ ნაცვალსახელების მაჩვენებელია).

"სურტაი" - ხე, რომელიც ბევრ შეშას იძლევა. აქედან ინარმოება შემდეგი სიტყვები: "სურიინ" - ტყეტალი, "სურტინო" - მეტყეტლე, "სურტინუა" - სატყეტლე; "ტოტო" - აბრი, სურვილი, სურვილისაკენ მისწრაფება, სიამოვნება; "ტოტორ" - მკაცრი, მაგარი; "ირი", "�iri" - ქალაქი; "ბერი" - ახალი; "iliberi" - ახალქალაქი.

ბასკურად: "ნეშკა" - რკინა მოუნული ფავი, ჩამოსაკიდებელი. სვანურში: "ნეშკა (კედლის სახელია, ხაიშის ს.ს.) ერთი და იმავე სემანტიკისა და წარმოშობის გეოგრაფიული სახელწოდებებია". იგი ბოსლის ჭერზანაა დაკავშირებული, გეოგრაფიული ტერმინის - ტერასა-ს ფუნქციური ექვივალენტია და სვანურში ლანდშაფტის გამრეკ ან შვეულ კალთებზე, მოცრო ტერასული დავაკებების აღმნიშვნელი"[27]. ბასკურად "ჯახუნდერი" - ციცი სოფელი. ჯახუნდერი - სოფელი ლენტეხის რაიონში. მოგვაქვს ბასკურ-კავკასიურ ენათა სიტყვების შედარების რამდენიმე მაგალითი:

---

27 ა. ფკალეა, რამდენიმე საერთო-ქართველური ფუძის მქონე ტოპონიმის ისტორიისათვის, "მაცნე", ენისა და ლიტ. სერია, 1974, № 3, გვ. 115-116.

ბასკური: "აკერ" – ვაცი ქართული: "კრავი", "კრაველი",
მეგრული: "კირიბი",
"ანაი" – ძმა ქართული: "ნანა",
"აშტო"–ვირი აფხაზური: "აფსად",
"ჰარი"–ქვა ქართული: "ქარვა",
ლაკური: "კარუ",
"გუდა"–ომი ქართული: "გაგუდვა", "მოგუდვა",
"იბილი"–წასვლა ქართული: "ბილიკი",
"იბარ"–ბარი ქართული: "ბარი",
"იბონ"–ფბა მეგრული: "ბონუა", "იბონს",
"ანც, ონც"–მიმართულების გამომხატველი. ასევეა აფხაზურშიც
"ოლიუ"–სველად ყოფნა ქართული: "ოლე" (ჭაობი).
"ლაგუნ"–მეგობარი ჩარქეზული: "ლეგო",
"ლარე"–ვერი ქართული: „ლარი"
"ირაკური"–კითხვა ქართული: "შეკრება",
მეგრული: "კოროცხუა",
"ერდი"–ნახევარი მეგრული: "გვერდი",
"ჰიტ"–სიტყვა ქართული: "ფიცი",
"გარგარ"–ყვავი ლაკური: "გერგერ",
ქართული: "ქერი",
"ნეგარ"–ცრემლი მეგრული: "ნგარა",
"გურაშო"–მშობლები ქართული: "გვარი",
."ურ"–წყალი ქართული: "მეურნე"; წყურგილი, სქური;
დიოსკურია.

ჩვენი საბჭოთა დელეგაციის მუშაობის წარმატება მნიშვნელოვნად განპირობა საბჭოთა კავშირის საელჩოს ყურადღებამ და მხარდაჭერამ. სსრ კავშირის საგანგებო და სრულუფლებიანმა ელჩმა ესპანეთში ა.ს. ბოგომოლოვმა ორჯერ მიიღო ჩვენი დელეგაცია და ჰქონდა მასთან საუბარი.

ბასკეთში მოგზაურობის შემდეგ დელეგაციის წევრები დაებრუნდნენ

ბაღრიღში, ხოლო იქიღან საბჭოღოში ცამოვემგზავრეთ. ესპანეთში, კერძოდ ბასკეთში საბჭოთა ღელეგაციის მოღვაწეობა ფართოდ აღნერა ესპანურმა და ბასკურმა პრესამ[28].

საბჭოთა მეცნიერების პირველი ღელეგაციის ბასკეთში ყოფნის შემდეგ, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოწვევით, საქართველოში ორთვენახევარი იმყოფებოდა ბასკური ენის სამეფო აკადემიის წევრი, ფილოსოფიისა და ფილოლოგიის ღოქტორი, ღესკოგრაფი, მთარგმნელი, ბილბაოს უნივერსიტეტის პროფესორი ფრანსისკო შაბიერ კინტანა ურტიაგა. მისი მასპინძლობა და მეცნიერული ხელმძღვანელობა იკისრა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შოთა რუსთაველის სახ. ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტმა.

პროფ. შაბიერ კინტანა ცაეცნო არა მარტო თბილისის ღირსშესანიშნაობებს, არამედ ენვია მცხეთას, ტორს, იყო ყვარელში (ეაესნრო ილია ჭავჭავაძის 140 წლისთავის ღოესასნაულს და სიტყვითაც ცამოვიდა), სიღნაღში, თელავში (ეააღვალილერა იყალთო და ალავერდი). ლექცია თემაზე: "ბასკური ენის თანამედროვე მდგომარეობა და ბასკურ-ქართული ურთიერთობანი" წაიკითხა თბილისის უნივერსიტეტის სხეოთაა ეარბაზში, ფოთის ფასისის სახალხო აკადემიაში, ქუთაისის - ბელადის აკადემიაში[29]. ნახა წყალტუბო, ვანი (ეააღვალილერა ცალაკტიონ ცაბიძის სახლმუზეუმი) და სხვ.

პროფ. შ. კინტანა შეხვდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ყოფილ რექტორს პროფ. ე. ჩხიკვიშვილს (ცადასცა მას ბილბაოს უნივერსიტეტის რექტორის მარტინ მაგეოს მეგობრული წერილი), აკად. არნ ჩიქობავას, საქართველოს სსრ კულტურის მინისტრს ოთ. თაქთაქიშვილს (ცა-

---

28 Jose Acosta, En Georgia siempre ha sido dominio popular que vascos y georgianos son del mismo tronco, "El Diario Vasco", 10 de julio de 1977, p.24; Toressa Doueil, Georgianos y Vascos somos hermanos, "El Correo Espanol. El Pueblo vasco", 12 de julio de 1977.

29 იხ. ი. ცაბაღუა, ბასკი მეცნიერი ქუთაისში, ცაგ. "ქუთაისი", 23.V. 1979.

Baina es betiko!

Itsuliko nais,bai

Lagun neurea;

Isanen nais hemen oraino,

Agurtzeko,ikusteko elkar.

Tori ene eskuas,bihotza,

Aireportuan.

Bidaia Luze da,

Adiskide maiteok,

Goraintziak beras gustioi.

Urte gutiren barru

Agertuko nais berriro.

Tbilissi,24.VII.1978.

Xabier Kintana.

აი მისი ქარდული დარგბანი, რომელიც ბწკარედიან პოეტს ნაბი კი-ლასონიამ გააკეთა:

... მაგრამ არა საბუღამდე

მეგობარო, მიყვიავარ,

მეგობარო წახვამდის.

მიყვარ, ანა მშვიდი ვარ,

კიდევ ბევრჯერ გნახავდი.

კიდევ ბევრჯერ ამ მხარეს

ნმინდა ხსოვნით ვახარებ, -

მაგრამ გზაა ოფორტი -

აჰა, აეროპორტიც.

აჰა, ხელიან ეს გულიც

ერთი რნმენით წახატი.

მეგობარი, ერთგული,

მშვიდობიან და წახვამდის!"[30]

საშობაოში დაბრუნების შემდეგ პროფ. შაბიერ კინტანამ ბასკურ და ესპანურ გაზეთებში[31] გამოაქვეყნა სტატიები, დღევანდელი - საბჭოთა საქართველოს[32] და აქ მიღებული შთაბეჭდილებების შესახებ[33]

პროფ. შ. კინტანას დიდი სურვილი ჰქონდა საქართველოს მუზეუმის ეთნოგრაფიულ განყოფილებაში ერთი პატარა კუთხე დათმოდა ბასკეთს, სადაც ნაჩვენები იქნებოდა ბასკების ისტორიულ-ეთნოგრაფიული სახე, რისთვისაც წიწასწარ დატოვა: ანტონ ჩაკონის პატარა, მაგრამ ძვირფასი ბასკური ხაიჩა, მხატვარ სიმფრიდო კოხის ნახატი სურათი და სხვა სურათები. მაგრამ ეს კარგი იდეა ჯერ ვერ განვახორციელეთ.

საქართველოში ყოფნის დროს შაბიერ კინტანა წარმატებით ეუფლებოდა ქართულ ენას და ქართველ სპეციალისტებთან ერთად მუშაობდა შოთა რუსთაველის "ვეფხისტყაოსნის" ბასკურად თარგმანზე.

საქართველოდან გამგზავრების წინ პროფ. შ. კინტანა გაზეთ "კომუნისტში" გამოქვეყნებულ სტატიაში[33] "ქართველებმა კარი გაიხადეს" წერდა: "საქართველოში, სადაც კი ვიყავი, ყველგან ვეგებებოდნენ ქართველი ხალხის უდიდეს სითბოს და სიყვარულს ჩემი მშობლიური ბასკი ხალხი-

---

31 Xabier Kintana,Euskaldunentzat Georgia ezezaguna da,georgiarrentzat,ostera,Euskal Herria bigarren aberria,"Deia",10.VIII.1978;X.Kintana,Georgiako Herritik dator notizia... Euskaldunon anaia dikia Kaukasian,"Egin",28.IX.1978; X.Kintana,Euskaldun bat Georgian,"Egin",30.IX.1978;X.Kintana,Euskal Herritik Georgiara Moskun Zehar I,II,"Anaitasuna",1.X.1978;X.Kintana, Euskal akademiko bat georgiaraz kezkaturik,"Egin",4.X.1978;X.Kintana,Gudiaxvili eta Zuloaga pintatzaileak eta kapela ahaztua,"Egin",6.X.1978;X.Kintana,Los soviéticos no estan obligados a saber ruso,"Egin",22.X.1978;X.Kintrna,Euskaldun bat Georgian - Un Vasco en Georgia,"Egun on",N°14,1978;X.Kintana,Georgia:Un nuevo libro sobre los Vascos,"ERE",N°21,1980 etc.

30 ი. ტაბაღუა, ბასკები - იბერების შთამომავლები, "ნორჩი ლენინელი", 22.IX.78.

31 ი.ტაბაღუა, კიდევ ბევრჯერ გნახავდი, გაზ. "კომუნისტი", 28.I.79.

საბმი. თქვენმა ხალხმა თავისი დიდი და კეთილი გული გადაბეჭდა.

ყოველივე ამას მე მინდა ეუპასუხო-"ვეფხისტყაოსნის" კარგი თარგმანით ბასკურად, ხოლო ჩემი ბასკი კოლეგები შეეცდებიან ასევე კარგი ილუსტრაციები გააკეთონ მისთვის".

პროფ. შ. კინტანა შესანიშნავად ასრულებს თავის დაპირებას. იგი ინტენსიურად მუშაობს "ვეფხისტყაოსნის" ბასკურად თარგმნაზე. მან უკვე თარგმნა 176 სტროფი ბასკურად და ჟურნალ "ეგანში" გამოაქვეყნა[34]. თარგმანს წინ უძღვის შესავალი, სადაც პროფ. შ. კინტანა ბასკ მკითხველს საერთო წარმოდგენას უქმნის საქართველოზე. იგი წერს: "ბასკურ ენაზე "ვეფხისტყაოსნის" თარგმნით მე ვამდიდრებ ჩვენს ბასკურ კულტურას. ამავე დროს მე მინდა პატივი დავდო და მადლობა გადავუხადო ქართველ ხალხს, ამ ჩვენს ძმა ერს, რომელიც ასე ახლოა ჩვენთან. მით უფრო, რომ ჩემი აზრით, ხალხების ფასი და მნიშვნელობა ტერიტორიის ფართობის სიდიდით ან მოსახლეობის რაოდენობით კი არ უნდა განისაზღვროს, არამედ მათი შეღლების ღირსებით"[35].

პროფ. შ. კინტანა სისტემატურად აქვეყნებს სტატიებს საქართველოს შესახებ ბასკურ და ესპანურ ჟურნალ-გაზეთებში[36]. მასთან მუშაობენ ბასკი ახალგაზრდები: კარმელო ლანდა, ანჭონ ასკარგორტი, რამონ პენაგარიკანო და სხვა, რომლებიც დაინტერესებული არიან ბასკურ-ქართული ურთიერთობის საკითხებით. 1980 წლის თებერვალში (პარიზში სამეცნიერო მივლინებაში ყოფნის დროს) პროფ. შ. კინტანა ზემოხსენებული ბასკ მეგობრებთან ერთად ჩვენთან პარიზში ჩამოვიდა და ხუთი დღის განმავლობაში მუშაობდნენ პარიზის ბიბლიოთეკებში, ხოლო ჩვენგან ლებულობდნენ კონსულტაციებს ქართული ენაში, საქართველოს ისტორიისა და კულტურის საკითხებში. პროფ. შ. კინტანა აქაც განაგრძობდა მუშაობას შოთა რუს-

---

34 იხ ი. ფაბიუა, ბასკები კითხულობენ "ვეფხისტყაოსანს", გაზ. "კომუნისტი", 1980 წ. 24 მაისი. "Egan",1977,N°I-6,pp.II9-I49.

35 "Egan",1977,N°I66,p.I24.

ბავეიის "ვეფხისტყაოსნის" მარგანზე. სხვაგან შორის, პარიზის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში მუშაობს ერთი ბასკი ქალი - ალენ რობი (Mme Aline Roby), რომელმაც ბასკების ისტორიის შესახებ ბევრ საინტერესო წიგნზე მიუთითა.

იმავე ფებერვალში ტულუზის ლე მირაის უნივერსიტეტის მიწვევით ტულუზაში ჩავედი. ლექცია წავიკითხე საქართველო-საფრანგეთის ისტორიულ-კულტურულ ურთიერთობებზე. ლექციის დროს ვუჩვენეთ საქართველოს ისტორიული ძეგლები და სხვადასხვა ხედები (სლაიდები გააკეთა ტულუზის უნივერსიტეტის პროფესორმა, ბასკოლოგმა ჟაკ ალიერმა. იგი საქართველოში იყო). ლექციის შემდეგ პროფ. ჟაკ ალიერმა (Jacques Allières) და ჰუმანიტარული ფაკულტეტის ყოფილმა დეკანმა პროფ. ჟაკ. გოდშომ (Jacques Godechot) პროფესორ-მასწავლებლებთან შეხვედრა მოაწყვეს. ლექციას და ამ შეხვედრას ესწრებოდა ტულუზის მკვიდრი, ნახევრად ქართველი, ნიჭიერი ახალგაზრდა გიორგი (ჯორჯ) იასონოვსკი-შიშინაშვილი (Géorges Jassonovski - Chichinachvili), რომელიც ძალიან დაინტერესებული იყო ბასკურ-ქართული პრობლემით. (იმავე წლის გაფხულში მას ყველა საჭირო საბუთი მზად ჰქონდა მისი ოცნების განსახორციელებლად - საქართველოში გასამგზავრებლად. მაგრამ ბედმა უმტყუნა. ავარიაში მოჰყვა და დაიღუპა). მისი ერთადერთი და ბასკს მიანდოვეს. გიორგიმ იცოდა, რომ მეორე დღეს პროფ. ჟ. ალიერთან ერთად საფრანგეთის ბასკეთში მივემგზავრებოდით. მან გვთხოვა მისი სიძე და და (ბასკების ოჯახი) გვენახა. მისი სურვილი ჩვენ სიამოვნებით შევასრულეთ.

მეორე დღეს პროფ. ჟ. ალიერთან ერთად საფრანგეთის ბასკეთში გავემგზავრეთ. ბასკების ქალაქ ბაიონაში ჩავედით, კიდევ ერთხელ დავათვალიერეთ ბასკების მუზეუმი, ხელი შემდეგ შევხვედით და ვესაუბრეთ ცნობილ ბასკ მეცნიერს, ბასკური ენის გრამატიკის ავტორს პიერ

---

36 Xabier Kintana,Georgia;Un nuevo libro sobre los vascos,"Zre",febrero, 1980,N°21,pp.56-57;Xabier Galdeano,Euskaldun dat Georgian,Un vasco en Georgia,"Egun on",1980,N°14,pp.24-25.

ლაფიტს. იგი უკვე 80 წლის გადაცილებული იყო. ბასკეთში ჩვენი მოგზაურობით და ბასკურ-ქართული პრობლემებით დაინტერესდა აღგილობრივი რადიო, ტელევიზია და პრესა.

ვიმოგზაურეთ ბასკეთის სოფლებში. ამ მოგზაურობაში ჩვენი მასპინძელი იყო ქ. სარის მერი პოლ დიუტურნიე (Paul Dutournier, Maire de Sare Président du Bitzar des Maires du Labourd). ჩვენ ვმოგზაურობდით ესპანეთის მოსაზღვრე მთაგორიან სოფლებში, სადაც მოსახლეობა მხოლოდ ბასკურად ლაპარაკობს. მერმა გაგვაცნო ადგილობრივი ცხენების მეურნეობა, რომელსაც ივითონ ხელმძღვანელობს (Président National de l'Association Nationale du Pottok).

ბოლოს პატარა ბასკურ ქალაქ ურუგნ-სოკოაში მივედით და ბასკი ჟან ეჩებერის (Jean Etcheberry) ოჯახს ვეწვიეთ. მისი მეუღლე გამოხსენებული კიორგის დაა. მან სიამოვნებით მიგვიღეს. საღამოს ბიარიცის გავლით, ბაიონაში დაბრუნდით.

1980 წლის აგვისტოში ბილბაოში ჩატარდა ბასკოლოგთა საერთაშორისო სიმპოზიუმი, რომელსაც ესწრებოდა ქართველ მეცნიერთა დელეგაცია აკად. შ. ძიძიგურის მეთაურობით[37].

---

37 იხ. შ. ძიძიგური, წაგესაობის ჰიპოთეზის აღიარება, გაზ. "კომუნისტი", 1981 წ. 8 აპრილი.

ბასკური მუსიკის ისტორიისა და თეორიის ზოგიერთი პრობლემატური საკითხის ანალიზი და მიმოხილვა

აკად. ი. ჯავახიშვილი[1] და აკად. ს. ჯანაშია[2], ასევე ბასკეთის ისტორიის სპეციალისტები[3] უკავშირებენ თავისი ქვეყნის წარმოშობას "ბიბლიის", "მესაქმის" IV თავში მოხსენიებული "იუბალსა" და "თუბალს", რომელთანაც ერთი იყო მჭედელი, ხოლო მეორე – მუსიკოსი. აკად. ს. ჯანაშია წერს, რომ "ქართლი, მცხეთა-არმაზის სამეფო, მხოლოდ ახალი პოლიტიკური წარმონაქმნი იყო იმ ხალხისა, რომელიც მეექვსე-მეხუთე საუკუნეებში საპირ-საბერის სახელით კარგად ცნობილი იყო ბერძნებისათვის და რომელიც მაშინ თავისი სამხრეთი საზღვრით ჯერ კიდევ დიდად არ იყო დაშორებული თავის დედასამშობლოს. დიდმნიშვნელოვანია ქართველი ერის ისტორიისათვის, რომ ჯერ კიდევ მეხუთე საუკუნის პირველ ნახევარში წინააზიის ძირეული ტერიტორიის (წინააზია მცირე აზიისა და არაბეთის ნახევარ კუნძულის გამოკლებით) ოთხი უდიდესი ხალხიდან (სპარსელები, მიდიელები, სასპერები, კოლხები) ორი – კოლხები და სასპერები – ქართული მოდგმის იყო. სახელწოდება საბერ-საპირი თაბალ-თუბალის ჯგუფს ეკუთვნის და ის ისტორიული სურათი, რომელიც აქ წარმოდგენილია საბერ-საპირის გარშემო, აღადგენს თაბალ-თუბალის მოდგმის ისტორიას და საკითხით ეთანხმება ამ უკანასკნელს". ჩვენთვის აშკარაა, რომ მკვლევარი ქართველთა გენეზისს სხვა კუთხით წარმართავს, მაგრამ ჩვენთვის

---

1 ი. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, 1 ტ. თბ., 1951, გვ.23-24, ქართ. მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, თბ., 1956 თავი II, გვ. 57-66, 104-127.

2 ს. ჯანაშია, უძველესი ეროვნული ცნობა ქართველთა პირველსაცხოვრისის შესახებ მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიის სინათლეზე, თბ., 1940, "ენიმკი"-ს მოამბე, გვ. 665-6, თუბალ-თაბალი, ტიბარენი, იბერი "ენიმკის" მოამბე, ტ. 1, გვ. 221.

3 Adolfo Salazar, La Musica de España, Buenos Aires, 1953, p.130; J.A.A.Martija, Musica Vasca, San Sebastian, 1976, p.26.

ამ შემთხვევაში არსებითია ქართული ეთნიკურ-ტოპონიმიკურ სახელწოდებათა მიმართება ბიბლიურ "თაბალ-თუბალ-იუბალთან"[1].

წარმართული პერიოდი ბასკეთში, ძირითადად, არქეოლოგიური ძეგლებითაა წარმოდგენილი. ბაიონაში, მაულეონთან, უფრო ბუსტად ბაია ნავარასთან 1895 წელს აღმოაჩინეს ძვლის ფლეიტა, რომელსაც ორი მთელი და მესამე - (ბერა) დაგიანებული ნასვრეტი ეტაჩნია. ქრონოლოგიურად მას განსაზღვრავენ ძვ.წ. 9000-დან 6000-დე წლით. ანალოგიური სახეობის ფლეიტის ყველაზე უფრო არქაული ნიმუში ცნობილია მუსიკათმცოდნეობაში 20.000 წლით ჩვ. ერამდე. ეს ფლეიტა ბასკურში ინოდება: " o tristu da Isturitz"[2].

ასევე საყურადღებოა ბაიხრების დროს ნაპოვნი "კორნეტი" (corneta de Atxeta-Forua), რომელიც 1960 წლის 31 ივლისს 1,5 კილომეტრის დაცილებით ბასკაიდან - Forua la cuera de Atxeta -ში José Miguel Barandiaran -ის ეპოვა[3].

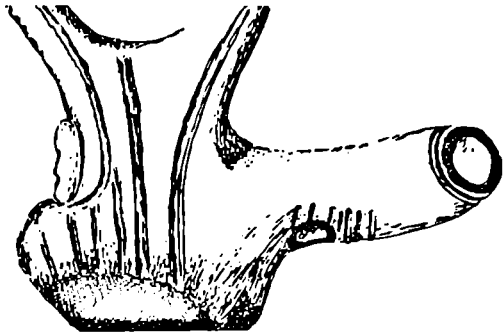

---

1 ს. ჯანაშია, უძველესი ეროვნული ცნობა ქართველთა პირველ-საცხ... გვ. 660.

2 J.M. de Barandiaran,Euskalerriko leen gizona.Banat Idoztiak Argitaldaria, Donastia,1934,pp.31-34;J.A.A.Martija,Musica Vasca,San-Sebastian,1976,pp.30-31.

3 José Miguel de Barandiaran,Excavaciones en Atxeta (I Memoria,Imp.Provincial de Vizcaya,Bilbao.1960.n.8.

ამ საკრავის ბგერაზა შესაძლებლობებს მიუყენეს ძველი ბერძნული "ჟიმნი აპოლონისადმი" (278 წ. ძვ. წ.).

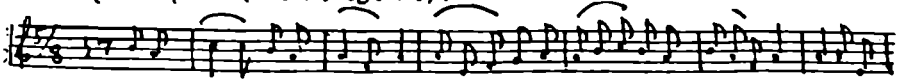

და მის მონაცვლე ბერიბის ezpatadntza და ონატეს banako, რომლებიც უძველესი ხალხური მუსიკის ნიმუშებს წარმოადგენენ და ბერძნულ ტრაგიკულ "კატალოსირობას" წააგავენ. ეს მელოდია 6/8 - ზე აგებული ნიმუშია:

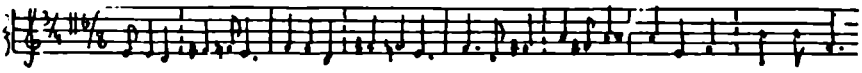

რომელიც ძალზე მოუხდა ამ საკრავს და დიაპაზონი ზუსტად ჩაჯდა მის შესაძლებლობაში. ამ პერიოდის საკრავთა კლასიფიკაცია მოცემული აქვს José Antonio Martija -ს, დთავაზობთ მის მიერ შედგენილ ცხრილს:

ეპოქა	ადგილი	დარიღი ჩვ.ერ-მდე	საკრავი (ტერმინი დედნის მიხედვით არის წარმოდგენილი)
1	2	3	4
ძველი პალეოლითი	Aurinaciense	30.000	Palo zumbador Raspadores
	Solutrense		Maracas
	Magdaleniense	10.000	Flauta,Tuba

---

1 M.de Azkue,Musica Popular Vasca,Bilbao,1919,p.53.

2 J.A.A.Martija,Musica...,pp.31-36.

1	2	3	4
მეზოლითური	Aziliense	9.000	Tambor con ranura
		6.000	Flauta con agujeros
	Asturiense	4.000	Flauta travesera
ნეოლითური		4.000	Compana,xilofono
		2.500	Clarinete
სპილენძის		2.500	Arpa,Lira
		2.000	Citara,Campana de metal
ბრინჯაოს		2.000	Platilos,Laud
		1.000	Trompeta metal,Oboe
რკინის		1.000	Castanuelas
		0	Organo de boca[I].

გარკვეული პერიოდში უძველესი ბასკური მუსიკისათვის დამახასიათებელი იყო პენტატონიკური წყობა, რომელიც შემდგომ გადაიზარდა ჰექსატონიკურ წყობაში (დაახლოებით ეს ასე შეიძლება წარმოვიდგინოთ: დო-რე-ფა-სოლ-ია და მი-ს დამატებით: დო-რე-მი-ფა-სოლ-ია ტამა). შემდგომი საფეხური იყო დიატონიკური პენტატონიკა (დო-რე-მი-ფა-სოლ-ია-სი). გრიგოლის ლიტურგია, ცხადია ტეტრაქორული სისტემაზე იყო დამყარებული, რომელიც ბოგადევროპული მოვლენა იყო როგორც აღმოსავლეთ, ასევე დასავლეთ ქრისტიანული წარმოშობის საგალობლებში და რომელიც ძველი ბერძნული ახლებურად აღორძინების საფუძველზე დამკვიდრდა პრაქტიკაში.

/ J.A.A.Martija,Musica Vasca,pp.29-30.

ადრინდელი ქრისტიანობის ეპოქის თეორეტიკოსთა ანალიზის საფუძველზე ეს ტეტრაქორდები დაახლოებით ასე იყო წარმოდგენილი: დო-რე-მი-ფა// სოლ-ლა-სი-დო. ბერძნული კილოებმა განიცადეს ტრანსფორმაცია: 1. ფრიგიული კილოს საფრენია: რე-ლა-რე, 2. დორიულის: მი-სი-მი, 3.ლიდიურის: დო-ლა-დო. შემდეგში ამ კილოთა საფუძველზე მივიღეთ ხმათა კანონიკური ფორმულები: **Protos auténtico – dorio,Deuteros auténtico – frigio, Tritus auténtico – lidio,Tetrardus auténtico – mixolidio,** რომელთაც III საუკუნიდან დაემატა კიდევ ოთხი პლაგალური ხმა: **hipodorico, hipofrigio,hipolidio,hipomixolidio.**

გრიგოლის საგალობლები, როგორც შემდგომში დავინახავთ, ემყარებოდა დიატონური წყობის საფუძველზე დაკანონებულ კანონიკურ მელოდიურ ფორმულებს. გრიგოლის ქორალებისათვის დამახასიათებელი ტეტრაქორდული საფუძველი, ცხადია ბასკური ხალხური მუსიკის წყობათა ისტორიულ განვითარებასა და მის შინაგან ბუნებას არ შეესაბამება. ბასკურ მუსიკაში განვითარების პროცესი მოხდა წყობაზე ბგერათა ბუნებრივი დამატებისა და შევსების ნიადაგზე: პენტატონიკა, ჰექსატონიკა, ჰეპტატონიკა და შემდგომში უკვე მექანიკურად ყალიბდება ოქტავური წყობა. გრიგოლის ქორალებში კი, ამოსავალი იყო უძველესი ბერძნული ტრადიციები დაქვემდებარებული „მოდერნიზაციას", რომელიც ჩამოაყალიბეს ბოეციუსმა, გვიდო არეცოელმა, ჰუკბალდმა და სხვა გამოჩენილმა თეორეტიკოსებმა.

ესპანეთისა და განსაკუთრებით ბასკონიის სინამდვილისათვის ეს თეორიები, მათი მოძღვრება საკულტო სკოლებში აშკარად კათოლიციზმის მიერ თავსმოხვეული ჩანს. თავის მხრივ, ამ თეორიებმაც განიცადეს ხალხური მუსიკის მეკავლენა აღგილზე და თვით გრიგოლის ქორალების მკაცრ კანონმდებლობაში ისტორიულ განვითარებას არა ერთხელ გაუჩენია ბგარი და კვალი დაუტოვებია.

ავთენტური და პლაგალური კიდოების სქემა J.A.A.Hartija-ს ასე აქვს წარმოდგენილი:

MODOS GRIEGOS																			MODOS GREGORIANOS			
ANTIGUOS	SI	LA	SOL	FA	MI	RE	DO	SI	LA	SOL	FA	MI	RE	DO	SI	LA	SOL	FA	N.°	NOMBRE ACTUAL		
HIPOFRIGIO										mi	fa	mi	re	do	si	la	mi					
FRIGIO						RE	DO	SI	LA	SOL	FA	MI	RE						1.°	DORIO	AUTENTICO	PROTUS
HIPERFRIGIO		la	mi	fa	mi	re	do	si	la													
HIPODORICO									LA	SOL	FA	MI	RE	DO	SI	LA			2.°	HIPODORICO	PLAGAL	
DORICO					MI	RE	DO	SI	LA	SOL	FA	MI							3.°	FRIGIO	AUTENTICO	DEUTERUS
HIPERDORICO	SI	LA	SOL	FA	MI	RE	DO	SI											4.°	HIPOFRIGIO	PLAGAL	
HIPOLIDIO											FA	MI	RE	DO	SI	LA	SOL	FA	5.°	LIDIO	AUTENTICO	TRITUS
LIDIO							DO	SI	LA	SOL	FA	MI	RE	DO					6.°	HIPOLIDIO	PLAGAL	
HIPERLIDIO			SOL	FA	MI	RE	DO	SI	LA	SOL									7.°	MIXOLIDIO	AUTENTICO	TETRARDUS
						RE	DO	SI	LA	SOL	FA	MI	RE						8.°	HIPOMIXOLIDIO	PLAGAL	

CUADRO N.° 1

გრიგორის ქორალების ძირითადი პრინციპი "ნოტა-ნოტის წიგ", რომელიც ემყარება კანონიკურ ინტერვალურ შეპირისპირებას, J.A.A.Hartija-ს მიხედვით ასეა წარმოდგენილი: ქრომატიზმი და ენჰარმონიზმი, რომელიც ანტიკური პერიოდის ბერძნებისათვის ძველთანვე ცნობილი იყო და რომელიც დეტალურად ჰქონდათ შესწავლილი აირეჩქრისტიანული პერიოდის მუსიკის თეორეტიკოსებს, გვიან დამკვიდრდა პრაქტიკაში: როგორც საკულტო,

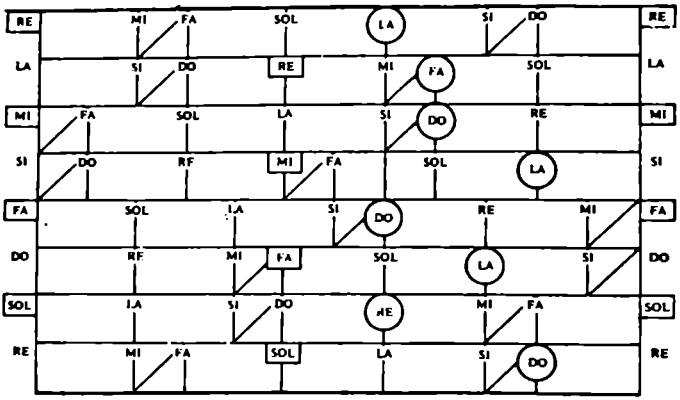

ასევე საერო ჰიმნოგრაფიაში. თვით ბემოდ ჩამოთვლილი ინტერვალები, რომლებიც "ნოტა-ნოტის წილ" გამოიხატებოდნენ, იძლეოდნენ შემდეგ თანაფარდობას:

1° 3° 5° 7° 2° 4° 6° 8°

რე-მი -ფა -სოლ-ლა -სი -დო -რე აქედან გამომდინარე. მეორე თანაფარდობა იყო:

5° 6° 7° 8° 1° 2° 3° 4°

ფა - დო - სოლ - რე რე - ლა - მი - სი

გრიგოლის ქორალების გავლენას უფრო საფუძვლიანად შევეხებით შემდგომ, ჩვენთვის უფრო არსებითი საკითხია ხალხური მუსიკის პრობლემათა კვლევა.

ბასკური ხალხური მუსიკა ძირითადად ერთხმიანია, აგებულია იგი მკაცრ დიატონიკაზე, ქრომატიზმი საერთოდ არ ახასიათებს და თუ კი აქა-იქ გვხვდება, ეს არის უფრო თანამედროვე სიმღერებში. ბასკურ ფოლკლორში მკვეთრად შეიგრძნობა დიალექტოლოგიური განსხვავება, რომელიც არა მარ-

ტო კუთხეების, არამედ სხვა ქვეყნათა ზეგავლენის სფეროთა მიხედვით განსხვავდება: ეს ეხება საფრანგეთის და ესპანეთის ბასკებს. მაგრამ ამ ორი უდიდესი ცივილიზაციის კვალი აშკარაა; ბოვარი არის ქალაქისა და სოფლის სიმღერებს შორის, ბოვისპირეთის, მდის და ბარის მცხოვრებთა მუსიკალურ მემკვიდრეობაში. ისტორიულად, ბასკური მუსიკის ჩვენამდე მოღწეული უძველესი ნიმუშები მტკიცედ ექვემდებარებიან ტრიგოლის ქორალის ძირითად კანონს "ნოტა-ნოტის წილ",... აქედან გამომდინარე: "სილაბი-სილაბის წილ", რომელიც მკაცრი ლოკონიზმითაა შემოგლეული[1].

ევით საკულტო მუსიკაში განირჩევა ორი ფენა: ერთი, - საკულტო - ხალხური, ხშირად ანონიმური წარმომავლობის, მეორე - კანონიკური-საკულტო, რომელიც დამკვიდრებულია იეზუიტთა მიერ. იგი საუკუნეთა მანძილზე დაიხვეწა და შეეგუა ადგილობრივ, ბასკურ საშემსრულებლო ტრადიციებსა და ხასიათს[2]. ევით ხალხურ მუსიკაში სილაბურობა გვევლინება რიტმის ძირითად ფაქტორად, რომელიც სიმღერით შესრულებისას დასაცდენი საკრავის თანხლებითაა წარმოდგენილი და უფრო რელიეფურად განსაზღვრავს ნაწარმოების ხასიათს და მის რიტმო-მელოდიურ სტრუქტურას. ხალხურ მუსიკაში ჭარბობს ნაციონალურ ცეკვებზე დაფუძნებული სიმღერები, რის გამოც მახვილი და რიტმული ფაქტორი წამყვან როლს ასრულებს. მას თან ერთვის რიული მელოდიკა მელოდიურ მიმოქცევებში[3]. მელოდიკა გვხვდება საკრედენ ტონებზე, ჩართული კადენციებში და რეფრენებში. მელოდიკა ახასიათებდა როგორც ტრუბადურული პოეზიას, რომელიც ლექსისა და მუსიკის სინთეზს წარმოადგენდა, ასევე კორიდის ხალიფატის მეშვეობით, ესპანურში დამკვიდრებული არაბული მელოდიათა აღ-

---

1 J.A.A.Martija,Op.cit.,p.273.

2 Rodney Gallop,Los Vascos,Madrid,1948,p.121.

3 Francisco Madina,La Musica Vasca,Buenos Aires,1943,p.59.

ქალაქი ინდოეთა, ბისკაის პროვინცია

სანტიაგო დე-კომპოსტელა, ბიბლიების ყარი

ნაგობასაც[1]. მეტრო-რიტმული დახვეწისას უდიდეს როლს ასრულებდა მარცვალთა სიგრძე-სიმოკლე, ხშირად მარცვლის დაგრძელებას ხელს უწყობდა მუსიკალური ფაქტურაც. მელიზმატიკით და ყოველგვარი ორნამენტიკით გამოირჩეოდნენ არა მარტო ხალხური სიმღერები, არამედ საკულტო "ალილუიებიც" - "No oiremos,pues,a nuestros kantario grandes vocalizaciones como en los alleluias gregorianos o en algunas canciones trovadorescas"[2].

როგორც ვხედავთ, ზემოთ მოყვანილი ციტატის ავტორი მელიზმატიკის ხმარებას მარტო "ალილუებს" არ მიაწერს, იგი ძირითადი ატრიბუტი იყო ფრანგული და ესპანური სოლო სიმღერების, როგორიც ტრუბადურებმა და ტრუვერებმა შექმნეს და სიმღერიანთა აკომპანიმენტზე სრულდებოდა.

ბასკური სიმღერები გამოირჩევიან ხშირი ტონალური მოდულაციებით და გადახრებით, მკვეთრი რიტმიკა ფორმის მარტივი სიმეტრიით. მისი უძველესი ვოკალური მუსიკის ამოსავალი ეფუძნება კვარტა-კვინტურ თანაფარდობას, სეკუნდურ და ტერციულ ინტერვალურ მსვლელობებს; მელოდიკის საფუძველია ტერციული წყობა. ისევე როგორც ქართულში, კერძოდ აღმოსავლურ ქართული დიალექტებში ძირითადია კვარტა-კვინტური თანაფარდობა, ხოლო მელოდიკურ მსვლელობაში სეკუნდურ-ტერციული ტონთა მოძრაობა[3]."საერთოდ ევროპულ მუსიკაში (მრავალხმიანი) პარალელური ტერციებით მოძრაობა ზედა და მეორე ხმის კომპლექსის მოძრაობის ხასიათს იძენს.... და ეს დამოუკიდებელი მნიშვნელობა განპირობებულია მხოლოდ და მხოლოდ ბანის პარტიის მდებარეობით, რომელიც თან ახლავს პარალელურ ტერციებს"[4]. სექსტური და სეპტიმური მელოდიური მსვლელობა, ან ნახტომები, უფრო ახა-

---

1 J.A.A.Martija,Op.cit.,p.273:"De aqui que el canto romano y el gregoriano sean melismaticos".

2 M.de Azkue,Op.cit.,pp.35-37.

3 შ. ასლანიშვილი, ქართულ-ბასკური საგუნდო სიმღერების ჰარმონია თბ., 1970, გვ. 32.

4 შ. ასლანიშვილის ს.ფ. ნაშრომი, გვ. 47.

სიიდეებს საკრავიერ მუსიკას და არ არის ისე ხშირად გამოყენებული ვოკალურ ფაქტურაში[1].

ბასკურ სიმღერათა უმეტესობას ციკლური ან კუპლეტური ფორმის მქონეს, ერთი თემატური მასალა გააჩნია, რომელიც საკმაო ვარირებას განიცდის განმეორებისას. სიმღერათა ფორმები საკმაოდ მარტივი და რელიეფურია: $A-A_I-A_2$, $A-B-A$, $A-A-B-A$, $A-A_I-B-A_2$, სადაც A_I და A_2 ძირითად A -ს მოდიფიკაციას წარმოადგენს[2]. თავისი ტიპური ტემპების გამო, ბასკი მუსიკათმცოდნეები ამ ფაქტორის მიხედვით ახდენენ მათ კლასიფიკაციას. ტემპებით დიფერენცირება სიმღერებსაც ეხება და ცეკვებსაც. ლირიკული სოლო სიმღერები მეტწილად Andante -სა და Allegretto-ზე სრულდება. ამგვარი დაყოფა ახალი არ არის და მას ხშირად მიმართავენ პროფესიულ მუსიკაშიც. ამგვარად აქვს, მაგალითად, ბრუნო ფლოგელს ჰენდელისა და სხვა იმ საუკუნის კომპოზიტორთა ნაწარმოებები კლასიფიცირებული. ბასკური ხალხური მუსიკის მიმართ ეს დიფერენცირება დააკანონა J.A.Donostia -მ[3].

სპეციალური კვლევის ობიექტი იყო თვით ხალხური მუსიკის ტონა

1 Maria de Azkue, Musica Popular Vasca, Bilbao, 1919, p.45: "Pero tampoco se dan con normalidad grandes intervalos al de quinta. La virilidad que la frecuencia de saltos de cuarta y quinta imprime a nuestra musica està perfectamente atemperada por los intervalos de segundas y terceras que predominan sobre aquellos. De vez en cuandono dejan de sorprendernos, gratisimamente por cierto, apariciones eventuales de intervalos de sexta, séptima y hasta de octava, ésta principalmente en musica instrumental".

2 José Antonio de Donostia, De Musica Popolar Vasca, Bilbao, 1918, p.20; J.A.A. Martija, Op.cit., p.277.

3 José Antonio Donostia, Op.cit., p.14.

მიმართება ტემპერირებულ წყობასთან[1], რომელიც ამგვარ თანაფარდობას იძლევა:

მეორადი, ხაღხურისა-ვის დამახასიათებე-ლი ეიბრირება	ფიზიკური რხევები	ტემპერირებული წყობა (ფორტ-ნბე)
1	2	3
520	522 რო	522 რო
510		
500		502 სი
490	490 სი	
480		480 ლა დიეზ, სი ბემ.
470	470 სი ბემ.	
460		458 ლა
450	453 ლა დიეზი	
440		
430	435 ლა	436 სოლ ბ.ლა ბ.
420	417 ლა ბემ.	414 სოლ
410	407 სოლ ბ.	
400		
390	391 სოლ	392 ფა ბ.,სოლ ბ.
380	377 ფა ბ., სოლ ბ.	370 ფა
370		
360	362 ფა	349 მი
350		

1 J.A.Martiga,Op.cit.,pp.279-281.

1	2	3
340		
330	326 ბი	327 რე ფ., ბი ბ.
320	313 ბი ბ.	
310		
306	306 რე ფ.	
290	294 რე	
280	282 რე ბ.	283 რო ფ., რე ბ.
270	272 რო ფ.	
260	261 რო	261 რო.

ფანფარეოში რხევადი დიაგრამა ასე წარმოგვიდგება:

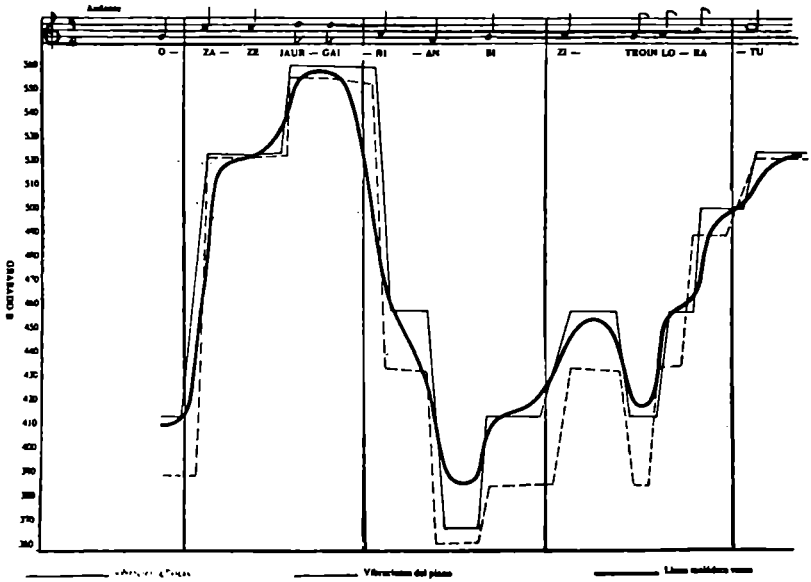

ეს ცხრილი მოითხოვს დაგუსტებას. ფორტეპიანოს ვიბრირება ნაკლებად ანგარიშგასაწევია, აჯობებდა ავტორს გამოეყენებინა პიანკო ან სუფთა წყობის, ფიგიკურ და თანამედროვე სიმღერაცა შედარებათა რხევების ცხრილი. ცხადია, ბასკური ხალხური მუსიკა, ისევე როგორც სხვა ხალხების, მოკლებულია ტემპერაციას. ტონები ხან 1/4, ხან 1/3-ით მაღლია, ან დაბლა ჟღერენ, მაგრამ ამ დაცილებაში წვლილი გარდა აღგილობრივი სპეციფიკისა - არაბული, ჯერ კიდევ კორდოვის ხალიფატის და შემდგომ აღჭურთან და სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობის გავლენასაც მიუძღვის. ეს ორი მნიშვნელოვანი ფაქტორი ურთიერთს არ გამორიცხავს. არაბული წყობის საფუძველი მეტნილად ჩვიდმეტტონიანი გამაა, მკვეთრი რიტმით და მელოდია-გადამეტებული მელიზმატიკით. არაბული მუსიკისათვის 1/4 და 1/3 ტონების ხმარება ბუნებრივია და მით გამასაც ეს დიფერენცირება უდევს საფუძვლად; მეორე მხრივ ვერ ნახავთ ხალხს, რომელიც მუსიკაში, თუ კი იგი პროფესიული არ არის და ტემპერირებულ საკრავებზე, ან მათი თანხლებით არ სრულდება, რომ ძირითად სიმაღლეებთან შეფარდებით განსხვავება არ იყოს. მაგ., ქართული ხალხური სიმღერების გამოცემისას ე. არაყიშვილი, ხშირად მიუთითებდა - ეს სი ბემოლი უფრო დაბალია ან დიეზი უფრო მაღალი....

რაც შეეხება რიტმის და მეტრის საკითხს, აქ გასარჩევია საკულტო მუსიკის მეტრი და რიტმი საეროსაგან, პროფესიონალური-ხალხურისაგან. ი.ა.ა. მარტიხა, რიტმული ფორმულებში ხედავს სხვადასხვა ბეკავლენებს: საკულტოში - ძვ. ტრადიციული გრეგორის ქორალებისა, საეროში - ტრუბადურული პოეზიისა და მე-17, მე-18 სს. გადმონაშთებს. ის საგანგებოდ გამოჰყოფს ბასკურ მუსიკაში ირეგულარული რიტმებს: 5/8, 7/8, 9/8.. რაც უაღრესად გავრცელებულია და სპეციფიკურია მათი ძველი ცეკვებისა და სიმღერებისათვის[1]. ეს თავისებური რიტმული ხასიათი დაქვემდებარე-

---

1 J.A.A.Martija,Op.cit.,p.28}:"En nuestra musica popolar son muchos los ejem plos de ritmos irregulares o quebrados:5/8,9/8.Pero aunque irregulares,son ritmos sujetos a medida y nos ocuparemos de ellos en otro lugar".

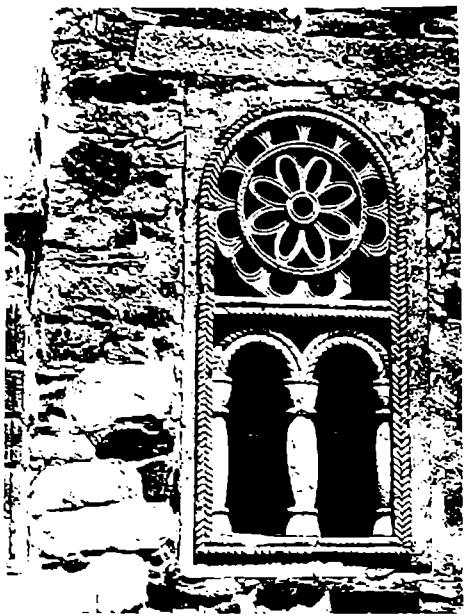

ასტურია, წმიდა მიქაელის ტაძარი ლიდოში

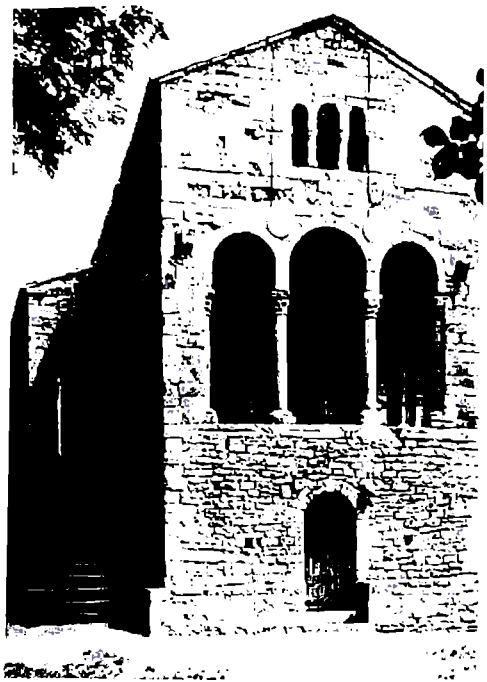

წმიდა მარიამის ტაძარი ნარანკოში

ბული ია სიმღერის, ან ცეკვის ფუნქციურობასა და ტემპზე. სხვადასხვა ჟანრისა და განიშნულების სიმღერას, ან ცეკვას შესაბამისი რიტმი და მეტრი გააჩნია. იგორიტმულობა საერთოდ ახასიათებს ბასკურ საკულტო და საერო მუსიკას. ყოველ დიალექტს თავისი გამოკვეთილი, ინდივიდუალური თავისებურებანი აქვს. ი.ა.ა. მარტიხა სიმღერებს, თუ კი ის რიული ან ციკლური ფორმითაა წარმოდგენილი, ჰყოფს რიტმის და მეტრის მონაცემების მიხედვით, რომლებიც მკვეთრად მოდულირდებიან[1]. სხვადასხვა დიალექტის მუსიკას ბრავალი რიტმული ვარიანტი გააჩნია, რომელთა კლასიფიცირება და სახეობა მიუთითებს მათ ბრავალფეროვნებაზე.

ი.ა.ა. მარტიხას' ანალიზებით[2], გვექმნება ერთგვარი წარმოდგენა ფოლკლორული ნიმუშების რიტმისა და მეტრის შესახებ. ბასკურისათვის ტიპიურია 2/4 ზომა ("Les airs qui possèdent une phisionomie national bien caracterisée sont ceux écrits en 2/4")[3]. მაგრამ არა მარტო ეს ზომა ახასიათებს ბასკურს, არამედ 3/4, 6/8.... ფრანჩესკო მადინას თავის გამოკვლევაში მოჰყავს ბასკურ მუსიკაში ხმარებული ერთიმეორის საპირისპირო კომბინაციები:

6/8 --------- 3/4-ის საპირისპიროდ

2/4 --------- 3/4-ის

5/8 --------- 2/4-ის

6/8 --------- 9/8-ის

5/8 --------- 6/8-ის

3/8 --------- 2/8-ის საპირისპირდ

და რაც საინტერესოა: 3/8 ---- 8/8-ის საპირისპიროდ[4].

---

1 ი ბ ი დ ე, გვ. 286.

2 J.A.A.Martija,Op.cit.,p.286.

3 Fr.Michel,Le Payx...,p.436;J.A.A.Martija,Op.cit.,p.287.

4 Fr.Madina,La Musica Vasca,... p.77.

წარმოდგენილი აქვს აგრეთვე 5/8 ზომიდ ცხრილი იმ ნიმუშთა მიხედვით, რომლებიც დადასტურებულ არიან სხვადასხვა დიალექტებში:

Guipuzcoa	21
Viscaya	15
Navara	15
Benabarra	2
Laburdi y Zuberoa	2[1]

თუ რა დიდ როლს ასრულებს ხუთწილადი ზომა ქართულ საცეკვაო მუსიკაში კარგადაა ცნობილი, კერძოდ "ხორუმში" და რამდენგვარი რიტმული კომბინაცია აქვს ამ ცეკვას, ეს კარგადაა ცნობილი[2].

ეპოქაა მანძილზე ბასკური მუსიკის წყობა განიცდიდა განვითარებას. ტონალური წყობა საფუძველი იყო კანონიკურად ჩამოყალიბებულ მელოდიათა. მელოდიები ემყარებოდა აღებულების იმ ფაქტორს, რომლის ანალოგიაც მოიპოვებოდა ანტიკურ კლასიკურ ქვეყნებში. საბერძნეთში, როგორც ცნობილია, გარკვეული კილოს თავისი ემოციონალური აღქმა გააჩნდა და ზოგ თაოგანს აღმზრდელობითი მნიშვნელობაც ჰქონდა. ეს უძველესი ტრადიციები თავისი შორეული გადმონაშთებით, შეინიშნება როგორც ბასკურში, ასევე ქართულ და სხვა ცივილიზებულ ხალხთა ფოლკლორშიც[3]. ბასკური მუსიკის წყობათა ანალიზისას აღგილობრივ ცივილიზაციასთან დაკავშირებით, ოთხგვარი ტრადიცია შეიმჩნევა: 1. ანტიკური მსოფლიხედველობის ბეგავლენა, 2. გრიგოლის ქორალების მძლავრი კვალი, 3. აღმოსავლური (არაბული ხალიფატის, უფრო ზუსტად, კორდოვის ხალიფატის) გადმონაშთები, 4. კონტინენტალური მუსიკის ბეგავლენა.

---

1 J.A.A.Martija,Op.cit.,p.289.

2 ი. ყვარამაძე, ქართული ხალხური ქორეოგრაფია, თბ., 1957, გვ.97-106, Ш.С.Асланишвили,Народная танцевальная музика,Сб.Грузинск. музык.культура,М.,1957,с.65-83; ე.ჯანელიძე,ქართული თეატრის ხალხური საწყისები,თბ.,1948,I,გვ.85-219 /ეურხულების შესახებ/.

3 J.A.A.Martija,Op.cit.,p.294:"... la tonalidad es un fenomeno psicologico colectivo".

აღმოსავლური მუსიკა, როგორც ი. მარტიხა აღნიშნავს, იყო საფუძველი ბასკური მუსიკის ქრომატული და ენჰარმონიული წყობაა[1]. რაც შეეხება დიატონიკურ წყობას, ეს კონტინენტალური უძველესი მუსიკისათვის იყო დამახასიათებელი; მასზე იგებოდა ბრიგოლის ქორალები, რომლებიც მეთვრამეტე საუკუნემდე ბუდობდა თავისი მარტივი, არქაული სახით ბასკურ მუსიკაში[2]. მაჟორისა და მინორის გამაა, უფრო ზუსტად თანამედროვე გამაა დაფუძნება ახალ ეპოქას ეკუთვნის[3].

ბრიგოლის ქორალები თავისებურ კავლენას ახდენენ მელოდიის წყობაზე, შესრულების მანერაზე[4]. ბრიგოლის ქორალების კავლენით შექმნილი საგალობლები შემდეგ საეკლესიო კილოებს მოიცავდნენ:

1. დორიულს, რომლის წყობის ნატურალური საფუძველია რე-ლა-რე
2. ჰიპოდორიულს, რომლის წყობის ნატურალური საფუძველია ლა-ფა-ლა
3. ფრიგიულს, რომლის წყობის ნატურალური საფუძველია მი-დო-მი
4. ჰიპოფრიგიულს, რომლის წყობის ნატურალური სი-ლა-სი
5. ლიდიურს, რომლის წყობის ნატურალური საფუძველია ფა-დო-ფა
6. ჰიპოლიდიურს, რომლის წყობის ნატარალური დო-ლა-დო
7. მიქსოლიდიურს, რომლის წყობის ნატურალური სოლ-რე-სოლ

---

1 J.A.A.Martija,Op.cit.,p.295:"La musica oriental se basa en escalas cromaticas y enarmonicas,de medios,tercios y aun cuartos de tono,y en abundancias de intervalos de seguendas aumetadas,todo ello urdido en una imprabisa tonalidad".

2 Ibid.:"La musica occidental,en cambio,va caminado desde unas primitivas gamas incompletas hacia la escala diatonica que consigue bien pronto y difiniendose camo bitonal en el siglo XVIII".

3 Ibid.:"La mayoria de las canciones vascas estan concebidus en el sistema tonal moderno:estan nitidamente perfilados sobre uno de los modos, mayor o menor".

4 Rodney Gallop,Op.cit.,p.130:"La tonalidad modal (gregoriana) prestite mas como una influencia que como una concreta supervivencia y se percibe en la manera de cantar mas que en las propias melodias".

8. ჰიპომიქსოლიდიურს, რომლის ნყობის ნატურალური საფუძველია რე-დო-რე[1].

ცხადია, ხმათა ამგვარი განლაგება კაფოლიკური საკულტო მუსიკის ტა-ვლენას მიენერება და არა ბიბანტიურს[2]:

		Mode	Finalis	Ambitus
Protus authenticus	Primus tonus	1	d	d-d¹
Protus plagius	Secundus tonus	2	d	A-a
Deuterus authenticus	Tertius tonus	3	e	e-e¹
Deuterus plagius	Quartus tonus	4	e	B-b
Tritus authenticus	Quintus tonus	5	f	f-f¹
Tritus plagius	Sextus tonus	6	f	c-c¹
Tetrardus authenticus	Septimus tonus	7	g	g-g¹
Tetrardus plagius	Octavus tonus	8	g	d-d¹

უბრალო შედარებისაც კი ცხადი ხდება ბასკურისა და კონტინენტალური მუსიკის ნყობათა იდენტურობა:

I ავთენტური (დორიული) d – d^I

I პლაგალური (ჰიპოდორიული) A – a

II ავთენტური (ფრიგიული) e – e^I

II პლაგალური (ჰიპოფრიგიული) სი-სი (ეს ბასკურში ახალი მოვლენაა, თავიდან იყო სი ბემოლ-სი ბემოლი: B–b)

III ავთენტური (ლიდიური) f – f^I

III პლაგალური (ჰიპოლიდიური) c – c^I

IV ავთენტური (მიქსოლიდიური) g – g^I

IV პლაგალური (ჰიპომიქსოლიდიური) d – d^I

---

1 J.A.A.Martija,Op.cit.,p.297.

2 W.Apel,Gregorian chant,Indiana Unver.Press,1966,pp.133-178.

ქართული მუსიკის საკულტო კიდოთა განლაგება განსხვავდება დვინ საერისაგან, ლაფინურისა და კერძო, ბასკურისაგან. ქართული საკულტო კიდოთა საფუძველი მეშვიდე საუკუნიდან უახლოვდება ბიზანტიურს, მანამდე რა მდგომარეობა გვქონდა, უცნობია[1]. დვინ ბიზანტიურის ფანრიგთანაცაა განსხვავება[2]. ქართულ მუსიკაში ჰიპერ კიდოთა არსებობის ფაქტზე ჩვენს გარდა მიუთითებდა ბ. გულისაშვილი[3].

I E.Wellesz,A History of Byzantine Music,Oxford,1968,II edit.,pp.246-347;H.J.W.Tillyard,Handbook of the Middle Byzantine Musical Notation,Copenhagen,1935;J.Baasted,Intonation Formuls and modal signatures,Copenhagen,1966 П.Динев,Руководство по съвременна византийска невмена нотация,София,1964,с.66-70.

2 ვ.გვაბარია,ქართულ მუსიკალურ სისტემათა განვითარება,თბ.,1962, გვ.32-34; W.Gwacharia,Die Mehrstimmigkeit in der alten georgischen Musik, Beiträge zur Musikgeschichte Osteuropas,Wiesbaden,1977,SS.414-427;W.Gwacharia,Georgische Musikkultur der XI-XIII Jh.,"Revue Belge de Musicologie", Bruxelles,1970,vol.XXIV,fasc.164,pp.5-16;W.Gwacharia,Mehrstimmigkeit in altgeorgischen Handschriften,"Beiträge zur Musikwissenschaft",Berlin,1967,H. 3/4,SS.284-304; В.А.Гвахария,Музыкальная культура Грузии XI-XII вв. "Musica Antiqua,Bydgoszcz,1969,Polska,c.401-412;В.А.Гвахария,Музыкальная культура Грузии ХУ11-ХУ111 вв.,"Musica Antiqua,Bydgoszcz,1972,Polska,c. 727-767; В.А.Гвахария,Музыкальная культура Грузии эпохи царицы Тамары и Шота Руставели,"Musica Antiqua,Bydgoszcz,1975,c.469-484; ვ.გვაბარია ქართული და ევროპული მუსიკის ნაკუბათა ერთიანი საფუძველი,თსუ-სა და იენის უნივერსიტეტის შრომები,132 /140/,თბ.,1971,გვ.107-122...

3 Б.А.Гулисашвили,Гиполапы в груз.в народ.муз.творчестве, საქართველოს სსრ მეცნ.აკადემიის "მოამბე",ტ.58,№3,1970,...

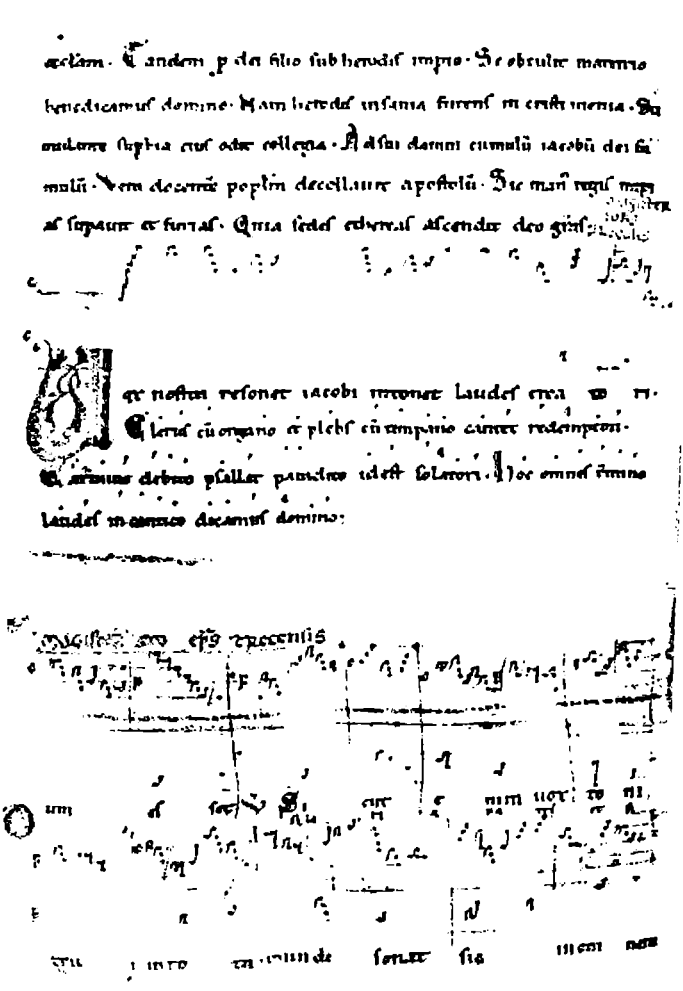

უძველესი ბასკური ხელნაწერი სანტიაგო დე-კომპოსტელამდე, რომელიც წარმოადგენს ბრაგაერხმიანი მუსიკის ნიმუშს.

ბასკური საკულტო საგალობლებიდან, ძველი ჩანაწერების მიხედვით, დორიულ კილოში ფიქსირებულია 17, ჰიპოდორიულში - 27, მიქსოლიდურში - 18 და ჰიპომიქსოლიდიურში - 11, ე.ი. სულ 86 საგალობელი. ამ მონაცემებიდან გამომდინარე, სტატისტიკური მეთოდის მიხედვით, ყველაზე მეტად გავრცელებული წყობებია: დორიული, ჰიპოდორიული, მიქსოლიდიური და ბოლოს - ჰიპომიქსოლიდიური[1].

მართალია, ჩვენ კრიტიკულად ვართ განწყობილი ოდენობის მიხედვით პრიორიტეტის დადგენისადმი, მაგრამ საკითხის შესწავლის ამ ეტაპზე, ვიდრე სხვა ოდენობის საგალობლები ნაპოვნი არ არის, შესაძლოა, არც ფიქსირებული იყო, ანგარიში უნდა გავუწიოთ აღწერით მეთოდს, ანუ სტატიკურ მონაცემებს, რომლითაც პრაღის ლინგვისტური სკოლა იყენებდა და პოპულარობით სარგებლობდა ენათმეცნიერთა შორის.

გრიგოლის ქორალების ინტონაციებმა და წყობებმა დანდალანობით მოიკიდეს ფეხი ხალხურ მუსიკაში. ბასკი მუსიკათმცოდნეები ხალხური მუსიკის ნიმუშების კლასიფიკაციას საფუძვლად უდებენ მაჟორული და მინორული ხასიათს[2].

---

1 J.A.A.Martija,Op.cit.,p.298:"... fudamentalmente mientras que los cancioneros vasco,vivarais y breton por el eotudiados construian sus melodias gregorianas sobre los ya dichos N°I,2,7 y 8 modos".

2 Ibid.,p.302:"Veamos para concluir,aunque recurriendo a la fria estadistica,que la proporion de melodias mayores es superior a la de menores o melancolicas..." "De I8I6 melodias examinadas,833 afectan la tonalidad mayor y 5I9 la menor.La proporcion por ciento de las mayores es de 45,85. En las menores la cifra desciende u 28,02 - I75 danzasse desdoblan asi: I39 mayoras,8 menores,I en primer modo,7 en el septimo.I exafona (tipo mayor).Sumando las canciones vocales e instrumentales asi clasificadas, obtenemos un numero de I.99I y de ellas I.OII son mayores (48,8I %) y 534 menores (26,5I%).Cf.José Urunela,EL folklore musical vasco en Araba (Confer.en Vitoria,I935);J.A.A.Martija,Op.cit.,p.302.

ანალიზის საფუძველზე ნაწილი ხდება გამოყოფა ჰექსაქორდული და ჰეპტაქორდული ფანრიგების. 1816 სიმღერიდან (რომელთა ნიმუშებიც ფიქსირებულია): 833 მაჟორში, ხოლო 519-მინორში; საცეკვაო ნიმუშებიდან: 139 მაჟორშია და 8-მინორში; ტრიგორის კილოებზე ნიმუშებში, (სოლო სიმღერაში, ინსტრუმენტის თანხლებით), 1991 ნიმუშიდან: 1011 მაჟორშია და 534-მინორში. ცხადია, ამგვარი სტატიკური მეთოდით დაჯგუფებული კილოთა ანალიზი გარკვეული წარმოდგენას იძლევა მათ თანაფარდობაზე. ენათმეცნიერებაში აღნერით მეთოდს საფუძველი ჩაუყარეს ნ. ტრუბეცკოიმ, რ. იაკობსონმა, ს. კარცევსკიმ, ვ. მატეზიუსმა, ვ. სკალიჩკამ, ფ. ტრავნიჩეკმა და სხვ...

მუსიკათმცოდნეობაში ლინგვისტურ-აღნერითი მეთოდი გამკვიდრებული არ არის. ამ მეთოდის საფუძველზე ვცადე ამეგო ჩემი მონოგრაფია "ქართული მუსიკალურ სისტემათა განვითარება" (თბ.,1962, იხ. გვ.102-405); სადაც ხმების და კანონების მიხედვით კლასიფიცირებული მაქვს ხელნაწერთა ინსტიტუტში დაცული და აბსოლუტურად შეუსწავლელი 500-მდე საგალობელი. აღნერითი მეთოდის საშუალებით გამოვიტანე დასკვნები ქართული საგალობლების სტრუქტურის, თანრიგის, წყობის, ცალკეული ხმათა ფუნქციის შესახებ; სამხმიანობის სპეციფიკასთან ერთად საგანგებო შევისწავლე ცალკეული ხმათა დიაპაზონები, თვით საგალობლების მეტრული სტრუქტურა.

დიალექტთა მასალა ფემატიკის მიხედვით ასევ ანანწილებული სხვადასხვა კრებულებში: საგრფიალო, სუფრული-ეკვური, აკვნის ნანები, საცეკვაო, საცეკვაო-სასიმღერო, საცეკვაო-შეძახილებით; ელეგიური, სამგლოვიარო, მოსახსენებელი-ეპიტაფიური, საფესტივალო, საგირული, თხრობითი, საკულტო მსახურების, რელიგიური, რონდოს ფორმის, შესანირავი, შობის, ლაშქრული, ნარევი ლიტერატურული და ცერემონიებისადვის განკუთვნილი. როგორც ვხედავთ, კლასიფიკაცია ძალზე ნარევი და არასტაბილურია:

CH. BORDES 1897/1898	AZKUE Conferencia 1901	AZKUE Cancionero 1917		DONOSTIA Cancionero 1921		GURIDI Diez Melodias 1941	MADINA Estudio 1943
Amorosas 12	Amorosas	Amorosas	82	Amorosas	81	Amorosas 2	Amatorias
		Báquicas	65	Báquicas	6		Báquicas
	Cuneras	Cuneras Infantiles	38 49	Cuneras Infantiles	25		Cuneras Infantiles
	De baile	Danzas cantadas Danzas sin palab.	66 117	De baile	58	Danza 1	Danzas
	Elegiacas	Endechas Elegias	72			Elegiaca 1	Elegias
		Epitalamios	28			Epitalámica 1	Epitalamios
	Festivas	Festivas	78	Festivas	40	Festiva 1	Festivas
	Satiricas			Satiricas			Satiricas
		Narrativas	93			Narrativa 1	
		De Oficios	27	De Oficios	24		
	Religiosas	Religiosas	90	Religiosas	67	Religiosa 1	Religiosas
	Epicas	Romances Cuentos	106				
		De ronda	90	Cuestacion	7	De ronda 2	Cuestacion
Navideñas 12							
	Marciales						
				Miscelánea	84		Ceremonia

J.A.A.Martija,ib.p.42 et B.Estornes Lasa,El Ducado de Vasconia (San Sebastian,1959)

ჩვ.წ.475 წელი რომის იმპერიის ხანაა, როდესაც ანტიკურმა ცივილიზაციამ დაკარგა თავისი კულტურის ბრწყინვალე მონაპოვარი, დაკნინდა და მხოლოდ მეხუთე საუკუნიდან დაიწყო აღორძინება.

კაროლინგების იმპერია მწვერვალი იყო ადრინდელი საუკუნეების ცივილიზაციის. მან სულიერი საგრძო მისცა მრავალ ხალხებს, მაგრამ ეს აღზევება ხანმოკლე აღმოჩნდა.შუა საუკუნეების ტრადიციებმა, ესპანეთში 1450 წლამდე გაძლო. მეთხუთმეტე, მეთექვსმეტე საუკუნეებიდან ესპანეთსა და ბასკონიაში, ლიტურგიკის სფეროში, კერძო პოლიფონიურ საგალობლებში, ახალი მიმართულება გაჩნდა. შუა საუკუნეების ეკლესიური მუსიკის ტრადიციათა გვვარი მეექვსე-მეცამეტე საუკუნეთა მიჯნაში მომწყვდეული, როდესაც გრიგოლის ქორალი გახდა საკულტო მუსიკის

ძირითადი საფუძველი.

ესპანეთში, ისევე როგორც სხვა დასავლეთ ევროპის ცენტრებში, მეცამეტე საუკუნიდან ვრცელდება "ორგანუმი". მეშვიდე საუკუნიდან ბასკონიის ისტორიაში ახალი ერა იწყება, რომელიც დაკავშირებულია ეუდონ დიდის (710-735) და ენეკო არიტგას (824-?) სახელებთან. პროვინციათა შორის გამოირჩევა ნავარა, აქ ისახება ძველი პროფესიული ეროვნული მუსიკა. ბურგოსის კაპელის ხელმძღვანელი იყო ნავარელი José Anchorena (1938-?), რომელიც იწოდებოდა maestro e fijo de la Navarra -ად[1].

ბასკური მუსიკა, რომელიც საგრძნობლად ესპანური და ფრანგული მუსიკალური კულტურით, ყოველთვის ინარჩუნებდა თავის თვითმყოფადობას. თვით ტრიგოლის ქორალები, რომლებიც მკაცრი წესებით სრულდებოდა, ირეოდა აღგილობრივი ხალხური მუსიკალური ტრადიციებით და თავისებურ სახეს ღებულობდა. ესპანური მუსიკა ბოგადევროპული ცივილიზაციის მნიშვნელოვანი კერა იყო. ბოგადმუსიკის ისტორიაში შესულია წმ. ისიდორე სევილიელის (ტარ. 636), წმ. ბრაულიო სარაგოსელის (ტარ. 651 წ.), წმ. ევგენი ტოლედელის (ტარ. 657 წ.) სახელები. მეთერთმეტე საუკუნე ლიტურგიკული მუსიკის ტანმცოცავების და აღზევების ხანა იყო, რომელმაც მტკიცედ მოიკიდა ფეხი არა მარტო ესპანეთში, არამედ ბასკონიაში: ბაიონაში, დაქსში, აუქში, კამპლონაში, კასკანტეში, კალაჰორაში, ეტეაში და იაკაში, რომლებიც იქცნენ ნომანული კულტურის ძლიერ კერებად.

შუა საუკუნეების ბასკურ მუსიკაში ერთიმეორეს შეერწყნენ მოზამბიკური და ტრიგოლური ნაკადები[2]. მეცხრე საუკუნის ბასკურ მუსიკაში, როგორც სპეციალისტები ვარაუდობენ, ნელიეფურად გამოირჩეოდა

---

1 J.A.AINartija,Op.cit.,p.42;B.Estornes Lasa,El Ducado de Vasconia,San Sebastian,1959.

2 J.A.A.Nartija,Op.cit.,p.44.

უცხო ნაკადია შორის ნაციონალურ-ეთნიკური წარმოშობის ნიმუშები. ეს იყო ბასკური მუსიკის კულტურის განვითარების ხანა, ეპოქა, როდესაც პირველად დაიწყო ხალხური სიმღერების თავმოყრა, ეპოქა, როდესაც ეროვნული შემოქმედება ხდება დომინური, როდესაც ეროვნული, სხვისაგან დამოუკიდებელი სახის გამოვლენა ხდება საკულტო მუსიკის ჰეგემონიის ხანაში[1].

ნავარიის მეფემ ფორტუნიო გარსია მანუელმა (882-905) დაწერა " El canto epitalàmico dedicado en Pomplona a Landegundica," ტექსტი შესრულებულია ლათინურად, არის 29 სტროფი. წარმოგენილია სამ ლექსად. პირველ სტროფს წამძღვარებული აქვს ნოტები - მომდევნო სტროფების მეტრიკის მაჩვენებელი და განმსაზღვრელი. თვით ნოტაცია, თავისი წარმომავლობით მოზარებულია. ეს ნაწარმოები სრულებრივ კიდარას, ტიბიასა და ლირის აკომპანიმენტებზე[2]. საყურადღებოა მერვე სტროფი:

Nervi repercussi manu citariote
tetracordon tinniat armoniam concitet
ut resonent landes dulces domne Leodegundio.

ეს სტროფი სპეციალისტებს თავისებურ საფუძველს აძლევს, რომ მისი პარალელიზმები ეძებონ კასიოდორის, ბოეციუსისა და ჰუკბალდის მუსიკის თეორიის ტრაქტატებში.

მეორე უძველეს ძეგლს ბასკური მუსიკის შესახებ წარმოადგენს სასახლის კარზე შექმნილი აბდერამან II-ისდროინდელი "კალმი". მის შესახებაც ცნობებს გვაწვდის არაბი მწერალი აღ-მაყარი, რომელიც მიუთითებს ამ ციკლის სიმღერათა ელეგანტურობაზე. მეთერთმეტე-მეთორმეტე საუკუნეების ნიმუშები ჩვენთვის ძალზე საინტერესოა.

---

1 Adolfo Salazar,La Musica de Espana,§§§. p.29.

2 H.Angles,Gloriosa contribution de Espana a la Historia de la Musica Universal,CSIC,Madrid,1948,p.27.

ბასკონიაში შეინიშნება საკულტო მუსიკის ჰეგემონია. მოწმეული ლიტერატურაში ვხვდებიო სხვადასხვა საღოცავებს, ანტიფონარებს, ევანგელიებს, საკულტო კრებულია წარსახელობას, ლიტურგიკულ კრებულებს: "Liber Ordinum,del Monasterio de San Martin de Albelda.2.Liber Missarum,del Monasterio de Santa Gemma.3.Liber Orationum Y Antiphonarium,del Monasterio de Iraze.

რომის პაპები: აღექსანდრე I და II, გრიგოლ VII საგანგებო ყურადღებას აქცევენ ესპანეთში ლიტურგიკული მუსიკის დანერგვას. მრავალი მონასტერი ნავარასა და ჩრდ. ესპანეთის პროვინციებში იქცა საკულტო-მუსიკის ცენტრად. მეთერთმეტე-მეთორმეტე საუკუნეთა ჰიმნოგრაფიის საყურადღებო ძეგლებია:

ფრაგმენტი: "De Breviario de San Vicente de Vitoria,con anotacion en una sola liena".

ფრაგმენტი მესიიან: "De San Vicente de Vitoria,con notacion in campo aperto".

"ოფიციუმის" ფრაგმენტი: "De San Nicolas,de San Vicente de Vitoria,con notacion in campo aperto".

მესის ფრაგმენტი: "De San Vicente de Vitoria,con notacion in campo aperto".

ფრაგმენტი: "ნამებულია ოფიციოზიან": "De Vitoria,con notacion in campo aperto".

ფრაგმენტი: "De oficio de varios Martires,de la Parroquia de Alegria de Alava,con noticion in campo aperto".

ფრაგმენტი: "De Visperas de Apostol,de la Parroquia de Alegria de Alava, con notacion in campo aperto".

ფრაგმენტი: "Del oficio de Epifania,de la Parroquia de Alegria de Alava, con notacion in campo aperto".

ფრაგმენტი მესიიან: " Dol Ayuntamiento de Ay ala Alava,con notacion in oampo aperto".

"Fragmento de Proprio del Tiempo,de la Parroquio de San Juan de Salvatierra,en Alava,con notacion in ocmpo aperto".

ფრაგმენტი წმ. ჯერის ოფიციუმიან: " De la Parroquia de Guerenu en Alava, de los siglo XII-XIII,con notacion en una sola linea"[I].

ბასკონიაში, როგორც ესპანური მუსიკის მკვლევრები ვარაუდობენ, ძალიან განვითარებული იყო მუსიკის სწავლება ხეირონომიული მეთოდით. ეს მეთოდი იმდროინდელ ევროპაში საკმაოდ გავრცელებული იყო. როგორც ჰ. �, ფრ. ტალბინი, ჰ. ჰიკმანი და სხვები აღნიშნავენ მას დიდი და შორეული ტრადიციები ·ააჩნდა არა მარტო ძველ საბერძნეთში, არამედ ასურეთში, ბაბილონში და ეგვიპტეში.

შუა საუკუნეების ბასკონიაში ყარდა მოგარაბული და გრიგორის ქორალების ყავლცელებისა მასებში, უაორესად განვითარებული იყო ლირიკული, ტრუბადურული სიმღერები. ეს ყასაკებიცაა, ბასკონია ძველი პროვანსის მეგობელი ქვეყანა იყო, სადაც ყვაოდა ტრუბადურული პოეზია. ეს პოეზია, მიუხედავად რაინდთა კულტურისა და პლებეების მიმართ ცინიკური დამოკიდებულებისა, ემყარებოდა ხალხურ მუსიკას. ტვით პროვანსში შედიოდა: ლანგედოკი, აკვიტანია, ლიმუზინი, პუატუ, ოვერნი, კერსი. ტრუბადურთა შემოქმედებამ მსოფლიო ლიტერატურას უანდერძა ლირიკული, ჰეროიკული და დიდაქტიკური ხასიათის სიმღერები. კიომ VII-ის, პუატუს გრაფის, აკვიტანიის ჰერცოგის, მარკა ბრუნის, ბერნარდ დე-ვენტადორის, ორანჟელი გრაფის რამბაუდ III-ის, ლიმუზინელი ბარონის ბერტრან დე ბორნის, გირაუდ დე ბორნელის და სხვა. ტრუბადურულმა პოეზიამ შექმნა ასალი ჟანრები: "ბალადა" ("ბალადა" - საცეკვაო) "აუბა" (ყარიგ-

---

I J.A.A.Martija,Op.cit.,pp.49-50.

რაჟგე მიჯნურთა დაცინვების სიმღერა) "კანსონა" (კანსონი ფრანგ. "შანსონ" - სიმღერა), ამ ჟანრის თემაა საგაგაფხული მოტივები, "პასტორელები" ("პასტორალი" - მწყემსური ცხოვრებისა და ბუნების სილამაზის ამსახველი სიმღერები), "სირვენტები" (სამომსახურეო სიმღერა, რომლის თემატიკაც ლამქრობათა ჰიმნს წარმოადგენს), "ტენსონა" ("ტენსო" ნიშნავს კამათს), "პარტიმენი" (განყოფი) ეს არის დიალოგის ფორმით წარმოდგენილი მსჯელობა მხატვრულ-ფილოსოფიურ და სხვა თემებზე, "პლან" (ტირილი), "ესკონდი" თავის გამართლება სატრფოს წინაშე), "დესკორტი" (სულიერი მოლვაწეობა), "სერენადა" ("სერენა" - ღამის სიმღერა). ბასკურ მუსიკაზე არ შეიძლებოდა გავლენა არ მოახდინა ჩრდ. საფრანგეთში გავრცელებულ ტრუვერთა ხელოვნებას. მსოფლიო ლიტერატურა იცნობს ამ მიმართულების მრავალ გამოჩენილ პოეტ-მუსიკოსს: რიჩარდ ლომგულს (ინგლისის მეფეს), კონონ დე ბიუტონს, ქრისტიან დე-ტროას, თიბო IV-ეს ნავარის მეფეს, გირაუტ დე ბორნელს, ადამ დე-ჰალს და სხვ.

პროვანსის ტრუბადურული პოეზიის სახეობებმა გავლენა მოახდინეს ჩრდ. საფრანგეთისა და ბასკონიის პროვინციათა შემოქმედებაზე. პროვანსული პოეზიისა და მუსიკის გავლენით აქ დამკვიდრდა: chanson - "კანცონი", aubade - "აღება", pastourelle - "პასტორალი", jeu parti - "ტენსონა", დანდათანობით ვითარდება მდაბიოთა პოეზია ქალაქებსა და საცხო ქალაქებში. ასე, მაგ., chanson de toile - "ფეიქართა სიმღერები", მარგივსტროფიანი ლირიკულ-ეპიკური რომანსები, chanson de mal-mariée - "სიმღერები უიღბლო ქორწინებაზე" (რონდოს ფორმითა და სტრუქტურით), chanson de geste - ეპიკური ხასიათის ჰიმნური (გასხიერების) სიმღერა, სიმღერათა ციკლი კარლოს დიდზე; Bodrueuges - "მდაბიოთა სიმღერა"; Chansons aveo de refrains - "სიმღერა რეფრენით"..... ტრუბადურული ერთხმიანი მუსიკის სანაცვლოდ, რომელსაც თავისი სპეციფიკური სანოტო აღნიშვნები გააჩნდა, ტრუვერული მუსიკაში ერთხმიანობასთან ერთად, მრავალხმიან სიმღერებსაც ვხვდებით.

ერთხმიანის ნაცვლად მრავალხმიანი სიმღერების არსებობა, ისიც ჩრდ. საფრანგეთის პროვინციებში, სადაც თავმოყრილია ბასკური დიალექტები, სადაც არის ევროპის უძველესი პოლიფონური ცენტრი სან-სებასტიანის სანტიაგო დე-კომპოსტელას განთქმული ტაძარი, რომელშიც დაინერა ადგილობრივი საკულტო კრებული "კალიქსტინუსის კოდექსი", დასაკვირი არ არის.

არ შეიძლება გვერდი აუაროთ ესპანეთის კატალონიას, სადაც დღესაც მღერიან ხალხურ მრავალხმიან სიმღერებს. ამ ტერიტორიაზეა პირენეის იბერია, თავისი შორეული წარსულიდან და ცივილიზაციიდან შემორჩენილი ტრადიციებით. აქედან გამომდინარე მრავალხმიანობის არსებობის ფაქტი მოულოდნელი არ უნდა იყოს ტრუვერეულ ხელოვნებაში.

გამოჩენილი ტრუვერებიდან ჩვენთვის ყველაზე საყურადღებოა თიბო IV-ის, შამპანელი გრფისა და ნავარის მეფის (1234-1253) შემოქმედება. ზემო და ქვემო ნავარა ბასკონიის პროვინცია იყო თავიდანვე. თვით თიბო ნავარელი, მიუხედავად მისი ტიტულებისა, ახლოდან მოგზაური მუსიკოს-მომღერალი, სახელოვანი მგოსანი, ბრწყინვალე ტურნირების მომწყობი, მშფოთვარე, დაუღგრომელი ხასიათის, ცნობილი ინტრიგანი, ტაძართა მშენებელი (რომელიც მას დიდ შემოსავალს აძლევდა), კულტუაზიული სიმღერების შემოქმედი. იგი უდიდესი დამახერებლობით, მოხდენილობითა და სისათუთით აღწერდა სულიერ განწყობილებებს.

დანტე თავის De vulgari eloquentia -ში ბირაუტ დე ბორნელსა და თიბო შამპანელს უწოდებს უდიდეს პოეტებს. ჩვენად მოაღწია თიბო ნავარელის ტრფიალების ფილოსოფია-ესთეტიკის საკითხებისადმი მიძღვნილმა რამდენიმე სიმღერამ. ეს ნაწარმოებები ტექნიკურადაც და იდეურადაც წარმოდგენას გვიქმნიან მათი ავტორის დიდ ტალანტზე. დინამიკურად ვითარდება სტროფებით და წყობილი ფაქტურა. მუსიკალური სტროფები ტექსტის ადეკვატურია, მელოდია ოქტავის დიაპაზონშია მოქცეული და ელასტი-

კერია. საყურადღებოა, აგრეთვე, თიბო შამპანელის "ჯვაროსანთა სიმღერა", რომელიც სცილდება კანონიკური მელოდიის სტრუქტურის მკაცრ ნორმებს. ეს სიმღერა კურტუაზიული პოეზიის ტიპური ნიმუშია.

საფრანგეთისა და ჩრდ. ესპანეთის პროვინციებში შემუშავებული იყო ხალხური "რონდოების" რამდენიმე ფორმა. ეს ბრიყულად შესასრულებელი ცეკვები განუყრელი სამკაული იყო საგაზაფხულო სიმღერების. რაინდული პოეზია ხელს უწყობდა ჰეროიკული ეპოსის განვითარებას. ესპანური ხელოვნება, რომელიც წარმოადგენდა აღგილობრივ ნიადაგებზე კელტური და იბერიული ცივილიზაციების შერწყმას, თავის მხრივ იმყოფებოდა კორდოვის ხალიფატის გავლენის ქვეშ.

"კორდოვის ხალიფატი", "აღმოსავლური რენესანსი ", ესპანეთიდან ბასკონიაზე გავლით, ფართოდ იყრებოდა შუაგული ევროპაში და შეჰქონდა სრულიად ახალი ცივილიზაციის ტალღა. თვით მუსიკალურ-პოეტური ჟანრები, რომლებიც ჩამოყალიბდნენ "არაბულ ხალიფატში", თავისებურ, უშუალო გავლენას ახდენდნენ ტრუბადურული და ტრუვერული პოეზიის სახეობებზე, განსაკუთრებით მისი თავისებური ჟანრების ჩამოყალიბებისას. ამ-ტვარი ჟანრები იყო: "რაჯაბ დი იაბ"- დიდაქტიკური პოეზია, "ურჯუზ"_ ბრძოლის სიმღერა, "ფახრუნ"-ოდა, ქება; "ჰიჯა"-საცინა, "მადჰუნ"-სახოტბო სიმღერა, "მარსა"-დაგირება, "ნასიბი"-საგრფიალო სიმღერა, "საყრ"-ბურისძიების სიმღერა, "უასაფ"-რაიმეს ლექსით აღწერა და სხვ. დიდი მტკიცება არ ჭირდება ტრუბადურების, ტრუვერების და არაბეთში შემუშავებული პოეზიის ფორმათა მსგავსების დამტკიცებას. ევროპაში აღმოსავლური ცივილიზაცია შეეიღრა ბალკანეთიდან, სიცილიიდან და განსაკუთრებით "კორდოვის ხალიფატიდან". ესპანელი ტრუბადურები, რომლებიც იდალგისოებად და კაბალიერებად ინოდებოდნენ, ორი მძლავრი კულტურის ნაკადით საზრდოობდნენ.

"პოემა სიდზე", რომელიც რითმული პროზიდან წარმოიშვა ტირადების სახით, აფუძვნებს ეპიკურ ჟანრს. აქ ყალიბდება არაგონელ-კასტილონური

სიმღერების ორდენები. აღფონსო II და პეერო II ტრუბადურია შემოქ-
მედებას უშუალოდ პროვანსში ეცნობიდნენ. აღმინიონის ომების შედეგად
მრავალი პროვანსელი ტრუბადური შეეხიზნა ბასკონიასა და ესპანეთს.
პეერო III გარშემორტყმული იყო მეხოტბე ტრუბადურთა ამალით. მის კა-
რგე მღეროდა თვით გირაუტ რიკერი, ერთ-ერთი ყველაზე სახელგანოქმული
ტრუბადური. აღფონსო VII-ის დროს ტრუბადურთა ცენტრს წარმოადგენდა
კასტილია. აღფონსო X იყო ცნობილი მუსიკოსი, პოეტი, ასტრონომი, იუ-
რისტი, ქადრაკის თოთამაშე. მან შემოიკრიბა მრავალი მომღერალი და
პოეტი: ფრანგი, არაბი, პორტუგალიელი, ბასკი, ებრაელი; პირენეიდან
აღპებამდე იყო განოქმული მისი სასახლის ბრნყინვალება.

პროვანსის ხალხური მუსიკისათვის დამახასიათებელი სინკოპირებული
რიტმის გავლენა ემჩნევა ბასკონურ და ესპანურ მუსიკას. ეს სიმღერე-
ბი თავმოყრილი აქვს XVI საუკუნის თეორეტიკოსს სალინასს " De musica
lib.septem -ს სახელწოდებით, რომელიც გამოიცა სალამანკოში 1577 წელს.
იმღეროდნენ და ბასკონური ეროვნული საფუძველი, როგორც აღვნიშნეთ,
იყო ხალხური საერო ხასიათისა და ხალხური არაკანონიკური საკულტო მუ-
სიკა. პირენეის ნახევარკუნძულზე მეტყველებდნენ ესპანურად, კატალო-
ნურად, პორტუგალიურად, ეუდატა-ლათინურად... სინაგოგებში ლოცულობდ-
ნენ ებრაულად, მეჩეთებში ფეხშიშველი და მუხლმოყრილი მუსულმანები
დღეში რვაჯერ ლოცულობდნენ.

ერთ-ერთ გავრცელებულ ჟანრს წარმოადგენდა ეპიკურ-ქერუბიკული პოე-
ზია, როგორც ბროკეო აღნიშნავდა: "Ut idco iste cantus velat ad conserva-
tionem totius civitatis".

ფრანგი მკვლევარი ჟეროლა ტრუბადურებისა და ტრუვერების სიმღერებს ფორმის მიხედვით, ოთხ ტიპად ჰყოფდა: 1. სიმღერები ურეფრენოდ, 2. რეფრენებისმაგვარი სიმღერები, 3. წამყვანი რეფრენიანი სიმღერები, 4. სიმღერები უცვლელი, ძველი ფორმით. არსებობდა განსხვავებული კლასიფიკაციაც: ეპიკურ-ხორობითი, ეპიკურ-ლირიკული, ეპიკურ-დრამატული, საგუნდო, ან სოლო წარმოებები, რომლებიც ემყარებოდნენ საცეკვაო მელოდიებს (ბალადა, ვირელე, რონდო).

სიმღერის ტექსტი ინერებოდა სილაბური წყობით, კამეორება ხდებოდა ნახევარკადანსის გამოყენებით, ტირადის ან ლესსეს ფინალი მთავრდებოდა სრული კადანსით. ტემპი იყო ბომბერი, რეჩიტატივებისა და შორისდებულების ჩანართით. ლექსი იგებოდა სტროფულ პრინციპზე, რომელიც განსაგლურავდა მუსიკალურ ფრაზას და წარმოადგენდა ამავე დროს ცეკვასაც. რონდო წარმოდგენილი იყო საფანდო რეფრენით. მისი ფორმულა იყო a /2, a /2, a,a ...., სადაც ურის მთლიან რეფრენს. ვირელეში რეფრენი უფრო ხშირად იყო წარმოდგენილი და მას აგრობრივი კოდის ფუნქციაც ეკისრებოდა. ბალადის ფორმა თემათა გარლაგებით ასეთი იყო: a,a,b,g...

საიუბილეო ჩანაწერების განვითარებაში თავისი წვლილი შეიტანეს "აღორეებმა", რომლებიც ღიად მათი ჩასახვისა მთელს მსოფლიოში გამოირჩეოდნენ აგზნებული, აღტყინებული მელოდიით, ყარბი იუბილაციებითა და მელოგმატიკური ჩანართებით.

თვით ბასკონელი ტრუბადურებიდან, რომლებიც აღმრიელი იყვნენ ფრანგული და ესპანურ ბანერგე, ისტორიამ შემოგვინახა XII საუკუნის ცნობილი ტრუბადურების სახელები: Peire Viadal, Bamon Vidal, Americ de Pegnilhan, ისინი ნავარაში მოღვაწეობდნენ. XII-XIV საუკუნეებში ცნობილი იყო Pascual Féris de Olleta , რომელიც მეოლოდა Santa Maria de Pamplona -ში

და იყო კარლოს II-ის მინესტრელი. XV საუკუნეში პოპულარობით სარგებლობდნენ: Garcia de Navascués,Martin de Cambarian,Johan de Olaz, Garcia de Abarzuza, Padro de Egüés ..... და სხვა. განძეული იყო შემდეგი კაპელები: Johanot de Teralla,Pedro de Pamplona, Johanes de Garinoain და სხვა.ნავარიდან მოდენილია სამოცდახუთამდე სასიმღერო ნიმუში. ი.ა.ა. მარტიას მ.ფ. შრომის 54 გვ-ზე მოყვანილ ესპანური პოემის ორი ნიმუში, სადაც ჩამოთვლილია შუა საუკუნეების ბასკონური საკრავები. ის ემყარება Gonzalo de Bercao -ს შრომას: " Milagros de Nuestra Senora, (Zaragoza 1959, 15)

El duelo que fizo la Virgen Maria et de la Pasion de su Fijo Jesu Christo(Zaragoza,1959,p.82;H.Angles ib.p.189,394...J.A.A.Martija, Musica Vasca,pp.52-53):

"Jaciendo a Ia sombra perdi todas cuidados
odi sons aves dulces e modulados:
nincua odieron omnes organos mas temprados
nin que formar pudiesen sones mas acordados
Unos tenian la quinta e los otras doblaban
otros tenian el punto errar non los bajaban
al posar,al mover todas se esperaban
avec torpes nin roncas hi non se acostaban
Non seria organista nin seria violero
nin giga,nin salterio,nin mano de rotero
nin estrument,nin lengua,nin tan claro vocero
cuyo canto valiese con esto un dinero"
II.Tornaron el sepulcro vestidos de Iorigas
diciendo de su boca muchas sucias nemigas
contrabando cantares que non valian tres figas
tocando instrumentos,cedras,rotas e gigas.აქ მაკრცელებელია:

ორღანი, ვიოლა, სამსიმიანი ხემიანი საკრავი giga, salterio – საფსალმუნე, ჩანგის მსგავსი საკრავი cedra – გიტარის "ოჯახის" საკრავი, rotero – არფის მსგავსი საკრავი, maniura – ჩანგის მსგავსი საკრავი, რომელიც ბიბლიური გადმოცემით ხელოვ ეპყრა დავითს, manoderota – ფლეიტის მსგავსი საკრავი. ორღანზე დამკვრელობისაკენ არსებობდა ტერმინები: juglar de organa, menestrel de organos, jugador de organos. 1401 წელს ნავარის კაპელისათვის აიგო ცნობილი ორღანი. იმარჯებოდა ნავარის კათედრალზე ლიტურგიული დრამები; ასახულია თვით სანახაობები ნავარის კათედრალზე. ამ მხრივ საყურადღებოა Marin de Sangüesa –ს პორტალი, San Cernin de Pamplona –ს კათედრალები: პამპლონის, ბაიონის, ტუდელას[1].

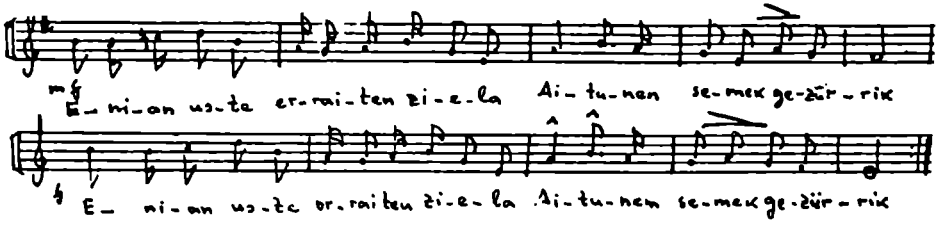

---

1 Cf. J.A.A. Martija Op.cit., p.61: "... del refectorio de los Cononigos de "del refectorio de los Cononigos de Pomplona, catedral vieja de Vitoria (S.Maria de Suso), los tetramorfos de Armenita(Aluva), S.Maria de los Reyes, de Laguardia, el roseton de San Juan Baptista o el Pilar de la villa alavesa, los pinturas murales de Sar Pedro de Olite, la casa Arpidenia de Oyarzun, en una de cuyas Vigas se halla esculpida un arpa, de donda parece le viene el nombre iglesia de Ujue, iglesia parroquial de Artaiz, ermita de Echano, Monasterio de la Olivia, pinturas del antique Convento de S.Eulolia Monasterio de Frailes Mercedarois arqueta de morfil de Leire".

ბასკური ხალხური სიმღერების შეკრება-გამოქვეყნებას ძვირფასანვე შეუდგნენ. ასეთი კრებულებია:

1429 წლის Endechas de dona Milia de Lastur.

1443 წლის Lamentacion de Pedro de Abendano.

1448 წლის Cantares de la quema de Mondragon.

1450 წლის Cantar de Olaso.

1464 წლის Endechas por la muerta de Martin Banez de Artazubia.

1474 წლის Cantar de Juan de Lazcano[I].

უდიდესმა ფოლკლორისტმა პაერე დონოსტიამ XVI-XVII საუკუნეების ბასკური ცეკვები ორ ნაწილად: სასულიერო და საერო დაყო. მანვე მოგვცა მათი სრული დახასიათება. ესენი, ძირითადად, ცეკვების ფანმხლები ინსტრუმენტებია: ტამბურინი და ფლეიტა. ცეკვები იყოფა Corpuzti და Ikurrin dantza -ად. 1604 წ. გამოცემულია კრებული: " agrego el ayuntamiento a las danzas y cascabeles siete mascaras que fueron otra novadad y se estrenaron el dia de Corpus".

662 წლის ფუნეგიური კრებულებია: "Danzas de espandas y otros regocijos en la festividad del Corpus Christi". 1676 წლის ბიბლიოთეკაში შენახული კრებული "Por la danza que se hizo de Navarra"... და სხვა. არსებობს ჟუან IV პორტუგალიელის სიმღერებისა და ცეკვების კატალოგი. ამ კრებულიდან პაერე დონოსტიამ ამოკრიფა viscanio -ს წარმოშობის საინტერესო ფოლკლორული ნიმუშები; XV-XVI საუკუნეებს განეკუთვნება ბემოთ დასახელებული კრებულის ფრანჩესკო არსენიო ბარბიერის სიმღერები: 431 და 443; 417-ე სიმღერა გამოცემულია ფრანჩესიდო ბუნიგის ბიერ. თავისი წარმოშობით ეს ნიმუში ნაკარნ�ia 417 სიმღერის " bay fedea "-ს ტექსტი ასე შემორჩა: "Juro a San Miguel d'Onate el que calza bragas d'oro..."

/ J.A.A.Martija, Op.cit., p.93.

მრავალ საყურადღებო მასალას უხვდებით საერო მუსიკის შესახებ არა მარტო მხატვრულ და ნერიღობით ძეგლებში, არამედ არქეოლოგიურ წიმუშებშიც.

უძველეს სიმღერებს განეკუთვნება "Canto de Lelo", რომელიც ასახავს რომანულ-კანტაბრული ბრძოლის მოაბეჭდილებებს.[1] მაისელინო მენენდეზ და პელაიოს[1] შეთხზულია სიმღერა: "Cantor de Perucho", კასპერ ბომების - "La Tercera Celestina" (1536 წ.), სიმღერა "Ahottzoko Andrea" 1422 წელსაა დანერილი, 1321 წლით თარიღდება სიმღერა "Beotibarko Kantuu". უძველესი სიმღერის "Alostorroa" წ[2] წიმუში მოკვალს მარია და-აბკუეს[2]:

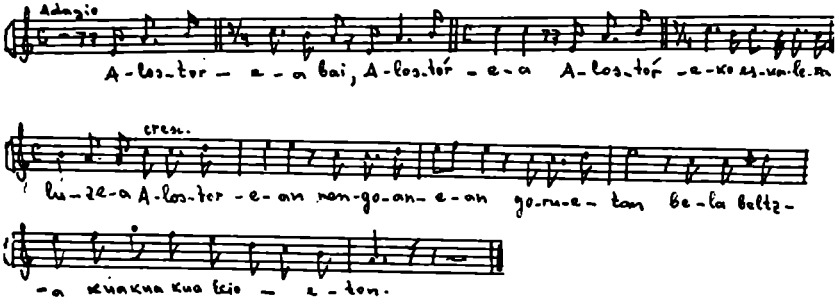

ეროვნული ხასიათისაა სიმღერა, რომელიც თავისი თემატიკით წარმოადგენს XIII-XIV საუკუნის ბასკური ხალხური მუსიკის წიმუშს:

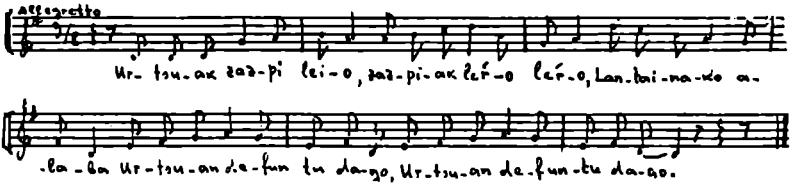

---

1 1817, Berlin G.de Humboldt: "Correcciones y adiciones a la primera seccion del segundo volumen de la obra titulada El Mitridates sobre la lengua cantabrica vasconguda".

2 La Musica popular Vasca, p.65. (J.A.A.Martija, Op.cit.).

Tke- ru kar- tze- lan da-go, da-mi-a kan-po-

an Txeruk gu- ra leu- ke-la ba-leu-ko al- bo-

an, Txe- ru Ar- ta ka-ma-ran o-txo-

ll - no- a Do-min- gi- lo-ak lai-lai ron

XVI საუკუნეს ეანეკეოვნება სიმღერა[2]: "

Andante

O-za- ze Jaur-gai-ni-an bi zi-tron do-ra-tü, a-ther

ra-tze-ko jaunk- ba tc dü gaitha- tü, ükhen

dü ar- ra- pos- tü: ez-ti-re- ia hun- tü, hun-

.tü- rik di-re-ni - an bat- tc ü-khe- nen dü.

1633 წელს შეიხბეს სიმღერა, რომელიც 1869 წ. გამოსცა ირიგეჯერიმ:[3]

1 J.A.A.Martijn,Op.cit.,pp.99,100.

2 J.D.J.Sallaberry de Maulcon,Op.cit.,p.407;Fr.Michel,Op.cit.,p.264;Angel Irigary,Una variante del cantor de la [illegible],R.E.V. 2 [illegible]?

3 Gad.de la Villehelio,Souvenirs des Pyrénées,Bayonne,1869,p. 2: n.8 rd's. Op.cit.,p.309;J.A.A.Martijn,Op.cit.,pp.101-1[illegible]

431 სიმღერის " Jançu Janto dago goroigorreta -ს მუსიკა ეკუთვნის ისაკ ლოპეზ მენდიგაბაის, 443-ის "Zutagon e zinguel derique-gon -ს "სხვანაირად: " Zut egon, ezin geldirik egon "[1]-ს ნარმოშობის საკითხი დაუდგენელია. XIX-XX საუკუნეებში ჩაინერეს და გამოიკვლიეს დიდი რაოდენობის ბასკური ხალხური სიმღერები (საღლაბერრი დე მაუღეონი, პადრე დონასტია, შარ ბორდე, აუგუსტი კაჰო, იაურგეი, ქრისტოფ დიუფო, ჟან ბარბიერი...). XV საუკუნეს განეკუთვნება სიმღერა " Jeiki,jeiki ", რომელიც გამოსცა Chano -ს[2]. ეს სიმღერა ყურადღებას იპყრობს თავისი მხნე და მხიარული განწყობილებით, აღსავსეა იუმორით ფორმით კუპლეტურ-ციკლურია, სამნილადი ზომით, გამოკვეთილი რიტმით, ტექსტი-სილაბური

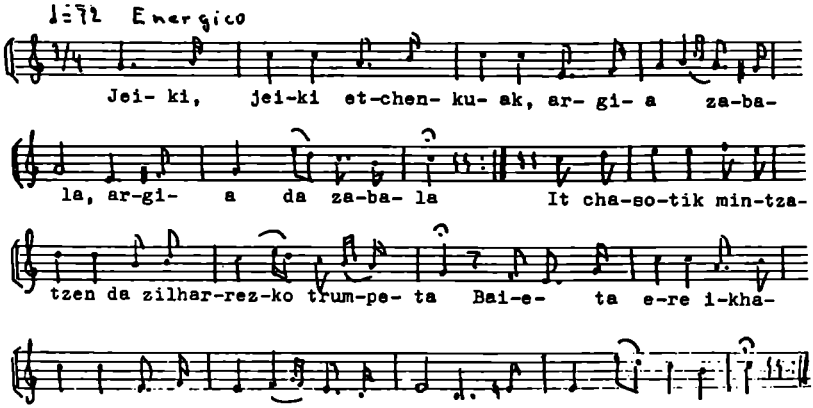

იგი როგორც აღენიშნეთ, ახალია თავისი ნარმოშობით — XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე შექმნილი. ეს სიმღერა ყაღრესად პრიმიტიული მელოდიაგეა აგებული, მონაცვლე 2/4 და 6/8 მეტრით:

---

1 J.A.de Donostia,Op.cit.,p.64;J.A.A.Martija,Op.cit.,pp.97-98.

2 J.A.Chano,Voyage en Navarre pendant l'Insurrection des Basques,1830-1835, Paris,1836,pp.35,82...

♩= 92

Goi-zi -an goi-zik joi-ki nün-dü-zün ez-kun-tü
bai e- ta e- re ze-taz bez-ti- tü e-khi- a

nin-tzan goi-zi- an e-tchek an-de-re za-bal nün-
jel-ki ze-ni- an,

dü-zün e -gü- er-di er-di- tan, baie- ta e-re

alhar güntsa gaz-te e-khi a sar-thü ze-ni-an

ამავე ეპოქისაა Fr.Michel -ის მიერ 1857 წლის ტამოქვეყნებული სიმღერა "Zazpi aihera baditut"[I].

Andantino

Zaz- pi ei-he-ra ta -di-tut er-

re-ka ba-te- on zer-tzi-garre-na al-diz e-

tche sai-he-tse-an hi-ru u-so do-a- zi kar-

ro- sa ba-te - ar he- ta-rik er-di - ku- a e-

ne bi- ho-tze - an

I Angel Irigary,Op.cit.,p.95;J.A.A.Martija,Op.cit.,pp.102-103.

1705 წლიდ ფარიდება საკულტო-ხალხური სიმღერა, რომელიც პირველ ლინ-სტიამ გამოაქვეყნა:

Andante

N. ork o rain e san le-za Ke gu-re

Cri-a- do-re- a A-da-nen e- ta E-

va-ren de la su-ce- so-re-a je-sus mai te-

a neu-re mai-te- a an-gi e-to -ri-a

ze-ra la gu-re ŕe den to-rea.

კანონეტული. ამ უცხო ფაქტურაში მეტნაკლებად აისახა, ალბილობრივი ბრა-ვალხმიანობისა და ერთხმიანობის წყალობით, სპეციფიკური, მხოლოდ ბას-კურისათვის დამახასიათებელი მოვლენები, ხმათა მსვლელობის სპეციფიკა, მეტრო-რიტმული მოდულაციები. ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა შემორჩე-ნილი ხელნაწერები, რომლებიც თავმოყრილია ევროპის სხვადასხვა ცენტრე-ბში და ბასკონური წარმომავლობისაა. სან-სებასტიანში, ნავარაში, პამ-პლონაში, ბაიონაში, ბილბაოსა და ეიბარში, ისევე როგორც საფრანგეთსა და ესპანეთის კულტურის კერებში გამოიყენებოდა ბოგადევროპული ნოტაცია.

ჯერ კიდევ მეათე-მეთერთმეტე საუკუნეებიდან, როდესაც გაწვეთარა ქალაქების ცხოვრება, მეაღმავლობას განიცდიდა ხელოვნება და მეცნიერე-ბა, არსებობა პირველი უნივერსიტეტები, ყალიბდება საეკლესიო-სასწავლო და სამხედრო ხასიათის კათედრალური სკოლები. კვადრივიუმთან ერთად ისწავლება სქოლასტიკა და ლიტერატურა. არქიტექტურაში მკვიდრდება ბო-

ური სტილი; მუსიკაში ფეხს იკიდებს საერო ხელოვნება და საერობე დაფუძნებული საკულტო ჟანრები, ისახება პოლიფონიური მუსიკა, ყალიბდება საკალობელთა ცენტრები: სენ-გალენის, რაიხენაუს, ფულდის, ფრირის, მეტცის, სენ-ამანის, შარტრის, ლუარაში-ფლეიორის, ლიმოჟის, ბასკონიაში სანტ-იაგო დე-კომპოსტელასი. ინერება პოლიფონიური ნიმუშები. ნოტრდამსა და სანტ-იაგო დე-კომპოსტელაში. მუსიკა, ანტიკური პერიოდის შემდეგ, პირველად აღნევს განვითარების გენიტს, როგორც აღნიშნავს რ. გრუბერი, ხალხი "როგორც სკიდან ამოფრენილი ფუტკარი, რომელიც მდელოზე მოეფინება ყვავილებს, ისე ენაფება დღესასწაულებს, რომლებიც ბრწყინვალეთით იგეიმებოდა მეორე რომში სანტ-იაგო დე-კომპოსტელაში".

ჩვენამდე მოაღწია ამ მონასტრის საღვესასწაულო ჰიმნმა, რომელიც მიენერება მეცნიერ ტელისისს და ცნობილია ამ მონასტრის "ხმად". მონასტრის კედლებში ითხზვებოდა: სეკვენციები, კონდუქტუსები,.... სასახლეებში "კაჩიოები" (სამონადირეო სიმღერები). მონასტრები თავდაპირველად არ სდევნიდნენ სახალხო მომღერლებს, მინესტრელებს, ჟონგლიორებს, აკრობატ-მუშაიდებს, მოცეკვავეებს... პირიქით, ნათი სამუალებით იგიდავებენ ეკლესიებში მასებს. ამ დაბალ წოდებას ტრაპეზის დროსაც კი ეპატიჟებოდნენ. მონასტრებში ყალიბდებოდა პროფესიული ტუნდები. მონასტრის ძმათა ძირითადი სამუშაო იყო "legere-canere-scribere" -"კითხვა-გალობა-წერა"; იმდენად უკონტროლო იყო ბევრი მათგანის ცხოვრება, რომ სულიერი მამები არც ყომარბაზობას თაკილობდნენ და არც ფავორნებში სმასა და ამოკობას.

სამუალო საუკუნეებმა შემოგვინახა ძველი გერმანული (ბოვარული) ციკლი, რომელიც ბრწყინვალედ დაამუშავა კარლ ორფმა "კარმინა-ბურანას" სახელწოდების ციკლურ-ორატორიალურ ნაწარმოებში. სამონასტრო აკადემიები, რომლებიც "სკრიპტორიუმად" იწოდებოდნენ, საგანგებო ყურადღებით ეკიდებოდნენ საგუნდო ხელოვნებას. მუსიკალურ ხელოვნებაში ჯერ კიდევ კაროლინგები, ისევე როგორც ძველი ბერძნები, ხედავდნენ დიდ

სოციალურ და მაორგანიზებელ ძალას. მიუხედავად მრავალი ოინისძიების გაფარების, საკულტო ჰიმნებში შეიჭრა "ამაღლამირებული", ანუ ხალხური ტრადიციული მუსიკისათვის დამახასიათებელი ელემენტები.

გრიგოლის ქორალის თავდაპირველი სახეობა განიცდიდა ერთგვარ დეფორმაციას, ამიტომ, "გახალხურების შიშით" საეკლესიო მმართველებმა მრავალი სეკვენციიდან მხოლოდ ხუთი დაუკანონეს: "Vistimae paschali", "Veni sancte spiritua", "Lauda Sion", "Stabat mater", Dies irae. ეს კანონები საკმაოდ ეფექტური იყო კათოლიკური ღვთისმსახურთათვის, რაც ცხადია, ბასკონიასაც ეხებოდა. ვოკალური ხელოვნების პრიმატი საკრავიერ მუსიკასთან შეფარდებით, ჯერ კიდევ მეთხუთმეტე საუკუნიდან შეინიშნებოდა. თავის დროზე ლეონინისა და პეროტინის დიად პოლიფონიურ ხელოვნებას, ფრანკოფლამანდრული და იტალიურ სკოლებს, მათ გენიალურ წარმომადგენლებს: დუფაის, ორლანდო ლასოს, პალესტრინას, ჟოსკენ დე-პრეს შემოქმედებას არ შეეძლო თავისი კვალი არ დაემჩნია კათოლიკური სამყაროს მუსიკალურ ხელოვნებაზე.

ესპანეთში მოღვაწეობდა თვით იოანე ანჩიეტა, რომელიც გარდაიცვალა 1523 წლის აგპვლიტაში. 1450 წლის ფარგლებში ცნობილი იყო ესპანელი მუსიკოსის ბარდომე რამოს დე პარეიას, ფრანკო გაფორის (1451 წ), ბასკი-მარტინეზ დე ბიტკარეგის სახელები, რომლებიც ჯ. ცარლინოს თეორიული სკოლის მიმდევრები იყვნენ და მათი თეორიული ტრაქტატების საფუძველზე დამკვიდრდა "პითაგორას წყობის" ნაცვლად - "სუფთა წყობა", რომელსაც ტაციანებით აღრე იბნ-სინამ ჩაუყარა საფუძველი.

1611 წლიდან ვოკალური მუსიკის სრული მონოპოლიაა პირინეის ნახევარკუნძულზე. აკადემიას შესრულებამ მე-15-15-17 საუკუნეებში მიიღო სრულიად გაბატონებული უფლებები, რომელმაც, წინააღმდეგ იტალიური საერო ხელოვნებისა და საოპერო ჟანრის დაფუძნებისა, აქ თავისი მაღალ

რული ასახვა ეპოქა ლიტურგიკულ-საკულტო მუსიკაში. ეს საუკუნეები ესპანურ და ბასკურ მუსიკაში დაკავშირებული იყო გამოჩენილი ლოტბარებისა და ორგანისტების მოღვაწეობასთან. ეს ის პერიოდია, რომელიც ქრონოლოგიურად ინყება იოანე დე ანჩიეტადი (1461 წ.) და მთავრდება ორგანისტ ჯოაკინ დე ოქსინგას (1752 წ.) შემოქმედებით. ჩვენ წარმოვიგენთ ორ ცხრილს: ერთი - სასნაკვეთო კერების სტრუქტურის შესახებ და მეორეს - ამ კერებში სასრავეთო დისციპლინათა შესახებ. (ცხრ.1 და 2).

ცხრილი 1

A. საეკლესიათა სასკოლო ტიპები	II საეპისკოპოსო სკოლა (500-700 ს.)	III Parochial -ული სკოლები (6-7 ს.)
I საეკლესიო სკოლები (ძველი ტრადიციით)	Dom და Kathedral-ული სკოლები (სამ.საეკლ.)	Parochial -ული და Kapitel სკოლები (10 ს.)
დიდი მოცულობის საბინასტეო სკოლები ა) schola interior ბ) schola extorior (650 ს-დე)	Typus Kapitel-ული სკოლები Clerici saeculares Canonici saeculares	
ბინასტეული და საბინასტეო სკოლების ტიპები. 1. Ulmy (XV.) ტიპობა. 2. Citeaux (XII ს.) ტიპობა	(700 ადგილ) (12-13 ს.). Canonici saeculares Canonici regulares	ქალაქების და მაბინეელთა სკოლები ლაბინური სკოლები (15-16).
სხვადასხვა ორდენთა ტიპობები 1. Fratres minores (Franziskaner) 2. Ordo predicatorum (Dominikaner) (13-ე ს.)		

სპეციალური სკოლები		
I სასახლესთან არსებული (მეროვინგერების, კაროლინგების)	II ქალაქთა სკოლები (700 ს. რომში, 760 წ. მეტცში, 800 წ. ფრანკონია, Dom-სა და სხვ. კათედრალურ ტაძრებში)	II ა. "Choralek" საქალაქო სკოლებში მე-12-13 საუკ.

(Musikgeschichte in Bildern, Leipzig, B. III, L. 2. S. 14).

ცხრილი 2

სწავლა-განათლება საშ. საუკუნეების კათედრალებში ი.სმიტს ეანევაებერგაქეს სქემის მიხედვით:

A საეკლესიო სწავლება	B მუსიკის სწავლება	A საეკლესიო ლიტურგია	B მუსიკალური Ministeria
1	2	3	4
Puer:	**Puer:**	**Puer:**	**Puer:**
კითხვის სწავლება	ელემენტარული მუსიკის კურსი	მონაწილეობა	Pueri-Cantor
წერის სწავლება	სიმღერა	ფსალმოდიაში	1. Schola
ამბსნა ამოცანების	ტონები, ინტერვალები		2. Cantor-solist Lector
ლათინურის კითხვა	მონოქორდის სწავლება (პრაქტ.) ფსალმუნმგონებები (II-ე საუკ.)		
ლათინურის წერა	მუტაციის მოძღვრება		
ქალობა	ქვეიზინური ხელი ხაგობრივი სისტემიდან მღერა		
Puber:	**Puber:**	**Puber:**	**Puber**
ორთოგრაფია			Lector
ლათინურის ქადება და ლათინურად ლაპარაკი	მონოქორდის მოძღვრება (მენტურალური)	ანტიფონალი	ანტიფონი
Lectio	ოქტოხაბზე მოძღვრება, სპეციალობისა მიხედვით სწავლება		
გრამატიკა, Arithmetrica			

1	2	3	4
ლათინური წერა Computus –სწავლება. ბიბლიკური სისტემა, ბიბლია, ეგზეგეტიკა ძველება			
Adolescens: Artes liberalrs	Adolescens: Ars musica		Adolescens: Lector schola cantorum
წერილის წერა და ლექსის ხმება, კალიგრაფია. Scriptor,Notarius	კომპოზიცია		Cantor–Solist ფესვანგორია
(Ius,Medicina)			
Adultus:	Adultus		Adultus
სხვადასხვა ფუნქციები Subdiakon,Diakon	Kusicus, Magister		ლექტორი, კანტორი, მაესტრი Scholae Primicerius, Praecentor[1]

პოლიფონიური მუსიკის ტანვიდარეცას ბასკონიაში. ხელს უწყობდა საკუნო ხელოვნების აღმავლობა.

ტანდექმული იყო კუნდი San Cernin de Pamplona, რომელიც 1427 წელს ჩამოყალიბდა ნუარელი José Anchorena –ს ხელმძღვანელობით,

---

[1] Musikgeschichte in Bilden B.III L.3,S.18.

მას ეკუთვნის საკუთარი კომპოზიციებიც და იდეალებიდა ცნობილ ორიანისტად. დაახლოებით 1448 წელს აღსანიშნავია ტარიბარის მოღვაწეობა, 1507 წ. მარტინ იბანეგ დე ეჩებარიას, 1485 წელს ხუან ლოპეგ დე დარუტარენის. კომპოზიტორთაგან ცნობილია იოანეს დე ანხიეტა (1461 წ.), რომელიც აგრეთვე დიდ თეორეტიკოსად იდეალებიდა[1].

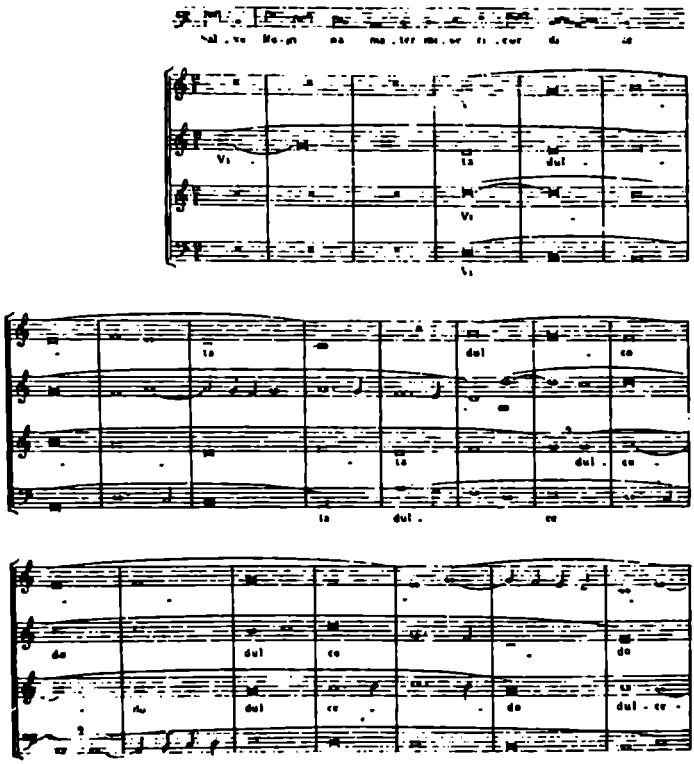

---

1 José Antonio de Donostia, El gran polifoista vasco Joannes de Anchieta, LGAV, t.I, fasc.9, 10, pp.583-588; J.A.A.Martija, Op.cit., pp.73-76.

ბარბიერის გემოდასახელებული კრებული პარაგრაფი № 215 წარმოადგენს ბასკური ეროვნული მრავალხმიანობის ერთ-ერთ ნიმუშს. მრავალი ხალხური მოტივია მესული ამ საუკუნეების მესებსა და მოჯვეებში. მაგ., სიმღერა " L'home armé ", ოთხხმიანი Una Mouse de Bizquaye, საგრფიალო სტროფი " soaz,soaz ordonarequin ", რომელიც რაბლეს „პანტაგრუელიდან" არის გადმოღებული. განსაკუთრებით საყურადღებოა Gonzalo de Bizcargu "-ს კრებული, იგი მეთხუთმეტე საუკუნის ბოლოს საკმაოდ აღიარებული კომპოზიტორად ითვლებოდა:

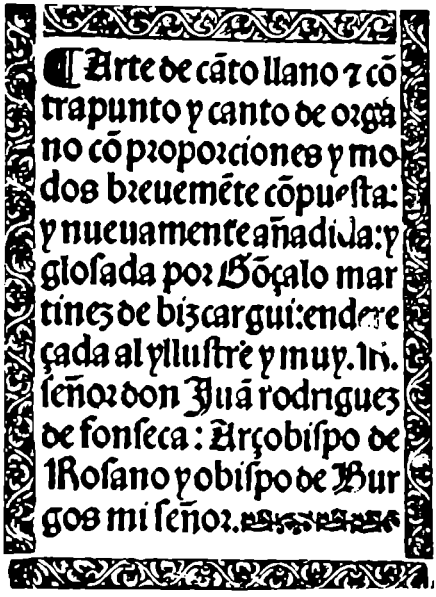
Arte de cãto llano y cõ
trapunto y canto de orgã
no cõ proporciones y mo
dos breuemẽte cõpuesta:
y nueuamente añadida: y
glosada por Gõçalo mar
tinez de bizcargui: endere
çada al yllustre y muy. Ill.
señor don Juã rodriguez
de fonseca: Arçobispo de
Rosano y obispo de Bur
gos mi señor.

Portada del "Arte de canto llano y contrapunto y canto de órgano", por Gonzalo Martinez de Bizcargui (Zaragoza 1530).

ამარტინეზ დე ბიზკარგეი საჯარო ლექციებს კითხულობდა მუსიკის თეორიის საკითხებზე პამპლონასა და ბურგოსში. მას ეკუთვნის ტრაქტატი:

"Arte de canto llono e contrapunto e canto de órgano con proporciones e modos" და "Intonationes según el uso de los modernos "[1].

---

[1] J.M.A.Martija, Op.cit., pp.80-81.

ასევე გამოჩენილი თეორეტიკოსი იყო ფუენგის, სალამანკას და კოიმბრის უნივერსიტეტის პროფესორი Martin de Aspilcueta (1493-1586), 1525 წლის მან გამოსცა გამოკვლევა "De Musica et canto figurato ". დაახლოებით 1525 წ. მოღვაწეობდა ჟუან დე-ტარაგონი, ფლეიტაზე დამკვრელი იბაბელა პორტუგალიელის, კარლოს I-ის და სხვათა სასახლის კარზე ცნობილი ბასკი ორღანისტი, ტენორის ლოტბარი და მომღერალი (ორღანზე უკრავდა 1519 წლის ტუდელის კათედრალში). 1516 წლის პამპლონის კათედრალის ორღანზე უკრავენენ და ტენორს ხელმძღვანელობენენ ჟუან დე ურიბი და ესტებან დე მიგუელი. ბასკ მუსიკოსებთან ერთად, მათ 1520 წლის ჩამოთვლილებს კვინტეტი (პერო იბანეზ დე ტამბოა, არციპესტე იბანეზ დე ეჩებარია, ანდრეს დე სილვაიოანე დე ლარუმბიდე, კომპოზიტორის, პოეტისა და ორღანისტის ოიარზუნის შემადგენლობით.

მომდევნო პერიოდის ცნობილი მუსიკოსები იყვნენ: ლოპე დე ლა კრუზი, ვიკარიო დე ლა პარიკუია, რომელიც ბილბაოს კათედრალის კაპელის დამაარსებელია და სხვ..... ამ საუკუნეს მთელს ბასკონიაში სოფლებივით მრავლდებიან კაპელები, იქმნება ორღანები, საშემსრულებლო ასპარეზზე გამოდიან ცნობილი ლოტბარები, სოლო მომღერლები, სხვადასხვა საკრავების შემსრულებლები. ყალიბდება დებულებები საკულტო მუსიკის მიმართ: "Inclito Apostol de la Cristiandad moderna y Navarro el mas esclarecido de la historia", რომელიც ჩამოთვლილია 1622 წლის მიგუელ ერეა დე ტაფალამ, ასევე ეკუთვნის " Estatutos de la Santa Iglesia Catedral de Pamplona" (1626 წ.).

ახალი ერა, რომელიც ესპანურ მუსიკაში დაიწყო და გავრცელდა ბასკონიაში, დაკავშირებულია ბაროკის ბეკავლენასთან, რომელმაც თანდათანობით გზა გაიკაფა "იეზუიტების კლასიკურ ქვეყანაში" და გამოაცოცხლა ტრაფარეტად ქცეული საკულტო მუსიკა. ბასკონიისა და ესპანეთის სხვადასხვა ქალაქებში მოღვაწე ბასკმა მუსიკოსებმა მშვენივრად იგრძნეს

ახალი ეპოქის პროგრესი; არასოდეს პირინეის ამ კუთხეს არ ჰქონია იმ-ოენი ტამოჩენილი ლოტბარი და ორღანგე შემსრულებელი, რამენიც მე-ოექვსმეტე-მეთვრამეტე საუკუნეებში. ი. მარტიას "ბასკურ მუსიკაში" (გვ. 82-83, 86-88) ჩამოთვლილი ჰყავს ყველა ის ტამოჩენილი ორღანის-ტი, ლოტბარი და კომპოზიტორი, რომელთაც დიდი წვლილი შეეტანეს ბასკური პროფესიული მუსიკის საგანძურში. ის დრო, როდესაც საქართველოში ყვე-ლაფერი ნარგურებოდა თურქეთის, სპარსეთისა და ლეკების თარეშით, ბასკონიაში იქცა აღორძინების ხანად, რომელმაც მოამზადა ნიადაგი მეთვრამეტე საუკუნეში კლასიციზმის, ხოლო საუკუნით გვიან მუსიკალური რომანტიზმის დამკვიდრებისათვის. მოგვაქვს მარტიას მიერ შედგენილი ნუსხა ცნობილი ბასკი ორღანისტებისა და ლოტბარების:

წლები	ლოტბარები	აღგილი	ორღანისტები	აღგილი
1	2	3	4	5
1564	ჰერნანდო ისასსი	ვალენსია		
1572	ფორტუნო ოსაკავია	პამპლონა	მიგუელ დე ფრიას	პამპლონა
1576	ფორტუნო იბანეგ	პამპლონა		
1577	პრუდენციო ნა-ბარრო	ბილბაო		
1580			ვიჩენტე აღემან	ორდუნა
1583			ჰერმანიო ბმ.რიოია	პამპლონა
1584			ჯეიმ აცირონ	პამპლონა
1586	დომინიკო ბაცა-ნგა	ბილბაო		
1587	ჰერნანდო ისასსი	ავილა		
1569	მიგუელ ეხარრენი	პამპლონა		
1598			უოგე ისასსი	ვალენსია

1	2	3	4	5
?	დიეგო აღევარადო	ღისბოა		
?	ჟუან დე არრაგია			
1600			მიხეღინ	ბაიონა
1601	დიეგო დე ბურჩენა	ბურგოსი		
1603	ჟუან დე იბაბა	ბილბაო		
	ჟუან აბანგბაბა-ღეგუი	ეიბარი		
1609	ფრანჩესკო გარრო	ღისბოა		
1611	პედრო კაღბ	ბილბაო		
1612			მიგუელ ინიგო ფღიჩეს	პამპღონა
1613	ღუის გარაი	გრანადა		
1614	მიგუელ ნავარრო	პამპღონა		
1615	ჟუან შამისო	ბილბაო	ფრანჩესკო ინგენა	ბილბაო
1616			ზუოღა	არანგაგუ
1617	მარგინ აგპარრენ	რონკესვა	ჟუან ბაღგრან ქ	ბილბაო
	მიგუელ ერრერა	პამპღონა	მიგუელ დე ინიგო	პამპღონა
1623	პედრო დე ტაფაღ-ღა	ესკორიაღი	თომას დე იგოიგ	პამპღონა
1625			ჟუან ღოპეგ	პამპღონა
1631			დიეგო გაღინდო	პაპმღონა
1639			ტომაგ მიშელ	ბაიონა
1645			ჟუან არრასკუე	ოიარგუნი
1649	ღუის ჰერნ.არ-ტიაგა	პამპღონა	პედრო გარსია	პამპღონა
1650			გაუღგიერ	ბაიონა
1654	სიმონ დე უგარ-ტე	ბილბაო		

1	2	3	4	5
1655	ბერნარდო ჰერედია	პამპლონა	მარტინ დე ოლიო	ოიარზუმი
1662			ფრანჩესკო ბეინ-ბა	ეიბარი
1664			ლოპეზ სანზ	პამპლონა
1666			ანდრეზ ეტიუტურენ	ეიბარი
1667			ჟუან არგაჩაჩე	ეიბარი
1668			ანტონიო გაბტელუ	ბენდი ოიარზუნი
1671	მიგუელ ირიბარი	სეგოვია		
1672			ჯოზეფ ასტ.ბარა-ტე	პამპლონა
1673			ლებრან	ბავრ
1675			ანდრეზ დე ბეზე	ბილბაო
1676			ჯოზე ბანს	პამპლონა
1679	ანტონიო არრიოლა	არანბაზუ		
1685	გაბრიელ სასტრე	პამპლონა		
	მანუელ ეგუეს	ბურგოსი		
1691	ჯოზე კასსედა	პამპლონა		
1694	ა.ლაბრონ გუებარა	ბილბაო	მარონ	ბაიონა
1695	სებასტიან ურრუტია	პამპლონა		
1700	პედრო არბანაზ	პამპლონა		
1702	სიმონ არაია	მედინა	სიმონ მზ.ოხოა	კალაჰორრა
	ჯოზე არისტეგუი	პამპლონა		
1703			მანუელ ბ.უაბნაბარ	ოიარზუმი
1704	მიგუელ ეალლს	პამპლონა	ჯოზე აიბა	ოიარზუმი
1705			ჟუან არმაოლა	ბილბაო
1706	სებასტიან გზ.ფაბრო	ბილბაო		
1711			ეუსებიო ბილ	პამპლონა

1	2	3	4	5
1712			პეტრო ტამინდე	ბიბლია
1716	ფრანჩესკო ბუბიეტა	პაიენცია	იოზეფ ურროგ	ავილა
1717			ჟ.ფრანსეგ ირრიბარენ	სალამანკი
1720			ანტონიო ურტა

წარმოგენილი აქვს

სია სხვადასხვა ქვეყნებსა და ქალაქებში მოღვაწე ბასკი მუსიკოსებისა:

წლები	მადრიდი	პარიზი	ბრიუსელი	რომი	მილანი
1	2	3	4	5	6
1822		Arriaga			
1826		Alard			
		Albéniz			
		Lacy			
1839		Guelbenzu			
1840	Herrazi				Arrieta
	Mendizábal				
1842	Gaztambide				
1843	Aranguren				
1847		Aldana			
1852		Repáraz			
1854	Arriola		Santesteban		
1855	Corriti				
	Zabalza				
1856		Santesteban			
1858	Zubiaurre				
	Calahorra				
1860	Aguirre	Sarasate	Barech		
	Insausti				
	Jiménez				
1861		Arriola			
1862	Zabala				

1	2	3	4	5	6
1864	Iñiguez				
1865	A.Brull				
1867				Zubieurre	
1868	Serrano				
1870	Echebarria				
	Gainza				
	Ortiz				
1872	Erviti				
1874	Arin	Ortiz			
1878		Ravel			
1879	Furundarena Echeberria B.				
1880	Trueba				
1882	Oñata Larregla	Furundaren Vallejos			Zabala
1883	Balerdi				
1884	Jáuregi				
1885	Urien				
1886	Sainz Basube	Santesteban			
1888					Tabuyo
1889			Sainz Basube		
					Urien
1890	Busca Esual F. Pagola				

კლასიციზმის, რომანტიზმის ახალი და უახლესი პერიოდების ბასკური მუსიკა მიკუთვნება მოკადე

ბარრიერის კონსერვატორიაში ასწავლიდნენ სოლფეჯიოს: Sebastian Iradier - 1839 წ. José Gainza - 1870; Emilio Serrano - 1873; კომპოზიციას: Hilarión Eslava - 1855; Emilio Drtieta - 1857; Emilio Serrano - 1895; ჰარმონიას: José Aranguren - 1887; Valentin Arin - 1889; ფორტეპიანოს: Pedro Albéniz - 1830; Manuel Mendizábal - 1857; Damaso Zabalza - 1868; Apolinar Brull - 1872; Melacio Brull -1890; კომპოზიტორებიდან გამოირჩეოდნენ: José Juan Santesteban, José Ignacio Aldalur, Buenaventura Iñiduez, Juan Baitista Elustiza, José M. Iparraguire, განსაკუთრებით Pablo Sarasate, Genaro Vallejos და Joaquin Larregla. მეცხრამეტე საუკუნის ბოლო წლებში დიდი ეროვნულ-ეროვნული ბასკური მუსიკის წაციონალური ხასიათისა და სტილის აღსადგენად, რომელიც ბრწყინვალედ იყო დაქვემდებარებული უცხო მიმდინარეობებს. ამ მეაღსაბრისით აღსანიშნავია: C. Zabala -ს, A. Valle -ს, R. Múgica -ს, S. Einada -ს მოღვაწეობა. 1910-1920 წლებში შეიქმნა ბასკური ოპერები:

1910 წლის დაიდგა ბილბაოში	Mendi Mendiyan - Usandizaga- ს Lide ta Ixider- Iuchausti- ს Mirentxu -Guridi- ს Itxasondo -Inchausti- ს	
1911 წლის დაიდგა ბილბაოში	Maitasunen Ala- Parada- ს Ortzuri - Azkue- ს Basotarrak -Busca Sagatizabel-ს	
1913 წლის დაიდგა ფუენტაში	Zara (I) - E. Mocoroa- ს Udala -Sainz Basabe- ს Amatchi - Colin- ს	
1914 წლის დაიდგა ბილბაოში	Urlo -Azkue- ს Deboika - Mz. Larrazabal- ს	
1918 წლის დაიდგა ბილბაოში	Lekobida -Isasi- ს	

1919 წელს დაიდგა სან-სებასტიანში Oleskari Zarra - Olaizola -

1920 წელს დაიდგა ბილბაოში Amaya - Guridi -

თანამედროვე ბასკონიაში კიდევ უფრო განვითარდა პროფესიული მუსიკა. შემოქმედებით ასპარეზზე გამოვიდნენ ცნობილი კომპოზიტორები: José Maria Usandizaga, Eduardo Mocoroa, Martin Rodriguez, Bonifacio Iraizoz, Eduardo Gorosarri, Vicente Goicoechea en Aramayona, Ignacio Busca Sagastizabal, Valentin Larrea, Jose Sainz Basabe, José Franco, Julio Valdés, Alejandro Valdés, Beltran Pagola, Antonio Alberdi Gabiola, Miguel Echeveste, Luis Urteaaga, Victor Zubizarreta, Luis Iruarrizaga, José Maria Arregusi, Juan Maria Ugarte, José Maria Beobide, Norberto Almandoz, Francisco Madina, José Maria Franco, Pablo Sorozabal, Segundo Olaeta, José Urunuela, Morice Ravel.....

თანამედროვე ბასკური პროფესიული მუსიკა მოექცა ბოცადევროპული ტენდენციების გავლენის ქვეშ; მაგ., არნოლდ შონბერგის, ალბან ბერგის, ან. ვებერნის, შტოკჰაუზენის შემოქმედებას გაუჩნდნენ მიმდევრები და პოპულარიზატორები. 1950 წლიდან იწყება ატონალური მუსიკის ჰეგემონია, ყალიბდება სხვადასხვა ტენდენციები. ცნობილ კომპოზიტორთა შორის სერიული მუსიკის მიმდევარია ლუის დე პაბლო. 1959 წელს კარმელო ბერნაოლას ინიციატივით ყალიბდება საგაზეთო "დრო და მუსიკა". 1962 წლიდან ავანგარდული ჯგუფის წარმომადგენლები არიან აუგუსტინ გონზალეზ აკილუ და ჟუან ანტონიო ლარრაური. მან ჩამოაყალიბეს საგაზეთო "დედალი". ამ საგაზეთოების წევრები ბასკონიის გარეთ მოღვაწეობენ ესპანეთში, საფრანგეთსა და იტალიაში. თავის ტრადიციულ გზას აგრძელებს ორმაგ ნაციონალური პროფესიული მუსიკის ძირითადი მიმართულება, რომელიც ეფუძნება ფოლკლორის, კლასიციზმის და რომანტიზმის შემოქმედებით მემკვიდრეობას; ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა Jesus Arambarri-ს, , J.Gorostidi-ს, აგრეთვე ზუსიკოსების

Enrique Jorda-ᲑᲐ, Luis Morondo-ᲒᲐ, Jesús Garcia Leoz-ᲓᲐ, Rodrigi A. Santiagi-ᲑᲐ, Juan Urteaga-ᲑᲐ, Tomás Garbizu-ᲑᲐ, Ignacio Mocorca-ᲑᲐ, Javier Bello-Portu-ᲑᲐ, José Dominigo-ᲑᲐ, José Maria Olaizola-ᲑᲐ, José Azpiaza-ᲑᲐ, Niconor Zabaleta-ᲑᲐ, Joaquin Achucarro-ᲑᲐ, Pedro Corostola-ᲑᲐ, Fernando Remacha-ᲑᲐ, Francisco Escudero-ᲑᲐ მოღვაწეობა.

როგორც ეხედავთ, ძველ ესპანურ მრავალხმიან წყობას უძველესი ძეგლების ანალიზის მიხედვით, სხვა საფუძველი ჰქონდა, რომელმაც შემდგომ განიცადა თანდათანი ასიმილირება და გაჰყვა ჩრდ. ევროპული პროფესიონალური პოლიფონიის კვალს. კვარტა-კვინტური საფუძველი, რომელიც საგალისხმოა ჩვენი ჰიპოთეზისათვის, მომდევნო საუკუნეებში შეიცვალა ტერცია-სექსტური თანფარდობით. ამ ასიმილირებას, როგორც ზემოთ განვიხილეთ, ჰქონდა თავისი ისტორიული საფუძვლები. მეორე დასკვნა, რომელიც შეიძლება გაკეთდეს ზემოთ განხილული ძეგლების საფუძველზე, ესაა ესპანური პროფესიონალური მრავალხმიანობის არსი, განსხვავებით სხვა ხალხებისაგან.

მესამე საგულისხმო დასკვნა მდგომარეობს შემდეგში: ვოკალურ პოლიფონიას მომდევნო საუკუნეებში ჩრდილოეთის ხალხთა პროფესიონალური მუსიკის ცივილიზაციის მეოხებით შეენაცვლა ინსტრუმენტული პოლიფონია, რომლის ინტონაციურ წყობებში, აღბათ კორეოვის ხალიფატის ბეგავლენით, მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა ახლებური მელოდიკა და იუბილაციები; წინათ, საკულტო მუსიკაში, მეტრი და რიტმი განისაზღვრებოდა სასიმღერო ტექსტის ზემოქმედებით, ამ ბეგავლენის მეოხებით წინა პლანზე წამოიწია ახალი ინტონაციური წყობები, ახალი სპერო მიმართულებები და განვითარდა უკუპროცესები.

კორეოვის ხალიფატიან ერთად ამ რეგიონას ხელი შეუწყო მოიჯნავე ქვეყნების ტრუბადურულ-ტრუვერული პოეზიის მძლავრმა ზეგავლენებმა, რომელთაც თანდათან გარდაქმნეს ესპანური მუსიკალური სამყარო და რაინდული სული. ესპანეთი იქცა იმ მძლავრ კერად, სადაც ერთმანეთს შეერწყა წარმართული ძველი პირენეული კულტურა, შემონახული ბასკების და კატალონიელების მიერ, კორეოვის ხალიფატი და ევროპული ცივილიზაცია. ამ დიდმა ფაქტორებმა განსაზღვრეს ესპანური მუსიკის თვითმყოფადი ბიადი სახე და განუმეორებელი კოლორიტი.

როგორც დავინახეთ, მუსიკალური ძეგლების ანალიზმმა ისეთივე საკვლევსმო მასალა წარმოგვიდგინა, როგორც ენობრივმა მონაცემებმა და სხვადასხვა მოგზაურისა თუ ისტორიკოსის ცნობებმა. დამაფიქრებელია თუ საიდან გაჩნდა ესპანურ ხალხურ მუსიკაში ბავშვის დასაძინებელი სიმღერა "ნანას" სახელწოდებით: "დაიძინე, დაიძინე ჩემო პატარა" და ინტონაციურად ქართულისადმი დამახასიათებელი მელოდიური სტრუქტურა; რას უნდა მივანეროთ, ასეთი უძველესი ქართული სიმღერის კვალი ესპანურ მუსიკაში? ეს ფაქტი საკმაოდ დამაფიქრებელია. თუ წინათ, ჩვენი მასწავლებლის გამოკვლევას "იავ-ნანას" მელოდია, მისი ადგილი ქართულ მუსიკალურ ფოლკლორში"[1] საკმაოდ კრიტიკულად ეუდგებოდით, დღეისადვის ეს ეჭვი ერთგვარად განელდა.

---

1 შ. ასლანიშვილი, ნარკვევები ქართული ხალხური სიმღერების შესახებ. ტ. I, თბილისი, 1954 გვ. 90-163.

შ. ასლანიშვილის ნიმუშებიდან ჩვენს ყურადღებას იმსახურებს კატალონური ხალხური სიმღერა " La tortolina ", ბორიუ კიროში დაწერილი ესპანური ხალხური სიმღერა (№ II) "ნათელი მთვარე" და "სეგედილია" (№ III)[1].

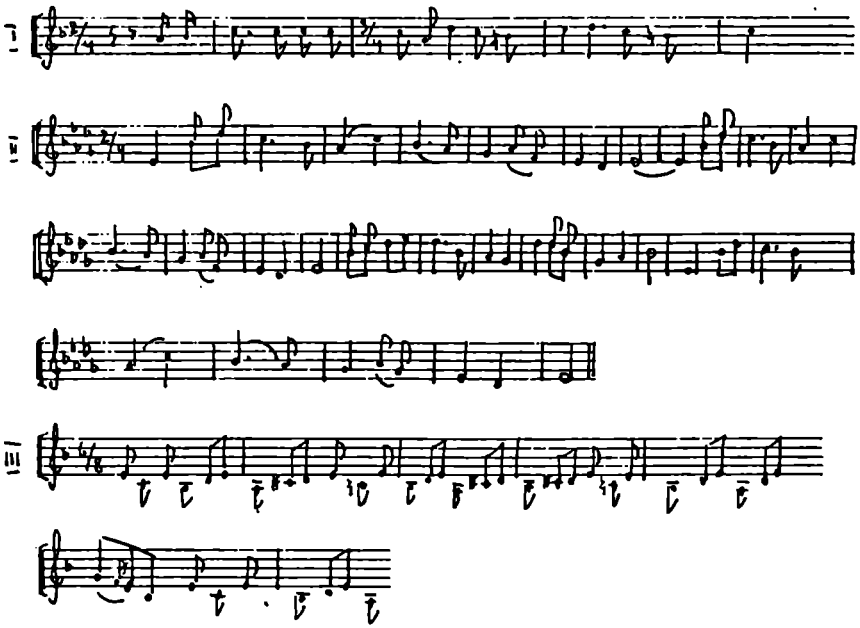

ამ სიმღერებზე შესახებ პროფ. შ. ასლანიშვილი წერს: "ჩრდილოეთ ესპანეთისა და საქართველოს ხალხური სიმღერების მსგავსებას ადასტურებს არა მარტო ქართული სიმღერის ("ბუნდოვან ტყისა") განსაკვეთილებელი იგივეობა კატალონურ სიმღერასთან ("ტორილა"), კრამელ, აგრეთვე საბჭოთა ეთნოგრაფის ტოლსტოის სტატიაში "ესპანური ხალხური მუსიკა" მოყვანილი სიმღერები და საკრავიერი ჰანგები, რომელთა სიახლოვეს ქართულ

---

1 შდ. "სოვეტსკაია მუზიკაში", 1937, № 7. ტოლსტოის სტატია და ნიმუშები.

ხალხურ სიმღერასთან არავითარ ეჭვს არ ბადებს. სიმღერა "ნათელი მზეარე" (I II) ინტონაციურად (ღორიული კილოში) ძალიან მოგვაგონებს აღმოსავლეთ საქართველოს ერთხმიან ტიპურ სიმღერას. "სეგედილია" კი (III), რომელიც ტიტარის თანმხლებით სრულდება, პარალელური ტერციების თანამიმდევრობით, კილოს ცვალებადი საფეხურებით (დო, დო დიეზი) ასევე ჰარმონიული მიმდევრობით, უახლოვდება დასავლეთ საქართველოს ხალხურ სიმღერას"[1].

ჩვენ ხელთ არა გვაქვს საკმაო რაოდენობის ბასკური სიმღერა, მაგრამ რაც გვაქვს, მათგან ჩვენს ყურადღებას იმსახურებს სწრაფი რიტმომეტრული ცვალებადობა, პოლირიტმია: მაგ., სიმღერა "Aritz-adarean "-ში, კუპლეტურ-ციკლური-განვითარება "Izar ederra "-ში, რეფრენების ფართოდ გამოყენება; მრავალხმიან უფრო გუსტად, ორხმიან სიმღერებში ტერციული-სექსტური პარალელიზმები (Jeiki,jeiki,etchekuak"); შეალარებით იშვიათად ვხვდებით ხუთნილად ბომას; 5/4-ისა და 3/4-ის მონაცვლეობით საყურადღებოა სიმღერა " Au,au pena ren andia", სიმღერებში მეტწილად მარტივი ბომებია გამოყენებული: 2/4 და 3/4; გამონაკლისს წარმოადგენს " Errefusa" (6/8 3/8-2/8-3/8); მხოლოდ რამდენიმეჯერ გვხვდება 6/8 " Oi Betleem "-ში და " Praka zar txikitxoa" -ში.

მელოდიურ ფორმულებში ხშირია შეკავებული რიტმული ინტონაციები, მახვილთა გადაადგილება ძლიერიდან სუსტზე. მახვილი,ძირითადად, საკმაოდ რელიეფურად არის გამოკვეთილი, მელოდიური ხაზი დიდ დიაპაზონზეა გაშლილი; ორხმიან სიმღერებში წამყვანი, ძირითადი ხმა არის I ხმა, რომელიც შესანიშნავად ჩანს სიმღერა " Aitarik ez Dut "-ში. მაგრამ II ხმაზე ვერ ვიტყოდით, რომ ის აკომპანემენტის ფუნქციას ასრულებს, პირიქით, II ხმაც საკმაოდ დინამიურია. მას სისტემატურად პარალელური განვითარება უნევს სეკუნდურ თუ ოქტავურ უნისონში, ან პარალელური ტერცია, სექსტებით მოძრაობის დროს.

---

1 შ. ასლანიშვილი, ნარკვევები... ტ. I, გვ. 160-161.

ზედა ხმაში, როგორც წესი, ვხვდებით მელიზმებს და იუბილაციებს, კილოებრივი სტრუქტურა გამოკვეთილია, მაგრამ ამ ნიმუშების მიხედვით არ ჩანს მათი ფუნქციონალური გამოყენება, რაც დამახასიათებელია ძველი ცივილიზაციის ხალხებისათვის; ვფიქრობთ, რომ ჩვენი მასალის ანალიზი არ კმარა ამ საკითხის გადასაჭრელად. მელოდიურ ხაზში დიატონიზმთან ერთად ყარბად არის წარმოდგენილი ქრომატიზმიც: "Zeruko izarren bidia"," Gaiaz eder da argizaria" და სხვ. ცხადია, ჩვენი მასალა არ კმარა იმისათვის, რომ ბასკური მუსიკა შევისწავლოთ სამი ძირითადი პრობლემის:ტანრის, დიალექტების და პირენეის სხვა ხალხებთან მიმართების მიხედვით. მაგრამ რაც გვაქვს გაანალიზებული და ძველი წყაროების გათვალისწინებით შესწავლილი, საკმაოდ საგულისხმო მასალას იძლევა იბერიულთან-ქართულთან-მიმართებისათვის. ამ მასალას ყირდება გაღრმავება და მას, ვფიქრობთ, საინტერესო პერსპექტივა აქვს.

თვით ბასკური მუსიკის გენეზისის საკითხები, როგორც დაერწმუნდით, საერთო, რთული და მრავალმხრივ კვლევას მოითხოვს. მდიანობაში უნდა იქნეს შესწავლილი ისტორიული, ეთნოგენეტური, ანთროპოლოგიური, ხელოვნების სხვადასხვა დარგის მონაცემები. კიდევ მეტი, ბასკური მუსიკის კვლევისას არ კმარა მარტო ბასკური ხალხური სიმღერის ანალიზი. როგორც ვნახეთ, გასათვალისწინებელია ესპანეთისა და ბასკონიის უძველესი მუსიკალური ძეგლები, რომლებიც XII საუკუნეს არ სცილდება; გასათვალისწინებელია პირენეის სხვადასხვა ხალხებსა და მათი დიალექტების მიმართების საკითხი. არ კმარა მხოლოდ პირენეის ესპანეთის მუსიკის ანალიზი. საჭიროა ზოგადესპანური მუსიკის გათვალისწინება, რადგან მასში მეტ-ნაკლებად შემონახულია ამ ხალხთა უძველესი ტრადიციები. ამის შესწავლას კი მნიშვნელობა აქვს გენეტიკისათვის. ჩვენ მიერ წარმოდგენილი ბიბლიოგრაფია შეიძლება არ იყოს სრული

იგი შეიკენიღია მოსკოვის, ლენინის სახ. ბიბლიოთეკის გემოთ ჩამოთვლილი წყაროების მიხედვით და ეხება გოგადოესპანურ მუსიკას ბასკური წყაროების გათვალისწინებით.

და ბოლოს, ბასკური ხალხური სიმღერები გამოირჩევა ხალასი იუმორით, ფუმატიკის დახვეწილი დინამიკით, აგროვნების თავისუფლებით, მდიდარია სიმბოლური შედარებებით; მოქმედ პირთა გარეგნობის მოხდენილი აღნერით, ასევე მათი სულიერი განცდების ერმა ასახვით. ხალხური მსოფლმხედველობა შესანიშნავად ჩანს ლექსებში: "მერცხალი", "ფრინველთა მორის", "ვარსკვლავების გგა". მათი ლირიკა, რომელიც არ გადადის ფრაგედიულობაში, საერთოდ მიუთითებს ხალხის ჯანსაღ აგროვნებაზე.

ჩვენს კრებულში სიმღერები განლაგებულია ტექსტუალური კონტრასტების მიხედვით. ცხადია, წინამდებარე წიგნის ავტორებს არა აქვს პოეტმთარგმნელის პრეტენზიები. ჩვენი თარგმანები, ძირითადად, ემყარება ტერმანულ, ფრანგულ, ესპანურ და ბასკურ თარგმანებს, ამიტომ ამ ენებიდან თარგმნილი ბნკარედის გამოქვეყნება არ ეცანით მიგანშეწონილად. მეტი სიზუსტისათვის ნოტებზე დავტოვეთ ბასკური სიტყვები, ხოლო ბნკარედიდან გამომდინარე მხატვრული თარგმანები თან დავურთეთ ნოტებს. მხატვრული თარგმანი უფლებას გვაძლევდა გოგიერთ სიმღერაში, ერთგვარი გომიერი ჩანართი შეგვეტანა.

იმისათვის, რომ ქართულად თარგმნილი რამოდენიმე საგალობელი უფრო სტილიზებული ყოფილიყო, ისინი ძველი "იამბიკოს"ფორმით გადმოვიღეთ და მეტრული თანფარდობის დასაცავად სიტყვებით შევავსეთ. ისინი ორიგინალის აგრსა და განწყობას არ ცვლიან. რამდენიმე ლექსი ქართულ ხალხურ სტილში წარმოვადგინეთ. ამისი მაგალითია პირველი სიმღერა

"ერთხელ, ღოსით, მუხის ტოტზე
ყვავი ენებით ბუქნაღა".

ძალიან გაგვიჭირდა ტერციებად წარმოდგენილი სიმღერის "მერცხალის" თარგმნა.

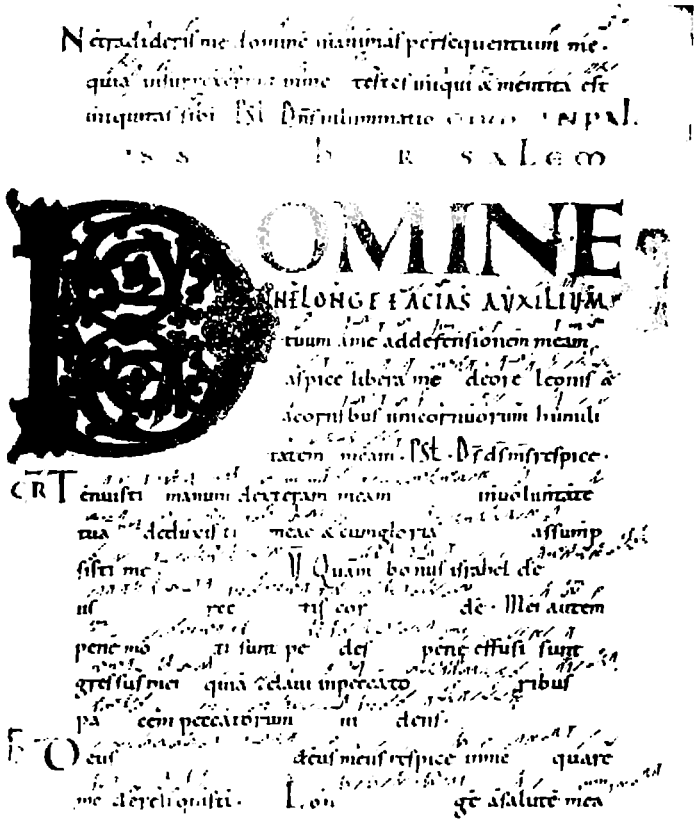

Mus.Lit.6,fol.35v°,Staatsbibl.86,B a m b e r g.

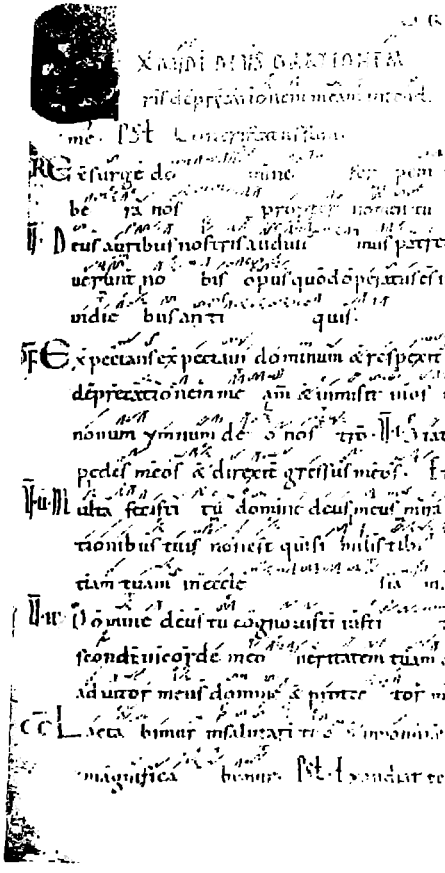

℣ Vsque quo domine obliuisceris me in finem quam diu
po nam consilia in anima mea. Inlumina.
℟ Respice in me et exaudi me et cantabo domino qui bona
tribuit mihi Inlumina.

CO Oportet te fili gaudere quia frater tuus mortuus fuerat et
reuixit perierat et inuentus est. Ps. Qui sup.

OOMINE CANTI ST AO S. LAURENTIO
CULI MEI SEMPER AD DOMINUM QUIA
ipse euellet de laqueo pedes meos respice in me et
miserere mei quoniam unicus et pauper sum ego. Ps. Ad te leuaui.

CRE Exsurge domine non praeualeat homo
iudicentur gentes in conspectu tuo
℣ Ne conuertas domine inimicum meum retrorsum infirmati
buntur et perient a facie
tu
TRA Dite leuauit oculos meos ad montes unde
Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum
Et sicut oculi ancillae in manibus domine suae
Ita oculi nostri ad dominum deum nostrum
donec misereatur nobis. Miserere nobis domine
miserere nobis.

86 r

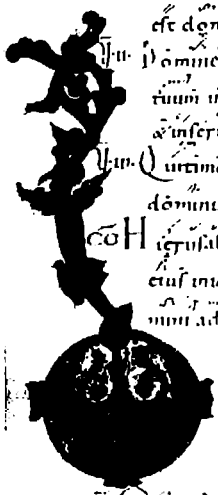

FERIA·II·ST·AO·S·III COMO VTOS
EVS IN HOMINE IPO SALVUM ME FACE
mum tuum iudica me deus exaudi
tionem meam. Ps. Auerte malo

GR Este mihi in deum protectorem et in locum
ut saluum me fa cias. V. Deus qui es iustus
OF mine non confundar in aeternum. Exaudi me
CO Abscondit me in tabernaculo suo in die malorum parce servo
tuo. Ps. Cantemus et laudemus

29v

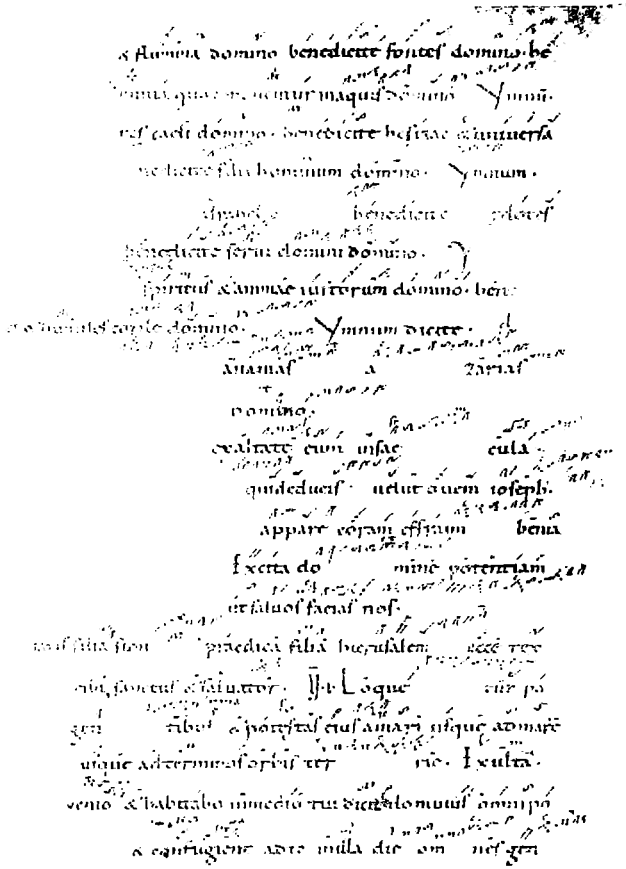

pauperis [illegible] ut saluam faceret a persequentibus animam
meam alle [illegible] ℣. Adiuua me domine de
us meus saluum me fac propter misericordiam tuam.
Gloriam quia manus tua hec fecisti eam [illegible]
℣. Qui insurgunt in me confundantur ser[illegible] tuus
tuus [illegible] lætabitur induantur qui detrahebant mihi
reuerentia [illegible] Alle.

Petite et accipietis quærite et inuenietis pulsate et
aperietur uobis omnis enim qui petit accipit et qui
quærit inuenit pulsanti aperietur alle
luia. Qui sup.

ROTEXISTI ME DS. Exaudi deprecationem
Repleti sumus mane misericordia tua
et exultauimus et delectati sumus alle
luia [illegible] mine refugium
factus es nobis a generatione et progenie. Alle.
℣. Ante quam fierent montes aut formaretur
orbis terrae a sæculo et usque in sæculum tu es deus. Gloria
Ego autem uero uenit et nos palmites quoniam in me
ego in eo hic fert fructum multum alle luia

46 v.

Credamus consortes Regis auream lauream sumere
Quid tibi profuit per fauce serpentis quo indam unum
Decepisse mulierem
Cum virgo peperit incarnati dei patris unici domini nostri
Quipdam tibi tulit carnulla maxillam forte
Et regressus ceuae natus fuit quos tenere cupis
Nunc ergo prima virginis uincere cernis inuide
Et matrem parere filios domino placitos
Et uiduarum martyrum fidem hunc ingenuis integram
Quicrediderit fidem negare sensuerat virgini
Femina nunc uides in bello contra te facto duces existere
Quae filios suos instigant fortiter tua tormenta uincere
Quin etiam ipsa meretrices dei munda
Et thae sibi templum dignae efficere purgatum
Prosus nunc beneficiis in commune dominum
Nos glorificemus a peccatores a iusti
Quae fortes corroborat et plausis doctrinam
Porrigit ut saltem post facinora surgamus

DIEBUS DOMINICIS

CANTEMUS CUNCTI MELODIA HUNC ALLELUIA
laudibus sacrum regis hac plebs resultet ALLELUIA
oc denique celestes chori cantant uiatum ALLELUIA
oc beatus apparata paradysi ciuitatis concentus ALLELUIA
uneae astrorum micantia luminaria ubilant altum ALLELUIA
ibum cursus uentorum uolatus fulgurum coruscatio
tonitruum sonitus dulce consonent simul ALLELUIA
ctus a unde imber et procellae tempestas serenitas

PUELLA TUI
ALLELUIA

.lit.6,fol.87 R.Staatsbibl.86,Bamberg.

სახელწოდება	ქალწოლანა ახალ ნოტაციაში	ჩრდ. ესპანური ხელნაწერ კვადრატული			აკვიტანი ური
Punctum Virga					
Pes, Podatus					
Clivis, Flexa					
Torculus					
Porrectus (Clivis resupina)					
Scandicus Salicus					
Climacus					
Quilisma					
Oriscus					
Prassus					
Gutturalis Virga strata Frangulus					

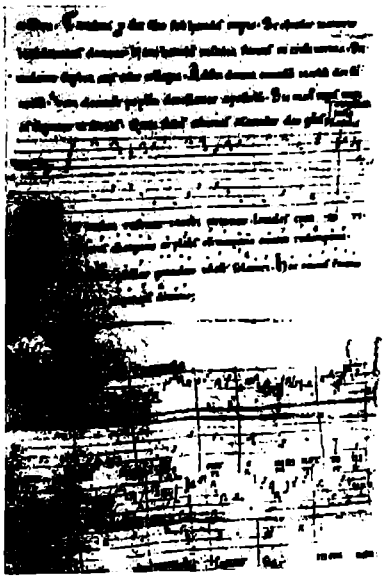

ანტისტროფი იოანე ლეგალი/1155 წ./, სავარაუდოდ XII-XIII საუკუნეებში, საკათედრალო სიმღერათა კრებული "Vox nostra resonet" 25,5X21 სმ.ფსალმ, გვ.1ბ, -"Vox nostra resonet"

კალიქსტინეს კოდექსი, გვ.189 XII-XIII საუკუნე.

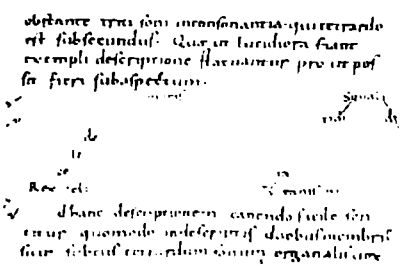

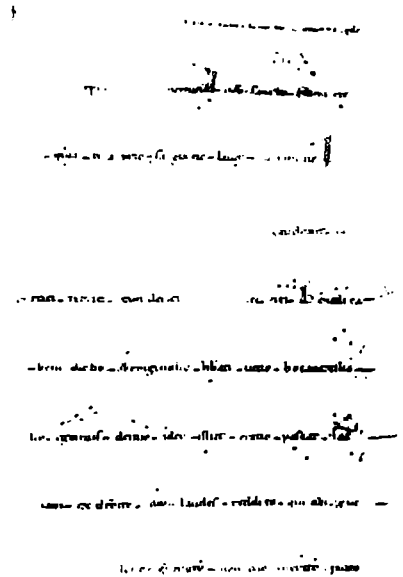

"Rec caeli dominus

"Organa laetitiae""Benedicamos Domino"

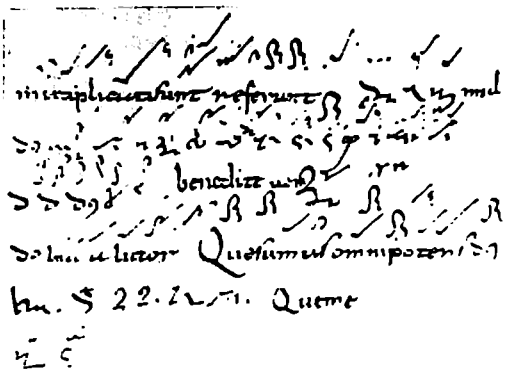

ბრეტონეთ საფრანგეთის სამუსიკო ბიბლიოთეკის ნიმუში /მე-11 ს./,ტოურის სახ.ბიბლიოთეკა Ms10,ფ.164v.

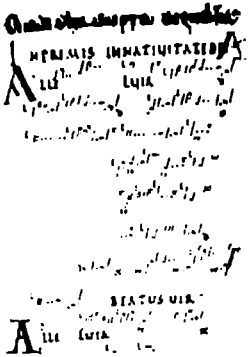

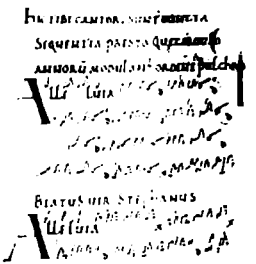

მე-10 ს-ის ვინჩესტერის ხელნაწერი კემბრიჯი,"Alleluia Beatus vir" ვინჩესტერის ტროპარი,14,6X9,2 №41,ფ.153 Organum super Sequentia,Corpus Christi

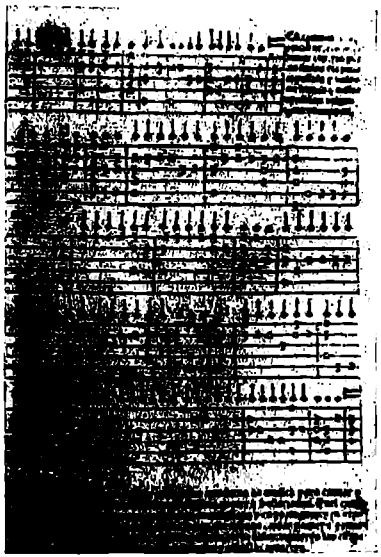

ნოტის ფურცელი "Libro de vihuela de mano"...
ვალენსია, 1536 წ. ფ. CVI

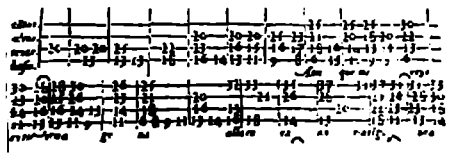

1550-ის ესპანური საორღანო ტაბულატურა

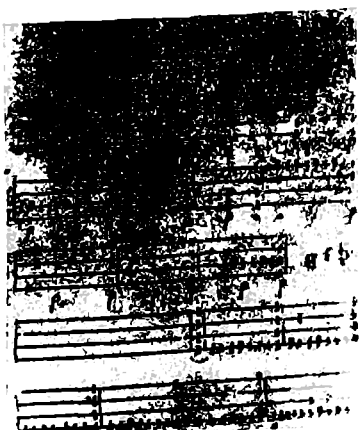

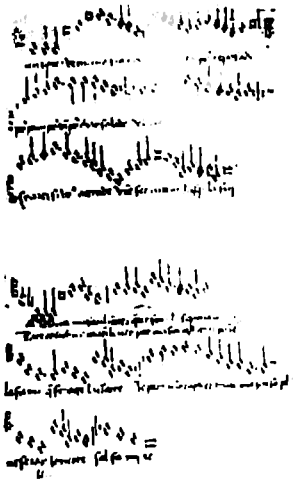

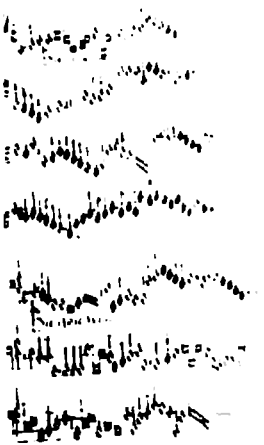

ანტონიო ლაბუსტურა. ანტონიო დე-კაბეზონ "Libro de musica"
ავენიონი, 1578 წ. 33.37

ანონიმ-კომპოზიტორის/1450-1480/ "Bien soyez venu""Alleluya". სევილია, ბიბლიოთეკა კოლომბინა, კოდ. 5-1-43
22,1X16,2 /18 ს.ბ.ნ., 17 ფ.

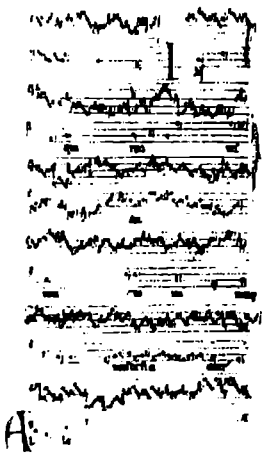

ლეონინი/1150-1190წწ./ "Inquirentes autem"
"Alleluia Timete" Organum duplum №40
ვოლფენბუტელის აუგუსტუს ქერლების ბიბლიოთეკა
21,5X15 სმ.№50,ფ.37 v-38 r

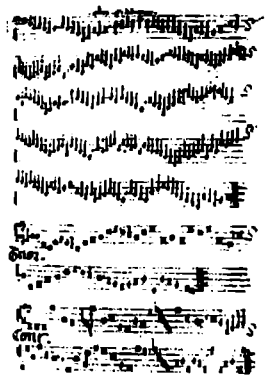

ფრანსისკო დე ლა ტორე/1483-1499წწ./"Alta Danza"
მადრიდი,Palacio Real 2-1-5."Cancionero de Palacio"
ფ.223 r.

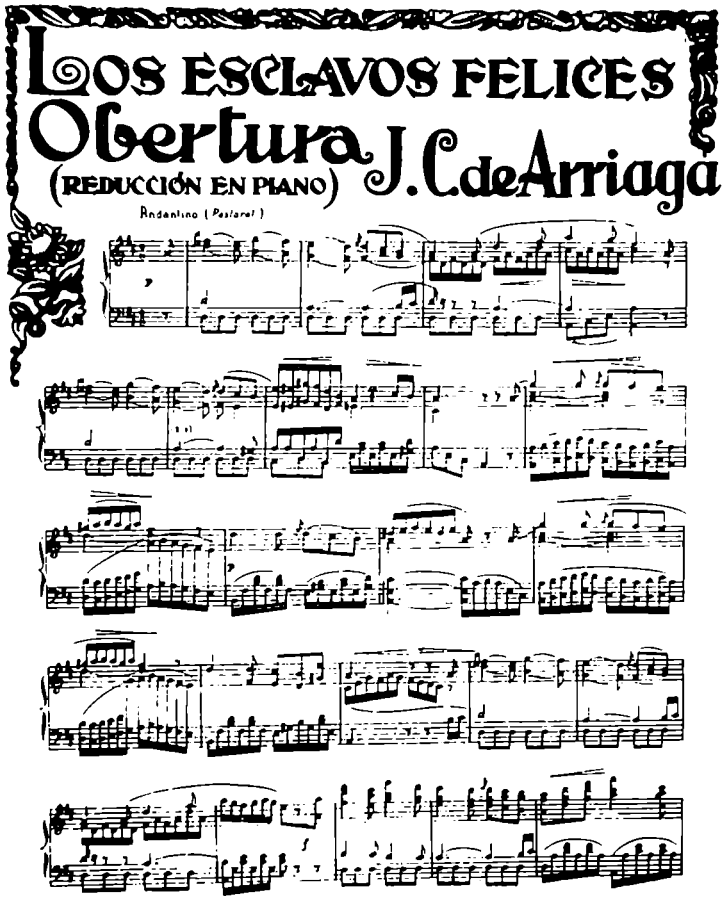

ბასკური მუსიკის ერთ-ერთი უძველესი სანოტო ნაბეჭდი ნიმუში.

სანტიაგო დე-კომპოსტელას "ტიტების კარი"-Matteo(1166-1188)•

სანტიაგო დე-კომპოსტელას "დიდების კარი" Matteo (1166-1188).

ალფონსო X,კარის პოეტები,მომღერლები,მუსიკოსები/მე-13 სუს 11 ნახ./

Баскская народная музыка

(Резюме)

Для изучения древнейших истоков грузинской музыки нужно учесть три проблемы: I. Взаимосвязь, генетическая и культурно-политическая, с народами Переднего Востока (шумеры, хетты, Урарту, хурриты... позже с древней Арменией и Албанией, с Грецией и с Римом). 2. С народами Северного Кавказа (Иберийско-кавказские языки) и 3. Гипотезу взаимосвязи Пиренейских и Кавказских иберов.

В данной монографии, по мере возможности, проанализированы и рассмотрены материалы пока не совсем изученной гипотезы.

В I томе "Языки мира" Антуан Мейэ и Марсель Кохен выделяют языки народов древней Азии и побережья Средиземного моря; при перечислении языков за кавказскими следует баскский и не случайно. Видным представителем этой теории является Гумбольдт, а академик Н.Я.Марр в своем известном исследовании "Из Пиринейской Гурии" писал: "Я никак не верил, что в наши дни могут происходить чудеса... выехав из Парижа на юг Франции к Пиринеям и достигнув... села Тардху, мы оказались... на Кавказе в Гурии". Кроме языкового взаимоотношения, ученый много общего находит и в этнографическом быту, поэтическом характере. До и после труда Н.Я.Марра были опубликованы исследования и сопоставления баскского и грузинского мира Г.Шухардтом, А.Тромбетти, К.Боуда, Х.Уленбеком, Г.Дюмезилем, р.Лафоном...

О родстве пиринейцев и грузинских иберов писал древнегреческий географ Страбон: "Западные иберы переселились к находящимся выше Понтийского моря местам и выше Колхиды". Римский историк Аппиан отмечает, что "Иберов Азии одни считают предками-колонистами европейских иберов..."

В области музыки основным источником является древнейший обра-

зец европейской полифонии "Кодекс Каликстина" из Сантяго де Компостела (XII в.).

Двухголосное строение, которое засвидетельствовано в "Кодексе Каликстина", отличается от современного испанского многоголосия. Кварта-квинтовая основа полифонического строения, а также интонационная структура баскских и грузинских народных песен подтверждается удивительным тождеством грузинской песни с баскской.

Мы пришли к этому выводу, так как считаем, что грузинская народная и древнепрофессиональная музыка (X-XIII вв.) со своим фундаментом - восточноевропейского склада до XIII века она прошла все те этапы развития, которые прошли европейские народы, в особенности те культовые центры, которые являлись очагами полифонической: инструментальной и вокальной музыки.

R e s u m e

La musique populaire basque est étudié dans son ensemble.Cette question est analysée,compte tenu des aspects linguistique,historique et ethnographique. Lors de l'étude des problèmes génétiques on a tenu compte des questions liés aux pré-Espagnols et,plus particulière aux anciens ibériens:les principales théories concernant l'origine de ces peuples,les données des historiens de l'ancienne Grèce et de Rome.

Partant d'une analyse générale,les auteurs émettent une hypothèse au sujet des liens des Ibéres des Pyrénées et Basques avec les anciens Ibériens du Caucase.Du point de vue de la musique,une matière importante pour la génétique est fournie par l'étude du problème de la polyphonie.Il faut préciser le bien fondé de la reconnaissance du Kalex Kalixtinus de la ville de San Sebastian en tant que monument de la polyphonie de l'ancienne Europe qui a des fondements dans la musique populaire et quarta-quinto,caractéristique pour la musique byzantine ancienne et géorgienne.

On trouve une réponse affirmative à cette question dans les chansons polyphoniques conservées sur le territoire meme de l'Espagne et dans les motifs parallèles aux berceuses géorgiennes dans la musuque espagnole.Cette analyse atteste que le centre politique de San Sebastian,à la différence des autres centres européens de polyphonie,est basé sur la polyphonie locale et ne constitue point le produit uniquement d'une école professionnelle de polyphonie, répandue à l'époque en Europe Centrale.

La polyphonie,découverte sur les îles Britanniques,pouvait y pénétrer de l'Ibérie pyrénéennes,dont les tributs vivaient à l'époque sur les îles Britanniques.

Les questions des relations avec la musique géorgienne sont envisagées, compte tenu des monuments pan-historiques de la musique et l'on a suivi les influences,subies par l'école de polyphonie espagnole.

Dans le présent recueil on a inséré et juxtaposé des monuments de polyphonie espagnole ancienne,on a montré les principales étapes de l'évolution de la polyphonie sur le territoire de l'Espagne;chaque fois on a tracé des parallèles avec la musique polyphonique géorgienne.

Pour la première fois on publie en géorgien,avec une traduction russe, des spécimens de polyphonie basque et espagnole.La matière est disposée dans le recueil suivant les sujets traités et en observant leurs contraster.

Le but des auteurs du recueil est de tracer une juste approche de l'étude de l'origine et des rapports des chansons polyphonique basque et espagnole et de leurs liens avec les questions de la génétique des Ibères caucasiens.La musique,comme on le sait,est un "langage avec certains tons" et son étude fondamentale et son analyse sont aussi dignes d'attetion que l'étude des données linguistiques.

On a également inséré dans le recueil: un aperçu du système de la langue basque,sa place parmi les langues du monde et,enfin,la question de la paranté du basque et des langues ibéro-caucasiques,et "Le Pays Basque et les Basques".

ბასკური ხალხური სიმღერები

Баскские народные песни

III

Artiz- adarean

Allegretto

A- rtiz a - dar - e-an ba-la-txings

dan-tzan es-ku zu-ri e- der- e- an

lo- re - a Bar-a - maf e- tan

e ra -man du-te gu-re an-zo(y) on-

e tan an-dre - a Zein i-zen

on- te da, nor i-zan o -te da

e-ra- man du-en mor -os- ko- a?

Bai- i-zan o-te da, ez i-zan o- te-da

gu- re al- da- men-e-ko- an(-w) de- ko- a?

Artiz-aderean belatxinga dantzan

Esku zuri ederean Iorea.

Bart amaretan eraman dute

Cure auzo (y) onetan andrea.

Zein izan onte da,nor izan onte da

Erman duen moroskoa?
Bai izan ote da,ez izan ote da

Cure aldameneko onordekoa?

Eder da amilotsak udalen goizean

Txioka ta adarik-adar astea.

Txori dantzariok burubaltzak dira,
Ezkonberi huna burutx uria.

Nundiko,noizkiko zekarko (y) ote da
Buruan zeukan estalkia?
Paris tik senarak atzo ekariko
Areun ta pararkèz guzia

ერთხელ,დღისით,ზუხის ტოტზე
ყვავი ვნახეთ ბუქნავდა,
ზის დაზნახული პალარძალს
ძვლი ტალაყქანდა,
ზაეინ რიცა დაბინდა,
ტაძრიალი ფანჯარა,
არც აცია,არც აცხელა
შიგ შეფრინდა ყვაჩალა,
რაც კი ჰქონდა საკენკი
ერთიანად ჩაჰყლაპა,
შემდეგ ახალ პალარძალმა
ზასხან ერიც ტალალარა.
ქუარეა ეს რიმ ტაიტი.....
ანდა რიგრ შეიდეკ?!
ზენობელმა ილ ჯიხრა,
ან არავინ დაინდი.....

ეჰ,რაც ზიხდა რას იტალ?
ბედმა ტალეაჩანჩალა!....
ყვავ,ყვავ,ყვანჩალა
აქ რიმ ზიტაჩანჩალა?!

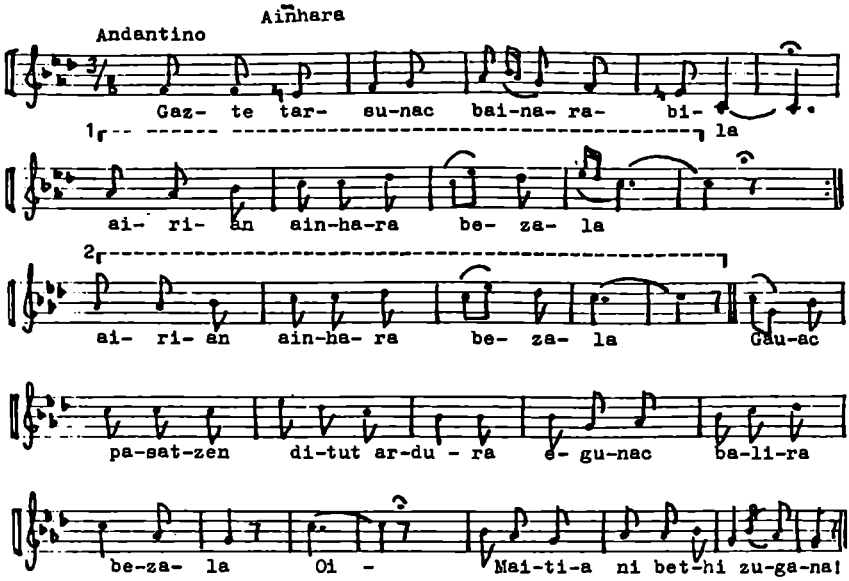

Gazte tarsunac bainarabila
Airian ainhara bezala /2/

Maite nauzula zuc erraiteaz,
Ni ez naiz aleguratzen:
Arras duzu tristzen,Oi!
Caren ez nauzun quitatzen?

Amodioric nic badudala
Ez ceratuzia bada iduri?

Itsasoa pasa niro
Curegatic igueri,Oi!
Ceran zaren charmagarri

Charmagarri baniza ere,
Ez naiteke izan zure.
Bada munduan bertzeric

Nitaz agradatzen denic,Oi!
Urrun zaite niganic.

Cantu hoien emaileac
Ez zuen escripularic,
Caderan dago jarriric,
Segur aleguwearic,Oi!
Panaric gabe bat galduagatic.

მერცხალი

სიყვავილე და ძალა მშვენებს ხალისს,
ვიფარცა მერცხალი ყის ფაილებში დაგნავარდობ,
მიჰქრიან ფეთრად უძილი ფიფქები
და ყოველ წუთს საგრძნობ ყდარდობ.
ვესწრაფვი ხილვას და ამაოა ძიება უნაყოფო....
საყვედურები ამაოებს ესაფუძვლიდ,
ეძებ ჩხუბის მიზეზს,ტყურს მიმაფეი,
ტაქრა ფანატრძნობა და ერჩევი შარფიდ....
მსურს ერფიალებას ვაქყიო ბურჯი,
ვიყავ მოკლებული მე შენს ყურადღებას,
რადგან უნდა ტაკისარჯო ხელმეორე ფხიანი?
და რომ ტიბილი ბევა უნდა ტადმოვსერი ბვირეებაან ბრძოლი!
ჰოი,რისფვის უნდა ავყვე მატ ფუქ ოცნებას?
ან რა ფასი აქვს ჩვენს არსებობას ესიყვარულ?!
ნუ წარმოიდგენ შენდამი ერთნობი დაყვეყვებულს და ტახელებულს
ფერფლად იქცა ერთგულება,ჩაკვდა ყოველი.
ბეერისაფის ტბები ულარავს ენებიან ფეალებს,
ჰოი დავშორდეთ,შეყოფარები წმიდა სავანეს.....
ეს!....ვინც ეს სიმღერა ამაოდ შეიხმა და დაამღერა
მას არასოდეს არ ტანუცდია ერფობის სიმაღლე,
მშვიდად მძინარი ძილში ბოდავს ბედკრული საგრძნობ,
ოფელის მასთან წევს,ვერაფერს ხედა,ტესლავს სიხარბ!

Izar ederra

Andante

1. Men- di- an zoi- nen e- der e- pher zan-
2. E- ne bi- ho- tza dur-zu zu ga-nat

go- go -rri! Ez-da be-ar fi -da- tu
e- ro- ri, E -ne bi-ho- tza du- zu

i- zar e- derr ha- ri E- ne mai-
zu ga- nat e- ro- ri E-ta zu-

te- ak e- re bar-tze-ak i- du- ri
ri- a al- diz har-ri- a i- du- ri

Ez da be- ar fi- da- tu i- zar e-
E- ne be- gi gai- du- ak ni- gar-rez

derr ha ri E- ne mai- te- ak e- re
it- hur-ri E- ta zu- ri- a al- diz

ber-tze-ak i-du- ri Ne- ri hitz e- man
har-ri-a i-du- ri. E -ne- ke- gi gai-

e- ta gui- be- le- ra it-zu- li
chu ak ni- gar- rez it-hur-ri.

Mendian zoinen eder epher zango gorri!

Ezda bear fidatu izar ederr hari

Ene maiteak ere bartzeak iduri

Ez da bear fidatu izar eder hari

Ene maiteak ere bertzeak iduri.

Neri hitz emamn eta guibelera itzuli

Ene bihotze duzu zu ganat erori,
Ene bihotze duzu zu ganat erori,
Eta zuria aldiz harria iduri } (2)
Ene begi gaidaak nigartez ithuri

კაბკაბა ვარსკვლავი

კაბკაბა ვარსკვლავი კიაფობს არწივის მწვერვალზე,
ამ სილამაზისადმი დამონება რისხვას დაგაყრის თავზე,
როცა საგრეხმ შემოწვიცა ერთგულება,-დაეფრინავდი მეცხრე ცაზე,

იყავ ფრთხილად ჩემო კარგო ,ნუღარ წახვალ მაცდურ ტბაზე

ოდეს საგრეხმ შემოწვიცა ერთგულება,-ავიჭერი მეცხრე ცაზე,

და როდესაც მიმავლოვა ცრემლი დამრჩა ორსავ თვალზე,
ფიქრი,ტრფობა წარიტაცა მაღლა ვკრეფ და ვნი ფლეთალზე,
ჩემი გული რად მოგიკალ,რისთვის ჩაკალ სილამაზე?!

ლამაზის გული ცივს ლოდს ჰგავს,
ცრემლია წყარო ჩქეფს ორთავ თვალთაგან,
რას იტან, დაკარგულ წუთს ვერ მოიკალ,
ნუგეშს და წყალობას ნუ ელი ცალთაგან!

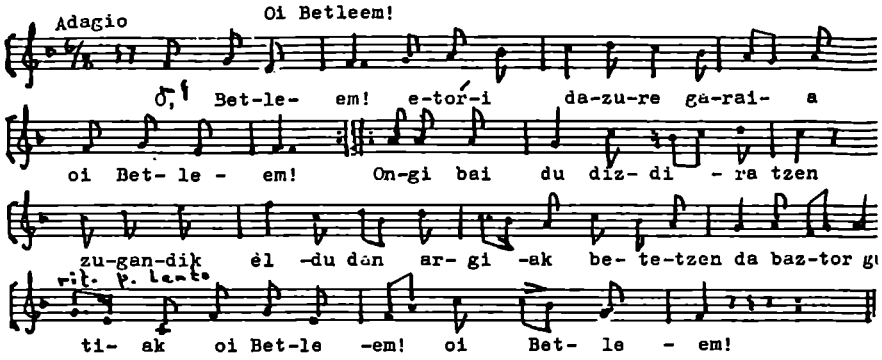

Oi.Betleem!
Etori da zure geraia
Oi,Betleem!
Ongi bai du dizdiratzen
Zugandik eldu dan argiak
Betetzen du bazter guztiak.
Oi,Betleem! Oi.Betleem!!

Artzainekin
Eldu naiz zugana leiaz
Artzainekin,
Ek bezela naiz egin
Adoratzen zaitut Mesias
Eta maite biotz guziaz
Ertzainekin,artzainekin

ᲝᲘ ᲑᲔᲗᲚᲔᲰᲔᲛ,ᲝᲘ ᲑᲝᲜᲐᲠ!!
ᲝᲘ ᲑᲝᲜᲐᲠ,ᲣᲛᲘᲡᲐ ᲩᲣᲔᲜᲘᲡᲐ,ᲛᲝᲕᲔᲓᲘ!
ᲥᲣᲔᲧᲜᲘᲡᲐ ᲖᲔᲓᲐ ᲒᲐᲓᲛᲝᲥᲛᲘᲜᲔ ᲜᲐᲮᲔᲚᲘ ᲨᲣᲥᲘ,
ᲕᲬᲧᲔᲑᲡᲝ ᲙᲔᲛᲘᲚᲝ,ᲨᲔᲜ ᲒᲔᲐᲙᲔᲑᲘ ᲫᲝ,
ᲠᲐᲛᲔᲯᲐ ᲔᲓᲒᲔᲕᲐᲠ ᲨᲣᲮᲚᲨᲝᲠᲔᲙᲘᲚᲘ ᲨᲔᲜᲓᲐ
ᲓᲐ ᲘᲐᲕᲔᲓᲐᲑᲘᲚᲐᲓ,ᲠᲘᲢᲝᲠᲔᲑᲘ ᲔᲜᲐᲕᲔᲨᲕᲘᲗ!

O Eguberi-gaua

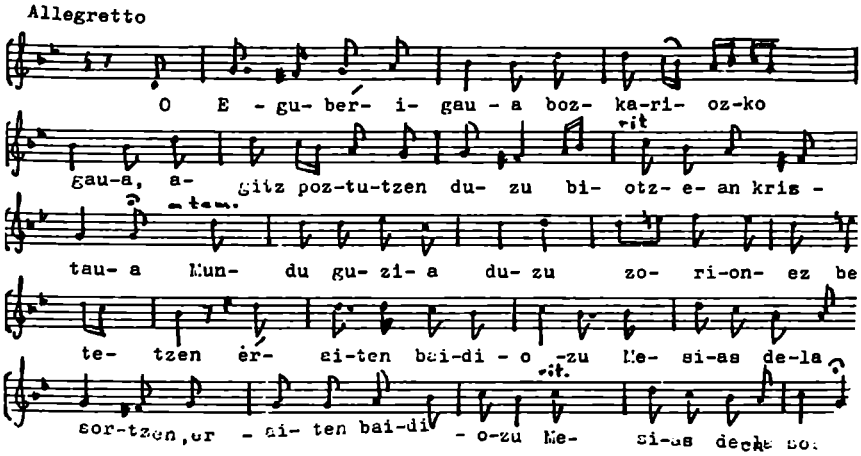

O,Eguberi-gaua,
Bozkariozko,gaua,
Agitz poztutzen duzu
Biotzean kristaua.

Mundu guzia duzu
Zorionez betetzen,
Eratien bai-diozu
Mesias dela sortzen.

ო,შობის ღამეო,
სიხარულის მაუწყებელო,
შენ მიანიჭებ
ღვიძურ წყალობას
მრავალია სულებს!

ქვეყნიერებას
ბედნიერების შუქი შეგმოსავ,
"იშვა მესია!
კერძად მკურნალი აღსდგა!"
ხალხსა აუწყებ.

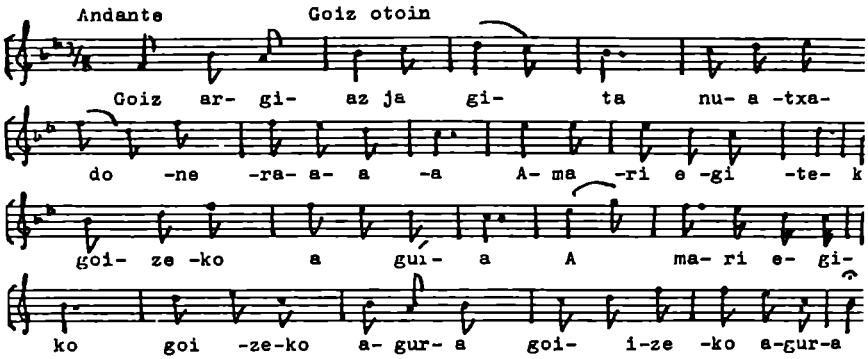

Goiz argiaz jagita
Nua txadonera,
Amari egiteko bis.
Goizeko agura
Biotza garbi-garbi
Goiko Jauna maite.
Auxe gura dodana bis
Biztaldi on bete

დედაი ღვიისა,ჯიო ბნირი ტარიჟრაჟნე,

შენ შუოგნირაე ხსნისაეის ჩენს ბეჟკრეი ოავს,
ნეიდა ქაიბეერი,ტიხეიბ ეიბეაჟერი ზიოცეერს,
ეიძღვენ სპეტაკი საანი ტეერი ღვიის ეინას,
და ნუ ეოაკიენ ეარად ნეაერობა-ნეტენს

/იაბბეკონის ფირეიო/

Praka zar txikitxon

Andante

Pra -ka zar-tki-ki-txo- a zu- lozbe-te-ko- a ar- kon

da-re -a e- re be-re an-tze-ko - a Pra-ka a Men-di-

an i- zan ar-en e- dur -a anai-ko- a au- xe da I-ma

-nol-ek deu-xon so-ñe- ko- a Men-di - a

Praka zar txikitxoa
Zuloz betekoa
Arkondarea ere
Bere antzekoa
Mendian izan aren
Edura naikoa
Auxe de Imanol'ek
Daukon soñekoa.

ზღვაზე ღიღინევებს ოღელი,
ის კი!
ფაფლეიტ-ფაძინწილ შარვლიან
ნაფხრეწ პერანგით ბორბენალი,
აღგზნებული სხეულით ვეღარს გრძნობს ყინვას,
ო,ღმერთო ჩემო,რა საბრალოა ტლანქი იმანოლი!

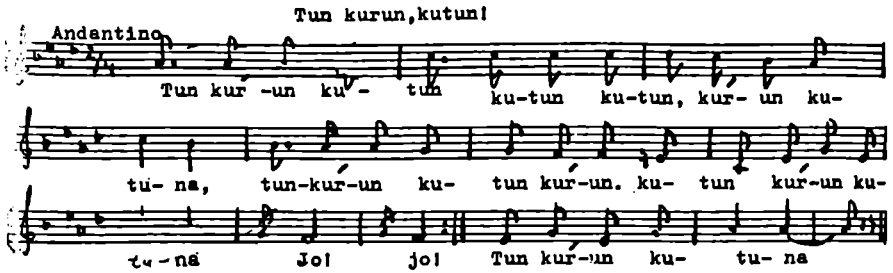

ეს ფარფლნება,სიტყვად ფამაშია.

Inchauspeko alba dendaria

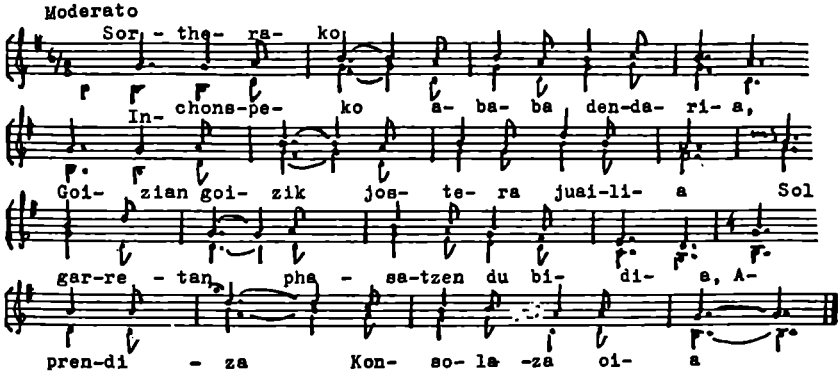

Inchauspeko alaba dendaria
Goizian goizik jostera juailia,
Nigarretan phasatzen du bidia,
Aprendiza Konsolazalia.

Zelian den izarrik ederrena
Jin balekit argi egitera,
Juan nainte maitiren ikhustera,
Ene phenen hari erraitera.

Mundu huntan phenarik gabetarik
Bizitzeko nik eztut perillik;
Maithatu dut ukhanen eztudana,
Horrek beitereit bihotzian phena.

Maithatu dut ukhanen eztudena,

Horrek dereizia bihotzian phena?

Maithezazu ukhan diokezuna
Eta juanen da zure bihotz mina.

Merchikaren floriaren ederra!

Bernian dizu echurra gogorra;
Gaztia niz,bai eta loriusa,
Eztizut galtzen zure esperantcha.

Adios beraz,ene maitia,adios!
Adios dereizut orai sekulakaos,
Ezkunt zite plazer duzunareki,
Eta begira ene arrakuntruti?

Zer izanen da zure arrakuntria?
Zer achl da zure egin ahala?
Zerbait khasu nitan gerthatzen bada.

მკერავი ქალი ინშაუშვილან

ცრემლებს აფრქვევდა მკერავი ქალი ინშაუშვილან,
შეგირდი ისაცა მიჰყვებოდა,ანუგეშებდა,
საკერავად მიდიოდა,ფეხს მიითრევდა,
მოწადე გული ამხნევებდა,აიმედებდა.
თუ ცის ფაფნობნე აკიაფდება ბედის ვარსკვლავი,
კვლავ მივაკითხავ უფვირფასესს და მოვუყვები ამ ჩვენს სადარდელს,
არ მეშინია უბედობის,ვერც ვეპუები,
მაგრამ რა მოვდის?
ვეღარ მიგნდი მიჩანს და სურვილს!
რა არ ვიღონე და ვერ ვიხილე უფვირფასესი,
აღგნებული ვარ,ფიქრები მაწუხავს უუმაფრესი,....
თავი ანებე,ეს მიგდე რასაც მიწვდები და რაც შეგფერის
მოგვეიმედა ახლებურ ძალით ფაბილი ტრფობები უნეფარესი....
ოვალს სიამოვნებს დიდებული ამაის ნაფოი,
მაგრამ ამ ნაფოდ შიგნით აქვს კურკა,ეს ფფლამ ვიცით,
ახალგაზრდა ვარ საკუთარ თავში დარწმუნებული,
არ ვკარგავ იმედს და ვფუიდგმულობ მომავლის ფიცით!
ვეშვიდობები წარსული ოცნებებს გახელებული....
ვეშვიდობები წარსულის ტრფობავ,ახალ ბედს ვეძებ,
ალარ ვიქნები დაორგუნვილი და უიმედოდ შეფვარებული
მოერიდე ჩემს ფასს და მიჩანს
ფადამეფერები ?
რას დააკლებ ჩემს მოვალეს,რისი იმედით?
ბედისწერამ თუ ფამწირა პასუხს ალებ საკუთარ თავით!

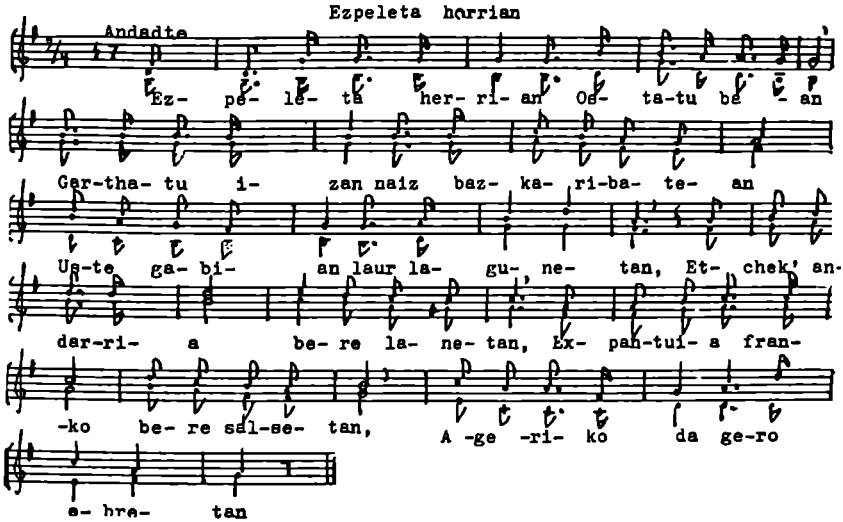

Ezpeleta herran Ostatu baan
Gerthatu izan naiz bazkaritatean,
Uste gabian laur lagunetan
Etchek' anderia bere lanetan,
Espantuia franko beresalsetan,
Ageriko da gero obretan.

Etchek' anderia goizik jeiki zen;
Zortzi orenetan suia hila zen,
Haragi, ere bucherian zen;
Hamek' orenetan garburen sartzen,
Eguerditan bazkaria prest zen;
Manera onaz zopa on bat zen.

Zopa jan eta haragi hori

Ekharri dauka egosi berri,
Begiratu eta egin neron irri;
Pochi pochi bat eman zautan niri,
Zer jenero zen etzen ageri,
Mamia guti,hezurra handi.

Arnoa zuten Bordalekotik,
Edo bertzela taula zokhotik,
Agollatuia ongi uretik;
Edan dezagum beraz gogitik,
Horditziaren beldurra gatik,
Horrek ez gaitik joko burutik

Zalhu dabila zerbitzaria,
Salsa bat badila egin berria,
Nahi dugunez haren erdia;
Egin dezagun beraz guardia,
Salsa eztela egin berria,
Bezperakua,mintzen hasia.

Kafe on batek oro ahazten:
Galdetu orduko berehala prest zen,

Ura doidoia pegarrian zen;
Hasi zen beraz noizbeit ekhartzen
Ura doidoia hasia belsten:
Ttikera erdibat phurrusika bazen.

სოფელ ესპელეტში

სოფელ ესპელეტის ფუნდუკს ერიდეთ!
ოხნი დამშეული ძაღმარიდ საღილად,
ღიასახლისმა ტრაბახით აკვიკლო ნამცვილად,
ღუნის პატრონის საწოლიდან წამოიყრა რიჟრაჟზე,
რვა საათზა ისე ძაბვლო ცეცხლიც კი ვერ დაანთო კერაზე,
საცასტოში ახალი ხორცი ეკიდა,არც უფიქრია ყიდვაზე,
ფერმეკი რომშესრულდა,მხოლოდ ბოვანილის დადგმა მოახერხა დახლზე
ფორშეტმა რომ მოატანა ყველა ძაღმეკლილი შადაზე.

სუპი მოიტანა და ყარდა,
შემწვარ ხორცში კბილები ჩაკერჩა,
სიმწრისაგან ვიკინოდი,
რაც მარილი, მარილია
მოგონება კბილი დაკვრჩა.

ძალმოტვიტდი დიდი ძვალი,
გედ ეკიდა ბუჯა ხორცი

ბორდის ღვინის ჩააბერა ბოლში წყალი,
ესვი ეგონა, ვადღეგრძელე,
ღვინის ძალა ვერ ვიგრძენი,

ტვეშინოდა სიმაგრალის და

კინაღამ არ დავიმაგერი,
ბოლო ტატკრა ტანის რბევი,
ვისაც მოტეხვა დავიმტვერი,
ვეხოვე წვენი ტასასინჯად
პირი ტაპოტეიუელა "ფაქიზად"
კარტი ყავის დამზადება დაავიწყდა ფასპინძელსა,

ისე იყო უფერული, ვინც კი შეესვი ვაი შენს მტერსა,
ოი ღმერთო შენს საბერსა, ჩაგვიმწარდა ყოველივე

და სუყველას მოიწოდებ ფორიდეი ტანსაცმელსა!
იმ ფუნდუკში დროსტარებას არ ვუსურვებ ჩემსა მტერსა!!

Inhazketako mandoa

Moderato

Hau-che da i - khaz- ke- ta- ko man- doa-ren tra-
za Le- pho- a me- he du e- ta i- li- a la-
tza I- tchu- ra gai- tza has-ta -pe - gu- zi-ti-
kan zam- ri- ak bal- sa! Hau- che da sal-sa ! Kris-
tau-rik ez dai- te ke al- de-tik pha- sa kris-
tan- rik ez -dai -te- ke al- de-tik pha-sa

Hauche da ikhazketako mandiaren traza:
Lephoa mehe du eta ilia latza.
Itchura gaitza;
Bastapeguzitikan Zauriak balsa!
Kristaurik ez daiteke aldetik phasa,
Kristaurik ez daiteke aldetik phasa.

Sokak palupan eta lazoa trostan,
Errekari behera juan zazkit postan
Ezpainak oskan;
Ehun goropillo eta berrehun buztan
Bakhocharen phuntan:
Hek baino hobe likek batere ez ukhan.

Ikhatz zaku ederren jaba dabilla:
Ahoak non dituen eztaite bilha,
Phorroska milla;
Zazpi zortzi petachu elgarrekilan
Ziloekilan:
Heien bethazaileak badik aski lan.

Neskatcha banintz eta majoa falta,
Ikhaskinik ezkontzaz ez niro trata,
Jainkoak barkha!
Lastimagarri baita ikhazazkin hauta,
Dabilan planta,
Bethiri eztirola etchetik athera!

Ikhatza saldu eta ondoko traza,

Gaitzurubat arthoren saria falta,

Etchera juan da;

Andreak nigar eta haurrek marraka,

Et' ezin balaka!
Talo baten gaiik eztaik harrapa.

მენახშირის ჯორი

შეხვდი მენახშირის ჯორს,
ფიფაბურძგნილს,
კისერ ტაჩიკინებული,
ბურგს სერავს მაჯრახის ყრილობა
მაგ საბრალოსა და დაკნინებულს,
უბანგ-ლაგამი მოკაბული
დააყენებენ ლაფიან ბაბაზე,
აკრაყუნებს ბახელებული

ჩაფლეფილები კბილებს
ასამდე კვანძს ნახავ ტამბული ოკის კვანძზე...
ორასზე მეტ მოხვეული ნასკვს.....
რომც მოინდომო ვერ ნახავ
ჩემს ჯორზე დარდიანსა და ლაბანს!

დაფვირული ნახშირის ტომრები,
მიაჩაკჩაკებს პატრონი მისი ამპარტავანს,
ტომრებს შვიდ-რვა ამტვერებ ნაფლეთს
მენახშირე კურავს და ამბავს.

მე რომ ვიყო ტასალოვარი ქალიშვილი
მენახშირის ცოლად ყოფნა ღმერთმა მომიტევოს!
უნდა ვიცოდეთ მთელი სიცოცხლე და
ღამე და ლაზე დუხჭირ ცხოვრებაში სული უნდა ტანჯვეს.

"ნახშირი!","ნახშირი!!"

" აბა ვის სურს ნახშირი ?!"

"ოუ შეეძ�e ცავდიდი,

ფული მოუკვდა პატრონი

ამ საწყალი ტრიბები

რით ეიკვები დაფიქრდი!"

ერთ ბუასი სიმინდის

საბოიაურიდ არა აქვს,

მიხვალ სახლში და შენს მცერს

ცრემლებს იქნი საბ წახვალ?!

ცოლი მოუქვამს ,

შვილი ბოიეის....

რაც არ ა ცაქვს რას ცახვალ

უფეერბით,ცაქირვებით

სასიკეთოს რას ცაუქვაე!!"

Aitarik ez dut

Largo

Ai - ta- rik ez - dut a - ta a-ma e -ra z

har - tu Nor- bei - ten be- har-ra e - re Et-che -

an ba - du -gu, zuk ha- la pla - rer ba-zin-

du na- hi zin- duz- ket- zu, E ne de-sir-ra

zer den O- rai be-da - ki- zu

Aitarik ez dut eta ama ere zahartu,
Norbeiten beharra ere ltchcan badugu;
Zuk hala plazer bezindu nahi zinduzketzu;
Ene desirra zerden Orai badakizu.

Etcheko anderia,zure niz ahalge,
Zure alaba prima gald' egiteko ene;
Ukhan dut adizkide bai eta erraile
Jarrikiten zaiola bertrze zombeit ere.

Neguaren ondotik jiten duzu uda:
Zertako egiten duzu horrembeste duda;
Zer uste duzu ala haizu dela bethi
Gorthiaren egitia prima gaztiari.

Etcheko anderia,jiten niz zu gana
Entzurik baduzula lili bat charmanta;} 2
Lili bat Gharmanta eta bihotz bat net ona.

აღარ მყავს მამა

აღარ მყავს მამა,
მოხუცდა დედა,
ჭირდება ოჯახს ქალი,
ცოლად გამომყევ,
შენ შემიყვარდი
მსურს მოვიხადო
ფშოტლების ყალი.
ასწონ-დასწონე რაც მოგახსენე,
ნუ აჩქარდები !
ო, ქალბატონო ძვმუდარებით:
ნუ აღელდები!
უფროსი ქალის ხელს ვიხილავ,
უნდა დაგვიოფლო!
მარადაია,სხვა მსურველიც მყავს,
არადერია,უნდა დაგვიოფლო,
ნუ შეგვეფო უარს, მოგეწონები!
უნდა დაგვიოფლო!!
ბაბაარის შემდეგ გაბაფხულია,
ფანჯვის შემდეგ კი,სიხარულია!!
რაგომ მერცხლობ?
მოიანაუგრძნეო!
ჩვენი იმედი სიყვარულია.
მეგვიდრისაგის გადარიოვდება ეგო, სადი-კარი
ოქვენ მყავს ყვავილი მოგბიბეული ,
იმის წინაშე რაა ბაბაარი?!
ვიხილავ შეგვისმინო,დაგვეწერო ჯვარი!

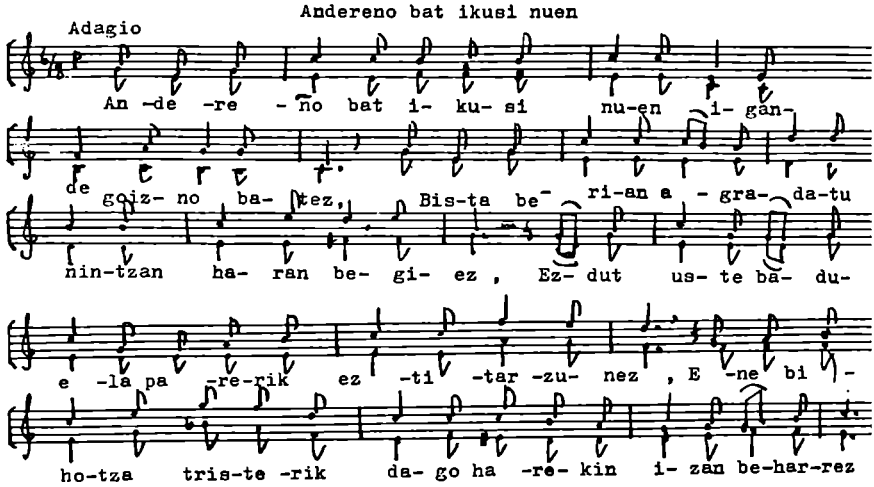

Andereno bat ikusi nuen igande goiz batez;
Bista berian agradatu nintzan haren begiez;
Ezdut uste beduela parerik eztitarzunez;
Ene bihotza tristerik dago harekin izan beharrez.

Anhitz maite baduzula fama hadatu zauzu;
Egun guziez maite berri bat egiten omen duzu;
Horiek hola balin badira,nor fidaturen zauzu?
Khambiatu behar duzu ni nahi balin banuzu.

Baduzuia dudarik zu enetuz geroztik,
Nahi ere banukuela zuataz bertze maiterik?
Ezdut uzte balaitekela mundu huntan gizonik
Kontent bizi laitekuenik zu kitatuz geroztik

Mihian dutzun elhe edorrak bihotzian bazintu
Menturaz zure maithatzia erresoli niokezu;
Bainian gero desplazerrik eman gogo baduzu,
Othoitzen zaitut hemen berian lurrez estal nezazu!

Prima ederra

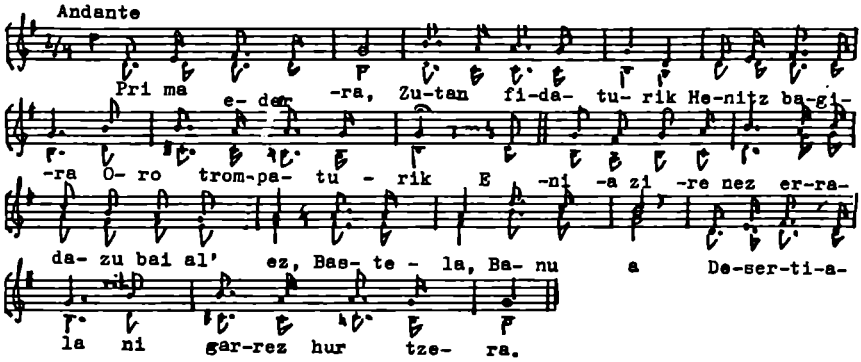

Prima ederra,
Zutan fidaturik Hanitz bagira,
Oro trompaturik.
Enia zirenez erradazu bai al'ez,
Bestela,
Banua
Desertiala ni garrez hurtzera.

Desertiala
Juan nahi bazira,
Arren zuaza,
Oi! bena berhala!
Etzitiala jin harzara nigana,
Bestela
Gogua
Dolturen zaizu,amoros gachua!
Nitan etsemplu
Nahi dianak hartu,
Ene malurrak
Parerik ezpeitu.
Charmagarri bat nik nian mai thatu
Fidatu,
Trompatu;
Sekula jagoit ikusi ezpanu!

Mintozo zirade
Arrazu gabetarik
Ezdudala nik
Zur' amodiorik;
Zu beno lehenik banian besterik
Maiterik,
Fidelik;
Horrez ezterezut egiten ogenik.

ჟიზიელ ქაღიშვილი

ამ კვირა დილით ოვალი დამრჩა ლაშან კოტოზე,
მისმა დანახვამ ამირია მწყობრი ნაბიჯი,
ტანშორებისას ტყის მოაწვა წყეული სევდა,
ძმა-ბიჭები დამცინიან "ოავს რისთვის ისხი?!"
"ის დღე არ ტვახსოვს შენ რომ ვინმე არ შეტიყვარდეს,
რამ დაგიკარგა ასე უდროოდ რწმენა,ხალისი?
ახალს თუ ნახავ ნუ ტადადგები წარსულის დარდებს,
საქმე ტაჩარხე შეუმჩნეველად,ჩვენი ნახვის წინ!"

ეჰ მეტობრებო,ვფიქრობ რომ ცდებით,
სად წაუხვალი ნამდვილ სიყვარულს
სად ტაექცევით?
ჩემი კოტონა დამიჯერე,ტრფობა იწამე,
ტადმოსხედე მიწყალებით,ნუ ტამაწამე!
ზიანაუტრძნე,ტიმეორებ:"მე ოქვენ მიყვარხარ!"
საით წახვედი,სად იმალები,აბა სადა ხარ?
ოავს მოძევლებით,
ოან ტადაგყვებით,
ოვით საფარეშიც
ცოცხალ ჩაგყვებით!"

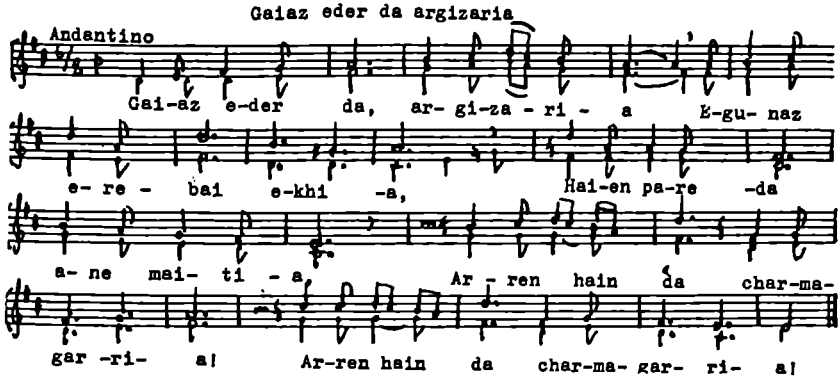

Gaiaz eder da argizaria
Egunaz ere bai ekhia;
Hoien pareda ene maitia;
Arren hain da charmagarria! 2)

Igaran gaian,ametsetarik,
Bożz bat entzun dit charmantik,
Eztitarzunez betherik beitzen,
Haren parerik ezpeitzen.

Charmagarria, lo ziradia,
Eztitarzunez bethia?
Lo bazirade, iratzar zaite,
Ez othoi ukhan herabe.

Amodiua, gaina erhue,
Jentia trumpa liuna!
Gaiak lo gabe,egunaz ere
Errepausurik batere.

Zure ganik orai phartitzia
Uduritzen zait hiltzia!
Indazut pot bat ene maitia
Menturaz date azkena.

მოკარე და მაღე

ლაშინ კაშკაშებს პირბადრი ზოკარე,
დღისით შუქს აფრქვევს ოქროსფერი მზე,....
მე. საფრფო ჩემი მან შეკადარე
რარიგ მიჩიდავს ეს სილამაზე.

წუხელ ძილშიაც მისი ხმა ყოერდა,
ხმა მშვენიერი,ხმა მოსმენილი,
გიხილე კაიღვიძო ჩემო ძვირფასო,
ო, რა კარგი ხარ და მიშფიდველი.

სიყვარული ხომ არის სიტიკვე,
ვისაც შეიყვარებს აშმაგებს ყველას,
აკარებინებს უძილო ღამეს,
ებორკავ და ეხვნეში ბე მოუსვენრად.

საბედისწერო დაგვიდგა წამი,
გეშშვიდობებაი ოქვენი მფარველი,
მხოლოდ კოცნას გიხილ,უძვირფასესი,
იქნებ ეს იყოს უკანასკნელი!

Zeruko uzarren bidia

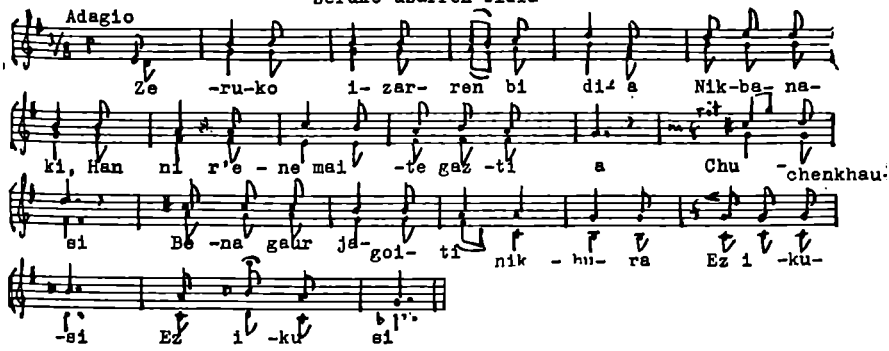

Zeruko izarren bidia

Nik banaki
Han ni r'ene maite gaztia

Chuchen khausi;

Bena gaur jagoiti nikhura

Ez ikusi ez ikusi!

Haritch gazte bat nik aihotzaz

Trenkaturik

Uduri zait ene bihotza

Kolpaturik:

Erruak eroriko zaitzola

Eiharturiak

Anal baliz ene begia

Zerraturik,

Ene maite gaztiarena

Argiturik,
Ezar niro ene odola

Ichuririk!
Zeren beitzen lili ororen

Ederrena,

Bai eta ene bihotzeko

Maitenena,
Haren izanen da ene azken

Hasperena

ლამაზი მეგობიდრე ქალი

ლამაზი, ზღიდარი შეზკვიდრე ქალი,
·უაღრესად შეყვარებული ოქვენდაში,
იქნებ ცოუნებულია
ვინდოვილი ბედისადმი?!

წავალ, ვიტირებ
–შორს უდაბნოში!

რაო, ზშორდები?
–ბედ არ ბიყურებ?

გაბა რა ჰყრია ზარტოობაში?

ეგ ოქვენი გული სევდას მოუცავს,
ტირჩევი რომ გაჰყვეო ბრძნული დარიგებებს,
ზყავდა საცოლე და რეა დაზადგა,
რაღა ფასი აქვს ოქვენს დაპირებებს?!

ო, ოქვენ ზაგ სიტყვებს ნუ ბოზაიერქვევი დაურიდებლად,
ისე ბექცევი, ბიიქოს არ ზქონდეს ოქვენდაში ტრაბობა,
ოქვენაზდე არვინ არ ზყვარებია
და არც ბიგერძვნია ზაბაზდე ტრფობა".
"ეგ ოქვენი სიტყვა სარწმუნო არის
და ტბსოვი ბიxნურო გაბიტრძელი ზე ღოტრძელობა!"

Aldapeko

Andante gracioso

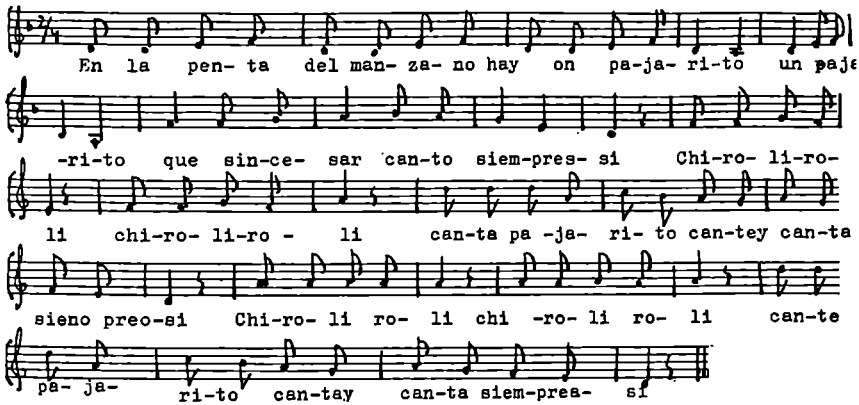

En la punte del manzano hay on pajatito

Un pajarito que sin cesar canta siempre asi

Chiruliruli,chiruliruli!

Canta pajarito canta y canta siempre asi

Chiruli ruli,chiruli ruli!

Canta pajarito canta y canta siempre asi!

სახურავზან ჩიტუნია ბანუწყვეტლივ ჭიკჭიკებს:

ჭიკ-ჭიკ, ჭიკ-ჭიკ ბაღმოსძახის მზას და ვეის,
იძალობე ჩიტუნია ვიღრეშეის არ მოეწყინეს:

ჭიკ-ჭიკ,ჭიკ-ჭიკ,ჭიკ-ჭიკ

არ ალაკვებს აბეზარი ჩიტუნია,
უმოწყალოდ აფრქვევს ხმებს!

Choriatan buruzagi

Allegretto giocoso

Cho- ri- e - tan bu-ru-za- gi er- re-

si- nou-ta khan-ta- ri khan-ta- tzen dizu

e-der- ki goi-zan ar-gi hes-ti -a- ri Oi!

ha- ren ai-re e-der- rak che-ra-tu-rik nai e-za- ri

Chora buruzagi
Choriatan buruzagi
Erresinoute khantari
Khantatzen dizu ederki
Goizan argi hestiari.
Oi, haren aire ederrak
Choraturik nai ezari.

Erresinoula khantari
Chori ororen buruzagi:
Hanitchetan behatu niz
Haren botz eztiari,
Jeikirik ene oheti,
Khanberako leihoti.

Gatze niz et' alagera,
Bai et' erria goihera,
Kountet, irous,alagera,
Deusek ez egiten phena
Ororekil' adichkide,
Estekamenturik gabe.

ეარსკვლავების მზე

ო, რომ ვიცოდე,
ახალგაზრდა შეყვარებული
ზეცას, ეარსკვლავებს ეთამაშება,
წავიდოდი,
უსაფოფ გავფრინდებოდი!

მაგრამ სად მივალ?
ამ საღამოდან დაწყებული
ჩემი არსი და შთაგონება
მის მსრბოლავ აჩრდილს
ემშვიდობება.

გული მსგავსია
ახლად ტანადრილ,
დაკოდილ მუხის,

რომელიც ნაჯახს გაუპია,
გაუხლეჩია,

ეს ჩემი გულიც მუხას ნააგავს,
მუხას ტანადრილს,
რომლის ფესვებიც ტახტებიან
და ტაშრებიან.

თუ კი სიკვდილი დამიბნელებს
ჩაფერფლილ თვალებს,

არაფერია,
ენაცვალოს მას, რაც დამაკლია!

ძვირფას საფრფოსთვის მხურვალე სისხლი დამინთხევია,

ამაოდ ვილტვი,
ოცნება ტკბილი მიწას ჩაბარია.

ვალზე ყვავილი აყვავილდა,
სურნელებას ჰფენს,

ყვავილია შორის ულამაზესი
საფრფოა ჩემი,

მე კოხოვ მიიღო
უკანასკნელი ეს ამოსუნთქვა,

ჩამოჰკრა ბარმა,
მიხმობს მიწისკენ
სიკვდილი ბნელი!

Eromerian

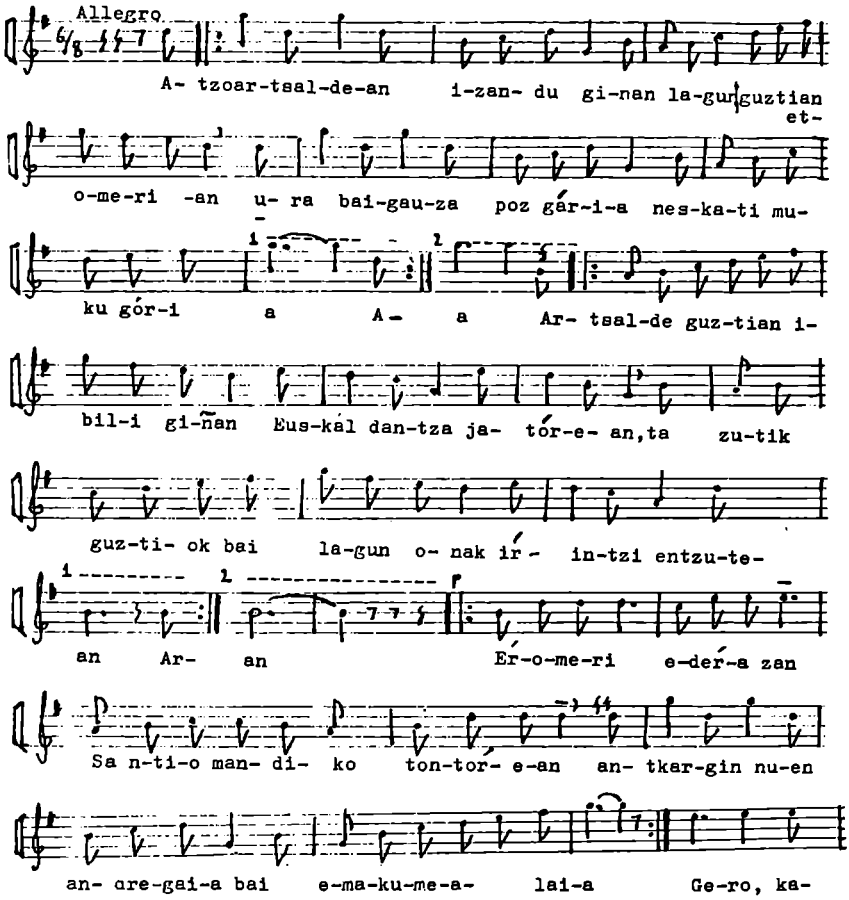
Allegro
A- tzoar-tsal-de-an i-zan- du gi-nan la-gun guztian et-
o-me-ri -an u- ra bai-gau-za poz gár-i-a nes-ka-ti mu-
ku gór-i a A- a Ar- tsal-de guz-tian i-
bil-i gi-ñan Eus-kál dan-tza ja- tór-e- an,ta zu-tik
guz-ti- ok bai la-gun o- nak ir- in-tzi entzu-te-
an Ar- an Ér-o-me-ri e-der-a zan
Sa n-ti-o man- di- ko ton-tor- e-an an- tkar-gin nu-en
an- are-gai-a bai e-ma-ku-me-a- lai-a Ge-ro, ka-

Atzo artsaldean izandu ginan
Lagun guztiok eromerian:
Ura bai gauza pozgaria
Neskatil muxu goria.

Artsalde guztian ibili ginan
Euskal dantza jatorean,
Ta zutik guztiok bai lagun onak
Irintzi entzutean.
Eromeri edera zan

Sanito-mendiko tontorean,

Anxte egin nuen andregaia
Bai emakume alaia.....

Cero,kaler goitikan bera jeisterakoan.
Lore eder bat neretzat eman ziran.
Zutik, zutik euskaldum emakume bikanak
Irinzi egin zazute eztaririk onenak.

ფრინველია შორის

ამა ვინ სცვენს ბუიბუიჩე უკეი ფრინველია შორის?!
რიურაკიდანვე გაღიობს ასული უნაგეს ხმენი,
სულგანაბული ფურს მიეფ..ებმი ჯადოქრული ჰანგებს
და მაღელვებდა მისი ..ულეენა ფაქიზი ენები.

ამა ვინ სცვენს ბუიბუიჩე უკეი ფრინველია შორის?
ამ ჩვენს სარკმელთან ვისმენ გაღიობას აღმნენული ტრფობები,
სცვენს საგაღობელს შოაგონებდი,ბეციურ ჰანგია,
ფიქრში გარეული ფურს მიეუმდენ სიფიერას მგოსნის.

მიხარია,როს ძარღვებში ისეეისე ჩქეფს სისხლი ანკარა,
ბედი მიღიმის,მიღიმის ბედი,ვარ ბედნიერი!
ფრფობის იარაღ არ დაშეფოა ტრფობად ამარა,
კვლავ ღაღად ეცხოვრობ ფრინველია შორის

-და ეამაყობ სიყვარულისგან ვარ ნებიერი!!

Baratzeko pikuak

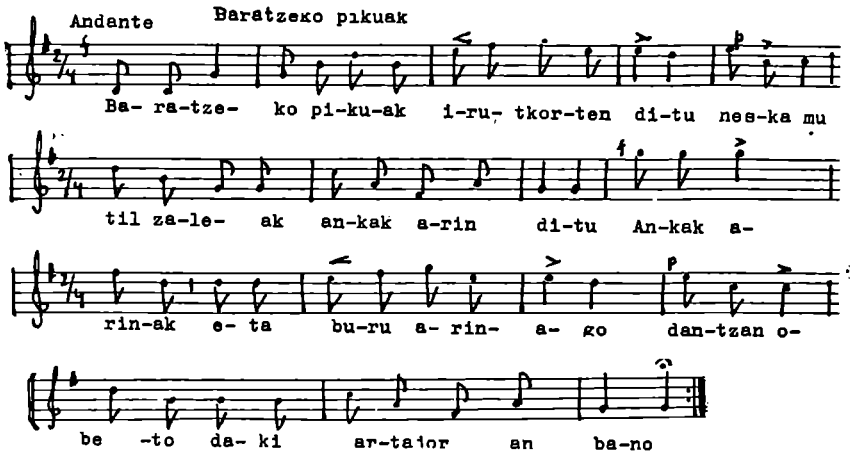

Baratzeko pikuak
Iru txorten ditu:
Neska mutil zaliak
Ankak arin ditu.

Ankak arinak eta
Buro arinago,
Dantzan obeto daki
Artajoran bano.

ბაღში ბიჭებს საში ფოდი ამოუყრია,

იქვე ეწაყარტაღია ბიჭი ქალწულზე ქაქანებს:
ამბობს-ჩამოსხმული ფეხები აქვს,ბიჭისაც კარგად მიაქანებს...

სიარული აქვს ჰაერიანი,ფიფქის მიფრინავს,
მსუბუქი ფეები არ ქონია,სიმღერასა ფიცავს....
ხელსაქმის არაფერი ცალეგმა,მხოლოდ ცეკვავს და იცეკვს!....

Eromerian

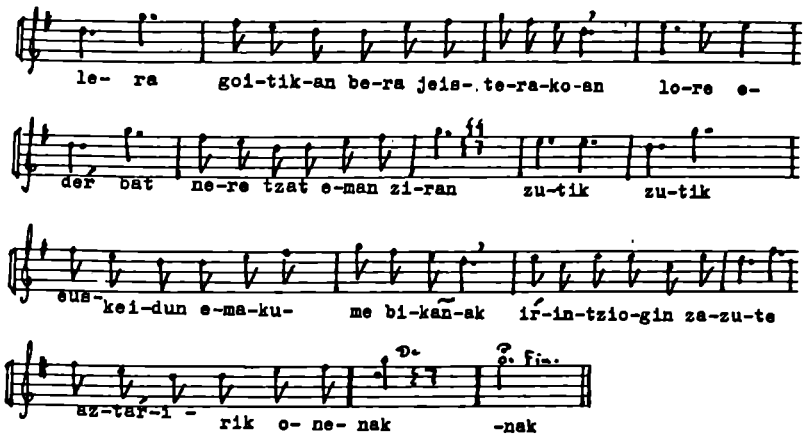

ტუბინ,ოამუმდე საბრიოველიბე ბრის ვაკარებდიდ,....
მიუდე ჩანგაღი ლიღებ ოაკოაკა,მინარნარეს და მირსხე ბოგინას,

ბასკური ცეკვა ვნებიდ ვიოუკვეე და მიკიღინეე,
მიერჩიდ ლიდვას და ფიის ფერდიბები ბაღმიერბინეე...
შეეოავაბე სიდვარული,ბამიბერა ღმერთი,ვერ მიეთმინე
ძალიან მსურდა ბამხდარიყი ჩემი მეუღლე....

ბაეგინა,ბაშიღლა და ბაიგრუნა,არაფერი ოქვა....:
ბაგიღებისას მიხაკი მგეერნა ჩემმა იღბალმ.

Zeru goi-goiam

Andante

Ze- ru goi- goi-an il-ar- gi e- der iz-

ar-tko bi-ren er- di- an ze- ru goi-goi-am-[a]

il-ar- gi e- der iz- ar-tko-bi ren er-di-an Ne-

re mai-te- a i- kus-ten nu- en dan-tza-ru zijo-

a- ne- an A- la -ko rik- an e-tzen bes-terik l

gun guz ti-en ar -te an te - an.

Zeru goi-goian ilargi eder
Izartxo biren erdian.

Nere maitea ikusten nuen
Dantzara zijoanean:
Alakorikan etzan besterik
Lagun guztien artean.

ზეცარის შუქი ვარსკვლავი შორის კრთის,
ოქროსფრად კაშკაშებს ცის კამარაზე,
საცეკვაოდ მიმავალი საყვარელ
ნელს ვნახავდი ხრის
არავინაა ულამაზესი მასზე-
ძაბუნა ყველა ქალი ამ ქვეყანაზე!

Txakolin,txakolin

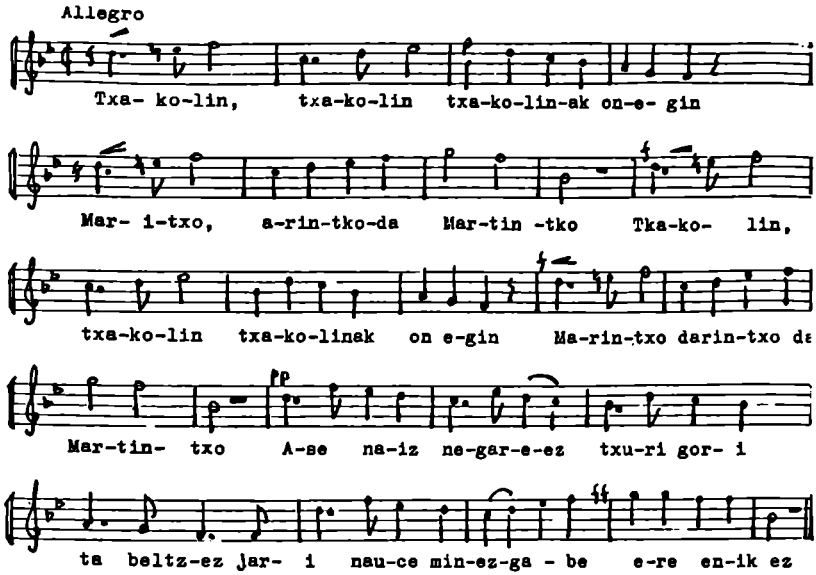

Txakolin,txakolin!
Txakolin,txakolin!
Txakolinak on egin
Martixo,arintxo da
Martinxo.
Ase naiz negarez,
Txuri gori ta beltzez,
Jari naute minez:
Gabe ere onik ez.

შოკოლადი, ჩაკოლინ,
შოკოლადი ჩაკოლინ!
შეეჭაშე და მარტია,
მარიკა რა კარტია!
მარტუნიკი ძაშიკი,
ცრუმლი ტკბილ და რა ტიკი,
სიცცარულმა ტაგრიტუნა
ენეშაშ ტრფნიმა ტაკიკი,
შოკოლადი შეეჭაშე,შეეჭაშე
და მარტია,
ამა ტაშიხეე:
მარიკა რა კარტია!

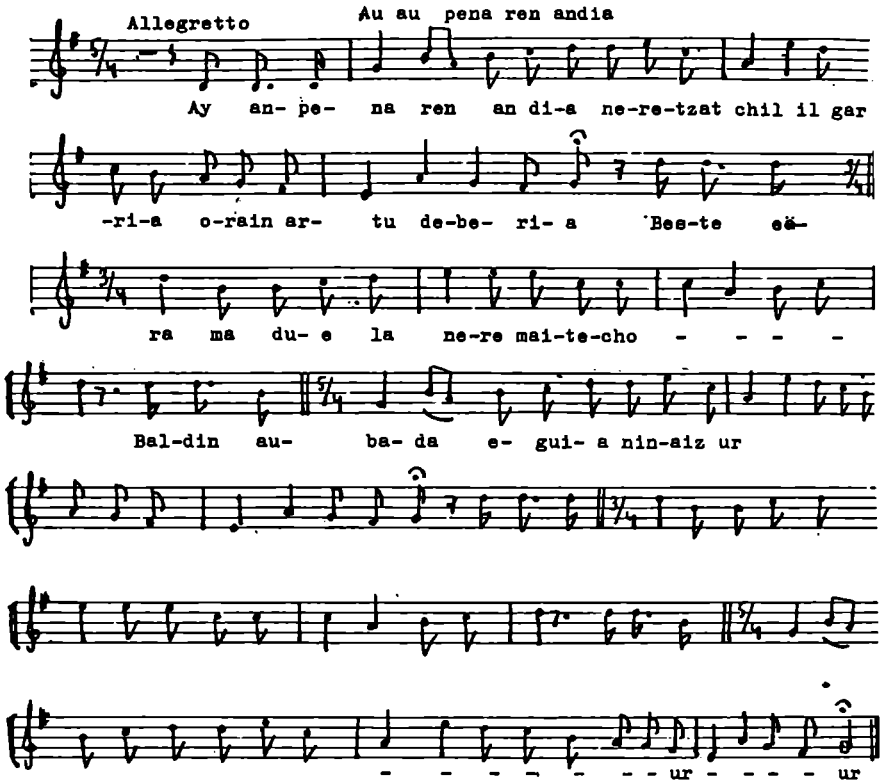

Au, au pena ren andia.

Au neretzat chil il garria

Orain artu deberia

Beste era ma due

Ia nere maitecho....

Baldin aubeda

Eguia ninaiz ur....

ეს რა შეშეშხვა?!

სულიან მიმიყვა!

საყვარი ქალაქსა
ეს რა შეშეშხვა?!
სხვამ ქალიმირა,
ეს რა შეშეშხვა,
ჰე, ბედისწერავ!
რა ლმერი ქალიწყრა!

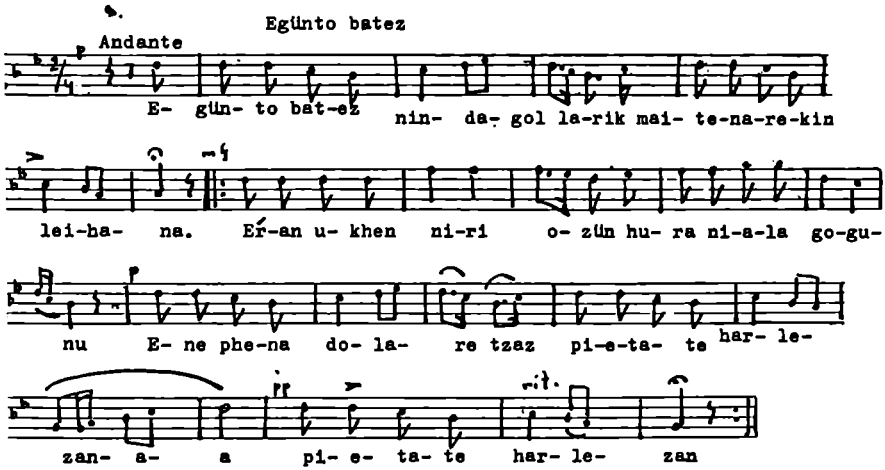

Egünto batez nindagoelarik

Maitenarekin leihuan,

Eran niala goguan,
Ene phena doloretzaz

Pietate harlezan.

მიეარიან ღამეს აიეანზე ვიხვე საყვარლისან,
ენენი მიერალებმა ფიცი დავდე. ერდგულებაზე,
მიეახსენე: შენზე შეკად არვინ მიყვარს ამ ქვეყანაზე,
ერთადერთი ხარ ყოველთაზესი ლეკამიწაზე!

Adios, ene maitia

Mesto

A- di - os e-ne mai- ti-a a- di- o se- ku-la-

ko! a- di- os e- ne-mai- ti-a a- di-o sekula-

ko Nik-ez til bes-te phe- na-rik mai-ti- a, zou-re-ta-

ko, ze-ren eiz-ten zu-tu-dan hain-li-bro bes-ten-ta-ko

Adios ene maitia adio sekulako!
Adios ene maitia,adio sekulako!
Nikez tit beste phenarikmaitia,
Zouretako, zeren eizten zutudan
Bainlibre bestentako.

Zertako erra iten duzu,
Adio sekulako!
Zatako erraiten duzu,
Adio sekulako!
Ouste duzia ez tudala
Amerio zeuretako?
Zuknahi banaizu
Enukezu bestentako.

მშვიდობით ძვირფასო მეძიბარო!

ო,როგორ მწყანხავს ფიქრი,
ეგზიერ სულია აუტანელია!
როგორ უნდა ოქვას კაცის ენაან ძვირი?
ბედნიერია ვინც ამ ტრაბიბალან ოავისუფალია!
რისი იმედი უნდა მქონდეს?
რისი იმედი უნდა ვისურვებული?!

შენ ვერც კი გრძნობ რა ძვირფასი ხარ!
არ შესურს რომ სხვებიან იკუნცრუშო!
მხოლოდ ჩემთვის ხარ გაჩენილი,
ბედნიერ დროსთვის დაბადებული ,
იშვიის შუქად ძალმოფენილი!

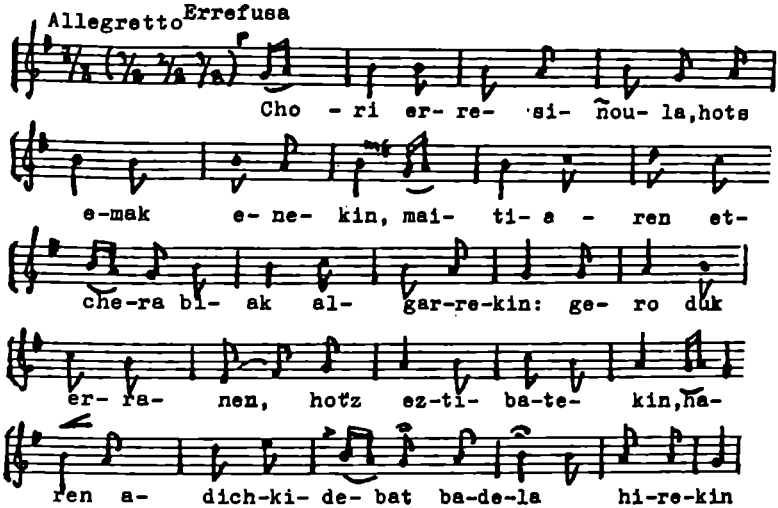

Heltu ginenian maitiaren borthala,
Horak hasi zeizkian tchanphaz berhala,
Ni ere joan nintzan bertan gordatzera,
Erresinoule igan haritchbatetara.

Nour dabila hor gainti! Nounko zirade zu?-

Etchondorik eztizut,pharka izadazu,
Egarri gaichtobatek heben gabilzazu:
Uthurri hounbat othoi,erakats zadazu.
Egarr izanagatik ezta mirakullu:
Igaran egunian berosko egin du,
Uthurri hounik,heben, batere eztuzu,
Zuk galthatazen duzune,goure behar dugu.

ამაო სურვილია

ფიქრე, მიმღერალი ბედიურ ჟანგია
ჩემს კვაღს ფაფიქვე,
ბულბული, ფრენი ფაფრეული
საფრეს ყარისკენ!.
ულიერ მიხნურს ტკბილი სიმღერა,
მიჭვარე სევდა ტკბილისმიმკვლელი,
და შეასწავლე ფრფიალების საფალობელი!

სევდის მგისანმა შეისმინა ვედრება ჩემი,
როგორ იქნა მივაღწიე ანიშნული ადგილს,
მისკენისანაკე შეგვეტა ყოფაკა ლოდა,
ბნა დაშენა, ჩავიმალე, როგორ მივწვები მე ჩემსა წამალს!?

მუხის ტოტიდან დაამღერა ბულბულმა ჟანგი,
საფალობელზე აკიაფდა სარკმელში შუქი,
"ამ შუაღამეს ვის მოუნდა სიმღერა და ვის მივაგონდი?!"
"ეს მე ვარ. მგზავრი, შორიდ მოსული უკან დავბრუნდი,
წყარო ვნახე და წყალს დავეწაფე
ბნელში ოქროს ლოპეს ფადაეყარე,
მოგეხსენებაა ლეგ იყო ცხელი, მოგვინდა ძილი!".....
"ბაბაკიენ, ვერ გიშველიან!
ეს ბარბალია, წყარია ტრიალ!

ბაგრამ მიგიხვდი, წყალი რაა?! არ მეშველება!
სულ ფფუილად დაშურე, ამაოა ოქროს სურვილი!"

Barqueiros de Ribadavia

Moderato

Bar-qui- ros de Ri- va - da- via vin-de-me pa-sar a
min que ve -no de Santa Ro-sa - e vov pra San A-gos
tin que ve-no de San-ta Ro-sa - e vov pra San A -gus- tin
Ay la la la la la la Ay la la la la la la Ay la la
la la la la Ai-ri-nos ai - ri- nos ai-res
ai -ri nos da ni - na te- rra Ay- ri -nos' ai- ri -nos
ai- ras ai-ri- nos le vai -me e oa - -

Barqueiros de Ribadavia
Vindeme pasar amin
Que veno de Santa Rozeria
Vov pra San Agostin
Que veno de Santa Rosae
Vov pra San Agostin
Ay,la,la,la,.....

Airinos ,sirinos aires,
Airinos da nina terra,
Airinos,airinos,airinos....

რიბადეიეილ ბენავე!

რიბადეიეილ ბენავე,
შეორე სანაპირზე გადამიდგანე,
მსურს გავეგარო სან

Unha noite(Galicia)

Allegro

U -nha noi-te no mu- i-no qui-qui- ri-qui U-nha

noi-te non e na-da Ayl-la-ra - la Un- ha Se- ma-ni noaen-

tei -ra qui-qui-ri qui e- sa si que-mui-na - da-a Ay la-ra-

la Can-tar pi-ru le Ay qui-qui-ri cui Can-tar pi-ru

-le Ay la- ra -la la -

.....და იყო ღამე, არ მესმოდა მამლის "ყიყლიყო!!!"....
ის რა ღამეა ეუ არ ქაქვივის ლეგენდიანი?!
ნეტავ მარადჟამს ქაისმოდეს ხმა მამლაყინწის
და ყურში ყოველს ეაჟკაცის ქანგი ოქახიანი!

ცეცხლის კოცონზე იფერფლება წყვდიადი ღამის,
"ჰაი-ლა-რა-ლა!" სიზმებს აკვნესებს ენებით ტიტარა,
"ჰაი!..."ქაქვივის ვინც ერი ატარა,
"ჰაი-ლა-რა-ლა!" რა კარგია ბუჟიერი თავდავიწყება
საკუჟარ ოაეის!"

Argizagi ederra

Lento

Ar-gi- za- gi e- der- - ra, - ar-gie

-gi- da- zu: o-rai- no bi-de lu-ze- an

joan be-har-ra nu - zu, gau hun-tan na-hi

nu- ke mai-te-a kau-si- tu, ha- ren bor-th

-rai - no -, ar- gi e- gi- da- zu.

Lotara ziradea,Iozale pollitia?
Lotara ez bazira so'gin dazu leihora.
Eta egiaz mintza,Oi! izar ederra,
Zur' ama othe denez oranio lotara.
Kanpotik sarthu,eta barnera ondoan,
Maitearekin nindagon,Oi! guste gohean,
Amak, hautemanikan,Oi,uste gabean
Gainetik jautsi zaukun kolera handitan.
Zu zinele ez huen gogoan phasatzen
Niri heben berean afrontu egiten,
Jenden erranez ez niz ez orai estonatzen,
Etsenplu dudanean nihaurek ikhusten.

Orai banohako,adios erranik,
Berriz jiteko ere ez esparantzarnik.
Kitatzen ez banuzu arras bihotzetik
Zure ganako bidea hauteeko dur nik.

პირბადრო მთვარე, მოწყალეობით გადმოანათე!

პირბადრო მთვარე, მოწყალეობ გამოანათე ღამის წყვდიადში,
მე შენს შუქზე ვიოცარ ღმერთიერი მივაბიჯებ ტყესა და ღრეში,
ო, გამოიხედ შეყვარებულს ვერცხლისფერ სხივით
და შემახედეთ უძვირფასესს ტანჯვით რომ ვხვნეში.

ღიახ, კრძალული მიკიყვანივარ შენ ბის კარებთან,
"გძინავს ძვირფასო? "
ურეკურბეა დაკეტილი წყეული კარი,
" ,, ფხიზლობ?"...
" მოდი! ფანჯარასთან ტალიდები!"
ღგას შეგობარი,
"თუ ლოდას ღვიძავს... ,ცასაკვებია ეგ შენი ბარდი!"
".....თუ ლოდას ძინავს
ნება დამრჩე გადმოვიპარო!"
საგრეო კარს უღებს,
მიჯნური შეძვრა "ტკბილი საალმი",
ეაჟის მკლავებში ქალი თავს რგავს, კოცნისგვის ინევევს,
სხეული ინვის ენებისაგან და ეფეთა ტრფობისა ალი.

ლეგიკო ილეე, აბუჭული ყვეელა ერს ისმენს,
ერთი წუთი, და ყოველივე ყირაზე ტგება:
"შე შაგყვარა და მოიაგბ, არა ტაკვს ნება!
ჩემი ტოტონა ჩაწანწალას ტყეზე ტაგადგება!!"

"მეხი ტაგეცეს ტაშნაშავეს უგიჟარ თავზე!
ტვარიშვილობა ამ ვიგინდარამ როგორ შეალახა?!
ტაეშვილობ, ,ალკარი ტყეა-ნაბადი!!"
ტაშოშაგდო, ,კარი ხელქა,
კიდევ კარგი, რომ არ ტაშალახა.
რაც მოხდა, მოხდა!
ეგ არა ერი ჩემი ტოტონა,

მე ყოველთვის ვარ შენი ერთგული,
მოვძებნი სხვა ხვრელს და შეშოვძრები,
აღარ ვიქნები ტადაკარგული!

Neure maitena

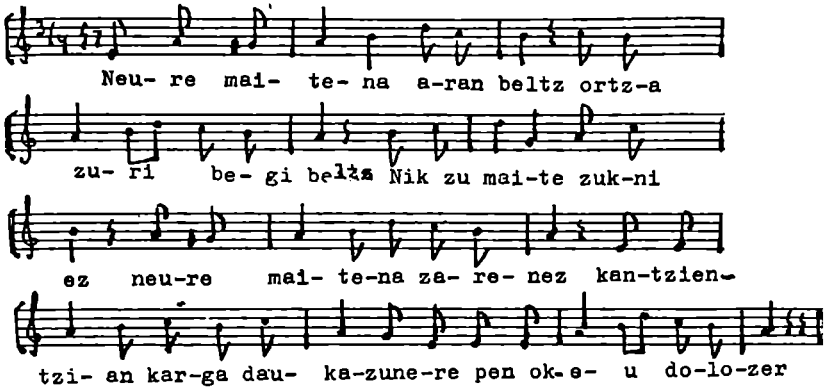

ჰოი, საყვარელო!
ოდრ კბილს აღლვებ,
ვნებიდა ჰკრთიან
გიშრისა ფაღნი....

საით გამირბი,
რად გამიხარე
ბე დკრულს საფლავი?

ნუდუ გამცვალე
მოგეგონება იყოდე,
რაც რომ შენ გაშაბვალე!

Dringilin-dron

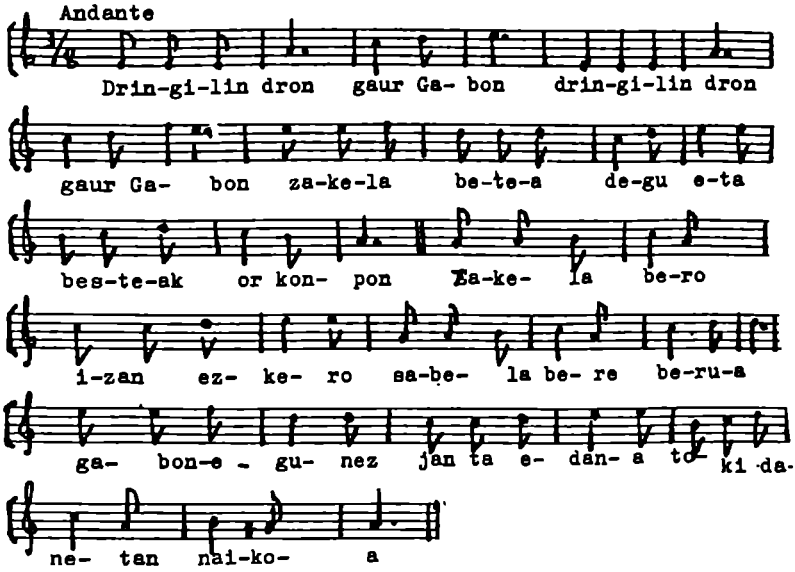

Orez genera umore ona,
Inoiz ez bezelakoa,
Batez be zuek bezela ondo
Busti ezkero barua.

Aita zaar Noe'k asmatutako
Ardautxuaren goxua,
Neuri onean edan det-eta
Poz-pozik daukat barua.

შობის ღამეა,
ყიყა ყიყაზე მიეაჯახუნო!

კუჭმაჭი მოაქვთ
თბილი ფუნაფუში,
ცეცხლოვან ღვინო!

ჯიბე საესე გვაქვს
რის გვერიდება?!

საშაღლობელი დავაგუგუნო!

ეს არ მაკვირვებს
ეს სიმღერა და სიხარული,
ღვინის სმას ნოეს ეუმადლიდეო,
მან შეგვიქმნა!
ჩვენც მივსდევთ ადამს
სუფრაზე სუფევს მხიარულება და სიხარული!

Cantiges de Santa Maria, de Alfonso el Sabic

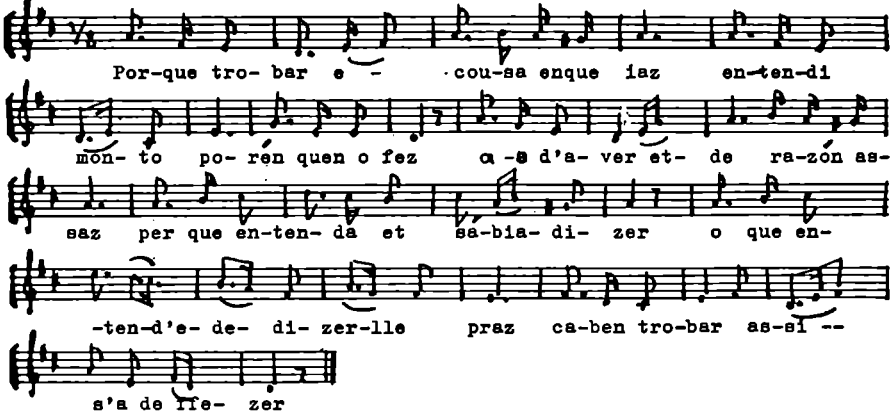

აღფინსი ბერის

ნგიდა ბარიამის საბერძნეული

ოდეს უწყი მიწებს ცოდვისასა,
შენ ტონების ძალი ბეჭარვიან ბაკუვარნი-
მეებნელნი უწმიდესის ბანქიქებაა!
მკრეხელი აქვე საუკუნება რაია ამაღლებენ
და ეწაფებიდნენ ბეარისა სიბრძნისასა,
რაშეგე ნგიდა ბარიამს ყოველნი ადამიანის ეფეგ
ან და ბარადის, უკუნითი უკუნისადმე!

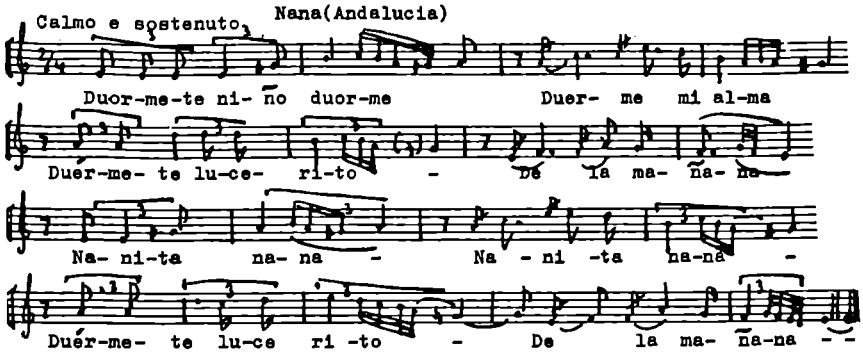

ნანა

ნანა პატარავ, ნანა!
ნანა ცისკარი ბიბის,
ნანა სუბიკო, ნანა,
იძინე ტკბილი ძილი,
ნანინა, ნანა, ნანა,
ნანა ცისკარი ბიბის!

Serrana(Castilla)

Moderato

Lim-pia- te con mi pa- ñue lo-yo lo la-va- re ma-na-na

a-lao -ri-lli-ta del ri- o -en la co-rriente del a-gua-

1 An - da-re-sa -la-da re-sa -la- da re-sa- le- ro - -

an-da re-sa-la -da lim-pia-te con mi pa- ave -le

მთიელი ქალი.

"დამიცავე ფერისცვალებავ!
მიეცი მას ტალღებსაც,
დაბიკრიალებ!

ამოვალენ ანკარა ტალღებში,
მოკაკონებ პიკანტურ ღვინის სმაში! ....

ჰოი, სასმელო,
ენებაო აღმძვრელო!"

"ჰოი, ძველო და კმარა!
ტაბირებსე ეს ჩემი ფერისცვალებავ!

უნდა ჩამაბარო სუფთა და კრიალა!
მომაკონე პიკანტურ ღვინის სმაში,
ჰოი, სასმელო!
ენებაო აღმძვრელო!"

Ami me gusta lo blanco(Asturias)

Allegretto

A mi me gues-ta lo blan-co vi-va lo blan-co mue-ra lo

ne- gro - que lo ne-groos co-sa tris-te yo soy a- le-gre

yo no lo quie-ro -

ჩოგნის ნაფეი ფერი,

დიდება სინათლეს!

შავ ფერს ვინცა ნატრობს ?

უნდა გაჰქრეს ამ ქვეყანაზე!

ეიჩიდავს სიცალე, ბედნიერება

და ღამის წყვდიადი დაფერფლილი ტარიჟრაფზე!

Jota Serrana

Andante

Conlas mo-zas dela sie-rra po-ca bro-mahas de gasti

porlas bue-nas lo que quie-ras por las ma-lasni chistar

se-rra-ni-to se-rra - ni-ta ser-ra-na de mis a-mo-res

Sol hermo saa la ven-ta-na - sa hermo- sa sla ven-ta-na -

Que vie-nen los ronda- do-res - -(Fin).

მთიელი ჯიხა.

ო, ინაეარი მთიელი ქალი
სიამოვნებას რისთვის მაიკლებს?
რაც რომ არ ყირდეს არ იბუზღუნებს
და გულში დგინდ ეაეკაცებს ირჩევს.

ქოი, ტოტონაე, უძვირფასესო,
სარკმელთან ჩანხარ მზეებრ ნაელი,
ბეგერხულნი შენს ეაღწინ ხმიან
და გზას უნაეებ როგორც საბელი.

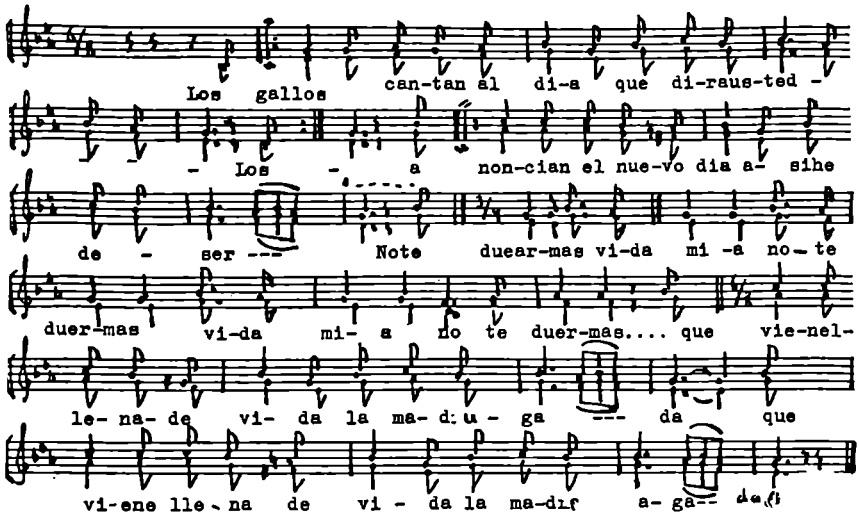

ცაქვიან შამიაყინწები ფერსკრთალ ცისკარზე,
ცანასხვავებენ: სად იწყება დღე, სად წყდება ღამე...
შენ კი, სიფოფხლე, ძინავს და ძინავს ოქროს ფშიანო....
შეშფოთებულ ჩვენს ცხოვრებაში ვიღაც სიამე!

El · Carbonero (Leon)

Allegro moderato

El Car - bo - ne-ro--- - por las es- qui-nas---------

va pre-go- nan-do------ - car-bon-deen-ci-na----------

Noes-ta-en al tron---- -co - nies-taen las ra- mas---- ----

queestaen el pe-cho---------- - deu-na ser- ra-na ---- - -

მენახშირე

ქუჩის კადასახვევში მენახშირე კაშეკვანი ხმით მეიდეელს უხმობდა,

იმ ქუჩის კადასახვევში მენახშირე წაბარბაცდა და დაემხო,

არ იფიქრო,რომ შემხვევი წაბარბაცდა და დაემხო:

არა და არა!

მენახშირე დაეარდა და...ქაღის მკერდს შეეხო!

Eres alta y deloada

Allegretto

E-res al-tay del- e- da co-mo to- a - dre more - na sa-la-
da co- mo tu ma- dre ben-dit- a sea ala ro-ma que
al ton- co sa- lemore da que al tronco sa- le To-da
lache es- toy ninapen - saw - doen- ti Jo de a-mo-res
mu-e - rodes de que-te vi more-na sa-la- da des-de
que- te vi -

ყოველი ნაქებ და უმჯობესს ერისს

დიდებული და უმჯობესი ერის,
მაცქერებლანი დედაბუნებისანი!
კურთხეული და ბრძენი საგრძნობლანი!!

ხის ფოლმბრე ტასულხარ და ფახვიხარ,
ტინებამახვილი, ქანდარაბე რას ხვიხარ?
რომ იცოდე მშვენიერი
ჩემს ნერვებზე ტარბიხარ!

ვაკმე, ტაკინახე და შემოსვარდი,
სიყვარული ვკვდები,
ჩემი ტკბილი და საყვარი,
ნუთუ ტრფიალს ვერ ჩახვდები?!

Otonal

lento

En bus-ca del he- le-cho los cam- pe-si-nos van,ya

va vis-tien- do deo- ro su-fren-dael ces-te-ñal Mad-re mi- e

di - zpor-qoe mis o-jos ma-dre por-qué quie-renllo-car?

En bos-ce del he-le cho los oempes i-nos van y

ven vis-tienao deo-ro su fron-dael cos-ta ñal Ma-dre mi- a di

Zpor-què mis o - jos me-dre por- que quie-renllo-ror?

მეშიდიშა.

ტყეში მიეშურებიან ტიეხები ტვიმრის საძებნელად,
ნაბერის ხის ოქროსფერ ფოთლებ ტვიტვინი შეშკეცნი.....
ჰოი,რისოეის ნაგრონ ჩემს ფეაღებს ძვირფასი ფეფა!
ოქროსფერ ნაბერის ხის ფოთლებაკან ეისმენ შენს სოფლებს
შეპყრობილი ბოაკონებისგან ეფლეეარ ბეფკრული.

Argizariak zerutik

Moderato

Ar-gi- za- ri-ak ze-ru- tik Ar-gi-tzen di- zu
e -der—ki E- ne mai- te pol- li- ta ez-tu-zu
a -ge- ri ?e - ru- ko Jain-ko Jau- na!
Zer e- gi - nen dut nik zer e- gi nen dut nik!

Fiatik batere eztuzu,
Mundia erriz ari zaizu;
Bathu orotzaz agrada zira zu,
Bat' har ezazu,hura aski dukezu,
Horrez segur nuzu.

Urzo aphalaren malurra
Galduz geroztik laguna!

Triste da bethi bere bihotzetik
Zeren ezpeitu maithatu bat baizik
Maithatu bat baizik.

Amodio berriak
Sendotzen tizu eriak';
Zure begiak hain dira oztiak
Zeren beitira eniak zuriak,
Zuriak eniak.

მოკვარის შუაგულ

ოდნავ კიაფობს ორუბელია შორის შუქი ზღვარისა,
წყვდიადი ხეფობს,
    გადაბეწურა იხვიები საფრთოს ნახევისა,
ჰოი რა ზოზიის?!
                    რა ზეზარდება?
    ზარგო დავრჩი და ტკბილ ოინდება!
"ეგ არაფერი!"
                "დაგცინის ყველა,
        იხვენი ზოგნონ
                    ვინც კი შეგხვდება,
    უბჯობესია ერთი იკმარო,
        ტეკაბაფები და ასე ბჯერა!...
ოვით ბეღურაც კი ზოწყენილია
    როდესაც ტბაზე ჰკარგავს ზეგობარს.
    ფრინველთაც უყვარს თავისი საფრთო,
    რომ დასცინდება
                    წყვლის ბედ-ოფაილ!
    ნაზვილი ტრაბობა გაგაჯანსაღებს,
        ახალი ტრფობა ჰკურნავს ავადმყოფს,
    ეს შენის ოვალია ეშხი ზოხიბლულს
    ვინ დაგვაცილებს,
                    ანდ. ვინ გაგვყოფს?!"

Andante

Jeiki,jeiki, etchenkuak

Jei-ki jei-ki et-chen- ku - ak ar- gi- a da

za- ba - la, ar- gi - a- da= za-ba - la

It-cha- so-tik min-tza-tzen da zil-har-rez-ke-trumpe

- ta Bai e- ta. e-re i-kha - ra-tzen o-lan-

dre-zen i- bar- ra O- lan- dre-zen i-bar - ra.

Aditu dugu azkarki

Zure gumit' gozoa (2)
Trumpetaren soinu garbi
Aireak hedaturik
Zen itchasoko bazteretik
Jitem zaku manua (2)

ადექით!

რა ხანია ირიჟრაჟა,

წამოდექით,

ძველო ძილი!

გაიღვიძეთ,

შორს გაისმის

ზარების ხმა ცვილზე ცვილი.

ჰოლანდიის ნაპირებზე

ასოცვირდა ეს ხმა მძლავრად,

მოგვიწოდებს სიკეთისკენ

ჰანგი ზეცას გაიფანტა.

მოგიწოდებთ ნაპირიდან

წამოდექით,

ძველო ძილი!

გაიღვიძეთ!!

შორს გაისმის

ზარების ხმა ცვილზე ცვილი.

Chorinua kaiolan.

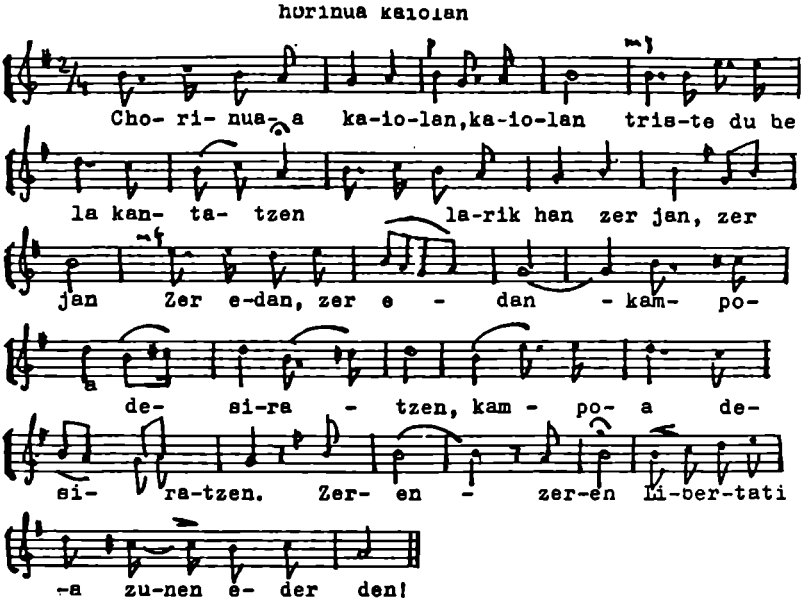

Kampoko choria,
So giok kaiolari
Ahal balin bahedi,
Hartarik,Hartarik
Hartarik begiradi,
Zeren zeren
Libertatia zunen eder den!

Barda amets egin dit,
Maitia ikhusirik.
Ikus eta ezin mintza,
Ezta phena handia
Eta ezin bertzea?
Ala ezina!
Desiratzen nuke hiltzia!

ჩიტუნია ბაღიაში

საბრალო ჩიტუნია, ავად ხომ არ ხარ?
ბაღიიდან გაისმის ნაღვლიანი ჭიკჭიკი შენი,
ეხვად ხომ გაქვს სასმელ-საჭმელი
და მაინც არ ხარ მადღიერი?!....
ჭალისკენ მიგიწევს გული,
ფავისუფლებისაკენ ილტვი გულმოკლული (2-ჯერ)
ფავისუფლებას ფან მოჰყვება ბედნიერება,
გახსოვდეს და მოერიდე ბაღიას,
იგი შენ პირია ბედოდება!
დაფრინავ და სერავ ველებს,
გახსოვდეს, ბაღია ბემუქრება!.....
ფავს გაუფრფხილდი,
ჩამომორდი ნყეული ადგილს,
შეინაკარდე ცის ფაცნობში,
ფავისუფლებას მუდამ ფან სდევს ბედნიერება!
გუშინ, ღამით სიბნრად ვიხილე,
საფრფოვ, შენ იყავ ჩემს წინ მდგომარე,
ღია სარკმლიდან ხელს გიქნევდი და
შორიდან ოხვრით გულს ვიოხებდი.
შენდამი ლოღვით ფეფქავდა გული,
სიყვარულისგან ვიფანჯებოდი
და ვაი ჩემს ფავს!.....
სიკვდილმა გრძნობა შფაბნყა ეული!

Pello Joxepe

Pe-lo Jo- se-pe ta-ber-non da-la
aur-a jai- o da Lar- aul- en Pe-lo Jo-
se- pe ta-be rnan da- la aur-a jai- o da
Lar-aul- en E-tke-ra juan da e-san o-
men du ez-ta ne- ri- a i-zan- en be-
ra- ren a-mak to-pa de za-la aurorek
ai- ta zein du- ben E -txe-ra juan da e-son o-
men du ez-ta ne ri-a i-zan en bo-ra-ren
a-mak to-pa de-za-la auror-ek ai-ta zein du-ben

პეტრ იოსებ

მაშინ როცა პეტრ იოსებ სადახლოსთან ფულს აფცქვნიდა
მასთან სახლში ბავშვი ტაჩნდა და უმაღლეს აყვიპინდა,
ტამოიქცა ჩვენი იოსებ,ტანრისხდა და ტაგვლისდა,
ედეას ეცა და ეასკოფა:"სხვისი ბავშვი მე რად მინდა?!"
ედეა ეფცვის ეასეფცვილი:

"შენ ფუ არ ხარ ბაბამისი?....

აბა ბაბა სად ტაიქცა?!"....

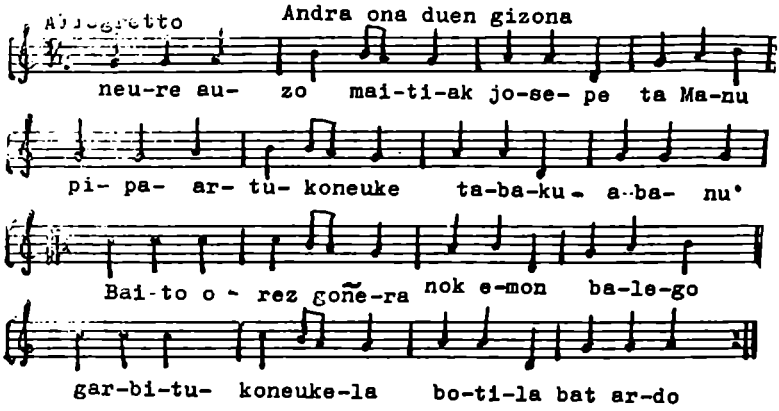

Andra ona duen gizina
Nik ez det eruki,
Jaungoikuak emanik
Nik alan eduki.

ბერიკაცი მეზობლებო: იოსებ და მანუ,
მეკვნიერი ეისაც ცოლი ჰყავს საბნი და კარტი,
ღვინაზა ბისბინა, მეც მიწყალობა ერთი მაგალი,
ნუ დაიშურება, შეგიწყირეთ ღვინო, ალბალი.....
უარი არ მიიღოთ,
ჩვენსკენ ტეკირეთ
მიწყალე ბაკი

Aita San Migel

Ai-ta San Mi-gel I-dur- e-ta-ko,ze-ru
al-tu -ko lo- re- a A-gu- ra zar- ak dan-tza
i-ku- si- tajak e- gi-ten dok-dar-e- al A-gu-
ra zar-ak dan-tzan i- ku- si-ta jak e-gi-ten-dokbare-
-a - a

იდუმალიდან მოვლენილი წმიდაო მიქელ,
შენს საფიქრალზე ღრუბლებზე ღრო ცაცალარეთ:
შეგასრულეთ უძველესი საკუთრო იტკვა
ეს სიხარული შენ მოკიდოვენი და ცაეიხარეთ!

Alo alto y lo bajo

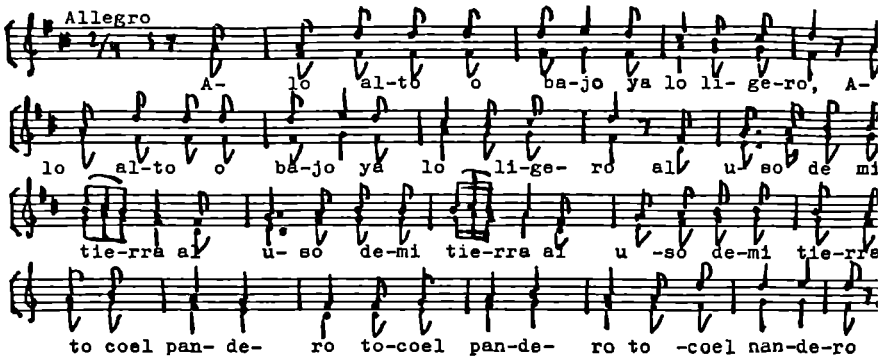

Alo alto y alo bajo,

Alo alto y a lo ligero,

Alo alto ya a lo bajo ya lo ligero

al uso de mi tierra al uso

de-mi tierra to coel pandero

to coel pandero

ბევრი ავიწყვიო და

დაბრა ჩამოვირწყვიო.....

ლაღად,მსუბუქად,

დაირის ხმებზე

მიწისკენ მგირალნი

ოდნავ შევირხებიო.

Era feliz la nina

sem-pre sin-tio la ni-na el go- zo de vi-vir a-le-grey sin cui

da- dos re-i- a mas re- ir Su jo-ven-tud y sa bon-dad Jacha-

ci an tan fe- liz Pe-rda-gri dulces pe-nas tur-ba-ron su can-

dor. Hi- rió troi-cio- ne-ro su i -no- cen-te pe-choel a-mor

Siem-pre sin-tió la ni-na el go-zo de vi-vir a-leoreysin cui

da-dos re- i -aa mas re-ir

ბედნიერი იყო ბიბინა

ვის არ უნახავს მოცქრიალე,ანცი ბიბინა?

არაფერი აღარღებდა სულ კისკისებდა,

ო, უღარღელი,მხიარული სახით

შეესვენებლივ, წინ და უკან ხტოდა,ღარბოდა,

ტაერეოდა ტოლ-მეგობრებში,აღარ ნაღვლობდა....

მაგრამ დადგა დღე,დღე განცდების და სიყვარულისა,

ენებაოა ოლიეაე დაიაფყვეეა ემანკო სული,

ჩაკვდა სიამე ბედნიერების და სიხარულისა,

გადაეყარა მოოალიტეს და ფიცის გამტეხს,....

მაგრამ რას იზამ?

ეძღვრია ტრფობის წინაშე!.....

Dia de Fiesta

Hoy es do-min- go za- ga- la la fiesta es del lu-gar

del Christu va-mos al son- y del tam-bor a bai-lar

van-do la fiesta sea-ca - be can-sa-dos ya de bai-lar

Ros-cas y sá-dras dul-ces te- ne- mos que me-ren- dar

ბეიმი

სოფელ ჩისტეში დღეობაა კვირა დღეს,

ემზადება,იმოსება ქალიშვილი.

ეფინება ოღის ხმები სისხამ ბიღას,

სალამური ფეხს მოვათრევთ ბალღიღეში..

ცეკვის წვნდეგ რა სჯობს ქვეყნ,ბოსტანჩეკას

ვიმღეროთ და მოვიღხინოთ,ბაუმარჯოს კვირა ბიღას!

ᲑᲐᲡᲙᲔᲗᲗᲐᲜ ᲐᲠᲘᲡ ᲓᲐᲙᲐᲕᲨᲘᲠᲔᲑᲣᲚᲘ ᲫᲣᲜᲘᲐᲚᲣᲠᲘ ᲛᲝᲠᲐᲜᲒᲘ ᲙᲝᲛᲞᲝᲖᲘᲪᲘᲝᲠᲘᲡ ᲛᲝᲠᲘᲡ ᲠᲐᲕᲔᲚᲘᲡ ᲨᲔᲛᲝᲥᲛᲔᲓᲔᲑᲐ. ᲛᲘᲡ ᲛᲘᲠᲐᲕᲐᲚᲘ ᲜᲐᲠᲐᲠᲗᲝᲑᲔᲑᲨᲘ ᲧᲐᲠᲑᲐᲓᲐᲐ ᲒᲐᲛᲝᲛᲣᲨᲐᲕᲔᲑᲣᲚᲘ ᲑᲐᲡᲙᲝᲜᲘᲘᲡ ᲡᲮᲕᲐᲓᲐᲡᲮᲕᲐ ᲓᲘᲐᲚᲔᲥᲢᲘᲡ ᲡᲐᲚᲘᲢᲣᲠᲘ ᲛᲔᲚᲝᲓᲘᲔᲑᲘ, ᲠᲘᲗᲛᲔᲑᲘ, ᲡᲐᲚᲘᲠᲔᲠ ᲡᲐᲙᲠᲐᲕᲘᲐ ᲙᲝᲚᲝᲠᲘᲢᲣᲠᲘ-ᲒᲐᲛᲝᲛᲡᲐᲮᲘᲚᲝᲑᲘᲗᲘ ᲡᲐᲛᲣᲐᲠᲔᲣᲚᲘ, ᲛᲐᲗᲘ ᲘᲛᲘᲢᲐᲪᲘᲐ.

ᲘᲠᲘᲡᲐᲗᲕᲘᲡ ᲠᲝᲛ ᲡᲠᲣᲚᲧᲝᲤᲘᲚᲘ ᲬᲐᲠᲛᲝᲓᲒᲔᲜᲐ ᲒᲕᲥᲝᲜᲓᲔᲡ ᲠᲐᲕᲔᲚᲘᲡ ᲨᲔᲛᲝᲥᲛᲔᲓᲔᲑᲐᲖᲔ, ᲨᲔᲒᲐᲮᲡᲝᲕᲔᲑᲗ ᲛᲘᲡ ᲜᲐᲜᲐᲠᲗᲝᲑᲔᲑᲡ:

1893 წ. "ᲒᲠᲘᲤᲝᲜᲘᲡᲙᲔᲚᲘᲡ ᲡᲔᲠᲔᲜᲐᲓᲐ", ᲐᲠ ᲓᲐᲛᲝᲥᲕᲔᲚᲔᲑᲣᲚᲐ.

1894 წ. "ᲑᲐᲠᲐᲓᲐ ᲡᲘᲧᲕᲐᲠᲣᲚᲘᲡᲐᲜᲘ ᲨᲔᲜᲘᲚᲘ ᲛᲔᲓᲝᲚᲐᲠᲘᲡᲗᲕᲘᲡ", ᲮᲛᲘᲡᲐ ᲓᲐ ᲤᲝᲠᲢᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲢᲔᲥᲡᲢᲘ Რ. ᲓᲔᲛᲐᲠᲘᲡ.

1895 წ. "ᲐᲮᲐᲚᲒᲐᲖᲠᲘᲐᲜᲘ ᲛᲔᲜᲣᲠᲘ", ᲤᲝᲠᲢᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲣᲫᲕᲜᲘᲡ ᲠᲘᲩ. ᲔᲜᲔᲡ.

"ᲢᲐᲜᲓᲠᲫᲘᲠᲘᲐ, ᲨᲔᲛᲝᲛᲐᲕᲐᲠᲣ ᲡᲘᲛᲦᲐᲠᲘ", ᲮᲛᲘᲡᲐ ᲓᲐ ᲤᲝᲠᲢᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲢᲔᲥᲡᲢᲘ Პ. ᲕᲔᲠᲠᲔᲜᲘᲡ.

1896 წ. "ᲛᲝᲡᲛᲘᲜᲔᲑᲘᲡ ᲬᲘᲜᲐᲨᲔ ᲬᲐᲠᲛᲝᲓᲒᲔᲜᲘᲚᲘ ᲠᲘᲒᲘᲡᲛᲐᲭᲣᲠᲘ: "ᲮᲐᲪᲐᲜᲔᲠᲘᲐ", "ᲬᲐᲠᲣᲤᲔᲑᲘᲡ ᲫᲠᲘᲐᲚᲔᲑᲨᲘ", ᲠᲘᲗᲘ ᲤᲝᲠᲢᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ.

"ᲜᲛᲘᲠᲘᲐᲜᲘ", ᲮᲛᲘᲡᲐ ᲓᲐ ᲤᲝᲠᲢᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲢᲔᲥᲡᲢᲘ Ს. ᲛᲐᲠᲐᲠᲘᲡᲗᲕᲘᲡ.

1898 წ. "ᲠᲘᲗᲘ ᲔᲞᲘᲖᲝᲓᲘ", ᲮᲛᲘᲡᲐ ᲓᲐ ᲤᲝᲠᲢᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲢᲔᲥᲡᲢᲘ Კ. ᲬᲐᲠᲝᲡᲘᲡ.

"ᲨᲔᲙᲕᲠᲔᲑᲐᲓᲐ", ᲔᲕᲠᲘᲞᲘᲓᲘᲡ ᲝᲠᲙᲔᲡᲢᲠᲘᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲐᲠ ᲓᲐᲛᲝᲥᲕᲔᲚᲔᲑᲣᲚᲐ.

1899 წ. "ᲤᲐᲕᲐᲜᲐ ᲘᲜᲓᲘᲐᲜᲘᲡ ᲡᲘᲧᲕᲐᲠᲣᲚᲘ", ᲤᲠᲘᲠᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲣᲫᲕᲜᲘᲡ Ე. ᲓᲔ ᲞᲘᲠᲘᲜᲘᲐᲙᲘᲡ.

1901 წ. ᲙᲐᲜᲘᲐᲜᲘ "ᲛᲘᲠᲐ", ᲐᲠ ᲓᲐᲛᲝᲥᲕᲔᲚᲔᲑᲣᲚᲐ.

"ᲬᲧᲚᲘᲡ ᲗᲐᲛᲐᲨᲘ", ᲤᲝᲠᲢᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲣᲫᲕᲜᲘᲡ Ძ. ᲤᲝᲠᲔᲡ.

1902 წ. ᲙᲐᲜᲘᲐᲜᲘ "ᲐᲠᲘᲡᲘᲜᲘ", ᲐᲠ ᲓᲐᲛᲝᲥᲕᲔᲚᲔᲑᲣᲚᲐ.

1903 წ. ᲡᲘᲛᲤᲝᲜᲘᲐᲜᲘ ᲙᲝᲜᲪᲔᲠᲢᲘ, ᲣᲫᲕᲜᲘᲡ Ძ. ᲤᲝᲠᲔᲡ.

ᲙᲐᲜᲘᲐᲜᲘ "ᲐᲠᲘᲡᲐ", ᲐᲠ ᲓᲐᲛᲝᲥᲕᲔᲚᲔᲑᲣᲚᲐ.

1904 წ. "ᲨᲔᲙᲕᲠᲔᲑᲐᲓᲐ", ᲮᲐᲠᲘ ᲐᲘᲠᲘᲐ, ᲮᲛᲘᲡᲐ ᲓᲐ ᲝᲠᲙᲔᲡᲢᲠᲘᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲢᲔᲥᲡᲢᲘ Შ. ᲙᲘᲠᲨᲑᲐᲣᲛᲘᲡ.

1905 წ. "ᲡᲐᲝᲯᲐᲮᲐᲠᲝᲗᲐ ᲨᲝᲣᲚᲐ", ᲮᲛᲘᲡᲐ ᲓᲐ ᲤᲝᲠᲢᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲣᲫᲕᲜᲘᲡ Გ. ᲙᲠᲔᲞᲡ, ᲢᲔᲥᲡᲢᲘ Მ. ᲛᲐᲘᲠᲔᲚᲘᲡ.

"ᲐᲠᲝᲙᲔᲚᲘᲐ", ᲮᲔᲠᲮᲘ ᲞᲘᲔᲡᲐ ᲤᲝᲠᲢᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ.

ᲡᲝᲜᲐᲢᲘᲜᲐ ᲤᲐ-ᲓᲘᲔᲖ ᲛᲘᲜᲣᲠᲘ, ᲣᲫᲕᲜᲘᲡ Ი. ᲓᲐ Ს. ᲛᲝᲠᲔᲞᲡᲙᲘᲡ.

1906 წ. "ᲓᲘᲓᲘ ᲥᲐᲠᲘᲤᲔᲑᲘ", ᲮᲛᲘᲡᲐ ᲓᲐ ᲤᲝᲠᲢᲔᲠᲘᲐᲜᲝᲡᲐᲗᲕᲘᲡ, ᲢᲔᲥᲡᲢᲘ Ა. ᲓᲣᲠᲣᲡᲔᲡ, ᲣᲫᲕᲜᲘᲡ Ძ. ᲓᲘᲤᲘᲠᲐᲜᲗᲡ.

ᲘᲜᲢᲠᲝᲓᲣᲥᲪᲘᲐ ᲓᲐ ᲐᲠᲔᲥᲠᲝ, ᲐᲠᲤᲘᲡ, ᲡᲘᲛ. ᲙᲕᲐᲠᲪᲔᲚᲘᲡ, ᲤᲔᲠᲘᲩᲘᲡᲐ ᲓᲐ ᲙᲐᲠᲐᲜᲢᲘᲡᲐᲗᲕᲘᲡ.

"ბუნებრივი ისტორიები", ხუთი რომანს ხმისა და ფორტეპიანოსათვის, ტექსტი ჟ. რენარის.

1906-1912 წწ. ბალეტი "დაფნისი და ქლოე", მ. ფოკინის ლიბრეტო.

1907წ. "ბალახზე", ხმისა და ფორტეპიანოსათვის, ტექსტი პ. ვერლენის.
"ვოკალიზი "ხაბანერას"მიხედვით".
ხუთი ბერძული ზელოდია, ხმისა და ფორტეპიანოსათვის, ტექსტი კალოკორესი.
"ესპანური რაფსოდია", ორკესტრისათვის.
ოპერა "ესპანური საათი", ფ. ნოლნის ლიბრეტო.

1908წ. "ოპის ბოჩვენებანი", სამი პიესა ფორტეპიანოსათვის.

1909 წ. "ბატიოლის ზოპრები", ხუთი პიესა ფორეპიანოსათვის, ოთხ ხელში.
"ბენუეტი ჰაიდნის სტილში", ფორტეპიანოსათვის.

1910წ. "ოთხი პიესა," ხმისა და ფორტეპიანოსათვის (ესპანური, ფრანგული, ებრაული).

1911 წ. "კომიკურ-ბიბლიური და სენტიმენტალური ვალსები", ორი ფორტეპიანოსათვის, უძღვნის ლ. ობერს.

1912 წ. "ადელაიდა, ანუ ყვავილთ შეტყველება", ორკესტრისათვის.
"ფლორიდეს სიზმარი", ბალეტი.

1913წ. "სამი პოემა", ხმისა და ფორტეპიანოსათვის, სიმებიანი კვარტეტისათვის, ორი ფლეიტის და ორი კლარნეტისათვის.
ტექსტი ს. მალარმესი.
"პრელუდია" ფორტეპიანოსათვის, უძღვნის ჟ. ლელს.
"ორი პიესა", ფორტეპიანოსათვის, ბოროდინისა და შაბრიეს ნაბაძები.

1914წ. "ორი ებრაული ზელოდია", ხმისა და ფორტეპიანოსათვის, ხალხურ ტექსტებზე.

1915 წ. ტრიო, ფორტეპიანოს, ვიოლინოსა და ვიოლონჩელისათვის. უძღვნის ა. ჟედლაჟს.

1914-1917 წწ. "კუპერენის საფლავი", ექვსი პიესა ფორტეპიანოსათვის.

1915-1916წწ. სამი სიმღერა, ა' კაპელა, ტექსტი მ. რაველის.

1920-1922წწ. "სონატა-ლებიუსის ხსოვნას", ვიოლინოსა და ვიოლონჩელოსათვის.

1922წ. "პიესა-ტ. ფორეს ხსოვნას", ვიოლინოსა და ფორტეპიანოსათვის.

1923-1927წწ. "სონატა", ვიოლინოსა და ფორტეპიანოსათვის, უძღვნის ე. ჟიურდან-ფორანჟს.

1924 წ. "ბონსარი საკუთარ სულს", ხმისა და ფორტეპიანოსათვის, ტექსტი ჟ. ბონსარის, უძღვნის მ. ჟერარს.

"ბოშური რაფსოდია",ვიოლინოსა და ორკესტრისათვის.

1920-1925 წ. ოპერა-ბალეტი "ბავშვი სასწაულია შორის",ლიბრეტო კოლეტის.

1925-1926 წ."სამი შადაკასკარული სიმღერა" ხმისათვის,ფორტეპიანის და ვიოლონჩელოსათვის.ტექსტი ე.პირნის.

1927 წ."ოცნებანი",ხმისა და ფორტეპიანოსათვის,ტექსტი ლ.პ. ფარგის.

"ჟანას მარად",ორი ფორტეპიანოსათვის.

1928 წ. "ბოლერო",ორკესტრისათვის.

1929-1931 წ. კონცერტი სოლ მაჟორი,ფორტეპიანოსა და ორკესტრისათვის, უძღვნის მარგარიტა ლონგს.

1929-1931 წ.კონცერტი რე მინორი,ფორტეპიანოსა და ორკესტრისათვის, უძღვნის პ. ვიტგენშტაინს.

1929-1931 წ. კონცერტი მი მინორსა და მაჟორში,ცალი ხელისათვის, ფორტეპიანოსა და ორკესტრის თანხლებით.

1932 წ. "დონ-კიხოტის სამი სიმღერა დულსინეასადმი",ხმისა და ფორტეპიანოსათვის,ტექსტი პ.მორანდის.....

მე არ ვიცი,სპეციალური კვლევაა საჭირო და აღბად ბევრი მუშაობდა ბასკური ფოლკლორის და რაველის შემოქმედების ურთიერთმიმართებებზე, რაველის „სოფორტეპიანო კონცერტი ცალი ხელისათვის მოიცავს ძალზე საინტერესო მონაკვეთს,რომელიც ერთის მხრივ წააგავს ექვს წილად ქართულ საცეკვაო მელოდიას,გამოკვეთილი,შეშარული რიტმით,რომელიც ახასიათებს "ცეკვა ქართულს",მეორე მხრივ კი, ეს მელოდია ეხმაურება და ტიპიურია ტრადიციული ბასკური საცეკვაოების.ამ ფაქტზე ჩვენი ყურადღება გააამახვილა მუსიკათმცოდნე მარგარიტა ვაჩნაძემ,რომელსაც თავდაპირველი მუსიკალური განათლება პარიზში აქვს მიღებული,სწავლობდა იგი ძველიალურ პიანისტ ნ.ტორგოსთან;მისი საფიქრალი შრომა იყო რუსელ მუსიკასთან ბერლიოზის შემოქმედების მიმართების საკითხები.მარგარიტა ვაჩნაძე თბილისის კონსერვატორიაში ხელმძღვანელობს და პროფესორია პიანიზმის ისტორიის სფეროში;მისთვის ფრანგული საფორტეპიანო მუსიკა მშობლიური და ძალზე ახლობელია.მისი მოლოდინებით ჩვენ შევისწავლეთ ე.რაველის კონცერტის სათანადო მონაკვეთი და მივედით იმ დასკვნამდე, რომ თვით რაველს წარმოდგენა არ ქონდა უმუაღლეს საქართველოზე.ეს მელოდიური განვითარება კი ძალზე წააგავს ქართულს.ისმის კითხვა მაშ

საიდან უნდა იყოს იგი აღებული? ჩვენ ისტორიულ ჭრილში შევადარეთ რაფელის მელოდია ძველ ბასკურ საცეკვაოებს და დავასკვენით, რომ ამ შემთხვევაში ეს არის ბასკური ფოლკლორიდან აღებული ინტონაციები. მე ეს მელოდია არ შეშიდარებია ესპანეთის აღმოსავლური სამყაროს მუსიკიერებასთან, მას ნაკლებად აქვს საერთო როგორც ესპანურ, ასევე ამ ტერიტორიაზე მცხოვრებ ებრაელთა ფოლკლორთან, ხოლო ქართულ სამყაროსთან ფსკავსება სახეზეა. ჩვენ არავითარ ჰიპოთეზებს არ ვაკეთებთ ამ ფსკავსებით, ვაკრამ შევუთითებთ ზხოლოდ ფაქტს და ვფიქრობთ, რომ ყოველივეს შემთხვევითობად ფიჩნევა არ შეიძლება. ფოკვლაეს ამ კონცერტის სათანადო მონაკვეთი:

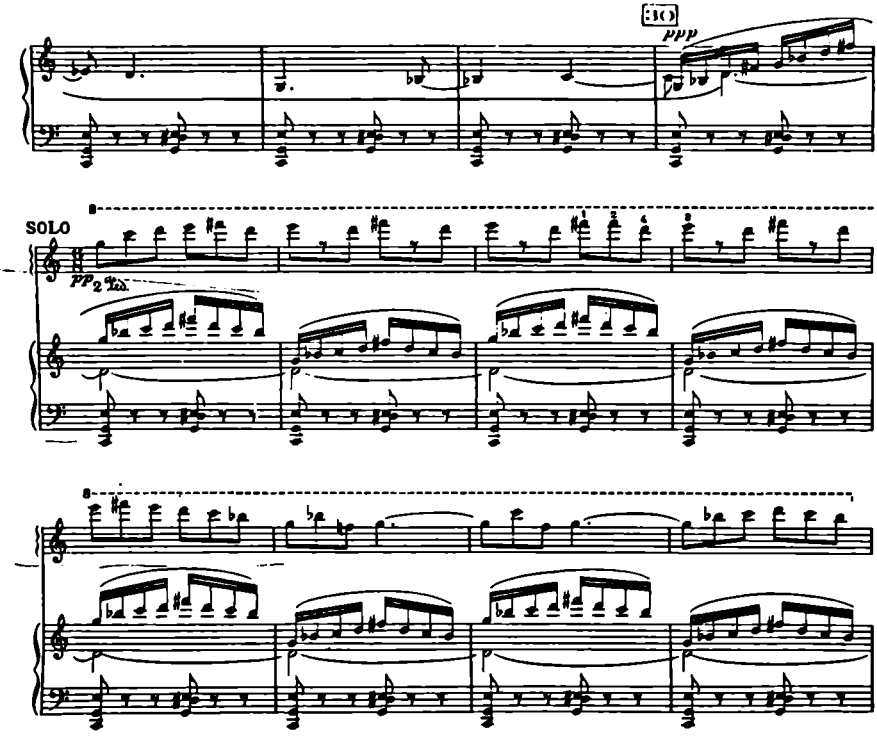

D.& F. 12,728

ესარგებლობთ პარიზის 1937 წლის გამოცემით. ნოტები გვაძლევა მ. ეაჩნაძემ

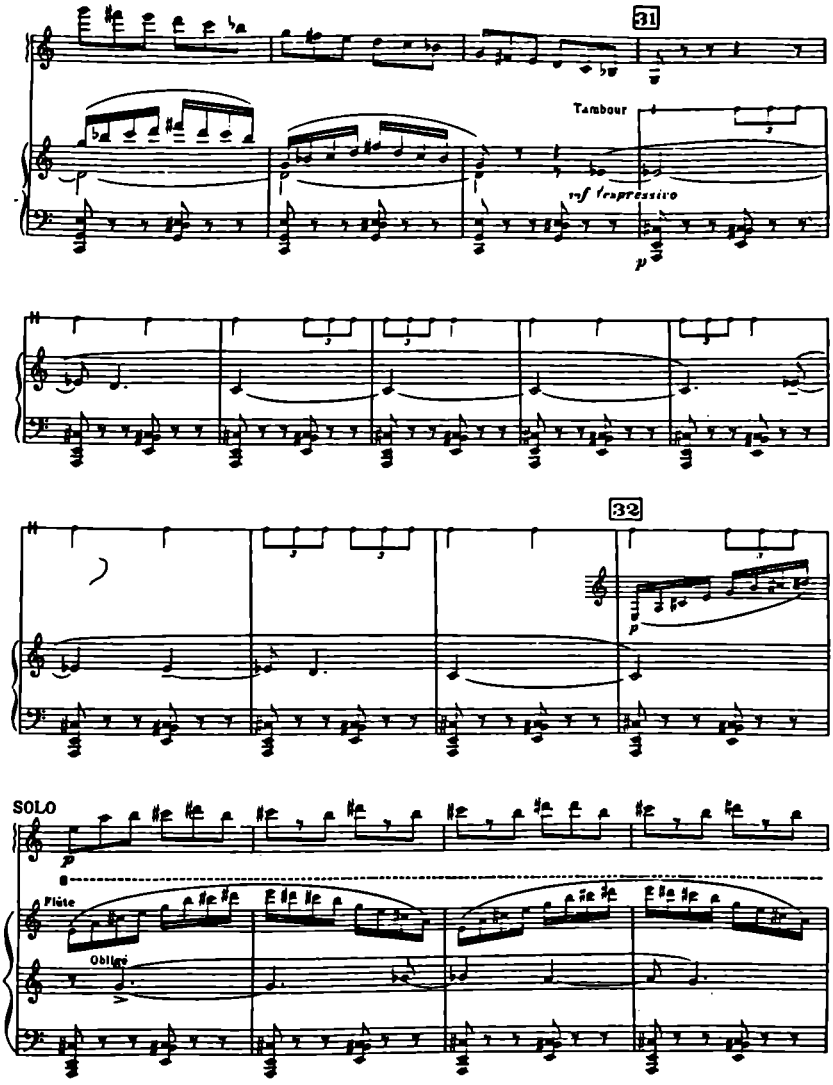
31
Tambour
mf crescendo
p
32
p
SOLO
p
Flûte
Obligé

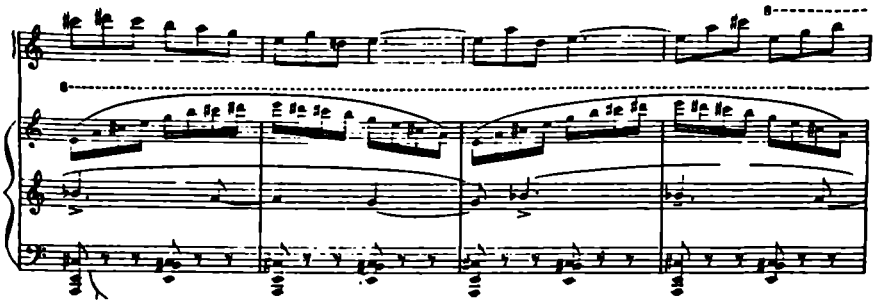

ლიტერატურა ბასკურ და ესპანურ მუსიკაზე, ბასკური ენის კონტაქტების და ისტორიული წარსულის შესახებ

/მასალები დაჯგუფებულია ცალკეული საკითხებისა და პრობლემების მიხედვით/

1. მასალები ესპანელი ქართველების შესახებ:

ბასილი დიდი, ექუსთა დღეთაი /თბ. 1974, გამოსცა მ. კასაძემ, იხ. გვ. 44/

უძველესი რედაქციები ბასილი კესარიელის ექუსთა დღეთადსა და ტრიოდ ნოსელის თარგმანებისა კაცისა აკებულებისათუს/ილ. აბულაძის გამოც. თბ. 1964/

სირაძე რ. ,ესპანეთის ქართველთა უძველესი მოხსენიება ქართულ მწერლობაში/ მნათობი, 1971, 3/.

ტიორგი მთაწმიდელი, ცხორებად იოვანესი და ეფთჯიმესი/თბ. 1946, გვ. 23-24/

2. გამოკვლევები:

ს. ტაბუნია, ერთი ქართული იდიომის ეტიმოლოგიების ცდა ბასკურ ნეს-ჩვეულებათა სინათლეზე/საქართველოს სსრ მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. 86, 1, 1977; .გვ. 233-236/.

ი. ტაბაღუა, ბასკები, ლეგენდები და ფაქტები/თბ. 1979/

რ. ლაფონი, ბასკური ენა და ბასკურ-კავკასიური ჰიპოთეზა /ა. ჩიქობავას წინასიტყვაობა, მისივე გამოკვლევა/, ბასკოლოგ-კავკასიოლოგი რენე ლაფონი და იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების მორიგი ამოცანები. /თბ. 1976, ისუ-ს გამომცემლობა/

ძიძიგური თ. ბასკები და ქართველები/თბ. 1978/

ძიძიგური თ., საქართველო და ესპანეთის იბერია/მნათობი, 3, 1937/.

ძიძიგური თ. ,საენათმეცნიერო საუბრები/თბ. 1960/

ძიძიგური თ., ბასკეთში მოგზაურობა/თბ. 1977/

ფოგტი ჰ., ბასკური და კავკასიური ენები/მიმომხილველი, 6-9, 1972/

ი. ტაბაღუა, ბასკებთან/ცისკარი, 8, 1963 /

С.А.Быховская,Показатели множественности как классовые показатели в грузинском и баскском языках/АН СССР Н.Я.Марру, 1935/

Дзидзигури Ш.В.,Баски и грузины/Лит.Грузия,I-XII,1977/

М.Джанашвили,Иверийцы в Испании/по рукописи XIв. Сборник матер. для описания местностей и племен Кавказа,вып.27, Тифлис,1900,стр.155-158/

Л.И.Жирков,Проблемы языка басков/Изв.АН СССР,отд.литер. языка 1945,т.IУ,вып.3-4/

Зыгарь Ю.В.,О родстве баскского язнка с кавказскими/Вопр.Языкознания 5,1955/

Б.В.Казанский,Начало испании /Сов.Этнография I,1938,М./

И.Ю.Крачковский,Арабская поэзия в испании/Избр. соч.т.II,стр.470-523/.

И.Ю.Крачковский,О работе Переса "La poésie andalouse en arabe classique au XI-e siecle"/Избр.соч.II т.М-Л,1956, стр.575-579/.

В.Латышев,Известия древних писателей о Скифии и Кавказе/I,Санкт-Петербург,1893-1900/.

Марр Н.Я.,О яфетическом происхождении баскского языка/Изв.АН, 1920.УI серия,т.XIУ/

Марр Н.Я. Две новые работы Уленбека по баскскому языку/Язык и литература,I,1926/

Н.Марр,Из пиринейской Гурии/Изв. Кавказского историко-археолог. инст. т.У,1927/

Н.Я. МаррИберо-этрускско-италская племенная среда образования индо-европейского языков/Докл.Россиской АН,1925/

Н.Я.Марр,Новый анализ термина Пиренеи/Докл.Росс.АН,1925/

Н.Я.Марр,"Север" и "мрак" II "левый" от пиринеев до месопотамии /Докл.АН СССР,1924/

Н.Я.Марр,Яфетический Кавказ и третий этнический элемент в созидании средиземноморской культуры/Матер. по яфетич. языкозн.Лейпциг,1920/

Меликсет-Беков Л.М.,Родство грузин с испанцами по древнейшим источникам/Тифлис,1911/.

В.Рафельский и А.Кримский,История арабов и арабской литературы /Т.III,М.1913/

В.Ф.Шишмарев,Баскский язык/Очерки по истории языков Испании, М-Л.1941/

Ю.Зыпарь,Диалог находок и утрат/Техника -молодежи,№6,1975/

А.Кикнадзе,Баски,откуда они?/Неделя №6,1965/

А.Кикнадзе,О чем молчат языки гор/Техника-молодежи,№6,1975/

Jose Acosta,En Georgia simpre ha sido dominio popular que vascos y georgianos son del mismo tronco "El Diario Vasco"10 de julio de 1977)

Toressa Doueil,Georgianos y Vascos somos hermanos "El correo Espanol.El Pueblo vasco" 12 de julio de 1977)

Marr N.,Analyse nouvelle du terme Pyrénées (DAH,1925,5-8-33,155)

Marr N.,Les Pyrénees ou Monts Ioniens(DAH,1925,15-18-33-155)

Marr N.,Du terme basque "udagara"ЯС T.I,1-33-35-272)

Marr N. Origine japhétique de la langue basque

(Сб.Язык и литература I,стр.198-260)

Александрова В.Н.,Испанские народные танцы,Л.1959

Вайсборд М.А.,Федерико Гарсиа Лорка-музыкант.М.1975

Гарсиа Лорка Ф.,Об искусстве,М.1971

Гарсиа Лорка Ф.,Избр.произведения ,т.I-II,М.1975

Грубер Р.И.,История музыкальной культуры,т.II,ч.I,М.1959

Дебюсси К.,Статьи,рецензии,беседы.Л.1964

Кальвокоресси М.,Национальный характер испанской музыки/"Русская музыкальная газета",1915 № 3/

Корредор Х.М.,Беседы с Пабло Казальсом.Л.1960

Гинзбург Л.С.,Пабло Казальс,М.1966

Крейн Ю.Г.,Мануель де Фалья.М.1960

Кузнецов К.А.,Из истории испанской музыки/"Музыка",1937,№№20,21, 23,29,32/

Кузнецов К.А.,Музыкально-исторические портреты.М.1937

Культура Испании,М.1940

Маркс К. и Энгельс Ф.,Избр.статьи,Революция в Испании(Статьи и корреспонденции 1854-1873.М.1937).

Мартынов И.,Музыка Испании.М.1977

Осовский А.В., Избр.статьи,воспоминания.Л.1961

Прюньер А.,Новая история музыки.М.1937

Розеншильд К.К.,Энрике Грандос.М.1971

Фалья М.де,Статьи о музыке и музыкантах.М.1971

Jose Antonio de Donostia,Musica y musicos en el Pais Vasco (BVAP,San Sebastian,1951).

Francisco Eseudero,Peculiaridades morfológicas de la canción populary de la música vasca,en Primera Semana International de Antropologia Vasca.Ed. La Gran Enciclopedia Vasca (Bilbao,1971).

Jose Antonio de Donostia,Essai d'une Bibliographie Musicale Basque, en Cahiers du Centre Basque et Gascon d'Etudes Régionales II,Ed. Musée Basque(Bayonne,1932).

Jose Antonio de Donostia,Apuntes de Folklore vasco.Toberas (RIEV,1924.pp.1-18).

Juan Gorostiaga,Antologia de Poesia Popular Vasca(BVAP,N13, San Sebastian,1955).

Juan Carlos de Guerra,Los cantares antiguos del euskera (EEA,1922).

Luis Michelena,Textos arcaiós vascos(Ed.Minotauro,Madrid, 1964).

Alfred Colling,Historia de Musica Cristiana(Ed.Casal i Vall, Andorra,1958).

Adolfo Salazar,La Música de España(Ed.España-Calpe Argentina,S.A. Buenos Aires,1953)

José Subira,Historia de la Musica(Ed.Salvat..Barcelona,1958)

Francisco de Madina,De Música Vasca(Ed.Vasca Ekin.Buenos Aires,1953).

B. Estornes Lasa,Origines de los vascos(Ed.Aunamendi,San-Sebastian,1967).

Maria de Azkue,Musica Popular Vasca(Bilbao,1919).

Higinio Angles,Historia de la Musica Medieval en Navarra (Institucion Principe de Viana,ed.Aranzadi Pamplona,1970).

Juan B. de Elustiza,Estudios Musicales(Sevilla,1917).

Miguel de Unamuno,Espiritu de la raza vasca,conferencia pronunciada en 1887.Ob. Comp.Afrodisio Aguado S.A.(Madrid,1958,t.VI).

Jose Antonio de Donostia,Notas breves acerca del txistu y de las danzas vascas, conferencia leida en el Salon de la Filarmonica de Bilbao ef dia 16 de junio 1932(Bilbao,1933).

Maria de Azkue,Euskalerriaren Yakinta-Espana Calpe S.A.(Madrid,1959,t.I).

J.A. de Donostia,Apuntes de Folklore vasco(Toberas,RIEV,1924).

J.Agustin Chaho,Viaje a Navarra(RIEV,t.XXXI,1930).

Julio Caro Baroja,Los Pueblos del Norte de la Peninsula Iberica(San Sebastian,1973).

B. Estornes Lasa,El Ducado de Vasconia(Col.Aunamendi N4, San Sebastian,1954)

Francisco Gascue,Nuestra Música Popular(RIEV,t.X,1919).

Jose Maria Lacarra,Textos de Navarra del Códice de Roa. CSC,2 "Escula de Estudios medievales(Zaragoza,1945)

Mariano Arigita y Lasa,Reseña Eclesiástica de Navarra(GGPVN,T.I).

Andres Araiz Martinez,La Musica Religiosa en Espana(Barcelona,1942)

Higino Anglez,Las canciones del Rey Teobaldo(DFN-IPV,Pamplona,1973)

Salvat,Enciclopedia de la Musica(Barcelona,1967,t.IV).

J.A.Donostia,Instrumentos musicales del Pueblo Vasco(Zarauz...).

Juan Iturralde y Suit,Las grandes ruinas monásticas de Navarra (Pamplona,1916).

Manuel Lecuona,Literatura oral vasco(San Sebastuan,1965
Col.Auñamendi N 45)

Carlos Guerra,Cantares antiguos del euskera(EEA,1922)

José Manterola,Canto de lelo o de los cántabros.Cancionero
Vasco, t III.

Francisque Michel,Le Pays Basque,sa population,sa lingue,ses
moeurs,sa literature et sa musique(Paris,1867)

Julio de Urquijo,La Crónica de Ibargüen-Cachopin y el Canto
de lelo.RIEV,t.XIII,XV.

Jesus Maria de Leizaola,Estudios sobre la poesia vasca.Ed.Ekin
(Buenos Aires,1951)

Julio de Urquijo,La Tercera Celestina y el Canto de lelo(RIEV,1910)

Julien Vinson,La troisième Celestine et le Chant de lelo(RIEV,1911)

Jean Jurgain,Quelques legéndes poetiques du Pays de Soule
(En"La Tradition du Pays Basque"Paris,1899)

J.D.J. Sallaberry de Mauleon,Chants populaires du Pays Basque
(Bayonne,1870)

Trino de Uria,Papeletas de Temaris Musical(Apuntes para una
cronologia de órganos.BRSVAP,1955,II)

J.A.Donostia,El gran polifonista vasco Joannes de Anchieta
(IGEV,t.I,fasc.9,10)

Leocadio Hernández Ascune,Musica y Musicos de la catedral de
Pamplona(AMIEM,1969,vol.XXII)

Martin de los Heros,Historia de Valmaseda(Bilbao,1926)

José de Arrúe,La Música de Iglesia en la Historia del Pais Vasco
(Cronica y Recopilacion de Trabajos" Bilbaina de
Artes Gráficas,Bilbao,1919-1920)

José Antonio Arana Martija,Aránzazu y la Historia Musical del
Pais Vasco(Aranzazu,1969)

Francisco Gascue,Nuestra Música Popular(Carta abierta a Don Carmelo de Echegaray,RIEV,1919)

Charles Bordes,La Musique Populaire des Basques.En la Tradition du Pays Basque(Paris,1899)

J.A. Chaho,Histoire primitive des Euskariens Basques(Bayonne,1847)

Charles Bordes,Douze Chansons amoureuses du Pays Basque(Paris,1898)

Georges Herelle,La musique et dance au Theatre Basque(Gh.1922)

Georges Herelle,Les Representations de Pastorales Basques (RIEV,1907)

Georges Herelle,Notices sur quelques pastorales Basques(RIEV,1911)

Georges Herelle,Les problemes relatifs aux Pastorales(RIEV,1918)

Georges Herelle,Les tragi-comédias de Carnaval(RIEV,1923)

Georges Herelle,Une Pastorale de l'an 1500(RIEV,1926)

Ramón de Berraondo,Las Pastorales Suletinas(EEA,1921)

Rodney Gallop,Las Pastorales de Soule.En Los Vascos(Madrid,1948)

Henry Gavel,A propos du chant du prologue dans les Pastorales Basques(RIEV,1911)

Andrés E.de Mañaricúa,Santa Maria de Begona en la Historia espiritual de Vizcaya(Bilbao,1950)

José Antonio Martija,Aránzazu y la Historia Musical del Pais Vasco. (RA,1969)

J.A.Donostia,Musica de Tecla en el Pais Vasco,Siglo XVIII(Bilbao,1953

Juan San Martin,Noticias de Músicos eibarreses entre los siglos XVII y XIX(BRSVAP,1972,II-III)

J.San Martin,Mas sobre Músicos eibarreses(BRSVAP,1973,IV)

Miguel M.Millán,D.Pedro Aranaz y Vides(1740-1820),Maestro de Capilla de la Catedral de Guenca(TSM,1974,I)

Miguel Rodriguez Ferrer,Los vascongados,su pais,su lengua y el Principe Luis L.Bonaparte(Madrid,1873)

José Ignacio de Iztueta,Los antiguos tamborileros(EEA,1916,N109)

José Antonio Arana Martija,Algunas melodias exóticos en nuestro concionero popular(BIAEV,1975,N100)

J.A. de Donostia,El elemento vasco en la tonadilla escéndia (RIEV,1929,t.20)

Francisco Gascue,Origen de la Música Popular Vascongada (RIEV,1913,t.7)

Leonardo Celaya,Nuestroo Músicos(Aránzazu,1935)

Serapio Múgica,Las Calles de San Sebastian(San Sebastian,1965)

Angel Inaraja Ruiz,El Organo Cavaille-Coll de la Basilica de Santa Marija del Coro San Sebastian(San Sebastian, 1973)

Federico Olmeda,Folklore de Castilla o Cancionero Popular de Burgos(Burgos,1903)

Domaso Ledeima,Cancionero Salmantino(Madrid,1907)

Francisco Gascue,Los gamas céltics y los melodias populares euskaros(San Sebastian,1917)

J.A.de Donostia,Apuntes del Folklore Vasco(BRSVAP,1949,I)

Francisco Gascue,Origin de la Música Popolar Vascongada(RIEV, 1913)

Rodney Gallop,Los Vascos(Madrid,1940)

Francisco de Madina,La Música Vasca(Buenos Aires,1943)

J.A.de Donostia,Notas breves de Musica Vasca(RIEV,1930)

J.J.Belastegui,La Música Popular Vasca(TX,1932,15/VII)

Tomás Garbizu,Música Popular Vasca(TX,1929)

Altube'tar Seber,El Acento Vasco en la prosa y en el verso (Bermeo,1932)

R.M.Azkue,Música Popular Vasca(Bilbao,1919)

J.A. de Donostia,Quelques caracteristiques de la Chanson Basque(GH,1924,N3)

I.de Fagoga,La musique représentative Basque(Bayonne,1944)

Allieres J.,1930-61.Petit atlas linguistique basque-francais "Sacaze".VD X,205-21(1960),with maps 1-15;X(1961) with maps 16-83

Azkue,Resurrección Maria de,1919,Fonética vasca(Bilbao.32pp)

Azkue R.M. de,Morfologia vasca(Bilbao,1925)

Baroja Julio Caro,Los vascos,Madrid,1958

Duny-Pétré,Pierre,Notes sur le parler populaire de Basse-Navarre orientale,GH,1963

Echebarria,Torribio,Lexicon del euskera de Eibar(EuskeraX-XI, 1965-1966)

Eleizalde Luis de,Listas alfabéticas de voces toponomasticas vascas,1922)

Gavel H.,Elémente de phonétique basque(Paris,1920)

Gavel H.,Grammaire basque,I(Bayonne,1929) ; II(1937)

Gavel H.,Quelques observations sur la passivite du verbe basque(RIEV,XXI,1931,p.1-14)

Haritschelhar J.,Le rythme poétique(4+7)and(4+6)(GH,1961)

Haritschelhar J.,Le poète souletin Pierre Topet-Etchahun(1786-1862).Contribution à l'etude de la poésie populaire basque du XIX s.(Bayonne,1969)

Hubschmid J.,Thesaurus Praeromanicus.Fasc.2.Probleme der baskischen Lautlehre und baskisch-romanische Etymologien(Bern,1965).

Lacombe G.,La langue basque.Les langues du monde(Ed.b A.Meillet and M.Cohen,1952,p.257-269)

Lafitte,Abbe P.,Grammaire basque(Bayonne,1944).

Lafon Rene,Le système du verbe basque au XVI s. I-II vols (Bordeaux,1943)

Lafon R.,Sur la catégorie de genre grammatical en basque (BHi XLIX,1947)

Uhlenbeck C.C.,La langue basque et la linguistique generale (Lingua,I,pp.59-76).

Vogt H.,Remarques sur la structure formelle du verbe basque (For R. Jakobson,pp.600-604,The Hague.Mouton)

Zamarripa y Uranga P.de,Gramatica vasca(Dialecto vizcaino,1955,B 1955,Bilbao)

----------ä----------

Jrizar P.de,Formacion y desarrolo del verbe auxiliar vasco (BRSVAP,III,1947,pp.444-453)

Jrizar P.de,Sobre el caracter pasivo del verbo transitivo en el vascuence y en algunas lenguas del Norte de America(BRSVAP,VI,pp.3-42 et 255-291,VII pp.123-176,352-391.

Genevieve N'Diaye,Structure du dialecte basque de Maya(Mouton 1970,p.1-249)

Euskera,Lexicon del euskera dialectal de eibar(Arrete' Tiukuen Izketia Toribio Echebarric,X-XI,Bilbao, 1966).

Bouda K.,Baskisch-kaukasische Etymologien(Heidelberg,1949)

Bouda K.,L' Euskaro-caucasique(Homenaje a D.Julio de Urquijo,III,pp.207-232,San Sebastian)

Echaide I.M.,El Euskera y las lenguas caucásicas(BRSVAP,IX)

Gómez -Moreno M.,Miscelaeneas,I:La antigüedad,pp.157-350 Madrid,1949)

Gómez Moreno M.,La escritura bástulo-turdetana(primitiva hispánica,Madrid,1962).

Lafon R.,Les origines de la langue basque(Conférences de l'Institut de Linguistique de l'Université de Paris(X annés,1950-1951,pp.59-81,Paris,1951)

Lafon R.,Remarques sur l'aspiration en basque Mélanges Gavel Touluse,1948)

Lafon R.,Remarques sur la racine en basque(BRSVAP VI,1950)

Lafon R.,Quelques traits essentiels de la langue basque (BRSVAP VII,p.13-24,1951).

Lafon R.,Remarques sur la phrase nominale en basque(BSL XLVII, p.106-125,1951).

Lafon R.,Indications pour l'étude du verbe basque(EJ V,p.93-106, 1951)

Lafon R., Etudes basques et caucasiques(Salamanca,1952)

Lafon R.,Remarques sur les modes et les temps en basque(EJ VI, p.11-39,1952)

Lafon R.,Le basque dans la novelle édition des "Langues du monde" (BRSVAP IX p.2 299-334, 1953).

Lafon R.,Les recherches onomastiques sur le pays basque(Onoma V/I p.49-63,1954)

Lafon R., Le nombre dans la déclinasion basque(VD I. III-121,1954)

Lafon R.,Sur la place de l'aezcoan du salazarais et du roncalais dans la classification des dialectes basques.Pirineos (Zaragoza) XI,P.109-133,1955)

Lafon R.,Sur la versification de Dechepare(BRSVAP XIII,p.387-393 1957)

Lafon R., Remarques sur L'emploi du masculin et du féminin en basque(VD,1957.1-9)

Lafon R.,L'expression de la comparaison en basque(BSL,LIII, p.243-256,1957)

Lafon R.,Contribution a l'étude phonologique du parler basque de Larran(Haute-Soule) Homenaje a André Martinet. La Laguna,(II,p.77-106,1958)

Lafon R.,Place de la 2e personne du singulier dans la conjugaison basque(BSL LIL LIV,pp.103-129)

Lafon R.,La lengua vasca(Encicl. ling. hispánica,I,pp.67-97, Madrid)

Lafon R.,L'expression de l'auteur de l'action en basque (BSL LV,pp.186-221,1960)

Lafon R., La voyelle ü en basque(BSL LVII,pp.83-103,1962)

Lafon R.,L'adjectif épithete et les déterminants en basque (BSL, LIX,pp.82-104,1954)

Lafon R.,Contact de langues et apparition d'une nouvelle voyelle:u et ü en basque(Actes du Xe Congrès international de linguistique et philologie romanes(Strasbourg,1962,pp.901-909),Paris,1965.

Lafon R.,Les deux genetifs du basque(BSL, LX pp.131-159, 1965)

Lafon R.,La particule "bait" en basque(BSL LXI,pp.217-248, 1966).

Lafon R.,Principes du rôle syntaxique du verba en basque, (BSL LXII,pp.134-164,1968).

Lafon R.,L'impératif en basque au XVI s.(BSL LXIII,pp.110-140,1939)

Lafon R.,Sur le suffixe casuel ekien,ekin "avec"(RIEV,XXVII, 1,pp.65-69)

Lafon R.,Sur les suffix casuels -ti,et-,tik(EJ,II,p.2-3,1948)

Lafon R.,Comprotement syntaxique stricture et diathese du verbe basque(BSL,50,pp.190-220,1954)

Lafon R.,Remarques complementaires sur la structure du verbe basque(BSL,pp.148-175,1955)

Lafon R.,Sur les forms verbales basques qui contiennent un indice datif(BSL,56,pp.139-162,1961)

Landucci,N.,Dictionarium Lingua Cantabricae(Ed. by M.Agud and L.Michelena,San Sebastián,1957)

Larrasquet J.,Action de l'accent dans l'évolution des consonnes en basque souletin(Recherches expérimentales dans le basque souletin(Paris,1958,pp.1-424)

Larrasquet J.,Le basque de la Basse-Soule orientale(Paris, 1939)

Lewi Er.,Basque jo de una sintaxis elemental del vascuence (BRSVAP,II,pp.367-385,1946;III,pp.3-28,1947)

Lewi E.,Skizze einer elementaren Syntax des Baskischen. (Caucasica IX,S.88-128).

Lhande P.,Dictionnaire basque-francais et francais-basque(I,Paris,1926)

Lopez-Mendizabal I.,La lengua vasca(Buenos Aires,1949)

Martinet A.,Economie des changements phonétiques(Traité de phonologie diachronique,Bern,1955)

Martinet A.,Linguistique structurale et grammaire comparée. (Travaux de l'Instutut de Linguistique de la Faculté des Lettres de l'Université de Paris,v.I,1956)

Martinet A.,Le sujet comme fonction linguistique et l'analyse syntaxique du basque(BSL,LVII,pp.73-82,1962)

Martinet A.,Un ou deux phonemes?(Acta Ling.I.pp.94-103)

Martinet A.,La double articulation linguistique(TCIC,V,1949)

Martinet A.,Opposition verbo-nomimale(Journal de Psychologie, Janvar-mai,1950,pp.99-108)

Martinet A.,La description phonologique,avec application au parler franco-provencal d'Hauteville(Savoie, Droz,Geneve,1956).

Martinet A.,La construction ergative et les structures elementaires de l'enonce(Journal de Psychologie,Juillet-septembre,1957,pp.377-392)

Martinet A.,Elemente de linguistique generale(Paris,Armand Colin,1960)

Martinet A.,De la variete des unites significatives(Lingua,XI, 1962,pp.280-288)

Martinet A.,The Foundations of a Functional Syntax(Monograph series on languages and linguistices N17.Report of th.R.T.M. on linguistic and language studies,editerd by C.L.I.M. Stuart,April,1964,pp.25-36)

Michelena L., Apellidos vascos(1-eme ed.,San Sebastián,1955)

Michelena L.,Fonética histórica vasca(San Sebastián,1961)

Michelena L.,Sobre el pasado de la langua vasca(Madrid,1964)

Michelena L.,Textos arcaicos vascos(Madrid,1964)

Naert P.,La verbe basque est-il passif?(Studia linguistica,10, pp.45-49,1956)

Navarro T.,Pronunciación guipuzcoa(Homenaje a Menéndez Pidal 6Madrid,1925,pp.593-653)

Rolhfs G.,Studien zur romanischen Namenkunde(München,1956)

Saroihandy P.,Puntos oscuros de la conjugacion vascongada (RIV X,1919,pp.83-97)

Schuchardt H.,Das Baskische und die Sprachwissenschaft(SbÖAW 203/4)

Tabagua I.,Les Basques viennant-ils de Georgie?(France-URSS Magazine,1973,N60)

Tournier A. and P.Lafitte,Lexicon francais-basque(Bayonne, Bayonne,1954)

Uhlenbeck C.C.,Zur vergleichenden Lautlehre der baskischen Dialekte(Berichtigungen,VKNA,XXIV/I)

Uhlenbeck C.C.,De oudere lagen van den Baskischen woordeschat (MKNA 5/7,1942.Addenda and corrigenda .MKNA 9/2 11-12,1946,French translation:les couches anciennes du vocabulaire basque,EJ,1947)

Lafon R., Concordances morphologiques entre le basque et les langues caucasiques(Word 7,pp.227-244,1951; 8.80-94,1952)

Lafon R.,Noms de lieux d'aspect basque en Andalousie(Actes et Mémoires du 5-e Congrès international de Sciences onomastiques,Salamanque,avril,1955,II pp.125-133)

Lafon R.,Sur la langue des Aquitains et celle des Vascons. (Bulletin philologique et historique(jusqu a 1715) du Comité des Travaux historiques et scientifiques, 1-8,Paris,1957)

Lafon R.,Noms de lieux et noms de personnes basque et ibères; état actuel des problèmes(RIOno,1965,pp.81-92)

Lafon R.,Pour la comparasion du basque et des langues caucasiques(Bedi Kartlisa,1968,Paris,pp.13-26)

Maluquer de Motes J.,Epigrafi a prelatina de la Peninsula ibérica(Barcelona,1968)

Tovar A., Léxico de las inscriptiones ibéricas(Estudios dedicados a Menéndez Pidal,II,pp.273-323,Madrid)1951)

Tovar A.,El euskera y sus parientes(Madrid,1959)

Tovar A.,The ancient languages of Spain and Portugal(New York,1961)

Trombetti A.,Le origini della lingua basca(Bologna,1925)

Vogt H., Le basque et les langues caucasiques(BSL LI,pp121-147).

Anglès H.,Catàlog dels Manuscrits Musicals de la Collecció Pedrell(Barcelona,1920)

Arizaga R.,Manuel de Falla(Buenos Aires,1961)

Bolanderes I.G. de,Enrique Grandos(Barcelona,1921)

Calcaño G.,The music of Spain (New Jork,1958)

Pedrell F.,Catàlech de la Biblioteca Musical de la Diputació de Barcelona(2 vols,Barcelona,1908-1909)

Saldoni B.,Diccionario Biográfico de Efemérides de Músicos Españoles(4 vols,Madrid,1869-1881)

Soriano F.,Historia de la Música Española desde la Venida de los Fenecios hasta el Año de 1850(4vols,Madrid,1855-1859)

Soubies A.,Histoire de la Musique Espagne(3 voles,Paris,1900)

Ursprung O.,Musikkultur in Spanien(Handbuch der Spanienkunde, Frankfurt a.M.,1932)

Van Vechten C.,The Music of Spain(New Jork,1918)

Wolf J.,Historia de la Música(Barcelona,1934)

--- ---

Anglès H.,Cantors und Ministers in den Diensten der Koenige von Katalonien-Aragonien in 14 Jh(Bericht über den musikwissenschaftlicen Kongress in Basel,Leipzig,1925)

Anglès H.,Die merstimmige Musik in Spanien vor dem 15 Jh. (Kongressbericht :of the Beethoven -Zeit,1927)

Anglès H.,El Codex de Las Huelgas(Musica a veus dels segles XIII-XIV;9 vols,Barcelona,1931)

Anglès H.,Hispanic Musical Culture from the 6 th. to the 14 th. (The Musical Quarterly,Vol.XXXI,N 4,October,1940)

Anglès H.,La Musica a Catalunia fins al seglo XIII(Barcelona, 1935)

Anglès H.,Musica Medievel en Toledo Hasta el Siglo XI(Gesamm. Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens,7 bd.Münster in Westfalen,1938)

Anglès H.,La Musique aux X-e et XI-e Siècle,L'École de Ripoll (La Cataloge à l'Époque Romane,Paris,1932)

Anglès H.,Les "Cantigas" del Rei N'Anfós el Savi(Barcelona, 1927)

Anglès H.,Les Melodies del Trobadur Guiraut Riquer(Et. Univ.Catalans lans,XI,1926)

Beichert E.A.,Die Wissenschaft der Musik bei Al-Farabi(Regensburg,1931).

Bishop W.G.,The Mozarabic and Ambrosian Rites(London,1924)

Brehaut E.,An Encyclopaedist of the Dark Ages,Isidore of Seville,(New Jork,1912)

Daux C., Les Chansons des Pèlerins de Saint-Jacques(Montauban,1899)

Erlanger R.,La Musique Arabe(I-VI vol.Paris,1930-1939)

Farmer H.G.,A History of Arabian Music to the XIII Centry (London,1929)

Farmer H.G.,Al-Fārābī's Arabic-Latin Writings on Music(Glasgow,1934)

Farmer H.G.,Historical Fact for the Arabian Musical Influence (London,1930)

Farmer G.H.,Islam(Musikgeschichte in Bildern,Leipzig,VEB Musik)

Milá y Fontanals M.,De los Trovadores en España(Barcelona,1889)

Olmeda F.,Memoria de un Viaje a Santiago de Compostela (Burgos,1895)

Reese G.,Music in the Middle Ages(New Iork,1940)

Riaño J.F.,Critical and Bibliographical Notes on Early Spanish Music(London,1887)

Ribera J.,La Música Arabe y su Influencia en la Española (Madrid,1927)

Ribera J.,La música Andaluza Medieval en las Canciones de Trovadores,Troveros y Minnesinger(3 vol.Madrid, 1923-1925)

Ribera J.,La Música de las Cantigas(Madrid,1922)

Ribera J.,Music in Ancient Arabia and Spain(London,1929)

Rojo C. and G.Prado,El Canto Mozarabe(Barcelona,1929)

Rubio P.,Códices Polifónicos Toledanos(Toledo,1925)

Schindler K.,Two Miracles and three Nativity Songs of Medieval Spain(New Jork,1917)

Serrano Fatigati En.,Instrumentos Músicos en las Miniaturas de los Códices Españole X-XIII(Madrid,1901)

Spanke H.,Die Theorie Riberas über Zusammenhänge zwischen frühromantischen Strophenformen und andalusisch-arabisch Lyrik des Mittelalters in "Volkstum und Kultur der Romanen"III, 1930).

Spanke H.,Zur Geschichte der spanischen Musik des Mittelalters (Historische Vierteljahrschrift"Jahrg.1934)

Stegemeier H.,The Dance of Death in Folklor(University of Chicago, Dissertation,Chicago,1939)

Trend J.B.,Alfonso the Sage and other Spanish Essay(London,1926)

Trend J.B.,The Music of Spanish History to 1600(London,1926)

Ursprung O.,Spanisch-katalonische Liedkunst des 14 Jh.(in Zeitschrift für Musikwissenschaft,Jahrg4,H.3,December,1921)

Ursprung O., Um die Frage nach dem arabischen bzw.maurischen Einfluss auf die abendländische Musik des Mittelalters (Zeitschrift für Musikwissenschaft,Jahrg.16,H.3,1934)

Wagner P.,Der mozarabische Kirchengesang und seine Überlieferung (Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens,I, 1928)

Wagner P.,Untersuchungen zu den Gesangstexten und zur responsorialen Psalmodie der altspanischen Liturgie(Gesam. Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens,II,1930)

Wagner P.,Untersucungen zu den Gesangtexten und zur responsorialen Psalmodie der altspanischen Liturgie (Gesam.Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens, II,1930)

Whyte F.,The Dance of Death in Spain and Catalonia(Baltimore, 1931).

Wiener L.,Contributions Towards a History of Arabico-Gothico Culture(2 vols,New Jork,1917)

---ä---

Anglès H.,Die spanisch Liedkunst in 15 und em Anfang des 16Jh. (Theodor Kroyer-Festschrift,Regensburg,1933)

Anglès H., and F.Pedrell,Els Madrigals i la Missa de Difunts d'en Brudieu(Barcelona,1921)

Bal y Gay J.,Romances y Villancicos Españoles del Siglo XVI Mexico)

Barbieri F.A.,Cancionero Musical de los Siglos XV y XVI (Madrid,1890)

Collet H.,Catorce Cantos Españoles del Siglo XV(Paris,1935)

Giger A.,Bausteine zur Geschichte des iberischen Valgar-Villancio(Zeitschrift f. Musikwissenschaft,Jahrg.4,H.2 November,1921)

Istel Ed.,The Music in "Don-Qixote"(The Musical Quarterly, v.XIII, N3,July,1927).

Martínez Torner Ed.,Cancionero Musical(Madrid,1927)

Martínez Torner Ed.,Cuarenta Canciones Españolas Harmonizadas (Madrid,1924)

Mendoza V.T.,El Romance Español y el Corrido Mexicano(Mexico, 1939)

Menendez P.R.,El Romancero Teorias e Investigaciones(Madrid, 1928)

Mitijana R.,Cincuenta y Cuatro Canciones Españolas del Siglo XVI(Uppsala,1909)

Mitjana R.,Estudio Sobre Algunos Músicos Españoles del Siglo XVI(Madrid,1918)

Roda C.,Los Instrumentos,los Danzas y las Canciones en el Quixote(Madrid,1905)

Ruetz M.,Spanische Lieder um 1500(Kassel,1933)
St.Amour,Sister Mary Paulina,A study of the Villancico up to Lope de Vega(Washington,1940)
Trend L.B.,A Note on Spanisch Madrigals(Report of the First Congreso Intern. Soc. for Musical Res.2Liege2 1930,Durham,1931)

Bal J.,Fuenella and the Transcription of Spanish Lute-Music (Acta Musicologica,vol.XI,Fasc.I-II,1939)
Brondi M.R.,Il liuto e la Chitarra(Turin,1926)
Contreras S.N.,La Guitarra(Buenos Aires,1927)
Koczirz A.,Die Gitarrekompositionen in Miguel de Fuenllana's Orphenica Lyra(Archiv für Musikwissrnschaft,Jahrg. IV,Heft 2,1922).
Martínez Torner Ed.,Coleccion de Vihuelistas Españoles del Siglo XVI.Composiciones Escagidas de El Delphín de Musica de Narvaez(Madrid,1923)
Martínez Torner Ed.,Collectión de Vihuelistas Españoles del Siglo XVI Estudios y Transcripciones de las Ediciones Originales.Cuaderno I,Narváez,El Delphin de Música(Madrid,1923)
Morphy G.C.de,Les Luthiotes Espagnols du XVI ème Siècle(2 vols (Leipzig,1902)
Pedrel F.,Emporio Cientifico e Histórico de Organografia Musical Antigua Española(Barcelona,1901)
Prat D.,Diccionaris Biografico,Histórico,Crítico de Guitarras (Buenos Aires,1934)
Pujol Em.,La Guitarra y su Historia(Buenos Aires,1932)
Schrade L.,Libro de Musica de Vihuela de Mano,Intitulado el Maestro,compuesta por Luys Milan(Leipzig,1927)
Tagliapietra G.,Antologia di Musica Antica e Moderna per Pianoforte(Vol.I,Mailand,1931)

Angles H.,Musici Organici Johannis Cabanilles Opera Omina (3 vols,Barcelona,1927-1936)
Angles H.,Orgelmusik der Schola Hispanica vom XV bis XVII Jh. (P.Wagner - Festschrift,Leipzig,1926)
Apel W.,Early Spanisch Music for Lute and Keyboard Instruments (The Musical Quarterly,vol.XX N3,July,1934)

Arnold Fr.T.,The Art of Accompanying from a Thorough-Bass (London,1931).
Bonnet,J.,Historical Organ Recitals(Vol.I-VI,New Jork,1917-1940).
Collet H.,Contribution a l'Année Musicale,1912 Paris,1913).
Collet H.,Mysticisme Musical Espagnol au XVI-e Siecle, (Paris,1913)
Hill A.G.,Medieval Organs in Spain(Sammelbände der Internationalen Musik-Gesellschaft,Jahrg.,XIV,1912-1913).
Kinkeldey O.,Orgel und Klavier in der Musik des 16 Jh. (Leipzig,1910).
Pedrell F.,Antologia de Organista Clasicos Españoles(Madrid,1908)
Pedrell F.,Organista Clásico Español(Barcelona,1905).
Pedrell F.,Folklore Musical Castillan du XVI-e Siècle(Sammelbände der Internat.Musik-Geselschaft,Jahrg.I,1900)
Pedrell F.,Hispaniae Schola Musica Sacra(Vol.3,4,6,7,8. Barcelona,1894-1898).
Wolf J.,Musica Practica Bartolomei Rami de Pareira(Publikationen der Internationalen Musik-Gesellschaft,1910).

Anglès H.,La Polyphonie Religieuse Péninsulaire Antérieure à la Venue des Musiciens Flamands en Espagne(Report of the First Congress,International Society for Musical Research,Liege,1930,Durham,1931).
H.G. Anglès,Die Mehrstimmigkeit des Calixtinus von Compostela und seine Rhytmik(Fs.H.Besseler,Leipzig,1961).
H.Anglès,Musikalische Beziehungen zwischen Deutschland und Spanien in der Zeit vom V. bis XVI.Jh.(AfMw,XVI, 1959,S.5-20)
Apel W.,Bemerkungen zu den Organa St.Martial(Miscelánea en homenaje a Monsignore Higinio Anglès(B.I-II,Barcelona,1958/1961,S.61-70).
W.Apel,Die Notation der polyphonen Musik(Leipzig,1971).
H. Besseler,Die Musik des Mittelalters und der Renaissance (Potsdam,1931).
Karp St.,Martial and Santiago de Compostela(An analytical speculation)(AMI XXXIX,1967,pp.144-160).
Krüger W.,Zum Organum des Codex Calixtinus(Mf XVII,1964 pp.225-234).

Liber Sancti Jacobi,Codex Calixtinus,Vol.I-III,ed. W.M.Whitchill G. Prado,Santiago de Compostela,1944.
Osthoff W.,Die Conductus des Calixtinus(Fs. B. Stäblein Kassel, 1965,S.178-186).
G. Schmidt,Strukturprobleme der Mehrstimmigkeit im Repertoire von St. Martial(Mf XV,1962,11-39).
Schubert J.,Zum Organum des Codex Calixtinus(Mf,XVII,1965,S.393-399).
Treitler L.,The Polyphony of St.Martial(JANS,XLII,1964,29-42).
Wagner P.,Die Gesänge der Jacobsliturgie(Collectanca Friburgensia XX,Freiburg/Schweiz,1931,N 10).
Apel W.,Die Notation der polyphonen Musik(Leipzig,1962).

Aubry P.,Cent motets du XIII-e siècle(V.I-III,Paris,1908).
Flindell E.F.,Aspekte der Modalnotation(Mf XVII,1964,353-375).
Findell E.F.,Syllabic Notation and Change of Mode(AMI,XLIX, 1967,21-34).
Gennrich F.,Internationale mittelalterliche Melodien(ZfMw XI, 1928/1929,S.259-296,321-348).
Husmann H.,Die Etymologie von "hoquet" und der arabische Einfluss in der gotischen Musik(Romanistische Jahrbuch VII,1955/1956).
Jantzen H.,Über den gotischen Kirchenraum(Freiburg,1927).
Osthoff,Die Conductus des Codex Calistinus(Fs,B.Stüblein,1967).
Les Polyphonies du XIII-e Siecle(Ed.Y.Rockseth,V.I-III,Paris, 1935-1939).
Waite W.,The Rhytm of Twelfth Century Polyphony(Yale Studies in the History of Music II,New Haven,1954).
Wolf J.,Handbuch der Notationskunde(B.I-II,Leipzig,1913-1919).

Besseler H.,Die Musik des Mittelalters und der Renaissance (Potsdam 1931).
Besseler H.,Studien zur Musik des Mittelalters(AfMw VII,1925, 167-252)
Günther U.,Das Ende der Ars nova(Mf XVI,1963,105-120).
Günther U.,Die Mensuralnotation der Ars nova in Theorie und Praxis(AfMw XIX/XX,1962/1963,9-28).
Parrish C.,The Notation of Medieval Music(New York,1957).

Polyphone Music of the Fourteenth Century I (Ed.L.Schrade,Monaco,1956).
WolffJ.,Geschichte der Mensuralnotation von1250 bis 1460(B.I-III, Leipzig,1904).

Apel W.,Geschichte der Orgel- und Klaviermusik(Kassel,1967).
Davison A. Apel W.,Historical Anthology of Music(V.I-II,Cambridge/Mass.1946/1947).
Riemann H.,Musikgeschichte in Beispielen(B.I-III,Leipzig,1911/12).
Schering A. Geschichte der Musik in Beispielen(Leipzig,1931).

Apfel E.,Der klangische Satz und der freie Diskantsatz im 15 Jh.(AfMw XII,1955,S.297-313).
Bukofzer M.F.,Studies in Medieval and Renaissance Music(New Jork, 1950).

Besseler H.,Die Besetzung der Chansons im 15 Jh.(KB Utrecht,1952)
Besseler H.,Umgangsmusik und Darbietungmusik im 16Jh(AfMw,XVI, 1959,21-43).
Bowles E.A.,Musikleben und Musizierpraxis im 15 Jh(Musikgesch. in Bildern,B.III,L.7 Leipzig).
Capella,Meisterwerke Mittelalterlicher Musik(Ed.H.Besseler,Kassel,1950).

Altklassische Polyphonie(Ed.K.G.Fellerer,Das Musikwerk 28,Köln 1965).
Barbieri F.A.,Concienero musical de los siglos XV y XVI(Madrid,1890)
La Musica en la Corte de los Reyes Católicos(III,Polifonia profana.Cancionero de Palacio,vol.II,ed.H.Anglès(MME III, Barcelona,1951).
Crane F.,Materials for the Study of the Fifteenth Century Basse, Dance(Musicol.Studies,XVI,New York,1968).
Llorens J.M.,El Codice Casanatense.....2856(Anuario musical XX, 1965,161-178).

Apel W.,Accidentien und Tonalität in den Musikdenkmälern des 15 und 16 Jh(Berlin,1936).
Los seys libros del Delphin de música(Ed.E.Pujol,MME III,Barcelona,1945)
Rockseth Y.,The Instrumental Music of the Middle Ages and Early Century(NOHM,vol.III,London,1960,P.406-465).

.eneqas L.de Henestrosa,Libro de Cifra Nueva para tecla,harpa y vihuela(La musica en la Corte de Carlos V,ed.H.Anglès, Barcelona,1944).
Blume F.,Geschichte der evangelischen Kirchenmusik(Kassel,1965).
Lesure F.,Musik und Gesellschaft im Bild(Kassel,1966).
Moser H.J.,Symbolbeigaben des Musikerbildes(Musik und Bild,Fas.M. Seiffert,Kassel,1938,35-52).

Analecta Hymnica(Ed.Dreves,Guido Maria;Blume Clemens Bannister;Henry Marriot;V.I-LV,Leipzig,1886-1922).
Anglès H.,Die volkstümlichen Melodien bei den Trouveres(Annales Univers. Saraviensis,Philos.Fak. 9,1,1960,S.11-18).
Anglès H.,La danza sacra y su música en el tempo durante el Medioevo (Medium Acvum Romanicum,Fs.f.H. Rheinfelder,München,1963, S.1-20).
Fellerer K.G.,Geschichte der katholischen Kirchenmusik(1972)
Borcherdt H.H.,Das europäische Theater im Mittelalter und der Renaissance(Reinbek bei Hamburg,1969).
Boutiere J.,Schutz A.H.,Biographies de Troubadours.Textes provençaux des XIII-e XIV -e siècles,Paris,1964).
Brockett Jr,,Clyde Waring,Antiphons,Responsories and other Chants of the Mozarabic Rite(Wissensch.Abhandlungen,15) (Brooklyn,1968).
Brou L.,Vives J.,Antifonario Visigotico Mozarabe de la Catedral de León(Monumenta Hispaniae Sacra,Serie Liturgica,vol. 5.1,Barcelona-Madrid,1959).
Calo J.L.,Das Responsorium in Spanien(MGG,11,Sp.318/319)
Coussemaker Ed.de,Drames liturgiques du Moyen Age(Texte et Musique) (Rennes,1869).
Stäblein B.,Schriftbild der einstimmigen Musik(Musikgeschichte in Bildern,B.III,L.4,Leipzig).
Coussemaker Ed.de,Histoire de l'Harmonik au Moyn Age(Paris,1852).
Curtius E.R.,Europäische Literatur und latenisches Mittelalter, (Bern,1965).
Dancert W.,Das europäische Volkslied(Berlin,1939).
Diez F.,Die Poesie des Troubadours(Leipzig,1826).
Diez F.,Leben und Werke der Troubadours (Leipzig,1965).
Florez H.,España Sagrada(Madrid,1747).
Frank I.,Trouvères et Minnesänger (Saarbrücken,1952).

Gennrich Friedrich,Grundriss einer Formenlehre des Mittelalterlischen Lieds als Grundlage einer musikalischen Formenlehre des Lieds(Halle,1932).

Hoepffner E.,Les Troubadoures dans leur Vie et dans leurs Oeuvres(Paris,1955).

Husmann H.,Zur Rhytmik des Trouvère-Gesanges(Mf 5,1952,S.110-131)

Lipphardt W.,Die mittelalterliche Choralnotation(Neumen) (MGG 9,Sp.1611-1628).

Lipphardt W.,Liturgische Dramen des Mittelaltess(MGG 8,Sp.1012-51).

Mansilla D.,Catálogo des los códices de la Catedral de Burgos (Madrid,1952).

Mettman W.,Alfonso X el Sábio Cantigas de Santa Maria(Acta Univers. Conimbrigensis I-III B.Coimbra,1959,1961,1964).

Meyer W.,Die Preces der mozarabischen Liturgie(Abhandlung d. königl.Gesellschaft der Wissensch zu Göttingen,Phil.-hist. Kl.NF.B.15,N3,Berlin,1914).

Meyer W.,Spanisches zur Geschichte des ältesten mittelateinischen Rhythmik(Nachrichten von der Königl.Geselsch. der Wissenschaft. zu Göttingen Philolog-hist. Klasse aus dem Jahre 1913,Berlin,1913,S.104-175).

Milares C.A.,Manuscritos visigóticos ,Notas bibliográficas(Monumenta Hispaniae Sacra,Sulsidia,Vol.I,Barcelona-Madrid,1963)

Mölk U.,Trobar clus trobar leu(Studien zur Dichtungstheorie der Trobadors.München,1968).

Pidal R.M.,Die Spanier in der Geschichte(Darmstadt,1970)

Querol M.,Spanien II.Die spanische Musik im Mittelalter.I Westgotisch-Mozarabische Epoche(MGG 12,Sp.977-979)

Randel D.M.,The Responsorial Psalm Tones for the Mozarabic office (The Princeton Studies in Music,Princenton,1969).

Rajo C. y Prado G.,El Canto Mozárabe.Estudio histórico-crítico de su antigüedad y estado actual(Bibl.Central Publicaciones del Departamento de Músico 5,Barcelona,1929).

Schlager K.H.,Thematische Katalog der ältesten Alleluia-Melodien aus Handschriften des 10 und 11 Jh-s(München, 1965)

Stäblein B.,Zur Stilistik der Troubadour-Melodien(AMI 38,1966).

Wagner P.,Die Gesänge der Jakobusliturgie zu Santiago de Compostela aus dem sog. Codex Calixtinus(Collectanea Friburgensia d'Univers. Freiburg/Schweiz NF Fasc.20,31,1931)

Wagner P.,Einfuhrung in die gregorianischen Melodien(I-II-III Teil, 1911,1912,1921).

Wagner P.,Untersucungen zu den Gesangtexten und zur responsorialen Psalmodie der altspanischen Liturgie(Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens(I Reiche 2 Bd. Spanische Forschungen der Görres-Gesellschaft,Münster 1930,S.67-113).

Whitchill W.M.,Liber Sancti Jacobi Codex Calixtinus(Vol.I-III, Santiago de Compostela,1944).

Young K.,The Drama of the mediaval Church(V.I-II,Oxford,1962).

R.Blachere,La vie et l'oeuvre du poete epistolier andaloux Ibn-Darrag al-Kastalli(Hesperis XVI,1933,p.99-121).

Blachere R.,Un pionnier de la culture arabe orientale en Espagne au X-e siecle Sa'id de Bagdad(Hesperis X,1930,p.15-36)

Cour A.,Un poete arabe d'Andalousie.Ibn Zaidoun(Etude d'apres le divan de ce poete et les principales sources arabes (Constantine,1920)

E.Garcia Gomez,Ibn Zamrak,el poeta de la Alhambra(Madrid,1943).

R.Menendes Pidal,La Espana del Cid II(Madrid,1929)

E.Levi,Provincal,La tuma de Valencia por el Cid segun Las fuentes musulmsnas y el original arade de la "Cronica General de Espana" (Al-Andalus XIII,1948,P.97-156).

E.Garcia Gomez,Elogio del Islam espanol(Madrid,1934).

H.L. Fleischer,Über Ibn-Loyon's Lehrgedichte vom spanisch-arabischen Land und Gartenbau(Kleinere Schriften,III,Leipzig,1888,S.187-198).

M.Hartmann,Das arabische Strophengedicht I Das Muwassah(Weimar,1897)

H.Peres,La poesie andalouse en arabe classique au XI-e s.(Paris,1937).

Th.Nöldeke,Beitrage zur Kentniss der Poesie der alten Araber (Hannover,1864).

Garcia Gomez,Poemas arabigo andaluces (Madrid,1930)

R.Dozy,Histoire des masulmans d'Espagne(II Leyden,1861).

Abert H.,Die Musikanschaunung des Mittelalters und ihre Grundlagen(Halle,1905,Tutzing,1964).

Arnoux G.,Musique platonicienne-ame du monde(Paris,1960).

Frank E.,Plato und die sogenannten Pythagoreer(Halle,1923).

Bal y Gau,Romances y Villancicos Espanoles del Siglo XVI(Mexico)
Barbieri F.A.,Cancionero Musical de los Siglos XV y XVI(Madrid, 1890).
Collet H.,Catorco Cantos Espanoles del Siglo XV(Paris,1935).
Giger A.,Bausteine zur Geschichte des iberischen Vulgar-Vilancico (Zeitschrift f. Musikwiss.,Jahrg.4,H.2,November,1921).
Istel Ed.,The Music in "Don-Qixote"(The Musical Quarterly,vol. XIII, N 3,July,1927).
Martinez Torner,Cancionero Musical(Madrid,1927).
Martinez Torner,Cuarenta Canciones Espanolas Harmonizadas(Madrid, 1924).
Mendoza V.T.,El Romance Espanol y el Corrido Mexicano(Mexico,1933).
Mendez P.R.,El Romancero Teorias e Investigaciones(Madrid,1928).
Mitjana R.,Cincuenta y Cuatro Canciones Espanolas del Siglo XVI 6 (Uppsala,1909).
Mitjana R.,Estudio Sobre Algunos Musicos Espanolas del Siglo XVI (Madrid,1918).
Roda C.,Los Instrumentos,las Danzas y las Canciones en el Quixote (Madrid,1905)
Ruetz M.,Spanische Lieder um 1500(Kassel,1933).
St. Amour,Sister Mary Paulina,a study of the Villancico up to Lope de Vega(Washington,1940).
Trend J.B.,A Note on Spanish Madrigals(Report of the First Congreso,Intern.Soc. f. Musical Res.,Liege,1930).

Bal J.,Fuenella and the Transcription of spanish Lute-Music (Acta Musicologica,vol.XI,Fasc.I-II,1939).
Brondi M.R.,Il liuto e la Chitarra(Turin,1926).
Contereras S.N.,La Guitarra (Buenos Aires,1927).
Koczirz A.,Die Gitarrekompositionen in Miguel de Fuenellana's Orphenica Lyra(Archiv f. Musikwiss.Jh.IV,H.2,1922).
Martinez Torner Ed.,Coleccion de Vihuelistas Espanoles del Siglo XVI.Compositiones Escagidas de el Delphin de Musica de Narvaez(Madrid,1923).
Martinez Torner Ed.,Colleccion de Vihuelistas Espanoles del Siglo XVI Estudios y Transcripciones de las Ediciones Originales. Cuaderno I,Narvaez,El Delphin de Musica(Madrid,1923).
Morphy G.C.de.,Les Luthiotes Espagnols du XVI eme Siecle(I-II vols Leipzig,1902).

Pedrell F.,Emporio Cientifico e Historico de Organografia Musical Antigua Espanola(Barcelona,1901).
Prat D.,Diccionaris Biografico,Bibliografico,Historico,Critico de Guitarras(Buenos Aires,1934).
Puiol Em.,La Guitarra y su Historia (Buenos Aires,1932).
Schrade L.,Libro de Musica de Vihuele de Mano,Intitulado el Maestro,compuesta por Ly Luys Milan(Leipzig,1927).
Tagliapietra G.,Antologia di Musica Antica e Moderna per Pianoforte(Vol.I,Mailand,1931).

Anglès H.,Musical Organici Johannis Cabanilles Opera Omina (I-III v.,Barcelona,1927-1936).
Anglès H.,Orgelmusik der Schla Hispanica vom XV bis XVII Jh. (Peter Wagner-Festschrift,Leipzig,1926)
Apel W.,Early Spanish Music for Lute and Keyboard Instruments (The Musical Quarterly,v. XX,N 3,July,1934).
Arnold Fr.T.,The Art of Accompanying from a Thorough-Bass, London,1931).
Bonnet J.,Historical Organ Recitals(V.I-VI,New Jork,1917-1940).
Collet H.,Contribution a l'Etude des Theoriciens Espagnols de la Musicue au XVI -e S.(L'Annee Musicole,1912,Paris,1913).
Collet H.,Le Mysticisme Musical Espagnol au XVI Siecle(Paris,1913).
Hill A.G.,Medieval Organs in Spain(Sammelb. d. Intern.Musik-Gesellschaft,Jh. XIV,1912-1913).
Kinkeldey O.,Orgel und Klavier in der Musik des 16 Jh(Leipzig, 1910).
Pedrell F.,Antologia de Organista Clasicos Espanoles(Madrid, 1908).
Pedrell F.,El Organista Clasico Espanol (Barcelona,1905)
Pedrell F.,Folklore Musical Castillan du XVI Siecle(Sammelb. der Intern. Musik-Geselschaft,Jh.I.,1900)
Pedrell F.,Hispaniae Schola Musica Sacra(V.3,4,6,7,8.Barcelona,1894-1898).
Wolf J.,Musica Practica Bartolomei Rami de Pareira(Publikationen der Intern.Musik-Geselschaft,Leipzig,1910)

---a---

Anglès H.,La Polyphonie Religieuse Péninsufaire Antérieure à la Venue des Musiciens Flamands en Espagne(Report of the First Congres Intern. Soc. for Musical Research,Liège, 1930,Durham,1931).

Casimiri R.,Il Vittoria,Nuovi Documenti per una Biografia Sincera de Tommaso Ludavico de Victoria(Rome,1934,Extracted from Note d'Archivo per la Storia Musicale,Anno 1934 Fasc.2).

Casimiri R.,Societas Polyphonica Romana(Rome,1925-1934).

Amat J.C.,Guitarra española y bandola en dos maneras de guitarra, castellana y cathalana,de cino órdenes(Barcelona,1572).

Asenjo Barbieri.F.,Cancionero musical de los siglo XV y XVI (Madrid,1890).

Asenjo Barbieri F.,Teatro completo de Juan del Encina(Madrid,1893)

Brondi M.R.,Il Liuto e la chitarra,ricerche storiche sulla loro origine e sul loro sviluppo(Turín,1926).

Carreras y Bulbena José Raf.,La música a Catalunya en la XIII c., (Publicado en el Congrés d'història de la Corna d'Aragó,1913).

Castirillo G.,El canto popular castellano(Palencia,1925)

Codera F.,Colección de estudios árabes (Zaragoza,1897).

Costa J.,Poesía popular mitológica española y mitología céltohispana(Madrid,1888)

Chía J.de,La Música en Gerona,Apuntes Históricos(Gerona,1886).

Cuadernos de música folclórica valenciana,por el Instituto valenciano de Musicologia,Historia,Folklore y composiciones musicales por Manuel Palau,María Teresa Oller,V.Báguena, Ed.L.Chavarri.

Gasgué F.,Influencia de la música árabe en la música castellana (Bilbao,1916).

Gasgué F.,El aurresku en Guipúzcoa(San-Sebastian,1919).

Gasgue F.,Origen de la Musica popular vascongade (Paris,1913).

Gastone A.,Origines du chant romain(Paris,1907).

Inzenga,Cantos y bailes populares de España(Madrid,1910)

Iztueta, Euskaldunancina (San-Sebastian,1826).

Iztueta,Guipuzcoaco dantza (Bilbao,1824).

Ledesma, Dámaso,Cancionero salmantino.

Leito,Estudio sobre la guitarra(Oporto1796).

Manterola J.,Cancionero vasco.

Manzanares J.R.,También Castilla Canta

Menéndez P.J.,Colección de los viejos romances que se cantan [ne cantan] por los asturianos en la prima,esjoyanzas y filandones, recogidos,directamente de la boca del pueblo(Madrid,1885).

Menéndez P.R.,Trovadores españoles (Madrid,1923).
Milá y Foutanals M.,Los Trovadores en España (Barcelona,1889).
Noguera An.,Memoria sobre los cantos,bailes y toca y tas populares de la Isla de Mallorca(Incluído en sayos de crítica musical(Palma de Mallorca,1908).
Olmeda F.,Folklore de Burgos (Burgos,1902).
Olmeda F.,Colección de canciones populares sagradas,cantilenas gregorianes,gozos a los santos,cantos de romería y otra piezas para uso de la música popular religiosa(Palencia,1902).
Osuna J.,Declaración de instrumentos (Leon,1555).
Otaño N.,Artículos publicados en la "Revista de Música sacro-hispano"
Pedrell F.,Cataleh de la Biblioteca Musical de la Diputació de Barcelona(I-II v.Barcelona,1908)
Pedrell F.,Músicas vells de la terra(Revista Musical Catalona, Barcelona,1904).
Pedrell F.,Folklore musical castillan du XVI-de siecle(Leipzig,1900).
Priero C.,Strumenti musicali presso gli antichi Ebrei,confortati coi monumenti recentemente scoperti(Florencia,1911).
Pujoli F.,Publicados por la Entidad antes mencionada(Barcelona,1949)
Pujoli F.,El cant de la Sibilla (Barcelona,1918).
Ribera J.,De historia arabigo-valenciana(Valencia,1925).
Ruiz de Lihori J.,Música en Valencia(Valencia,1903).
Sanz G.,Instrumentation de musica sobre la guitarra española(1697)
Serra V.,Calendari Folkloric d'Urgell(Barcelona,1914).
Torner Ed.M.,Cancionero musical (Madrid,1920).
Trend J.B.,The music of spanish History to 1600(Oxford University Press,1926).
Valmar M.de.,Las cantigas de Santa Maria de Alfonso X el Sabio (Ed.de la Real Academia Española,Madrid,1889).
Vallard Fr. de P.,Apuntes para la historia de la música en Granade (Granada,1922).
Velasco,Nuevo método de cifra para tocar la guitarra(Nápoles,1640).
Pujol Em.,Luys de Narváez "Los seys libros del Delphin de música de cifra para taner vihuela"(Barcelona,1945).
Puyol Em.,Alonso de Mudarra "Tres de musica encifra,para vihuela" (Barcelona,1949).

Collet H.,Le Mysticisme Musical Espagnol au XVI-e siècle(Paris,1913)
Elústiza J.B. and G.Castrillo Hernandez,Antologia Musical,Siglo de Oro de la Música Litúrgica de España(Barcelona,1933)

Eslava M.H.,Lira Sacro-Hispana(Madrid,1869).
Mitjana R.,Cristóbal de morales(Estudio Crítico-biográfico,Madrid, 1920).
Mitjana R.,Estudios Sobre Algunos Músicos Españoles del Siglo XVI (Madrid,1918).
Mitjana R.,La Festa d'Elche,ou Drame Lyrique Liturgique Espagnol (Paris,1906).
Ripolles Perez V.,El Villancico i la Cantata del S. XVIII a Valencia(Barcelona,1935).
Rubio P.F.,Música y Músicos Toledanos (Toledo,1922).
Trend J.B.,The music of Spanish History to 1600(London,1926).
Cotarelo y Mori Em.,Colección de Entremeses,Loas,Bailes,Jácaras y Mojigangas desde fines del Siglo XVI a mediados del XVIII6I-II v.,Madrid,1911).
Cotarelo y Mori Em.,Historia de la Zarzuelo (Madrid,1934).
Craford J.P.W.,Spanish Drama before Lope de Vega(Philadelphia,1937).
Díaz de Ecovad N., Historia del Teatro Español (I-II v.,Barcelona,1924)
Encina J. del,Teatro Completo(Ed. de la R. Academia Española,Madrid, 1893).
Milegro J.,El teatro en Toledo Durante los Siglos XVI y XVII(1909)
Pedrell F.,Cancionero Musical Popular Español(V. III-IV,1918-1922),
Pedrell F.,La Musique Indigene dans le Theatre Espagnol du 18-e S. (Sammelb. der Internat. Musik-Geselsch,Jhg.V,1903-1904).
Salazar Ad.,Music in the Primitive Theatre Before Lope de Vega (Papers.....of the American Musicological Society,Washington, 1938).
Subirá J.,Celos enn del Aire Matan;Opera del Siglo XVII.Texto de Calderón y Musica de Juan Hidalgo(Barcelona,1933).
Subirá J.,La Música en le Casa de Alba (Madrid,1927).
Trend J.B.,Spanish Chamber Music (Lobbett's Cyclopedic Survey of Chamber Music(V.II,London,1930).
Salazar Ad.,La Música Española en Tiempos de Goya(Revista de Occidental (V.22,N LXVI,December,1928).

Alford V.,Cantabrian Calendar Customs and Music(The Musical Quarterly v.XX N4,October,1934).
Angles H.,Das Spanische Volkslied(Archiv für Musikforschung,Jhg.3, H.3,1938).

Arnandas L.M.,Cloeccion de Cantos Populares de la Provincia de Teruel (Saragossa,1927).
Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya,Estudis(Materials, I-II v.,Barcelona,1916-1917).
Azkue,Resurreccion M.de,Cancionero Popular Vasco,in 12 parts (Barcelona,1923-1924).
Baldello Fr.,Cancioner Popular Religios de Catalunya(Barcelona, 1932).
Brown G.R.,A Surkey of Iberian Folksong and a Study of the Jota Aragonesa(Univ. of Rochester,1935).
Brown Ir.,Deep Song(Adventures with Gypsy Songs and Singers in Andalusia and Other Lands(New Jork,1929)
Caba C.,Andalucía,su Comunismo y su Cante Jondo(Madrid,1933)
Calleja R.,Cantos de la Montana(Madrid,1901).
Campó y Mercadal Fr.,Folklore Menorquí:De la Pagesia(Mahon,1918).
Carrerros y Candi,Folklore y Costumbres de Espana(V.II,Barcelona, 1931).
Castrillo H.G.,Estudio Sobre el Canto Popular Castellano(Palencia,1925).
Chottin A.,Chants Arabes d'Andalousie(Paris).
Cortes N.A.,Cantares Populares de Castilla(Revue Hispanique, T.XXXII,N 81,1914).
Danckert W.,Das Europäische Volkslied(Berlin,1939).
Donostia J.A.,Euskal Eres-Sorta Cancionero Vasco(Madrid,1919).
Esquerra Adria Nadales Populars (Madrid,1917).
Falla M.de,El Cante Jondo(Canto Primitivo Andaluz,Granada,1922).
Falla M. de,Siete Canciones Populares Españolas(Paris,1922).
Fernandes Núñez Manuel,Folklore Leonés(Madrid,1931).
Gay J.,Cançons Populars de Catalunya (Paris,1901).
Gallop R.,A Book of the Basques(London,1930).
Gil R.,Cancionero Popular de Extremadura(Valls,1831).
Gonzáles P. Ed.,La Montana de León (Madrid,1929).
Hanssen F.,La Seguidilla in Anales de Universidad de Chile (September-October,1909).
Hemsi A.,Coplas Sefardies (Chanson Judeo-Espagnoles(I-III v., Alexandria,1932-1934).
Inzenga J.,Cantos y Bailes de Espana(V.I-III,Madrid,1888).
Kahn M.J.,Chant Populaire Andalous et Musiqua Synagogale (Cahiers d'Art NN 5-10,Paris,1939).

Laparra R.,La Musique et la Danse Populaires en Espagne(Encycl. de la Musique et Diction. du Conservatoire,P.I,v.4, Paris,1920).
Llorens de Serra S.,El Cancioner de Pineda (Barcelona,1931).
López Ch.Ed.,Musica Popular Espanola (Barcelona,1927).
Lozano G.,La Musica Popular,Religiosa y Dramatica en Zaragoza desde el Siglo XVI hasta Nuestro Días(Saragossa,1895)
Marcial-Dordao C.,Espana Pintoresca (Boston,1917).
Martinoz H.A.,Antologia Musical de Cantos Populares Espanols (Barcelona,1930).
Martinez Torner Ed.,Cancionero Musical (Madrid,1928).
Martinez Torner Ed.,Cancionero Musical de la Lirica Popular Asturiana(Madrid,1920).
Menendez P.J.,Poesía Popular (Coleccion de los Viejos Romances que se Canton por les Asturianos en la Danza Prima(Madrid, 1885).
Mila y Fontnals M.,Romancerillo Catalan(Barcelona,1882).
Millet L.,De la Canco Popular Catalana(Barcelona,1917).
Nin J.,Vingt Chansons Populaires Espagnoles(I-II v.,Paris,1923-1924).
Noguera An.,Memoria Sobre Cantos,Bailes y Tocates Populaires en la Isla de Mallorca(Barcelona,1893).
Obra del Cansoner Popular de Catalunya(Materials I-III v.Barcelona,1926-1929).
Olmeda F.,Cancionero Popular de Burgos (Seville,1903).
Onís E.de,Emilio de la Torre,Canciones Espanolas(New Jork,1931).
Otano N.,El Canto Popular Montanes (Santander,1915).
Pedrell F.,Cancionero Musical Popular Espanol (I-IV v.Valls, 1918-1922,Barcelona,1936).
Pedrell F.,La Canso Popular Catalana (Barcelona,1906).
Pelay B.F.,Cansons de la Terra (I-V v.Barcelona,1866-1677).
Pujol Fr., L'Ouvre du Chansonnier Populaire de la Catalogne (Barcelona,1927).
Puyol y Alonso J.,Cantos Populares Leoneses (Rev.Hispanique,T.XII, N 41,1905).
Ribera J.,La Musica de la Jota Aragonesa (Madrid,1928).
Rodríguez M.F.,Cantos Populares Espanoles(I-V v.Seville,1888-1883).
Rodriguez M.F.,El Alma de Andalucia en sus Mejores Coplas Amorosas (Madrid,1929).

Schindler K.,Folk Musik of Spain and Portugal (New Jork,1941)
Schindler K.,Songs of the Spanish Provinces (2 series,Boston, 1922-1923).
Serra B.V.,Libre d'Or del Rosari a Catalunya (Barcelona,1925).
Starkie W.F.,Don Gypsy,Adventures With a Fiddle in Barbary, Andalusia and la Mancha(London,1936).
Starkie W.F.,Spanisch Raggle-Taggle (London,1934).
Trend B.J.,Music in Spanish Galicia(Music and Letters,v.V,N 1, Jan.1924).
Trend J.B.,Spain from the South (London,1928).
Varelay S.J.M.,La Musica Popular Española (Mondonedo,1883).

Alford V.,Pyrenean Festivals (London,1937).
Alford V.,The Dance of the Gipsies in Catalonia (Journal of the English Folk Dances and Song Society,v.I,1934).
Arnaudas Larrode M.,La Jota Aragonesa (Saragossa,1933).
Capdevila M.,De la Sardana (Barcelona,1925).
Campany A.,La Dansa a Catalunya (Barcelona,1930).
Carreras y Candi F.,Folklore y Costumbres de Espana (V.I-II, Barcelona,1930-1931).
Cordelier S.,La Vie Breve de la Argentina (Paris,1936).
Ellis Havelock,The Soul of Spain (Boston,1937)
Gascue Fr.,L'Aurresku Basque(La Revue Musical S.I.M. September-October,1912).
Kinney T.,Margaret West,The Dance,newedition,New Jork,1935).
Langdon-Davies J.,Dancing Catalons(London and New Jork,1929).
Levinson An.,La Argentina,Essai sur la Danse Espagnole(Paris, 1928).
Levinson An.,The Spirt of the Spanish Dances(Theatre Arts Monthly V.IX,1925).
Llano A.,Del Folklore Asturiano (Madrid,1922).
Martínez Torner Ed.,Temas Folklóricos (Madrid,1935).
Mas y Part,Benito,La Tierra de Maria Sentísima(Barcelona,1891).
Moreira J.,Del Folklore Tortosi (Tortosa,1934).
Nadal L.B.,Balls Populars Catalans(Revista Musical Catalana, Any I, N 4,April,1904).
Otero Aranda J.,Tratado de Bailes de Sociedad Regionales Espanoles(Seviles,1912).

Palano F.M.,Historoa y Costumbres de los Gitanos(Barcelona,1915)
Parnac V.,Histoire de la Danse (Paris,1932).
Pericot L.,Una Representació de Dansa Ibèrica(Revista Musical Catalona,Any XXXIII N 385,January,1936).
Rice Cyril,Dancing in Spain (London,1931).
Almeida R.,Historia da Musica Brasiliera (Rio de Janeiro,1926).
Alvarez J.,Orígenes de la Música Argentina (Rosario,1908).
Andrade M.de,Ensaio Sobre Musica Brasileira (Sao Paulo,1928).
Andrade M.de,Modinhas Imperias (Sao Paulo,1930).
Arzeno J.,Dol Folklore Musical Dominicano(Santo Dominigo,1927).
Bernal J.M.,El Archivo Musical del Colegio de Santa Rosa de Santa María de Valladolid,Sieglo XVIII(Morelia,1939).
Berrien W.,Some Considerations Regarding Contemporari Latin American Music(Concerning Latin American Culture,New Jork,1940).
Boggs R.,Bibliography of Latin American Folklore(Washington and New Jork,1940).
Brito M.J.de.,Canções Populares do Brasil (Rio de Janeiro,1911).
Cadilla de Martínez M.,Juegos y Canciones Infantiles de Puetro Rico (San Juan,1940).
Calcaño J.,Contribution al Estudio de la Música en Venezuela (Caracas,1939).
Campa A.L.,A Bibliography of Spanish Folklore in New Mexico(Albugerque,1930)
Campa A.L.,Spanish Folksong in the Southwest(Albugerque,1933)
Campa A.L.,Spanish Religious Folk Theater in the Southwest (Albugerque,1934).
Campos R.M.,El Folklore Musical de los Cindodes (Mexico,1930).
Compos R.M.,El Folklore y la Música Mexicana (Mexico,1923)
Carrizo J.A.,Cancionero Popular de Tucumán (Buenos Aires,1937).
Carrizo J.A.,Cantares Tradicionales del Tucumán (Buenos Aires,1939)
Chacón y Calvo J.M.,Literatura Cubana (Madrid,1922).
Chase G.Annoted Bibliography of the Dance in Latin America (Washington,1941).
Chase G.,Partial List of Latin American Music(Washington,1941).
Chávez C.,Mexican Music(Renascent Mexico,ed. by H.Herring and H.Weinstock,New-Jork,1935).
Cortijo Al.,La Música Popular y los Músicos Célebras de la América Latina(Barcelona,1919).

Curtis F.J.,Spanish Songs of New Mexico (Austin,1925)(Publications of the Texas Folk-lore Society N IV.

Espinosa A.M.,Romancero Nuevomejicano(Revue Hispanique,T.XXXIII, N 84,1915,T.XL N 97,1917).

Espinosa A.,Romances de Puetro Rico(Revue Hispanique,T.XLIII,N104 1918).

Espinosa A.M.,Traditional Ballads from Andalucía (Flügel Memorial Volume.Stanford University,California,1916).

Freire-Marreco B.,New-Mexican Spanish Folk-lore(Journal of American Folk-lore,V.XXIX,NCXIV,October-December,1916)

Friedenthal A., A Musik,Tanz und Dichtung bei den Kreolen Amerikas(Berlin,1911).

Furt J.M.,Coreografia Gauchesca (Buenos Aires,1927).

Galindo M.,Naciones de Historia de la Musica Mejcanna(Colima,1933).

Gallet L.,Estudos de Folklore (Rio de Janeiro,1934).

Garay N.,Tradiciones y Cantares de Panamá(Brussels,1930).

Garfías C.,Mexican Folklore Collected in New Jork City(Journal of American Folk-Lore,v.51 (1938).

Gonzáles S.R.,Datos Historicos Sobre el Arte de la Música en El Salvador (San Salvadori,1940).

Grent Em.,Popular Cuban music (Havana,1939).

Hague El.,Folks Songs from Mexico and South America(New Jork,1914).

Hague El.,Latin American Music,Post and Present(Santa Ana Calif, 1934).

Hague El.,Spanisch-American Folk-Songs(Journal of American Folk-Lore,v.XXIV...Publication of the American Folk-Lore Soc. New Jork,1917)

Hare.Mand Cuney,Portuguese Folk-songs from Provincetown,Cape Cod, Mass(The Musical Quarterly V. XIV NI; January,1928)

Leonard I.A.,Romancs of Chivalry in the Spanish Indies(Berkeley, 1933)

Luce A.,Canciones Populares (Boston,1921)

Lucero-White A.,Folk-dances of the Spanish-Coloniales of New Mexico (Santa Fe,1940).

Lummis Ch.,Spanish Songs of Old California(Los Angelos,1925).

Lynch V.R.,Cancionero Bonaerense (Buenos Aires,1925).

McCoy W.J.,Folk Songs of the Spanish Californias(San Francisco, 1926).

Mason J.A.,Porto-Rican Folk-lore (Journal of American Folk-lore v.31 N121,July-September,1918)

Mendosa V.,El Romance Español y el Corrido Mexicano(Mexico, Los Cantos de Arada... 1939).
Mendosa V, Rivista Mexicana de Sociologia.Ano n 1,1940).
Muñoz Sanz J.P.,La Música Ecuatoriana(Quito,1938).
Nolasco Fl.de.,La Música en Santo Domininga (Giudad Trujillo, 1939).
Oritz y San Pelayo,Felix,Nuestra Música,o,la Música Española (Buenos Aires,1920).
Pereira S.E.,Los Orígines del Arte Musical en Chile(Santjago, 1941).
Poncet C.,El Romance en Cuba (Havana,1914).
Ramirez Ser.,La Habana Artística (Havana,1891).
Rodriges V.Fl.,Elementos de Folk-lore Musical Brasiliero(São Paulo,1936).
Saldivar G.,El Jarabe,Baile Popular Mexicano(Mexico,1937).
Saldívar G.,Historia de la Música en Méjico(Mexico,1934).
Sánchez F.Ed.,El Folk-lore en la Música Cubana(Havana,1923).
Schianca Ar.C.,Historia de la Música Argentina(Buenos Aires,1933).
Schwendener N.,Legends and Dances of Old Mexico (New York,1934).
Seeger Ch.,Inter -American Relations in the Field of Music (Music Educators Journal March-April,1941).
Slonimsky N.,South America's Constellation of Composers(Mus. America,February 10,1940).
Spell L.M.,Las canciones Populares Hispano-Americanas en los Estados Unidos(Boletín Latino-Americano de Música, T.V,Montevideo,1941).
Spell I.M.,Music Teachig in New Mexico in the 17 th.Century (Sante Fe,1927).
Spizzi M.S.,La Fiesta,a Unit of Eaely Calyfornia Songs and Dances (Lincoln Neb.1939).
Valtón Em.,Impresos Mexicanos del Siglo XVI (Mexico,1935)
Van der Voort A.,Old Spanish Songs....(Santa Barbara,1928)
Vázques Santa Ana H.,Historia de la Canción Mexicana (Mexico, 1931).
Vega C.,Danzas y Canciones Argentinas (Buenos Aires,1936).
Vicuna Cifuentes,J.,Romances Populares y Volgares,Recogidos de la Tradición Oral Chilena(Santiago,1912).

Armando G.,Musik und Musiker in Portugal(Die Musik Jhg. XXX, H.9,1938).
Coelho P.M.,Teutos,edited by Santiago Kastner(Mainz und Leipzig, 1936).
Diago Correia J.,Cantares de Malpica,Beira Baixa(Lisabon,1938)
Gallop Ronney,Cantares do Povo Português(Lisabon,1937).
Gallop Rodney,Portugal.A Book of Folk-Ways(Cambridge,1936).
Gallop Rodney,The Folk Music of Eastern Portugal(The Musical Quarterly,vol.XX,N 1,January,1934).
Lopes D.J.,O que a Nossa Gente Canta(Etnografia da Beira,v.II, Lisabon,1927).
Neuparth J.,Os Grandes Períodos da Musica (Lisabon,1911).
Pires de Lima F.de Castro,Cantares do Minho (Barcelona,1937).
Ritter A.G.,Zur Geschichte des Orgelspiels (Leipzig,1884).
Sampayo Ribeiro M.,Achegas para a História da Música em Portugal(Part I,II,Lisabon,1932,1935).
Sampayo R.M., A Música em lisboa(Revista Municipal,Ano I N 4,1940).
Santos J.Ed.,A Polifonia Clásica Portuguesa (Lisabon,1937).
Soubies Al.,Historiae de la musique Portugal (Paris,1898).
Vasconcellos J.de,Ensaio Crítico Sobre o Cátalogo d'el Rey D. João IV(Porto,1873).
Vasconellos J.de,Os Músicos Portuguezes(V.I-II,Porto,1870)
Vasconellos J. de,Poesia Amorosa do povo Português(Lisabon, 1890).
Vieira Er.,Diccionario Biographico de Músicos Portuguezes(I-II v. Lisabon,1900).

Kastner Santiago,Contribución al Estudio de la Música Española y Portuguesa(Lisabon,1941).
Mitjana R.,Don Fernando de los Infantes Teólogo y Músico(Madrid, 1918).
Mitjana R.,La Música Contemperánea en España y Felipe Pedrell (Madrid,1901).

Azara M.,Cante Jondo y Cantares Sinagogales(Revista de Occidente, Ano VIII N 88,October,1930).
Fernandes Th.P.,Canções Populares de Beira(Coimbra,1923).

La Música en la Corte de los Reyes Católicos(V.I,Polifinia religiosa,por H.Anglès,Madrid,1941).
La Musica en la Corte de Carlos V,con la transcripción del Libro de Cifra Nueva para Tecla,Arpa,Vihuela,de

Luis Venegas de Henestrosa(Alcalá de Henares,1557)Por H. Anglès (Barcelona,1944).

Los Libros del Delphin de Música de Cifra para Tañer Vilhuela de Luys de Narváez(Vallodolid,1538)Transcripcón y estudio por E. Pujol (Barcelona,1945).

Recopilación de Sonetos y Villancicos a Quarto y Cinco de Juan Vázquez(Sevilla,1560)Transcr.y est.por H.Anglès(Barcelona, 1946).

El Cancionero Musical de Palacio (Siglo XV)Transcr. y estudio por H.Anglès(V.I,Barcelona,1947).

Facultad Orgánica de Francisco Correa de Arauxo(Alcalá de Henares,1626,transcr. y est. por S.Kastner(V.I,Barcelona, 1948).

Tres Libros de Musica en Cifra para Vihuela,de Alonso Mudarra (Sevilla,1546)Transcr. y estudio por E.Pujol(Barcelona,1949).

Facultad Orgánica de Francisco Correa de Arauxo(Alcalá,1626) Transcr. y estudio de E S.Kastner(V.II,Barcelona,1952).

Opera Omina,de Cristobal de Morales(V.II,Motets I,XXV.Transcr. y est. por H.Anglès,Roma,1953).

Opera Omina de Francisco Guerrero(V.I.,Canciones y Villanescas Espirituales Venecia,1589)Transcr. por V.Garcia(Barcelona,1955).

Opera Omina,de Cristobal de Morales(V.IV,XVI,Magnificat(Venecia, 1545)Transcr. y estudio por H.Anglès,(Roma,1956).

Romances y Letras a tres voces(S.XVII)Transcr. y estud. por M.Querol(Barcelona,1956).

Anglès H.,J. Subira,Catalogo Musical de la Biblioteca Nacional de Madrid(V.I,Manuscritos(Barcelona,1946)(V.II,Impresos Barcelona 1949) (V.III,Musica Practica(Barcelona,1951).

El Origen Musical de los Animales-Símbolos en la Mitologia y la Escultura Antiguas,por M.Schneider(Barcelona,1946).

El Quijote en la Música(Por Victor Espinos(Barcelona,1947).

La Danza de Espados y la Tarantela,Contribución Musical,Ethnográfico-Arceologica al Problema de los Ritos de Medicina,por M.Schneider(Barcelona,1948).

Cancionero Musical de la Provincia de Madrid(Materiales recogido por Manuel García Matos.Ed. crítica por M.Schneider y José Romeu Figueras(I-II v.Barcelona-Madrid,1951,1952).

Cancionero Musical de las Provincias de Cádiz y Huelva. Materiales recogidos por M.García Matos y A. de Larrea. Ed. crítica por Juan Tomás y Romeu Figueras.

Doce Canciones Populares Españolas, con acompañamiento de piano, por J.Rodrigo(Barcelona,1952).

Antologia Polifónica Española Profana(Siglos XV-XVII) por Miguel Querol.

Soler P.A.,III Concierto para dos instrumentos de tecla.Transcripción por Santiago Kastner(Barcelona,1952).

Soler P.A.,I Concierto para dos instrumentes de tecla.Transcripción por S.Kastner(Barcelona,1956).

Soler P.A.,II Concierto para dos instrumentos de tecla.Transcripción por Santiago Kastner (Barcelona,1957).

Anglès H.,La Música en España (J.Wolf,Historia de la Musica Barcelona,1944).

Anglès H.,Antifonario Visigótico Mozarabe de la Catedral de León (Madrid,1953) Centro de Estudios e Investigaciones S.Isidoro.

Araiz A.,Historia de la Música Religiosa en España(Barcelona-Madrid,1942).

Bermudo J.,Declaración de, Instrumentos Musicales 1555,Faksimile Nachdruck,herausg. Macario Santiago Kastner (Kassel-Basel 1957).

Cancionero Musical Español de los Siglos XV y XVI(Transcripto y Comen. por Asenjo Barbieri(Buenos Aires,1945).

Campany A., El Ball i la Dansa Popular a Catalunia(Barcelona,1948)

Chase G.,A Guide to Latin American Music(The Library of Congress 1945).

Cimorra Cl.,El Cante Jondo,Origen y Realidad Folklórica(Buenos Aires,1943).

Cobos P.V.,Esbozo de un Estudio sobre la Gaita Gallega(Santiago de Compostela,1955).

Cruz M.A.de Lima,Historia da Música Portuguesa(Lisboa,1955).

Gonzales R.N.,La Caramba,Vida Alegre y Muerte Ejemplar de una Tonadilera del Siglo XVIII(Madrid,1944).

Henriques M.V.,Fernandos Lopes Graca na Música Portuguesa Contemporánea (Sacavem,1956).

López C.Ed.,Folklore Musical Español (Madrid,1955).

Pahissa J.,Sendas y Cumbres de la Música Española(Buenos Aires, 1955)

Beare W.,Latin Verse and European Song(London,1957).
Chailley J.,Histoire musicale de moyen âge (Paris,1950).
Gottlieb T.,Über mittelalterliche Bibliotheken(Graz,1955).
Koch J.,Humanismus,Mystik und Kunst in der Welt des Mittelalters (Leiden/Köln,1959)
Lechmann P.,Die Parodie im Mittelalter(Stuttgart,1963)
Reese G.,Music in the Middle Ages (New Jork,1940)
Spitzer L.,Classical and Christian Ideas of World Harmony (Baltimore,1963).
Steinen W.,Der Kosmos des Mittelalters von Karl dem Grossen zu Bernhardt von Clarvaux(I-II B.,Bern-München,1959).
Agustoni L. Gregorianischer Choral (Freiburg,1963).
Andrieu M.,Les ordines Romani du haut moyen-âge(I-V vol.Löwen, 1931-1961).
Apel W.,Gregorian Chant (Bloomington,1958).
Chevalier U.,Repertorium Hymnologicum(I-VI vol.,Löwen,1892-1921).

Fallo M.,Ecritos sobre musica y musicos(Buenos Aires,1950).
Fernandez-Cid A.,La música y los músicos españolas en el siglo XX (Madrid,1963)
Laparra R.,La musique et la danse populaire en Espagne(Enciclop. de la musique et le dictionnaire Fondateur A.Lavignac v.4,Paris,1920).
Laplan.G.,Albeniz,sa vie,son oeuvre(Paris,1956).
Larrea A.,La cancion andaluz(Jeres de la Frontiera,1961).
Liberovici S. Straniero M.,Canti della nuova resistenza spagnola (Torino,1962).
López E.,Musica populara española(Barcelona,1968).
Mindlin R.,Die Zarzuela.Das spanische Singspiel in 19 und 20Jh. (Zürich,1965).
Miró A.,Cien músicos celebres españoles(Barcelona,1956).
Preciado D.,Folclor español Musica,danza y ballet(Madrid,1969)
Stevenson R.,Spanish cathedral music in the golden age (Bercley- Los-Angelos,1961).
Stevenson R.,Spanish music in the age of Columbus(Hague,1960)
Valls M.,La música española despues de Manuel de Falla(Revista di occidente.Madrid,1962)
Valls M.,Historia de la música Catalana (Barcelona,1969)

Pedrell F.,Conferencia- Audicion Sobre Folklore Musical Hispano (Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya,v.I(1916,p.23-48).

Pope Is.,The Musical Development and Form of the Spanish Villancico(Papers of the American Musicological Society for 1940,Published by the Society,1946).

Pope Is.,The Spanish Chapel of Philip II(Renaissence News,v.V, N 1,1952)

Prado Dom Germán and W.M.Whitehell,Liber Sancti Jacobi,Codex Calixtinus (Santiago de Compostela,1944).

Ribera J.,La Música Andaluza Antigua y su Influonca(Boletín de la Real Academia de Córdoba,v.VIII,p.221-232,1929).

Sainz de la Maza R.,La Guitarra y su Historia (Madrid,1955).

Salazar Ad.,El gran Siglo de la Música Española en el Cuarto Centeneric de la Muerte de Cristóbal de Morabes(Santiago,1955).

Salazar Ad.,El Laud,la Vihuela y la Guitarra(Nuestra Musica, Mexico,Ano N4,Sept.1946).

Salazar Ad.,La Música de España (la Música en la Cultura Espanola,Buenos Aires and Mexico,1953).

Salazar Ad.,La Música Contemporanea en España (Buenos Aires,1952)

Salazar Ad.,La Música en la Sociedad Europea(I-IV v.Mexico,1948)

Salazar Ad.,Música Instrumentos y Danzes en las Obras de Cervantes(Nueva Revista de Filologia Espanola,v.II,N 1,2 Mexico,1948).

Sanchis G.M.,El Cant de la Sibila,Antiga Cerimonia Nadalenca (Valencia,1956)

Sopeña F.,Historia de la Música Española Contemporánea(Madrid, 1958).

Subrià J.,Historia de la Música Española e Hispano-Americana (Barcelona,1953).

Subria J.,Historia de la Musica Teatro en España(Barcelona-Madrid,19[illegible]

---o---

მეთოდები

AEF-Anuario de la Sociedad de Eusko Folklore
AMIEM-Anuario Musical del Instituto Español de Musicología
BIAEV-Boletin del Instituto Americano de Estudios Vascos
BRSVAP-Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del Pais
BVAP-Biblioteca Vascongada de los Amigos del País
CCMS-Crónica del Congreso de Música Sagrada de Vitoria
CSIC-Consejo Superior de Investigacianes Científicas
DFN-IPV-Diputatión Foral de Navarra-Intituto Pricipe de Viana
EEA-Rivista Euskalerraren Alde
ESM-Espana Sacro Musical
FLV-FLV-Revista Fontes Linguae Vasconum
GGPVN-Geografia General del Pais Nasco Navarro
GH-Revista Gure Heric
HJMB-Homenaje a José Miguel Barandiarán
IGEV-La Gran Enciclopedia Vasca
PV- Principe de Viana
RA- Revista Arnzazu
REE-Revista Euskalerria
RIEV-Revista International de Estudios Vascos
RM-Revista Musical
EZ-Revista Zumarraga
TX-Rivista Txistulari
VV-Rivista Vida Vasca

ს ა რ ჩ ე ვ ი

	2
შესავალი /ვ.გვახარია/	გვ. 3-20
ბასკეთი და ბასკები /ი.ტაბაღუასი/.	21-84
ბასკური მუსიკის ისტორიისა და თეორიის ზოგიერთი პრობლემატური საკითხის ანალიზი და მიმოხილვა /ვ.გვახარიასი/.	85-169
რეზიუმე რუსულად /ვ.გვახარიასი/.	.165-166
რეზიუმე ფრანგულად /ი.ტაბაღუასი/	167-168
ბასკური სიმღერები: ნოტები და ბასკურ-ქართული ტექსტები /ბასკური პნკარელის თარგმანი ეკუთვნის ილია ტაბაღუას, მხატვრული თარგმანი- ვაჟა გვახარიას /	.169-243
ლიტერატურა ბასკური ენის, ლიტერატურის და ბასკურ-ესპანური მუსიკის შესახებ შეადგინა ვ.გვახარიამ.	.244-286
შემოკლებები	.287

Важа Александрович Гвахария, Илья Максимович Табагуа

Баскские народные песни

(На грузинском языке)

V. Gvacharia I. Tabagua

EUSKALDUN H E R R I KANTIAK

Tbilissi – 1983

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს გადწყვეტილებით

რეცენზენტები: ისტორიულ მეცნ. კანდიდატი ა.ალანელიშვილი
ბ.ციორგაძე

სბ 2322

გამომცემლობის რედაქტორი ც.თოდუა
მხატვარი გ.ლომიძე
ტექრედაქტორი ბ. ციორგაძე

გადაეცა წარმოებას 4.4.83; ;ხელმოწერილია დასაბეჭდად 18.01.82;
ქაღალდის ზომა 70X90 1/16; ქაღალდი № 1; ნაბეჭდი თაბახი 18.0;
სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 13.0;

УЕ 0004; ტირაჟი 1200; შეკვეთა № 2058

ფასი 1 მან. 60 კაპ.

გამომცემლობა "მეცნიერება", თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство "Мецниереба", Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

სსრ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Груз. ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19